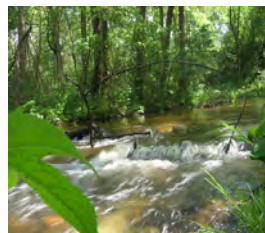

Urząd Statystyczny w Lublinie

Potencjał turystyczny

Recenzenci   Reviewers

Prof. dr hab. Bogusław Sawicki, *Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie*
Dr hab. Iwona Bąk, *Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie*

ZESPÓŁ REDAKCYJNY   EDITORIAL BOARD

Przewodniczący   Chairman

dr Krzysztof Markowski

Członkowie   Members

Anna Adamczyk, Urszula Bronisz, Anna Cichosz,
Elżbieta Duda, Waldemar Dymek, Anna Dziaduch,
Sławomir Dziaduch, Jerzy Hasiec, Andrzej Jakubowski,
Aleksandra Jangas-Kurzak, Renata Jończyk, Ewa Kuniewicz,
Beata Kwiatkowska-Królikowska, Elżbieta Łoś,
Andrzej Matacz, Marzena Mularczyk,
Artur Myna, Anna Niemczyk, Agnieszka Nocko,
Aneta Olszewska-Welman, Jarosław Plewik, Anna Powęska,
Magdalena Rosołowska, Marek Tatarski, Grzegorz Zabiegły

Aneta Olszewska-Welman

sekretarz   secretary

AUTORZY OPRACOWANIA   AUTHORS OF THE PUBLICATION

Urszula Bronisz, Zofia Dymek, Andrzej Jakubowski, Andrzej Tucki

Zestawienia tabelaryczne   Table compilation

Aneta Olszewska-Welman

Opracowanie rycin   Opracowanie rycin

Urszula Bronisz, Zofia Dymek, Sławomir Dziaduch, Andrzej Jakubowski,
Krzysztof Łoboda, Wiesław Typiak

Projekt okładki   Cover design

Wiesław Typiak

ISBN 978-83-7402-242-2

Urząd Statystyczny w Lublinie, ul. St. Leszczyńskiego 48,
20-068 Lublin, Tel. 81 533 20 51, fax. 81 533 27 61
e-mail: SekretariatUSLUB@stat.gov.pl

PRZEDMOWA

Turystyka jest jednym z istotnych czynników przyczyniających się do aktywizacji danego obszaru. Jej rozkwit stymuluje lokalny rynek pracy oraz wpływa na poziom inwestycji i innowacji. Jednocześnie dynamizując rozwój gospodarczy turystyka umożliwi poprawę zamożności i jakości życia mieszkańców.

Doceniając znaczenie potencjału turystycznego w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa lubelskiego Urząd Statystyczny w Lublinie przygotował publikację analityczną pt. „*Potencjał turystyczny województwa lubelskiego w 2015 roku*”. Prezentowane opracowanie dotyczy problematyki szeroko rozumianego potencjału turystycznego i możliwości jego rozwoju we wszystkich 213 gminach województwa lubelskiego.

Niniejsza publikacja składa się z trzech części tj. metodologii badania, części analitycznej oraz tabelarycznej. W metodologii badania zawarto cele oraz opis realizowanej w pracy metody badawczej. Ponadto zaprezentowano w niej niezbędne definicje i pojęcia. Druga część, analityczna składa się z rozdziałów dotyczących atrakcyjności przyrodniczej, atrakcyjności kulturowej, dostępności komunikacyjnej, polityki turystycznej, podaży turystycznej oraz popytu turystycznego. Zawiera także rozdział poświęcony ocenie atrakcyjności turystycznej 213 gmin województwa lubelskiego. Z kolei trzecia część, tabelaryczna obejmuje, opracowany na podstawie wyników badań statystyki publicznej, materiał liczbowy charakteryzujący województwo lubelskie.

Jestem przekonany, że niniejsze opracowanie przygotowane przez pracowników Urzędu Statystycznego we współpracy z przedstawicielami środowiska naukowego UMCS-u będzie cennym źródłem wiedzy dla osób zainteresowanych prezentowaną problematyką. Mam również nadzieję, iż publikacja zachęci Państwa do samodzielnego zgłębiania przedstawionej w niej tematyki wykorzystując w tym celu również inne dane dostępne zarówno w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, na stronie internetowej <http://lublin.stat.gov.pl> oraz w Banku Danych Lokalnych.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Lublinie

dr Krzysztof Markowski

Lublin, maj 2017 r.

FOREWORD

Tourism is one of the important factors contributing to the activation of a given area. Its rise stimulates the local labor market and affects the level of investment and innovation. Simultaneously, actuating the economic development tourism enables the improvement of wealth and quality of life of the inhabitants.

Appreciating the importance of tourist potential in the socio-economic development of lubelskie voivodship, the Statistical Office in Lublin prepared an analytical publication entitled "Tourism potential in lubelskie voivodship in 2015". The presented publication deals with the issues of broadly understood tourist potential and its development potential in all 213 municipalities of lubelskie voivodship.

This publication consists of three parts i.e. methodology, analytical and tabular parts. The methodology included objectives and description of the research method employed in the publication. In addition, the basic definitions and notions are presented. The second part, analytical, consists of chapters on attractiveness of natural and cultural resources, transport accessibility, tourism policy, tourist supply and tourist demand. It also contains a chapter devoted to the assessment of the tourist attractiveness of 213 municipalities in lubelskie voivodship. The third part, tabular includes, based on the results of research of official statistics, the statistical data characterizing the lubelskie voivodship.

I am convinced that this publication prepared by the employees of the Statistical Office in cooperation with the representatives of the scientific community of UMCS will be a valuable source of knowledge for those interested in the presented issues. I also hope that the publication will encourage you to explore the subject matter yourself, using for this purpose also other data available in the Statistical Office in Lublin, at <http://lublin.stat.gov.pl> and at the Local Data Bank.

*Director
of the Statistical Office
in Lublin*

Krzysztof Markowski, PhD

Lublin, May 2017

SPIS TREŚCI

Przedmowa	3
I. CZĘŚĆ ANALITYCZNA	11
Wprowadzenie	12
Metodologia badawcza	17
Cel pracy, zakres podmiotowy	17
Zakres danych, metody badań	19
Podstawowe pojęcia i definicje	23
Metodologia badania bazy noclegowej	27
Objaśnienia znaków umownych	30
Wykaz skrótów	30
ROZDZIAŁ 1	
Atrakcyjność przyrodnicza	32
ROZDZIAŁ 2	
Atrakcyjność kulturowa	54
ROZDZIAŁ 3	
Dostępność komunikacyjna	71
ROZDZIAŁ 4	
Polityka turystyczna	87
ROZDZIAŁ 5	
Podaż turystyczna	95
ROZDZIAŁ 6	
Popyt turystyczny	129
ROZDZIAŁ 7	
Potencjał turystyczny gmin województwa lubelskiego	148
ZAKOŃCZENIE	167
BIBLIOGRAFIA	170
II. CZĘŚĆ TABELARYCZNA	176

SPIS TABLIC

CZĘŚĆ ANALITYCZNA

Tabl. I. Zestaw wskaźników diagnostycznych potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego	21
Tabl. 1.1. Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych	46
Tabl. 2.1. Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków	59
Tabl. 2.2. Działalność sceniczna i imprezy masowe	66
Tabl. 3.1. Drogi publiczne	74
Tabl. 3.2. Transport lotniczy	77
Tabl. 3.3. Szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe	81
Tabl. 5.1. Obiekty noclegowe	96
Tabl. 5.2. Miejsca noclegowe	101
Tabl. 5.3. Przeciętna liczba miejsc noclegowych w obiekcie noclegowym	105
Tabl. 5.4. Placówki gastronomiczne (według PKD 2007 – dział 56)	107
Tabl. 5.5. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (dział 79 według PKD 2007)	109
Tabl. 5.6. Obiekty konferencyjne	111
Tabl. 5.7. Liczba spotkań i wydarzeń biznesowych wg województw	113
Tabl. 5.8. Lubelski Związek Stowarzyszeń Agroturystycznych	121
Tabl. 5.9. Produkty tradycyjne województwa lubelskiego	122
Tabl. 5.10. Turystyczne klastry w województwie lubelskim	127
Tabl. 6.1. Turyści korzystający z bazy noclegowej	131
Tabl. 6.2. Udzielone noclegi w turystycznych obiektach noclegowych	134
Tabl. 6.3. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych	138
Tabl. 6.4. Parametry charakteryzujące ruch turystyczny	141
Tabl. 6.5. Uczestnictwo w działalności scenicznej i imprezach masowych	145
Tabl. 7.1. Wyniki analizy wskaźnikowej wg województw	150
Tabl. 7.2. Gminy województwa lubelskiego o najwyższej wartości ZWAT	155
Tabl. 7.3. Gminy województwa lubelskiego o najwyższej wartości ZWFT	157
Tabl. 7.4. Gminy województwa lubelskiego pod względem wartości zintegrowanego wskaźnika potencjału turystycznego ZWPT	159
Tabl. II. Przemiany zachodzące w środowisku obszarów odwiedzanych	167
Tabl. III. Trendy w turystyce	168

CZĘŚĆ TABELARYCZNA

Tabl. 1. Turystyczne obiekty noclegowe według województw	177
Tabl. 2. Turystyczne obiekty noclegowe według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.	177
Tabl. 3. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych według województw	178
Tabl. 4. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.	178
Tabl. 5. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według województw	179

Tabl. 6.	Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.	180
Tabl. 7.	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych według województw	181
Tabl. 8.	Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.	182
Tabl. 9.	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach hotelowych według województw	183
Tabl. 10.	Miejsca noclegowe na 1000 ludności według województw	183
Tabl. 11.	Udzielone noclegi na 1000 ludności według województw	184
Tabl. 12.	Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności według województw	184
Tabl. 13.	Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim	185
Tabl. 14.	Turyści zagraniczni korzystający z bazy noclegowej turystyki w województwie lubelskim według obywatelstwa	191
Tabl. 15.	Hotele w województwie lubelskim według kategorii	192
Tabl. 16.	Turystyczne obiekty noclegowe na tle kraju w 2015 r.	193
Tabl. 17.	Turystyczne obiekty noclegowe w województwie lubelskim w 2015 r.	194
Tabl. 18.	Wybrane wskaźniki w turystycznych obiektach noclegowych w województwie lubelskim w 2015 r.	195
Tabl. 19.	Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r.	196
Tabl. 20.	Wykorzystanie bazy noclegowej turystyki w województwie lubelskim	200
Tabl. 21.	Placówki gastronomiczne w bazie noclegowej turystyki w województwie lubelskim	201

SPIS RYCIN

Ryc. I.	Wpływ turystyki na rozwój obszaru	14
Ryc. II.	Podział administracyjny województwa lubelskiego	18
Ryc. III.	Model analizy potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego ...	19
Ryc. 1.1.	Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) w 2015 r.	38
Ryc. 1.2.	Podział fizyczno-geograficzny woj. lubelskiego wg J. Kondrackiego	39
Ryc. 1.3.	Wskaźnik ukształtowania terenu	40
Ryc. 1.4.	Wskaźnik wód powierzchniowych w 2015 r.	42
Ryc. 1.5.	Wskaźnik lesistości w 2015 r.	44
Ryc. 1.6.	Udział obszarów prawnie chronionych wg województw w 2015 r.	47
Ryc. 1.7.	Obszary prawnie chronione wg województw w 2015 r.	48
Ryc. 1.8.	Syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych (WOCh) w 2015 r.	49
Ryc. 1.9.	Atrakcje przyrodnicze oraz syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych (WAP) w 2015 r.	51
Ryc. 1.10.	Syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego (WAP) w 2015 r.	52
Ryc. 2.1.	Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności kulturowej (SWAK) w 2015 r.	58
Ryc. 2.2.	Udział obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków wg województw w 2015 r.	59
Ryc. 2.3.	Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków wg województw w 2015 r.	60
Ryc. 2.4.	Syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych (WOZ) w 2015 r.	63
Ryc. 2.5.	Udział muzeów (łącznie z oddziałami) wg województw w 2015 r.	64

Ryc. 2.6.	Udział teatrów i instytucji muzycznych wg województw w 2015 r.	66
Ryc. 2.7.	Obiekty działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej, sanktuaria oraz syntetyczny wskaźnik wydarzeń kulturalnych (WWK) w 2015 r.	67
Ryc. 2.8.	Udział imprez masowych wg województw w 2015 r.	68
Ryc. 3.1.	Syntetyczny wskaźnik dostępności komunikacyjnej (SWDK) w 2015 r.	73
Ryc. 3.2.	Drogi publiczne o twardej nawierzchni wg województw w 2015 r.	75
Ryc. 3.3.	Udział pasażerów korzystających z portów lotniczych wg województw w 2015 r.	77
Ryc. 3.4.	Liczba pasażerów w transporcie lotniczym na 1000 ludności wg województw w 2015 r.	78
Ryc. 3.5.	Syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej (WDOIT) w 2015 r.	79
Ryc. 3.6.	Syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia (WOF) w 2015 r.	80
Ryc. 3.7.	Udział wyznaczonych szlaków turystycznych wg województw w 2015 r. ...	82
Ryc. 3.8.	Szlaki turystyczne wg województw w 2015 r.	83
Ryc. 3.9.	Udział ścieżek rowerowych wg województw w 2015 r.	84
Ryc. 3.10.	Ścieżki rowerowe wg województw w 2015 r.	84
Ryc. 3.11.	Syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej (WDW) w 2015 r.	85
Ryc. 4.1.	Struktura polityki turystycznej	87
Ryc. 4.2.	Syntetyczny wskaźnik polityki turystycznej (SWPoIT) w 2015 r.	91
Ryc. 5.1.	Udział turystycznych obiektów noclegowych wg województw w 2015 r. ...	97
Ryc. 5.2.	Obiekty noclegowe wg województw w 2015 r.	98
Ryc. 5.3.	Udział obiektów hotelowych w ogólnej liczbie obiektów noclegowych wg województw w 2015 r.	98
Ryc. 5.4.	Udział obiektów hotelowych wg województw w 2015 r.	99
Ryc. 5.5.	Udział hoteli w liczbie obiektów hotelowych wg województw w 2015 r. ...	99
Ryc. 5.6.	Procentowy udział pozostałych obiektów noclegowych wg województw w 2015 r.	100
Ryc. 5.7.	Udział miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.	101
Ryc. 5.8.	Miejsca noclegowe wg województw w 2015 r.	102
Ryc. 5.9.	Udział całorocznych miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.	103
Ryc. 5.10.	Udział miejsc noclegowych w obiektach hotelowych wg województw w 2015 r.	104
Ryc. 5.11.	Udział miejsc noclegowych w pozostałych obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.	104
Ryc. 5.12.	Przeciętna liczba miejsc noclegowych w obiekcie noclegowym wg województw w 2015 r.	105
Ryc. 5.13.	Przeciętna liczba miejsc noclegowych całorocznych w turystycznych obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.	106
Ryc. 5.14.	Udział placówek gastronomicznych wg województw w 2015 r.	107
Ryc. 5.15.	Wskaźnik gęstości placówek gastronomicznych wg województw w 2015 r.	108
Ryc. 5.16.	Udział podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w dziale 79 wg województw w 2015 r.	109
Ryc. 5.17.	Obiekty konferencyjne wg województw w 2015 r.	112
Ryc. 5.18.	Liczba spotkań i wydarzeń biznesowych wg województw w 2015 r.	114
Ryc. 5.19.	Syntetyczny wskaźnik podaży turystycznej (SWPodT) w 2015 r.	117
Ryc. 5.20.	Kwatery agroturystyczne w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2015 r. .	120

Ryc. 5.21.	Podmioty turystyczne kształtujące podażową stronę rynku	123
Ryc. 5.22	Schemat klastra turystycznego	125
Ryc. 6.1.	Katalog potrzeb tworzących popyt turystyczny	130
Ryc. 6.2.	Udział turystów korzystających z noclegów wg województw w 2015 r.	132
Ryc. 6.3.	Udział turystów korzystających z noclegów w obiektach hotelowych wg województw w 2015 r.	132
Ryc. 6.4.	Turyści korzystający z noclegów wg województw w 2015 r.	133
Ryc. 6.5.	Udział turystów korzystających z noclegów w pozostałych obiektach noc- legowych do turystów ogółem wg województw w 2015 r.	134
Ryc. 6.6.	Udział udzielonych noclegów turystom w obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.	135
Ryc. 6.7.	Przełone noclegi wg województw w 2015 r.	136
Ryc. 6.8.	Przeciętna liczba noclegów udzielonych turystom w obiektach noclego- wych wg województw w 2015 r.	137
Ryc. 6.9.	Stoień wykorzystania miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.	138
Ryc. 6.10.	Syntetyczny wskaźnik popytu turystycznego (SWPopT) w 2015 r.	140
Ryc. 6.11.	Konsekwencje sezonowej zmienności	143
Ryc. 6.12.	Procentowy udział zwiedzających muzea (łącznie z oddziałami) wg woje- wództw w 2015 r	145
Ryc. 6.13.	Udział widzów i słuchaczy uczestniczących w przedstawieniach teatral- nych i muzycznych wg województw w 2015 r.	146
Ryc. 6.14.	Udział uczestników imprez masowych wg województw w 2015 r.	147
Ryc. 7.1.	Wskaźnik atrakcyjności turystycznej województw w 2015 r.	149
Ryc. 7.2.	Wskaźniki zagospodarowania turystycznego wg województw w 2015 r.	152
Ryc. 7.3.	Wskaźniki intensywności ruchu turystycznego wg województw w 2015 r.	153
Ryc. 7.4.	Zintegrowany wskaźnik atrakcyjności turystycznej (ZWAT) w 2015 r.	156
Ryc. 7.5.	Zintegrowany wskaźnik funkcji turystycznej (ZWFT) w 2015 r.	158
Ryc. 7.6.	Zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego (ZWPT) w 2015 r.	163
Ryc. 7.7.	Obszary potencjalnego rozwoju funkcji turystycznej w województwie lubelskim	165

CONTENTS

Foreword	3
I. ANALYSIS	11
Introduction	12
Research Methodology	17
<i>Research objective and scope</i>	17
<i>Research methods and Data collection</i>	19
<i>General notes and definitions</i>	23
<i>Methodology of tourist accommodation base study</i>	27
<i>Symbols</i>	30
<i>Abbreviations</i>	30
CHAPTER 1	
Attractiveness of natural resources	32
CHAPTER 2	
Attractiveness of cultural resources	54
CHAPTER 3	
Transport accessibility	71
CHAPTER 4	
Tourism policy	87
CHAPTER 5	
Tourist supply	95
CHAPTER 6	
Tourist demand	129
CHAPTER 7	
Tourist potential of Lubelskie Voivodship	148
Conclusions	167
REFERENCES	170
II. TABLES	176

CZEŚĆ ANALITYCZNA

Wprowadzenie

Potencjał turystyczny jest pojęciem różnorodnie definiowanym w literaturze. Rozumiany jako suma czynników, które posiadają znaczenie dla turystycznej przydatności i atrakcyjności (Bellinger 1994), obejmuje wszelkie elementy zarówno środowiska geograficznego, jak i zachowania człowieka umożliwiające rozwój turystyki na danym obszarze (Kaczmarek i in. 2005). Mianem potencjału turystycznego określany jest także kompleks wzajemnie się uzupełniających dóbr, których funkcją jest zapewnienie warunków do zaspokajania potrzeb turystycznych (Naumowicz 1993). Potencjał turystyczny tworzą wszystkie komponenty wpływające na ilościowe i jakościowe zmiany w turystyce. Wśród nich można wyróżnić elementy „twarde” strukturalne, związane z czynnikami przestrzennymi oraz funkcjonalne, czyli aktywność i zaangażowanie podmiotów bezpośrednio i pośrednio związanych z działalnością turystyczną. Obie grupy elementów są niezbędne dla rozwoju turystyki, a ich łączne występowanie może przyczynić się do jej dynamicznego rozwoju. Wydaje się jednak, że podstawowe znaczenie mają elementy strukturalne, obejmujące elementy pierwotne, takie jak walory turystyczne oraz wtórne – odpowiednie przystosowanie obszaru do obsługi ruchu turystycznego, stanowiące podstawę dla wykreowania regionu, jako obszaru atrakcyjnego turystycznie. Zasoby strukturalne obejmują walory turystyczne (przyrodnicze oraz kulturowe), szeroko rozumianą infrastrukturę usług turystycznych oraz dostępność komunikacyjną. Łącznie stanowią one o atrakcyjności danego obszaru.

Inny charakter ma druga grupa czynników – elementy funkcjonalne potencjału. W grupie tej większą rolę odgrywają tzw. czynniki zewnętrzne, odpowiedzialne za organizację i wspomagające rozwój turystyki. Są to: uwarunkowania społeczno-demograficzne, istniejące możliwości ekonomiczne, polityczne oraz uwarunkowania kulturowe. W literaturze przedmiotu określane są one także mianem polityki turystycznej (Gaworecki 2002). Ich głównym zadaniem jest umożliwianie i wspomaganie funkcjonowania zdefiniowanego produktu turystycznego oraz zarządzanie nim w różnych skalach przestrzennych. W zakresie elementów funkcjonalnych analizowane są nie tylko ww. uwarunkowania, ale również psychologiczne, technologiczne i ekologiczne, określające relacje między użytkownikiem środowiska przyrodniczego a jego ochroną. Po stronie elementów funkcjonalnych leżą także działania związane z promocją i kreowaniem pozytywnego wizerunku regionu, które mogą mu zapewnić wysoką pozycję konkurencyjną. Podstawą dla działań podejmowanych

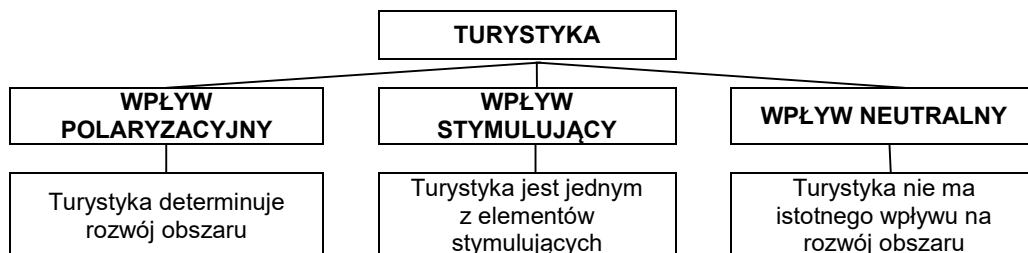
w celu wykorzystania potencjału turystycznego przez zróżnicowane podmioty w regionie są elementy strukturalne o charakterze przestrzennym, związane z walorami turystycznymi i ich zagospodarowaniem. Na bazie zróżnicowanych walorów turystycznych możliwe jest wykreowanie produktów turystycznych skierowanych do konkretnych grup odbiorców, związanych np. z turystyką aktywną, wypoczynkową czy zdrowotną. Infrastruktura z jednej strony jest niezbędna, aby turysta mógł zaspokoić swoje podstawowe potrzeby bytowe, a z drugiej – może stać się podstawą samodzielnie funkcjonujących atrakcji turystycznych lub produktów turystycznych dla różnych typów turystyki. Kombinacja występujących w przestrzeni geograficznej elementów związanych z walorami turystycznymi i infrastrukturą turystyczną oraz polityką turystyczną powoduje zróżnicowanie przestrzenne potencjału turystycznego.

Z zagadnieniem potencjału turystycznego ściśle wiąże się pojęcie atrakcyjności turystycznej. Atrakcyjność turystyczna może mieć charakter uniwersalny lub względny. O uniwersalnym znaczeniu atrakcyjności turystycznej mówimy wtedy, gdy walory turystyczne oraz infrastruktura turystyczna są atrakcyjne dla ogółu turystów. W ujęciu względnym atrakcyjność obszaru rozpatruje się z punktu widzenia określonych form turystyki, np. narciarskiej, krajoznawczej czy biznesowej (Warszyńska 1981). Atrakcyjność turystyczną można rozumieć w trzech znaczeniach, a mianowicie atrakcyjność określaną przez różnego rodzaju klasyfikacje, kategoryzacje (atrakcyjność ideograficzna), atrakcyjność wynikającą z przyjęcia określonej techniki oceniania oraz atrakcyjność będącą wynikiem subiektywnego postrzegania (Page 1995).

Podstawowymi czynnikami stanowiącymi o atrakcyjności turystycznej określonego miejsca i tym samym decydującymi o rozwoju potencjału turystycznego danego obszaru są walory przyrodnicze i kulturowe. Jednocześnie coraz większe znaczenie w ocenie atrakcyjności turystycznej danego obszaru ma subiektywny odbiór i ocena obiektywnie istniejących walorów oraz atrakcji turystycznych. Obecnie, w dobie szybko postępujących zmian w ofercie podaźowej oraz zachowaniach konsumpcyjnych turystów, zmniejsza się rola potencjału turystycznego na rzecz sfery kreatywnej, innowacji, oferty nowych produktów sfery ekonomii współdzielenia, czy też turystyki doświadczeń, związanych z organizacją wydarzeń czy tworzeniem wizerunku dla celów marketingowych.

W zależności od atrakcyjności danego miejsca turystyka może odgrywać różnorodną rolę w aktywizacji społeczno-gospodarczej miejscowości czy regionu. Przyjmuje się, że turystyka dla rozwoju regionu może być czynnikiem polaryzującym, stymulującym lub neutralnym (ryc. I).

Ryc. I. Wpływ turystyki na rozwój obszaru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Panasiuk 2008.

Wpływ o charakterze polaryzującym jest charakterystyczny dla obszarów o dużej atrakcyjności turystycznej, w których obok wysokiej rangi walorów, występuje także wysoki poziom infrastruktury turystycznej. Oddziaływanie stymulujące rozwój społeczno-gospodarczy jest charakterystyczne dla regionów, w których turystyka ma jedynie pośredni wpływ na gospodarkę obszaru, ponieważ funkcjonują w nim inne sektory o znaczeniu dominującym. W regionach, w których turystyka nie ma istotnego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy i pozostaje elementem uzupełniającym jej wpływ określany jest jako neutralny.

Powszechnie uznaje się, iż turystyka jest nie tylko jedną z form aktywności ludzkiej, lecz także ważnym zjawiskiem społeczno-gospodarczym współczesnego świata. Jej rozwój wiąże się z szerokim oddziaływaniem turystyki na wiele sfer gospodarki narodowej. Jako znaczące zjawisko gospodarcze postrzegana jest przez władze samorządowe miejscowości oraz regionów jako szansa ich rozwoju. O skali korzyści gospodarczych związanych z rozwojem turystyki w miejscach (obszarach) recepcji ruchu turystycznego decyduje atrakcyjność walorów, dobra dostępność komunikacja oraz poziom rozwoju infrastruktury turystycznej.

Mianem gospodarki turystycznej można określić cały zestaw działań, urządzeń oraz środków mających na celu zaspokojenie potrzeb kreowanych przez turystów. Według Nowakowskiej (1988) jest to system współzależności pomiędzy turystami zgłaszającymi swoje potrzeby a instytucjami i organizacjami je zaspokajającymi.

Gospodarka turystyczna przejawia się we wszystkich sferach gospodarowania: produkcji dóbr i usług, podziału, wymiany czy konsumpcji. Co istotne, występuje także w większości gałęzi gospodarki narodowej, bezpośrednio lub pośrednio biorąc udział w zaspokajaniu popytu zgłaszanego przez turystę. Zgodnie z zaleceniami Światowej Organizacji Turystyki w szeroki zakres działalności gospodarki turystycznej wchodzi 10 z 17 sektorów: budownictwo, handel hurtowy i detaliczny, ho-

tele, restauracje, transport, pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości, administracja publiczna, edukacja, pozostała działalność usługowa oraz instytucje międzynarodowe. Turystyka nie jest więc wyodrębnioną branżą gospodarki. Wychodząc od klasycznego podziału gospodarki na sektory: rolnictwo, przemysł, usługi, można zauważyć, że działalność gospodarcza w zakresie turystyki przenika przez wszystkie trzy sektory.

Do gałęzi i branż całkowicie lub częściowo związanych z turystyką należy zaliczyć zgodnie z obowiązującą Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) przede wszystkim:

1. Transport i gospodarkę magazynową – obejmującą działalność związaną z przewozem osób środkami transportu lądowego, wodnego i lotniczego.
2. Działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi – która obejmuje udostępnianie pomieszczeń przeznaczonych do krótkotrwałego zamieszkania, prowadzoną bez lub łącznie z wyżywieniem oraz działalność gastronomiczną.
3. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca – w której wyodrębniono działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalność usługową w zakresie rezerwacji i działalności z nią związanej, w tym min. pilotów wycieczek i przewodników turystycznych.

Formy działalności turystycznej można odnaleźć pośrednio także w innych gałęziach i branżach gospodarki. Do tego typu form działalności należy zaliczyć: rolnictwo (produkcja surowców spożywczych na potrzeby obsługi ruchu turystycznego, usługi turystyczne w gospodarstwach agroturystycznych), działalność przemysłową (np. produkcja sprzętu na potrzeby turystyki kwalifikowanej), handel (spożywczy, sprzedaż artykułów trwałych, w tym sprzętu turystycznego oraz upominków i pamiątek dla turystów), budownictwo (tworzenie infrastruktury turystycznej), transport (usługi transportowe i pocztowe), telekomunikacja, pośrednictwo finansowe (usługi bankowe, ubezpieczenia), nauka (badania naukowe), administracja publiczna (jednostki nadzorujące funkcjonowanie sektora turystycznego, wydawanie dokumentów podróży – paszporty, wize), edukacja i szkolnictwo wyższe (szkolnictwo na potrzeby turystyki), ochrona zdrowia (turystyka uzdrowiskowa) (Panasiuk 2008).

Uznając, iż na poziomie lokalnym (gminy, powiaty) gospodarce turystyczną tworzą poszczególne podmioty realizujące własne cele, zadaniem władz samorządowych jest takie wpływanie na ich zachowania, aby działając na rzecz własnych inte-

resów, podmioty te uwzględniały cele określone w strategiach rozwoju gminy (powiatu). Władze samorządowe szczebla lokalnego (gminnego) powinny zatem, w imię korzyści gospodarczych związanych z rozwojem turystyki, pobudzać lokalną przedsiębiorczość związaną z obsługą ruchu turystycznego. W tym celu mogą one wykorzystywać dostępne im narzędzia, realizując jednocześnie określoną politykę dotyczącą rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Metodologia badawcza

Cel pracy, zakres podmiotowy

Podstawowym celem niniejszej publikacji jest ocena zróżnicowania potencjału turystycznego województwa lubelskiego. W ramach sformułowanego powyżej ogólnego celu badawczego określono bardziej szczegółowe cele poznawcze, tj.:

- rozpoznanie struktury potencjału turystycznego województwa lubelskiego na szczeblu regionalnym oraz gminnym;
- rozpoznanie przestrzennego zróżnicowania zasobów turystycznych i poziomu rozwoju bazy materialnej turystyki;
- określenie poziomu potencjału turystycznego województwa na tle kraju;
- określenie poziomu potencjału turystycznego poszczególnych gmin województwa na tle pozostałych;
- klasyfikacja gmin pod względem atrakcyjności turystycznej, poziomu rozwoju funkcji turystycznej oraz potencjału turystycznego;
- wskazanie gmin o wysokim potencjale atrakcyjności turystycznej oraz obszarów potencjalnego rozwoju funkcji turystycznej.

Zakres podmiotowy niniejszego opracowania obejmuje województwo lubelskie, a w tym 213 gmin znajdujących się na jego obszarze (ryc. II). W zdecentralizowanej strukturze władzy publicznej, zgodnie z obowiązującą zasadą domniemania kompetencji, podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina. Wyróżnia się trzy rodzaje gmin: gminy wiejskie, w skład których wchodzi miejscowości bez statusu miasta, gminy miejsko-wiejskie, składające się z miasta i kilku bądź kilkunastu wsi oraz gminy miejskie, których cały obszar stanowi miasto. Zadania i zakres działania władz samorządowych precyzują ustawy o samorządzie terytorialnym. Zagadnienia dotyczące rozwoju potencjału turystycznego są niewątpliwie przedmiotem zainteresowania przedstawicieli samorządu lokalnego, jak i regionalnego. Jednak z uwagi na fakt, iż rozwój turystyki uwarunkowany jest głównie występowaniem zasobów naturalnych i społecznych w danym miejscu, w niniejszej publikacji nacisk został położony na procesy zachodzące na poziomie lokalnym, zaś jako podstawową jednostkę badawczą uznano gminę. Jednocześnie analiza potencjału turystycznego na poziomie wojewódzkim z jednej strony umożliwiła jego całościową i kompleksową ocenę, a z drugiej pozwoliła na zaprezentowanie pozycji regionu lubelskiego na tle Polski.

Publikacja ma charakter statystyczno-diagnostyczny. Jej strukturę tworzą: atrakcyjność przyrodnicza, atrakcyjność kulturowa, dostępność komunikacyjna, polityka turystyczna, podaż turystyczna oraz popyt turystyczny.

Ryc. II. Podział administracyjny województwa lubelskiego

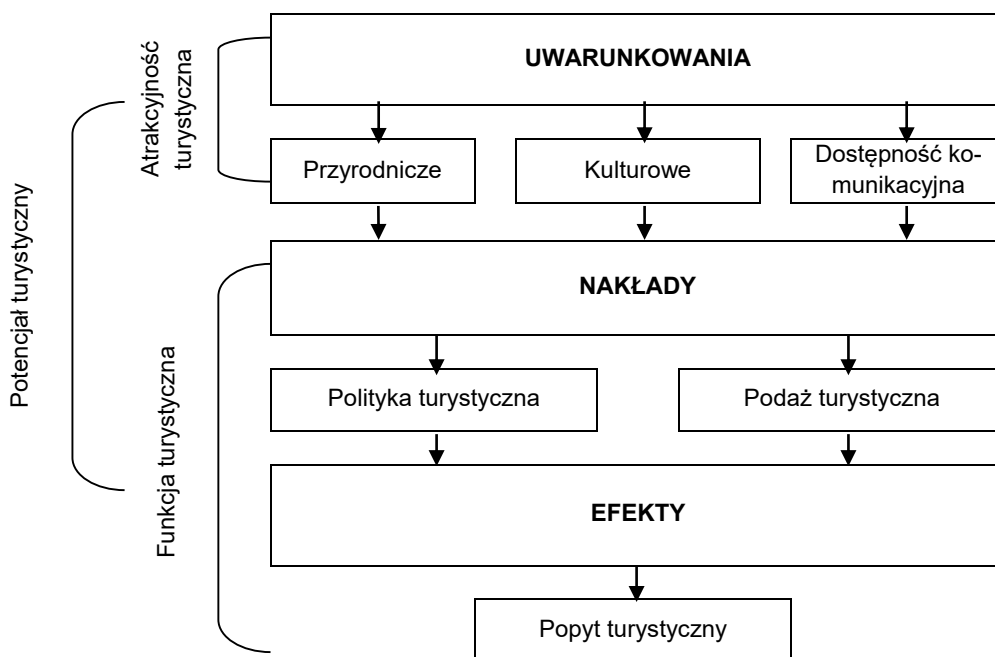

- Milejów - gminy wiejskie
- BYCHAWA - gminy miejsko - wiejskie
- DĘBLIN - miasta
- KRAŚNIK - siedziby powiatów
- Zamość - miasta na prawach powiatów

Zakres danych, metody badań

Źródło danych dla analiz empirycznych stanowiły przede wszystkim informacje gromadzone w zasobach statystyki publicznej. Ponadto w badaniu wykorzystano dane pozyskane z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz Polskich Kolei Państwowych.

Ryc. III. Model analizy potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne.

Dla celów niniejszego opracowania stworzono 3-czynnikowy model służący do kompleksowej oceny potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego, składający się z uwarunkowań, nakładów oraz efektów (ryc. III). Uwarunkowania potencjału turystycznego, rozumiane przez pryzmat atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej danego obszaru oraz jego dostępności komunikacyjnej, stanowią punkt wyjścia rozwoju funkcji turystycznej poszczególnych gmin. Nakłady, mające na celu rozwój szeroko rozumianej gospodarki turystycznej stanowiącej potencjalne źródło dochodów danej społeczności lokalnej, wyrażają się w realizowanej gminnej poli-

tyce turystycznej (dochody i wydatki budżetowe gmin) oraz istniejącej podaży turystycznej (zagospodarowaniu turystycznym, aktywności gospodarczej). Z kolei efekty przedstawione za pomocą popytu turystycznego (wielkość i struktura ruchu turystycznego) ukazują, które z 213 gmin województwa lubelskiego stanowią obszar docelowy potoków turystycznych. Rozwój potencjału turystycznego danego obszaru oraz czerpanie korzyści z przemysłu turystycznego jest warunkowane łącznym występowaniem powyższych 3 czynników. Mianem gminy turystycznej można bowiem określić jednostkę o w pełni wykształconej funkcji turystycznej, posiadającą na swym obszarze zarówno walory i atrakcje turystyczne, jak również odpowiednio rozwiniętą infrastrukturę skierowaną na obsługę potrzeb odwiedzających ją turystów.

Na podstawie opracowanego modelu dokonano analizy potencjału turystycznego 213 gmin województwa lubelskiego w zakresie: atrakcyjności przyrodniczej, kulturowej, dostępności komunikacyjnej, polityki turystycznej oraz podaży i popytu turystycznego. W tym celu w ramach wymienionych powyżej sześciu obszarów wyselekcjonowano zestawy wskaźników kluczowych w procesie kształtowania warunków dla rozwoju każdego z nich, a następnie stworzono na ich podstawie wskaźniki syntetyczne (tabl. I). Ze względu na zróżnicowane znaczenie poszczególnych wskaźników uznano za zasadne dokonanie ich gradacji poprzez przypisanie im określonej wagi. Wagi zostały określone za pomocą metody eksperckiej. Przy opracowaniu wskaźników syntetycznych wykorzystano metodę względnych odległości od wzorca, która uwzględnia charakter wskaźnika (stymulanta lub destymulanta). Dla mierników o charakterze stymulanta (wzrost wartości świadczy o wzroście poziomu zjawiska złożonego) zastosowano wzór [1], a dla mierników o charakterze destymulanta (wzrost wartości świadczy o spadku poziomu zjawiska złożonego) wzór [2]. Pozwoliło to na uzyskanie dodatnich wartości wszystkich analizowanych wskaźników i jednocześnie sprowadzenie otrzymanych wartości do zakresu liczbowego mieszczącego się w przedziale 0 (wskaźnik najgorszy) – 100 (wskaźnik najlepszy). Powyższe działania umożliwiły dokonanie analizy porównawczej w zakresie wyselekcjonowanych wskaźników diagnostycznych potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego. Ponadto ułatwiły interpretację otrzymanych wyników oraz wpłynęły na przejrzystość stworzonych rankingów.

$$[1] \quad H_{ij} = \frac{100(x_{ij} - x_{i \min})}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

$$[2] \quad H_{ij} = \frac{100(x_{i \max} - x_{ij})}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

gdzie:

x_{ij} – empiryczna wartość i-tego miernika w j-tej gminie,

$x_{i\min}$ – najniższa spośród gmin województwa wartość i-tego miernika,

$x_{i\max}$ – najwyższa spośród gmin województwa wartość i-tego miernika.

Jednocześnie opracowane syntetyczne wskaźniki stały się podstawą przeprowadzonej w ramach każdego z sześciu wyróżnionych komponentów klasyfikacji 213 gmin na 4 kategorie. Posługując się metodą podwójnej średniej¹, jednostki samorządu lokalnego, w zależności od uzyskanego wyniku wskaźnika syntetycznego, zostały przypisane do grupy A – skupiającej gminy wyróżniające się najwyższymi wartościami wskaźnika, grupy B – cechującej się relatywnie wysokim poziomem wskaźnika, grupy C – charakteryzującej się średnim (umiarkowanym) poziomem wskaźnika lub grupy D – zbiorowości grupującej jednostki z najniższymi wartościami wskaźnika.

Tabl. I. Zestaw wskaźników diagnostycznych potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego

Wskaźnik	Charakter wskaźnika	Waga (%)
Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności turystycznej (SWAP)		
Wskaźnik ukształtowania terenu (rzeźby terenu)	stymulanta	15
Wskaźnik wód powierzchniowych	stymulanta	15
Wskaźnik lesistości	stymulanta	15
Syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych (WOCh)	stymulanta	30
Syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych (WAP)	stymulanta	15
Syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego (WSS)	stymulanta	10
Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności kulturowej (SWAK)		
Syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych (WOZ)	stymulanta	50
Syntetyczny wskaźnik działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej (WDMiW)	stymulanta	25
Syntetyczny wskaźnik wydarzeń kulturalnych (WWK)	stymulanta	15
Wskaźnik obiektów turystyki sakralnej (WTS)	stymulanta	10
Syntetyczny wskaźnik dostępności komunikacyjnej (SWDK)		
Syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej (WDOIZ);	stymulanta	33,3

¹ Polega ona na wstępnym podziale zbioru na dwa podzbiory na podstawie średniej, a następnie na dokonaniu dalszego podziału obu podzbiorów na dwie (łącznie cztery) części na podstawie średnich wartości dla obiektów w ramach obu podzbiorów.

Wskaźnik	Charakter wskaźnika	Waga (%)
Syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia (WOF)	stymulanta	33,3
Syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej (WDW)	stymulanta	33,3
Syntetyczny wskaźnik polityki turystycznej (SWPolT)		
Udział terenów przemysłowych w gruntach zabudowanych i zurbanizowanych w 2014 r (w %)	destymulanta	10
Wydatki gminy na 1 mieszkańca na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu	stymulanta	10
Wydatki gminy na 1 mieszkańca na turystykę	stymulanta	25
Wydatki gminy na 1 mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	stymulanta	25
Dochody gminy z Kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na 1000 ludności (Dział 921)	stymulanta	10
Wartość projektów europejskich (2004-2013) dotyczących turystyki w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	20
Syntetyczny wskaźnik podaży turystycznej (SWPodT)		
Miejsca noclegowe w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	20
Obiekty w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	20
Kwatery agroturystyczne w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	20
Sekcja H dział 49 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	5
Sekcja I w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
Sekcja N dział 79 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
Sekcja R w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	5
Udział terenów rekreacji i wypoczynku w gruntach zabudowanych i zurbanizowanych w 2014 r (w %)	stymulanta	10
Syntetyczny wskaźnik popytu turystycznego (SWPopT)		
Turyści ogółem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	25
Udzielone noclegi ogółem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	25
Udzielone noclegi turystom zagranicznym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2015 r.	stymulanta	20
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (%)	stymulanta	10
Zwiedzający muzea i oddziały w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
Uczestnicy imprez w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	stymulanta	10

Podstawowe pojęcia i definicje

Turystyka – oznacza czynności odwiedzających, którzy podejmują podróż do głównego miejsca docelowego położonego poza ich zwykłym otoczeniem, na okres krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu, w tym w celu służbowym, wypoczynkowym lub innym celu osobistym, innym niż zatrudnienie przez podmiot miejscowy dla odwiedzanego miejsca.

Istnieją trzy podstawowe formy turystyki zależne od rozpatrywanego obszaru:

Turystyka krajowa – oznacza podróże w granicach danego państwa odbywane przez odwiedzających będących rezydentami tego państwa.

Turystyka przyjazdowa – oznacza podróże do danego państwa odbywane przez odwiedzających niebędących rezydentami tego państwa.

Turystyka wyjazdowa – oznacza podróże rezydentów danego państwa do miejsc poza granicami tego państwa.

Przedmiotem analizy w niniejszej publikacji są dwie spośród ww. formy turystyki – turystyka krajowa i turystyka przyjazdowa.

Uczestnikami turystyki są **odwiedzający**. Określenie to dotyczy każdej osoby podróżującej do miejsca znajdującego się poza jej zwykłym otoczeniem na czas nie dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy, jeśli podstawowym celem podróży nie jest podjęcie działalności zarobkowej wynagradzanej ze środków pochodzących z odwiedzanego miejsca.

Kategoria „odwiedzający” (krajowi i międzynarodowi) dotyczy:

- **turystów** (tzn. odwiedzających, którzy przynajmniej przez jedną noc korzystali z zakwaterowania w odwiedzanym miejscu),
- **odwiedzających jednodniowych** (beznoclegowych).

Turystyczne obiekty noclegowe

W badaniu turystycznych obiektów noclegowych wyodrębnia się następujące rodzaje obiektów badanych przez GUS:

Hotel – obiekt zlokalizowany głównie w zabudowie miejskiej dysponujący co najmniej 10 pokojami, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych, świadczący szeroki zakres usług związanych z pobytem gości. Każdy hotel musi zapewnić podawanie śniadań. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii hoteli: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.

Motel – obiekt zlokalizowany przy trasach komunikacji drogowej, który poza usługami hotelarskimi przystosowany jest również do świadczenia usług motoryzacyjnych i dysponuje parkingiem. Motel musi posiadać co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno i dwuosobowych. Każdy motel musi zapewnić podawanie śniadań. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii moteli: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.

Pensjonat – obiekt, który świadczy usługi hotelarskie łącznie z całodziennym wyżywieniem i dysponuje co najmniej 7 pokojami. Musi świadczyć usługi gastronomiczne w formie podawania co najmniej dwóch posiłków dziennie. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii pensjonatów: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.

Inny obiekt hotelowy – obiekt noclegowy, podzielony na pokoje, podlegający jednemu zarządowi, świadczący pewne usługi, w tym przynajmniej codzienne sprzątanie pokoi, ślanie łóżek i mycie urządzeń sanitarnych (np. obiekt spełniający zadania hotelu, motelu lub pensjonatu, któremu nie została nadana kategoria).

Dom wycieczkowy – obiekt położony na obszarze zabudowanym lub w pobliżu zabudowy, posiadający co najmniej 30 miejsc noclegowych, dostosowany do samoobsługi klientów oraz świadczący minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów. Każdy dom wycieczkowy musi posiadać przynajmniej jedną placówkę gastronomiczną. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się trzy kategorie domów wycieczkowych: najwyższa – kat. I, najniższa – kat. III.

Schronisko – obiekt położony poza obszarem zabudowanym, przy szlakach turystycznych, świadczący minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów. Schronisko powinno stworzyć możliwość skorzystania z usług gastronomicznych lub sporządzenia posiłku. Pojęcie „schronisko” nie obejmuje schronisk młodzieżowych.

Schronisko młodzieżowe – obiekt przeznaczony do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, dostosowany do samoobsługi klientów. Schronisko młodzieżowe jest placówką zlokalizowaną w samodzielny budynku lub w wydzielonej części budynku. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się trzy kategorie schronisk młodzieżowych: najwyższa – kat. I, najniższa – kat. III.

Szkolne schronisko młodzieżowe – placówka oświatowo-wychowawcza umożliwiająca rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

Ośrodek wczasowy – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z wczasami.

Ośrodek kolonijny – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z koloniami.

Ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do przeprowadzania kursów, konferencji, szkoleń, zjazdów itp. Może być także przystosowany do świadczenia usług wczasowych.

Dom pracy twórczej – obiekt, w którym są zapewnione właściwe warunki do wykonywania pracy twórczej i wypoczynku twórców, wykorzystywany również (głównie przez ich rodziny) jako ośrodek wczasowy.

Zespoły domków turystycznych – domek turystyczny – budynek niepodpiwniczony, posiadający nie więcej niż cztery pokoje, dostosowany do świadczenia usług typu hotelarskiego. Domki turystyczne mogą tworzyć zespoły domków turystycznych a także organizacyjnie wchodzić w skład innych obiektów noclegowych. W grupie zespoły domków turystycznych mogą znajdować się również miejsca kempingowe.

Kemping (camping) – teren zwykle zadrzewiony, strzeżony, oświetlony, mający stałą obsługę recepcyjną i wyposażony w urządzenia (sanitarne, gastronomiczne, rekreacyjne) umożliwiające turystom nocleg w namiotach, mieszkalnych przyczepach samochodowych, a także przyrządzanie posiłków oraz parkowanie pojazdów samochodowych. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się cztery kategorie kempingów: najwyższa – 4 gwiazdki, najniższa – 1 gwiazdka.

Pole biwakowe – wydzielone miejsce niestrzeżone, umożliwiające turystom nocleg w namiotach. Na polu biwakowym znajdują się punkty poboru wody pitnej, podstawowe urządzenia sanitarne i tereny rekreacyjne.

Hostel – obiekt noclegowy o standardzie różniącym się od obiektów hotelowych głównie liczbą miejsc w pokojach, łózkami piętrowymi i współdzieleniem części wyposażenia oraz pomieszczeń przeznaczonych dla gości (np. wspólna kuchnia/łazienka). Charakterystyczne dla hostelu jest wynajmowanie łóżka a nie pokoju. Pokoje w hostelach to najczęściej dormy, czyli pokoje wieloosobowe, a także pokoje indywidualne: 1-, 2- i 3-osobowe.

Zakład uzdrowiskowy – zakład świadczący usługi w zakresie opieki zdrowotnej położony na terenie uzdrowiska i wykorzystujący przy udzielaniu świadczeń

zdrowotnych naturalne zasoby lecznicze uzdrowiska. Zakłady uzdrowiskowe wykazują wszystkie miejsca noclegowe przeznaczone do dyspozycji turystów, w tym kuracjuszy.

Pokoje gościnne (kwatery prywatne) – rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią umeblowane pomieszczenia i lokale (z wyjątkiem kwater agroturystycznych) w mieszkaniach, domach i innych budynkach mieszkalnych należących do osób fizycznych lub prawnych (z wyjątkiem rolników) wynajmowane turystom na noclegi za opłatą.

Kwaterna agroturystyczna – rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią pokoje i domy mieszkalne oraz przystosowane budynki gospodarcze (po adaptacji) w gospodarstwach wiejskich (rolnych, hodowlanych, ogrodniczych czy rybackich), będące własnością rolników, wynajmowane turystom na noclegi za opłatą.

Pozostałe obiekty niesklasyfikowane – obiekty, które w czasie niepełnego wykorzystania zgodnie z ich przeznaczeniem lub w części, pełnią funkcję obiektu noclegowego dla turystów. Są to m.in. internaty, domy studenckie, ośrodki rekreacyjno-sportowe itp.

Kąpieliska i miejsca wykorzystywane do kąpielii

Kąpielisko – wyznaczony uchwałą rady gminy, wydzielony i oznakowany fragment wód powierzchniowych, wykorzystywany przez dużą liczbę osób kąpiących się, określoną w uchwale rady gminy w sprawie wykazu kąpielisk, pod warunkiem że w stosunku do tego kąpieliska nie wydano stałego zakazu kąpielii (art. 9 ust. 1 pkt. 5a ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. *Prawo wodne* (Dz. U.z 2015r., poz. 469 z późn. zm.)

Miejsca wykorzystywane do kąpielii – wydzielony i oznakowany fragment wód powierzchniowych, niebędący kąpieliskiem i wykorzystywany do kąpielii.

Metodologia badania bazy noclegowej turystyki

Źródłem danych o stanie i wykorzystaniu turystycznych obiektów noclegowych w Polsce, posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych, jest stałe badanie statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego, realizowane zgodnie ze specjalizacją przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Informacje pozyskiwane są za pośrednictwem sprawozdań o wykorzystaniu turystycznego obiektu noclegowego KT-1 w poszczególnych miesiącach. Jednostki sprawozdawcze podają: dokładną lokalizację, rodzaj i kategorię obiektu, liczbę pokoi, miejsc noclegowych, placówek gastronomicznych. Ponadto informują one o wykorzystaniu obiektu w poszczególnych miesiącach, tj. o liczbie dni działalności obiektu, nominalnej liczbie miejsc noclegowych lub pokoi, a także o liczbie osób korzystających z zakwaterowania oraz liczbie udzielonych noclegów i wynajętych pokoi (z wyodrębnieniem turystów zagranicznych).

Aby sprostać wymogom prawodawstwa Unii Europejskiej, Główny Urząd Statystyczny zrealizował prace mające na celu dostosowanie podstawowych pojęć i definicji oraz zakresu podmiotowego i przedmiotowego badania turystycznej bazy noclegowej w Polsce. W 1997 r. wprowadzono do badania zmienną – liczba noclegów udzielonych w hotelach, motelach i pensjonatach, która obok zmiennej – liczba wynajętych pokoi, należy do podstawowych informacji gromadzonych w badaniu. Umożliwiło to podawanie danych o udzielonych noclegach we wszystkich turystycznych obiektach noclegowych w Polsce (ogółem) oraz analizę wykorzystania bazy noclegowej. Od 1998 r. z kategorii „inne” wyodrębniono zakłady uzdrowiskowe.

W 2000 r. wprowadzono zmienną – miejsce stałego zamieszkania (kraj) turysty zagranicznego korzystającego z bazy noclegowej, co wiązało się z koniecznością spełnienia wymagania UE dotyczącego podziału zbiorowości osób korzystających z bazy noclegowej na rezydentów i nierezydentów (szczególnie ważne w odniesieniu do obcokrajowców). W latach 2000-2002 GUS prowadził badanie bazy noclegowej turystyki co kwartał, zbierając dane miesięczne. Wcześniej, raz do roku gromadzono dane za 9 miesięcy danego roku i 3 miesiące roku poprzedniego. W związku z koniecznością pełnego dostosowania polskiej statystyki turystyki do wymagań Dyrektywy UE3, od roku 2003 badanie turystycznych obiektów noclegowych jest badaniem miesięcznym. Od roku 2004 do grupy obiekty hotelowe wprowadzono podgrupę inne obiekty hotelowe. Zaliczają się do niej hotele, motele i pensjonaty, którym nie została nadana żadna kategoria oraz obiekty, które świadczą usługi hotelowe (np. codzienne sprzątnięcie). Z tego powodu wprowadzono do sprawozdania pytanie skierowane do osób zarządzających turystycznymi obiektami noclegowymi „czy obiekt świadczy usługi hotelowe?” Wyniki badania pokazały, że jest to bardzo liczna grupa obiektów, głównie hotele i podobne obiekty bez kategorii, ale także takie

obiekty jak zajazdy, gościńce i inne, do tej pory zaklasyfikowane w podgrupie pozostałe niesklasyfikowane. Ze względu na rosnącą liczbę i zainteresowanie nowym rodzajem obiektu noclegowego, od 2009 roku w badaniu zostały wyodrębnione hostele.

Wykazy jednostek do badania KT-1 powstają w oparciu o Bazę Jednostek Statystycznych (BJS), która jest utworzona jako operat do wszystkich badań prowadzonych przez GUS. BJS zawiera informacje z rejestrów urzędowych (REGON) oraz innych źródeł danych. Kartoteka turystycznych obiektów noclegowych jest aktualizowana w oparciu o rejestry administracyjne, ewidencję obiektów skategoryzowanych prowadzoną przez marszałków województw oraz inne źródła.

Konieczność podjęcia działań dostosowujących badanie do nowego Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki – skutkowało rozszerzeniem zakresu podmiotowego badania bazy noclegowej.

W 2010 roku po raz pierwszy sprawozdawczością miesięczną na formularzu KT-1 objęto pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne posiadające 10 lub więcej miejsc noclegowych oraz przeprowadzono pilotażowe, roczne badanie reprezentacyjne pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych – posiadających mniej niż 10 miejsc noclegowych (formularz KT-2).

Począwszy od zapisów w Programie Badań Statystycznych Statystyki Publicznej na rok 2009 stanowiącym załącznik do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2008 r. (Dz. U. Nr 221 z 2008 r., poz. 1436 z późn. zmianami), wójtowie (burmistrzowie, prezydenci miast) zobowiązani zostali do przekazywania w formie elektronicznej informacji o obiektach świadczących usługi noclegowe.

W celu ułatwienia realizacji tego zadania opracowano aplikację pozwalającą na rejestrację i bieżącą aktualizację danych o obiektach świadczących usługi noclegowe, która została udostępniona urządnom gmin w 2009 r. Aplikacja ta umożliwia zapisanie wprowadzonych informacji na lokalnym dysku urzędu i wykorzystanie ich do własnych potrzeb. Dzięki temu narzędziu powstała baza informacyjna o obiektach noclegowych działających na terenie gmin dostępna również do celów statystycznych.

Obowiązek prowadzenia ewidencji turystycznych obiektów noclegowych, nie podlegających kategoryzacji, nakłada na urzędy miast i gmin ustawa o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 r. (z późniejszymi zmianami).

W związku z objęciem badaniem pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych (prezentacja danych począwszy od 2012 r.), zmieniono nazwę „turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania” na „turystyczne obiekty noclegowe”.

W statystyce bazy noclegowej przyjęto następujące rozwiązania:

- dane dotyczące liczby obiektów i miejsc noclegowych obejmują wszystkie obiekty czynne w dniu 31 lipca oraz obiekty nieczynne w tym dniu, ale czynne w innych dniach badanego miesiąca; przyjęto dla nich maksymalną liczbę miejsc;
- do liczby dni działalności obiektu nie wlicza się przerw międzyturnusowych, z powodu remontu, dezynfekcji itp.;
- przez obiekt czynny rozumie się obiekt, którego co najmniej część była dostępna dla turystów (niezależnie od tego czy był on faktycznie wykorzystywany) w badanym okresie;
- stopień wykorzystania obiektu - wyrażony w procentach – wynika z porównania faktycznie udzielonych noclegów do nominalnej liczby miejsc noclegowych (suma miejsc noclegowych przygotowanych dla turystów w każdym dniu działalności obiektu), a dodatkowo dla hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych z porównania faktycznie wynajętych pokoi do nominalnej liczby pokoi;
- korzystający z noclegów to liczba osób (turystów), które rozpoczęły pobyt w obiekcie w danym miesiącu i powinny być liczone jeden raz, tj. w miesiącu przybycia do obiektu;
- liczba udzielonych noclegów to iloczyn osób (turystów) i liczby nocy ich pobytu;
- liczba wynajętych pokoi w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych, oznacza sumę pokoi wynajętych w każdym dniu działalności obiektu, bez względu na liczbę osób (turystów) nocujących w tych pokojach;
- restauracja to zakład gastronomiczny dostępny dla ogółu konsumentów, z pełną obsługą kelnerską, oferujący całodzienne wyżywienie o szerokim asortymencie potraw i napojów podawanym konsumentom według karty jadłospisowej;
- do barów i kawiarni zaliczono także herbaciarnie, winiarnie, piwiarnie, jadalnie, itp.;
- do punktów gastronomicznych zaliczono również smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety.

Objaśnienia znaków umownych

kreska (–)	zjawisko nie wystąpiło
zero (0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5
(0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05
kropka (.)	zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych
znak ×	wypełnienie pozycji, ze względu na układ tablicy jest niemożliwe lub niecelowe
znak #	oznacza, że dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej
„w tym”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy

Wykaz skrótów

CODGiK	Centralny Ośrodek Dokumentacji Geograficznej i Kartograficznej
DK	droga krajowa
GDDiK	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad
GIS	Główny Inspektorat Sanitarny
MROT	Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna
NID	Narodowy Instytut Dziedzictwa
OSO	obszary specjalnej ochrony ptaków
PFTW	Polska Federacja Turystyki Wiejskiej
PKD	Polska Klasyfikacja Działalności
POT	Polska Organizacja Turystyczna
SOO	specjalne obszary ochrony siedlisk
SWAK	syntetyczny wskaźnik atrakcyjności kulturowej
SWAP	syntetyczny wskaźnik atrakcyjności przyrodniczej
SWDK	syntetyczny wskaźnik dostępności komunikacyjnej
SWPodT	syntetyczny wskaźnik podaży turystycznej
SWPoIT	syntetyczny wskaźnik polityki turystycznej
SWPopT	syntetyczny wskaźnik popytu turystycznego
UE	Unia Europejska
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UNESCO	Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNWTO	Światowa Organizacja Turystyki (World Tourism Organisation)

Wykaz skrótów (dok.)

US	Urząd Statystyczny
WAP	syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych
WDMSiW	syntetyczny wskaźnik działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej
WDOIZ	syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej
WDW	syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej
WIOŚ	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
WKK	wskaźnik wydarzeń kulturalnych
WOCh	syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych
WOF	syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia
WOZ	syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych
WŚŚ	syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego
WTS	wskaźnik obiektów turystyki sakralnej
ZWAT	zintegrowany wskaźnik atrakcyjności turystycznej
ZWFT	zintegrowany wskaźnik funkcji turystycznej
ZWPT	zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego

ROZDZIAŁ 1

Atrakcyjność przyrodnicza

Jednym z najważniejszych czynników przesądzających o atrakcyjności turystycznej danego obszaru jest środowisko przyrodnicze, rozumiane jako ogół przyrody nieożywionej i ożywionej, tworzące naturalne warunki bytowania człowieka (Balon 2011). Niejednokrotnie jest ono traktowane jako najważniejszy element przestrzeni, pełniący rozmaite funkcje biologiczne związane z powstaniem i wspieraniem procesów życiowych, jak również funkcje społeczno-ekonomiczne (Harasimowicz 2015), odnoszące się również do tworzenia odpowiednich warunków dla rozwoju turystyki. Zależność ta ma jednak dwustronny charakter – organizowanie ruchu turystycznego, mające na celu powiązanie istniejących walorów, atrakcji i zasobów przyrodniczych z potrzebami i oczekiwaniami społeczeństwa może bowiem stać się istotnym źródłem zagrożeń dla samego środowiska (Jalinik 2016).

Środowisko przyrodnicze może być również określane mianem krajobrazu, traktowanego w ujęciu całościowym, a nie wyłącznie wizualnym (Szczęsny 1966). W tym kontekście J. Balon (2011) wyróżnia szereg atrybutów krajobrazów charakteryzujących obszary szczególnie cenne przyrodniczo, obejmujących m.in.: swoistość krajobrazową, niepowtarzalność, różnorodność przyrodniczą, naturalność, czystość, czy też walory estetyczne. Cechy te mogą być rozpatrywane w kategorii dóbr turystycznych. W tym zakresie problemem pozostaje jednak kwestia mierzalności, bowiem wiele z nich posiada charakter niematerialny, a tym samym trudny do skwantyfikowania (Kozuchowski 2005, za: Gierańczyk 2013). Pojęciem bliskoznacznym pozostają natomiast walory przyrodnicze, które zdaniem Gołębskiego (1999) mają wymierny charakter, a tym samym mogą one zostać zdefiniowane oraz poddane ocenie ilościowej. W turystyce pod pojęciem walorów przyrodniczych najczęściej rozumie się „specyficzne cechy i elementy środowiska naturalnego oraz przejawy działalności człowieka, które stanowią przedmiot zainteresowania turysty” (Gołębski 2002).

Zasoby środowiska przyrodniczego w turystyce mogą pełnić funkcję turystycznych walorów wypoczynkowych (rekreacyjnych), krajoznawczych oraz specjalistycznych. Walorami wypoczynkowymi pochodzenia przyrodniczego są elementy środowiska przyrodniczego ujmowane w sposób kompleksowy, które umożliwiają użytkownikom regenerację sił fizycznych oraz psychicznych. Do cech niezbędnych, których występowanie zapewnia minimum warunków do wypoczynku, zalicza się: czyste środowisko, ciszę, niski stopień urbanizacji, czy też występowanie odpowiednich walorów estetycznych. Zakres ten można rozszerzyć o zespół cech korzystnych

(dodatkowych), wpływających na podniesienie wartości wypoczynkowej terenu, do których zalicza się: szczególne walory krajobrazu, warunki do uprawiania czynnego wypoczynku oraz sprzyjające warunki o charakterze bioklimatycznym, obejmujące m.in. walory lecznicze (Meyer, Panasiuk, Tokarz-Kocik 2011). Jednocześnie za R. Jedutem (1997) można wskazać na zespół cech niekorzystnych, które ograniczają możliwości rozwoju turystyki wypoczynkowej. Obejmują one zwłaszcza zanieczyszczenie środowiska, a także zniekształcenia krajobrazu w wyniku procesów urbanizacyjnych oraz działalności górniczej, przemysłowej lub rolniczej. Tym samym do terenów nieprzydatnych dla rozwoju tej formy turystyki możemy zaliczyć główne aglomeracje miejskie, okręgi przemysłowe, obszary wielkoprzestrzennej gospodarki rolnej oraz gęsto zaludnione tereny wiejskie charakteryzujące się zabudową rozproszoną (Jedut 1997).

Walory krajoznawcze pochodzenia przyrodniczego to obiekty materialne charakteryzujące się czytelnością w krajobrazie, pozwalającą na ich zmysłową percepcję. Wyróżnia się trzy grupy obiektów tej kategorii, wyodrębnionych według kryterium udziału człowieka w ich powstaniu. Pierwszą stanowią walory powstałe bez ingerencji człowieka, obejmując m.in. osobliwości fauny i flory, skałki, grupy skał, wąwozy, przełomy rzeczne, wodospady, źródła, jaskinie, grotty, głązy narzutowe, czy też głązowiska. Do obiektów utworzonych przez człowieka zaliczamy muzea przyrodnicze, a także ogrody zoologiczne i botaniczne. Z kolei wśród walorów krajoznawczych o charakterze przyrodniczym charakteryzujących się nieznaczną ingerencją człowieka niemającą wpływu na charakter i znaczenie samego waloru, można wyróżnić: parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты oraz punkty widokowe (Tokarz 2006; Meyer, Panasiuk, Tokarz-Kocik 2011).

Ostatnią grupę stanowią walory specjalistyczne, do których można zaliczyć rozmaite cechy środowiska, pozwalające na uprawianie różnorodnych form turystyki kwalifikowanej, m.in. kajakarstwa, żeglarstwa, wędkarstwa, narciarstwa, myślistwa, jeździectwa, czy też nurkowania. Choć ze względu na konieczność posiadania specjalistycznych umiejętności oraz odpowiedniego przygotowania nie przyjmuje ona masowego charakteru, to służące jej rozwojowi walory specjalistyczne są cennym uzupełnieniem walorów wypoczynkowych lub krajoznawczych (Meyer, Panasiuk, Tokarz-Kocik 2011), wpływającym na poszerzenie oferty obszarów turystycznych.

Walory turystyczne postrzegane jako obiekty osobliwe i wartościowe, mające szczególną zdolność do przyciągania turystów, mogą być również określane mianem atrakcji turystycznych. Wymagają one jednak wyodrębnienia w oparciu o informację

dotyczącą danego miejsca przyjmującą postać oznacznika (markera). W tym kontekście wspomniany wcześniej termin „walory turystyczne” należy uznać za kategorię bardziej obiektywną i ogólną, obejmującą te cechy środowiska przyrodniczego (i kulturowego), które stwarzają potencjalną przesłankę dla rozwoju ruchu turystycznego. Z kolei „atrakcje turystyczne” są kategorią subiektywną, ponieważ ich obecność na rynku oraz w świadomości potencjalnych turystów uzależniona jest od odpowiednich zabiegów organizacyjnych oraz promocji (Kruczek 2011). R. Swarbrooke (2002) (za: Kruczek 2011) w zaproponowanej klasyfikacji atrakcji turystycznych wymienia m.in. naturalne atrakcje turystyczne, których walory obejmują fizyczne elementy środowiska naturalnego, m.in.: plaże, góry, jaskinie, jeziora, rzeki, lasy.

Przedstawione powyżej zasoby, walory oraz atrakcje przesądzą o atrakcyjności przyrodniczej danego obszaru. W niniejszej publikacji waloryzacja środowiska przyrodniczego oraz ocena zasobów środowiskowych gmin województwa lubelskiego dla potrzeb rozwoju turystyki została zbadana przy wykorzystaniu syntetycznego wskaźnika atrakcyjności przyrodniczej (SWAP), skonstruowanego w oparciu o 6 wskaźników cząstkowych (w tym 3 syntetycznych) dobranych w taki sposób, aby uwzględniały czynniki istotne dla pomiaru różnych aspektów atrakcyjności turystycznej wynikającej ze sfery przyrodniczej.

Wyodrębniono następujące wskaźniki cząstkowe SWAP:

- x_1 – wskaźnik ukształtowania terenu (urzeźbienia);
- x_2 – wskaźnik wód powierzchniowych;
- x_3 – wskaźnik lesistości;
- x_4 – syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych (WOCh);
- x_5 – syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych (WAP);
- x_6 – syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego (WSS).

Powyższe wskaźniki ujęto we wzorze [3]. Przyjęte wagi wynikają z oceny znaczenia poszczególnych wskaźników dla atrakcyjności przyrodniczej. Wagi sumują się do 1:

$$[3] \quad SWAP = 0,15 \cdot x_1 + 0,15 \cdot x_2 + 0,15 \cdot x_3 + 0,3 \cdot x_4 + 0,15 \cdot x_5 + 0,1 \cdot x_6$$

Pierwszy spośród wskaźników cząstkowych, tj. wskaźnik ukształtowania terenu (urzeźbienia) (x_1) obliczony został jako różnica pomiędzy maksymalną a minimalną wysokością n.p.m. gminy, odzwierciedlając maksymalną wysokość względną gminy w metrach. W badaniu wykorzystano zbiory danych dotyczące numerycznego mo-

delu terenu o interwale siatki co najmniej 100 m dla województwa lubelskiego znajdujące się w zasobach Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geograficznej i Kartograficznej (CODGiK 2017), opracowanych przy wykorzystaniu środowiska ArcGIS poprzez nałożenie ww. danych na mapę podziału administracyjnego. Wskaźnik wód powierzchniowych (x_2) obliczony został jako udział gruntów pod wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi w powierzchni gminy ogółem. W celu odzwierciedlenia znaczenia turystycznego obu kategorii wód przyjęto następujące współczynniki wagowe, wynoszące 1 dla wód płynących i 2 dla wód stojących. Z kolei wskaźnik lesistości (x_3) wyliczono jako udział lasów (powierzchnia gruntów leśnych) w powierzchni całkowitej gminy.

Pozostałe mierniki cząstkowe wykorzystane do oceny atrakcyjności przyrodniczej gmin województwa lubelskiego mają postać wskaźników syntetycznych. Syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych (x_4) został oparty na ważonym udziale wybranych prawnych form ochrony przyrody w powierzchni poszczególnych gmin. Opierając się na zasadach bonitacji punktowej wybranych elementów atrakcyjności przyrodniczej zaproponowanych przez G. Bezkowską (2003), w niniejszej pracy przyjęto następujące współczynniki wagowe: park narodowy – 4, rezerwat przyrody – 3, park krajobrazowy – 2, natomiast obszar chronionego krajobrazu – 1. Przyjmując powyższe wagi, syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych przyjmuje postać wyrażoną wzorem [4]:

$$[4] \text{ Woch} = P_1 \cdot K_1 + P_2 \cdot K_2 + \dots + P_n \cdot K_n$$

gdzie:

P – względny udział powierzchniowy poszczególnych form,

K – współczynnik wagowy,

umożliwiają ilościowe przedstawienie zróżnicowania wartości przyrodniczej badanego obszaru, przy uwzględnieniu kryterium jakościowego (Tucki 2010).

Do budowy syntetycznego wskaźnika atrakcji przyrodniczych (WAP) wykorzystano 4 typy obiektów wpływających na poziom atrakcyjności turystycznej obszaru, tj.: pomniki przyrody (w przeliczeniu na powierzchnię gminy), ogrody botaniczne i zoologiczne, kąpieliska oraz miejscowości posiadające status uzdrowiska. Poszczególne wskaźniki elementarne składające się na WAP obliczono według następującej metody (por. Łysoń, Szymkowiak, Wawrowski 2016):

$$[5] \text{ Wsk} = 100 \cdot \frac{W_p}{W_{max}}$$

gdzie:

Wsk – obliczany wskaźnik,

w_p – wartość zmiennej dla danej gminy,

w_{max} – wartość maksymalna danej zmiennej.

Do skonstruowania ostatniego spośród wskaźników cząstkowych wykorzystanych do kompleksowej oceny atrakcyjności przyrodniczej województwa lubelskiego – syntetycznego wskaźnika stanu środowiska naturalnego (WSS) – wykorzystano dane dotyczące emisji zanieczyszczeń pyłowych na rok w tonach w przeliczeniu na 1 km² (destymulanta), emisji zanieczyszczeń gazowych na rok w tonach w przeliczeniu na 1 km² (destymulanta), udziału ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków (stymulanta) oraz zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca (w kg) (destymulanta). Wskaźnik służy ocenie zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego, jako czynnika ograniczającego atrakcyjność turystyczną analizowanego obszaru.

Powyższe wskaźniki cząstkowe posłużyły do obliczenia wartości syntetycznego wskaźnika atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) dla każdej gminy województwa lubelskiego, pozwalając na ich uszeregowanie, tj. stworzenie rankingu. W celu zwiększenia czytelności otrzymanych wyników, w kolejnym etapie dokonano klasyfikacji obiektów przy wykorzystaniu tzw. metody podwójnej średniej. W rezultacie uzyskano podział gmin województwa na cztery grupy, obejmujące jednostki charakteryzujące się bardzo wysokim (grupa A), wysokim (grupa B), umiarkowanym (grupa C) oraz niskim (grupa D) poziomem atrakcyjności przyrodniczej. Otrzymane wyniki zostały przedstawione na ryc. 1.1.

Do grona gmin najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo (grupa A) zakwalifikowano łącznie dwadzieścia osiem jednostek. Dwanaście spośród gmin zakwalifikowanych do grupy A zlokalizowanych jest w południowej części województwa – na obszarze Roztocza Środkowego oraz Równiny Biłgorajskiej², tj. powiatów: janowskiego (gm. Janów Lubelski, Dzwola, Modliborzyce, Potok Wielki), biłgorajskiego (Józefów, Tereszpol, Łukowa), zamojskiego (Zwierzyniec, Krasnobród, Radezczyca) oraz tomaszowskiego (Susiec i Lubycza Królewska). Gminy te charakteryzuje przede wszystkim obecność dużych, zwartych kompleksów leśnych, tj. Lasów Janowskich oraz Puszczy Solskiej, a także – zwłaszcza na Roztoczu – urozmaicona rzeźba terenu. W grupie pierwszej znalazło się również sześć gmin położonych na obszarze Polesia Zachodniego, tj. gmina Urszulin, Włodawa i Wola Uhruska w powiecie włodawskim, Uścimów w powiecie lubartowskim, Ludwin w powiecie

---

² Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną zaproponowaną przez J. Kondrackiego (2002).

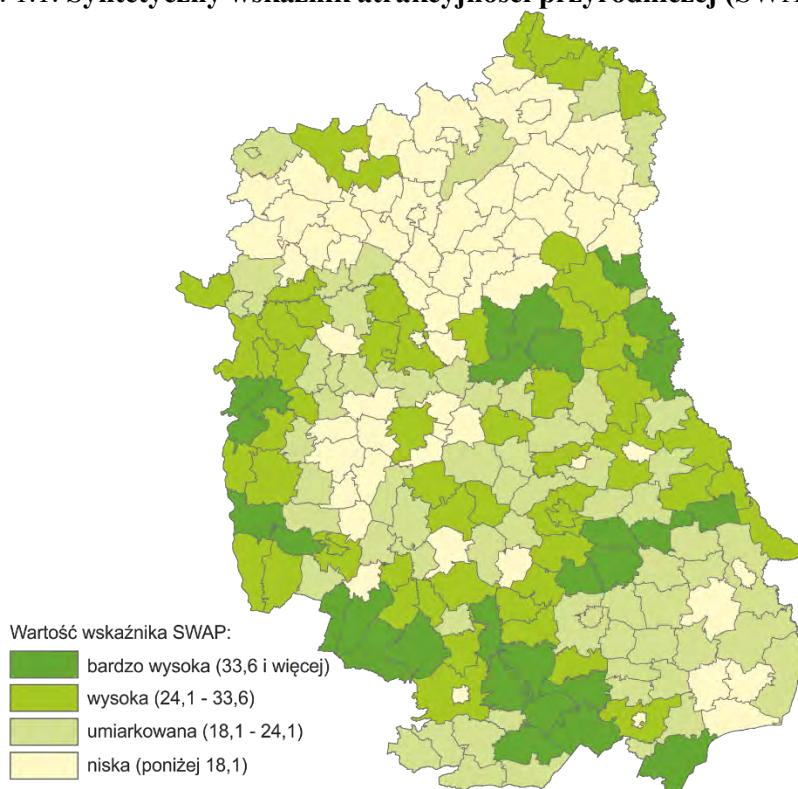
łęczyńskim oraz Sosnowica w powiecie parczewskim. Gminy te wyróżniają się największą koncentracją jezior wchodzących w skład Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Najwyższymi walorami przyrodniczymi odznacza się również skupisko pięciu gmin położonych na styku powiatów krasnostawskiego, zamojskiego oraz chełmskiego, wpisujących się w obszar Działów Grabowieckich. W jego skład wchodzi gminy: Kraśniczyn, Skierbieszów, Stary Zamość, Białopole i Wojsławice, charakteryzujące się urozmaiconą rzeźbą terenu z licznymi dolinami i jarami. Ponadto do grona jednostek charakteryzujących się najwyższym potencjałem przyrodniczym pod kątem potrzeb rozwoju turystyki zakwalifikowano trzy sąsiadujące ze sobą gminy położone w północnej części Małopolskiego Przełomu Wisły, tj. Kazimierz Dolny, Janowiec i Wilków oraz gminy Józefów n. Wisłą i Dzierżkowice położone na obszarze Wzniesień Urzędowskich.

Najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika atrakcyjności przyrodniczej osiągnęła gmina Zwierzyniec (69,1). Kolejne pozycje przypadły kolejno gminom: Janów Lubelski (59,4), Urszulin (55,0), Kraśniczyn (48,9) oraz Krasnobród (48,5). O pierwszej lokacie gminy Zwierzyniec przesądziła najwyższa wartość wskaźnika obszarów chronionych (WOCh) spośród wszystkich jednostek poddanych badaniu (ponad połowę powierzchni gminy zajmuje Roztoczański Park Narodowy, natomiast 18% przypada na Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy). Gmina Zwierzyniec osiągnęła również bardzo wysokie wartości wskaźników urzeźbienia terenu (względne różnice wysokości powierzchni sięgają 150 metrów) i lesistości (lasy stanowią 71,6% powierzchni gminy). Gmina Janów Lubelski zawdzięcza swoją pozycję wysokiej wartości wskaźnika lesistości (na lasy przypada 67,5% powierzchni gminy) oraz obszarów chronionych (Park Krajobrazowy Lasy Janowskie zajmuje ok. 73% powierzchni gminy, zaś rezerваты – ponad 12%). Z kolei gmina Urszulin wyróżnia się najwyższą wartością wskaźnika wód powierzchniowych (zajmują one ok. 6% powierzchni) oraz bardzo wysokim udziałem obszarów chronionych (na jej terenie znajduje się m.in. Poleski Park Narodowy oraz Poleski Park Krajobrazowy).

W skład grupy B weszło pięćdziesiąt pięć jednostek charakteryzujących się wysokim poziomem atrakcyjności przyrodniczej. Swym zasięgiem objęła ona przede wszystkim skupiska gmin położonych w zachodniej części Lubelszczyzny (obszar tzw. Powiśla Lubelskiego), na obszarze Polesia Zachodniego oraz Polesia Wołyńskiego w pasie rzeki Bug, a także na Roztoczu, Wysoczyźnie Lubartowskiej (w okolicach Lubartowa) oraz tzw. Podlaskiego Przełomu Bugu, zlokalizowanego na północno-wschodnim skraju regionu. Do grupy C zakwalifikowano sześćdziesiąt sześć gmin o umiarkowanym poziomie atrakcyjności turystycznej. Obejmuje ona m.in.

jednostki położone w środkowej, południowej (powiat biłgorajski) oraz południowo-wschodniej (powiat zamojski, tomaszowski i hrubieszowski) części województwa. Ostatnią grupę tworzą sześćdziesiąt cztery jednostki charakteryzujące się niskim poziomem atrakcyjności przyrodniczej (D). Są one zlokalizowane przede wszystkim w północnej części regionu, obejmując większość gmin powiatów łukowskiego, radzyńskiego, parczewskiego oraz bialskiego. W grupie tej znalazła się również grupa kilkunastu gmin położonych w centralnej części województwa w sąsiedztwie jego stolicy – Lublina.

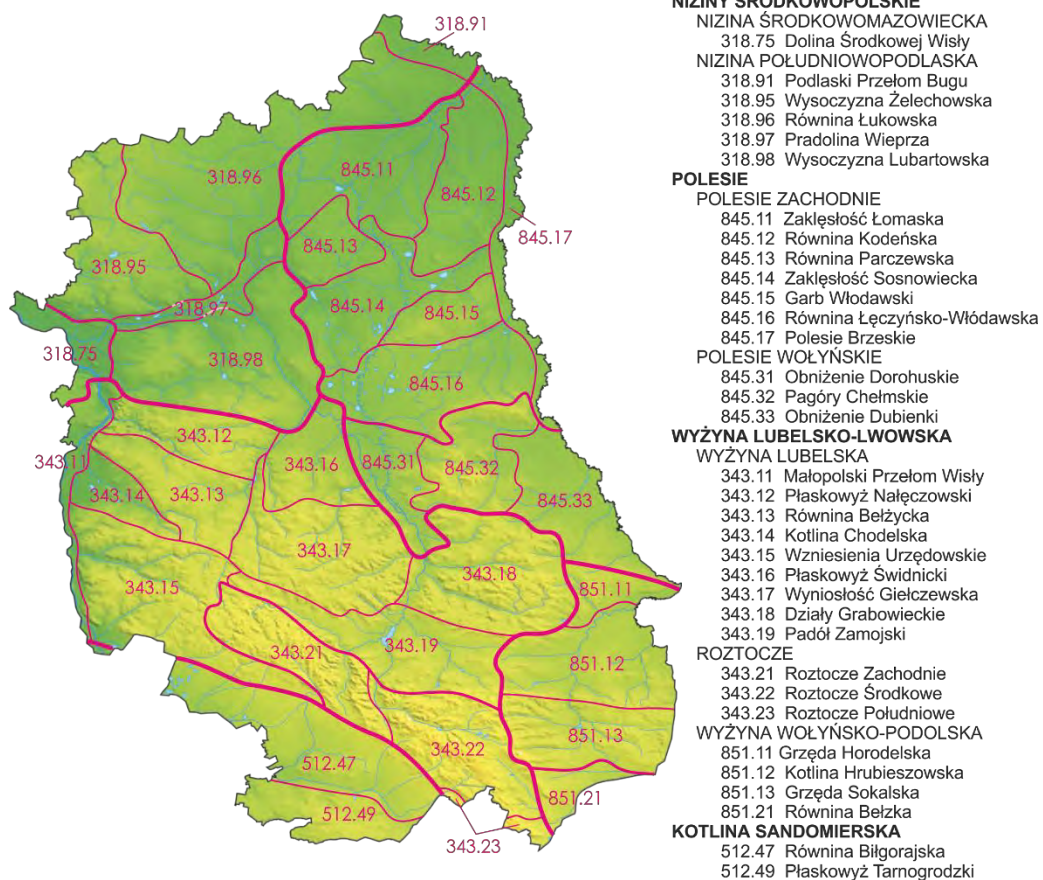
Ryc. 1.1. Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) w 2015 r.

W celu wnikliwej oceny wyodrębnionych czynników atrakcyjności przyrodniczej gmin województwa lubelskiego konieczna jest analiza poszczególnych wskaźników cząstkowych, składających się na skumulowaną wartość wskaźnika zintegrowanego. Pierwszym spośród wskaźników wykorzystanych do analizy atrakcyjności przyrodniczej jest wskaźnik ukształtowania terenu (ryc. 1.3). Skomplikowana budowa geologiczna oraz zmienne warunki klimatyczne na przestrzeni ostatnich kilku

milionów lat doprowadziły do ukształtowania się dość zróżnicowanej rzeźby regionu (Stanicka 2011). Szczególnie wyraźny jest podział na niziną, północną część województwa (Nizina Południowopodlaska, Polesie Zachodnie oraz Polesie Wołyńskie), a także na część wyżynną, obejmującą środkowe oraz południowowschodnie partie województwa lubelskiego (Wyżyna Lubelska i Roztocze).

Ryc. 1.2. Podział fizyczno-geograficzny woj. lubelskiego wg J. Kondrackiego

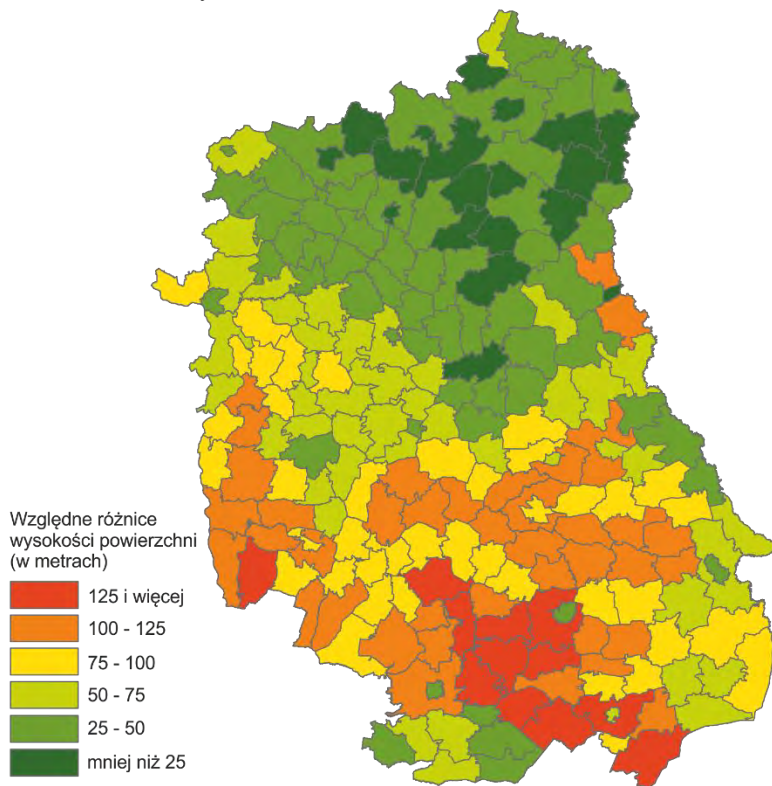

Źródło: Meksuła (2014).

Przedstawiony powyżej podział fizycznogeograficzny (ryc. 1.2) województwa znajduje odzwierciedlenie w cechach morfometrycznych rzeźby terenu. Na obszarze Polesia oraz Niziny Południowopodlaskiej dominują zespoły równin morenowych położonych na wysokości nie przekraczającej 200 m n.p.m. Maksymalne deniwelacje w północnej części województwa dochodzą do 60 m nad Bugiem oraz 75 m nad

Wisłą (por. Chałubińska, Wilgat 1954, za: Stanicka 2011), przy najniższej wysokości bezwzględnej sięgającej 107 m n.p.m. (gmina Stężyca).

Ryc. 1.3. Wskaźnik ukształtowania terenu

Źródło: Dane CODGiK 2017.

Odmienne warunki geomorfologiczne cechują środkową oraz południowo-wschodnią część województwa. Wyżynę Lubelską tworzą wzniesienia o wysokości od 180 do 310 m n.p.m. o stosunkowo zróżnicowanej rzeźbie terenu (Stanicka 2011). Największe względne różnice wysokości przekraczające 115 m występują na pograniczu powiatów krasnostawskiego i zamojskiego (gminy Skierbieszów, Stary Zamość, Krasnystaw i Kraśniczyn). W krajobrazie tych obszarów dominują głębokie jary oraz wąwozy lessowe. Znacznym zróżnicowaniem rzeźby charakteryzuje się również zachodnia część Wyżyny Lubelskiej na styku z Małopolskim Przełomem Wisły (między Annopolem a Puławami). Względna różnica wysokości terenu przekracza 115 m w gminach Annopol i Józefów n. Wisłą, a w gminie Gościeradów sięga

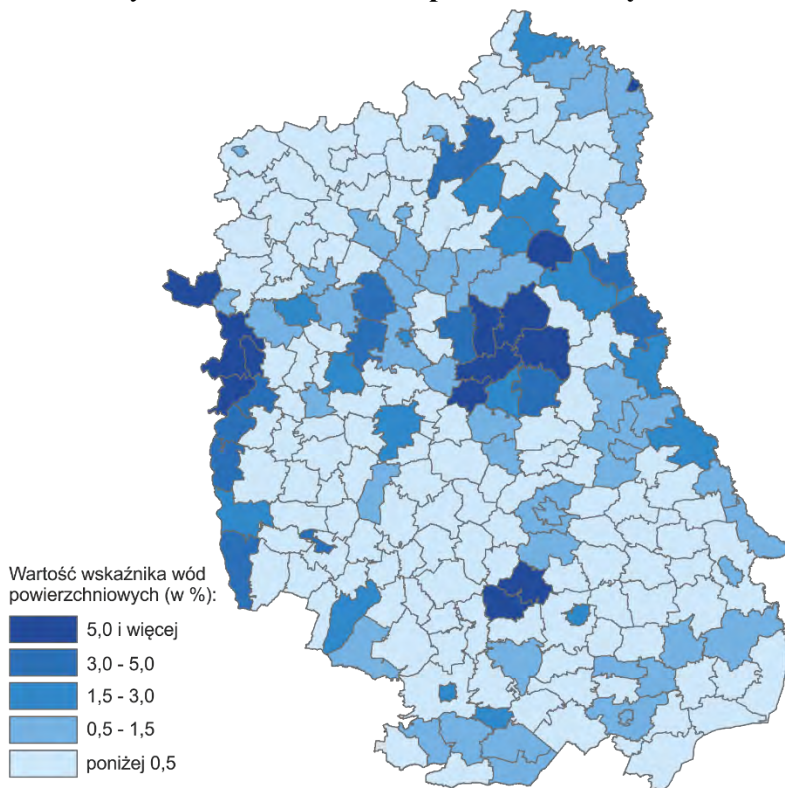
nawet 125 m. Szczególne walory krajobrazowe charakteryzują również gminę Kazimierz Dolny ze stromymi zboczami Płaskowyżu Nałęczowskiego oraz gęstą siecią wąwozów. Najbardziej urozmaiconym ukształtowaniem terenu charakteryzuje się jednak Roztocze, będące pasem wzniesień rozciągających się od Kraśnika do Lwowa, z najwyższym szczytem województwa sięgającym 388,7 m n.p.m. (Krağły Goraj w gminie Lubycza Królewska). Największe względne różnice wysokości przekraczające 150 m występują w gminach Susiec i Lubycza Królewska, a także w gminie Józefów, Tomaszów Lubelski (gm. wiejska), Zwierzyniec oraz Tereszpol (ponad 140 m).

Do turystycznych walorów przyrodniczych powszechnie zalicza się również obiekty hydrograficzne, tj. źródła, rzeki, zbiorniki wodne, itd. Na Lubelszczyźnie grunty znajdujące się pod wodami zajmują łączną powierzchnię 18,9 tys. ha, co stanowi 0,8% jej powierzchni całkowitej (przy średniej krajowej 2,1%), a niższy udział wód w strukturze wykorzystania powierzchni występuje jedynie w przypadku województwa łódzkiego. Zasoby wodne regionu są więc stosunkowo niewielkie, a jednocześnie nierównomiernie rozmieszczone. Najgęstsza sieć wodna występuje na Polesiu (zwłaszcza na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim), natomiast najrzadsza – na Wyżynie Lubelskiej (Stanicka 2011).

Obszar Lubelszczyzny położony jest w międzyrzeczu Wisły i Bugu, przepływających przez województwo na długości 117 oraz 366,8 km. Za główną rzekę regionu należy jednak uznać Wieprz (303,2 km), który przepływa przez województwo lubelskie na całej swej długości. Wśród ważniejszych cieków wodnych województwa lubelskiego można również wymienić Huczwę, Tyśmienicę, Bystrzycę, Tanew oraz Krznę. Na Lubelszczyźnie znajduje się również najdłuższy w Polsce kanał – Wieprz-Krzna (140 km), uruchomiony w 1961 r.

Nadrzeczne położenie stwarza dogodne warunki do turystyki edukacyjnej, przyrodniczej oraz krajoznawczej, a także wypoczynku biernego i aktywnego. Szczególnie popularną formą turystyki kwalifikowanej rozwijaną w województwie lubelskim jest kajakarstwo. Biorąc pod uwagę rozmaite czynniki, m.in.: zasobność rzeki w wodę, wahania stanu wody, występujące przeszkody terenowe, a także rozmieszczenie walorów antropogenicznych, za najbardziej atrakcyjne turystycznie można uznać trzy największe rzeki regionu, tj. Wisłę, Bug oraz Wieprz (Hurba 2013). W świetle wyników badań M. Hurby (2013), wśród najpopularniejszych rzek na których organizowane są spływy kajakowe należy wymienić: Wieprz, Tanew, Bug, Bystrzycę, Bukową, Ładę, Wisłę i Włodawkę.

Ryc. 1.4. Wskaźnik wód powierzchniowych w 2015 r.

Jeziora województwa lubelskiego położone są głównie na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim. Na jego obszarze znajduje się łącznie 67 obiektów, w tym 61 jezior naturalnych o powierzchni przekraczającej 1 ha oraz 6 zbiorników retencyjnych. Naturalne zbiorniki wodne Pojezierza są przeważnie małe, najczęściej o powierzchni kilkunastu-kilkudziesięciu hektarów. Jedynie 14 jezior zajmuje powierzchnię przekraczającą 50 ha, w tym zaledwie 4 – powyżej 100 ha. Największe jezioro – Uściwierz (gm. Cyców i Ludwin) – zajmuje powierzchnię 284,1 ha, natomiast powierzchnia jezior: Łukie (gm. Urszulin), Białe Sosnowickie (gm. Sosnowica) i Białe Włodawskie (gm. Włodawa) zawiera się w przedziale 150-100 ha (Krukowska 2009). Największym zbiornikiem wodnym Pojezierza jest jednak jezioro Wytyckie (487,0 ha), pełniące obecnie funkcję zbiornika retencyjnego w systemie Kanału Wieprz-Krzna, zaś najgłębszym – jezioro Piaseczno w gminie Ludwin (prawie 38,8 m). Do największych i najważniejszych z punktu widzenia rozwoju funkcji turystycznej sztucznych zbiorników wodnych w województwie lubelskim należy zaliczyć otwarty w 2008 r. Zalew Nielisz (gm. Nielisz i Sułów) o powierzchni 9,9 km² (GUS

2016a), będący jednym z największych zbiorników tego typu w Polsce, a także powstały w latach 70. Zalew Zemborzycy w Lublinie o powierzchni 282,0 ha.

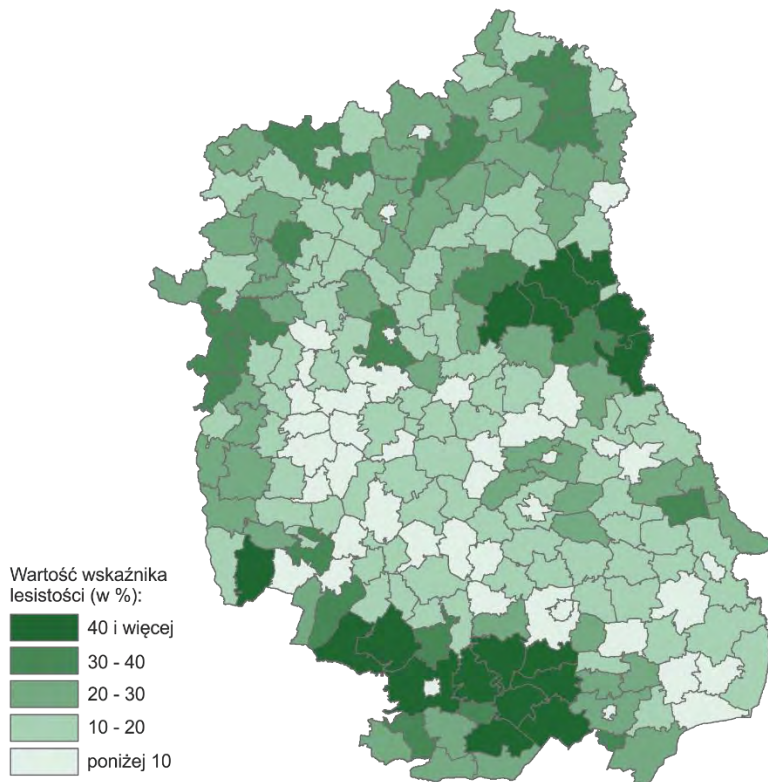
Istotnym problemem pozostaje natomiast stan czystości i jakości wód. Zgodnie z wynikami monitoringu prowadzonego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ) w Lublinie w latach 2010-2015, zdecydowana większość cieków Lubelszczyzny (96%) prowadziła wody o złej jakości, a tylko nieliczne (4%) wykazały dobry stan wód (WIOŚ 2016a). Większym zróżnicowaniem charakteryzuje się jakość wód jezior. Zgodnie z wynikami badań WIOŚ (2016b) obejmującymi 17 obiektów z terenu województwa lubelskiego, stan wód 7 jezior oceniono jako dobry, a w przypadku 10 akwenów – jako zły. Wśród obiektów zaliczonych do pierwszej kategorii znalazły się m.in. jeziora: Białe Włodawskie, Rogóźno, Łukie oraz Bikecze.

W świetle przeprowadzonych badań, najwyższą wartością wskaźnika wód powierzchniowych charakteryzowała się gmina Urszulin, na terenie której znajdują się jeziora: Wytyckie, Łukie, Sumin, Rotcze oraz kilka innych niewielkich akwenów i cieków wodnych, zajmujących łączną powierzchnię 1024 ha, tj. 6,0% powierzchni gminy. Na drugim miejscu uplasowała się gmina Ludwin z popularnymi wśród turystów jeziorami: Piaseczno, Rogóźno i Zagłębcze, a także jeziorami Krasne-Krzezeń, Uściwierz i Bikecze. Kolejną lokatę zajęła gmina Podedwórze, na której obszarze znajdują się dwa duże zbiorniki retencyjne zarządzane przez Polski Związek Wędkarski, wykorzystywane dla celów rekreacyjno-sportowych (Gmina Podedwórze 2017). Wysokie wartości wskaźnika wód powierzchniowych odnotowano również w przypadku gmin Sułów i Nielisz, na terenie których znajduje się wspomniany wcześniej zalew, pięciu jednostek położonych na obszarze Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (gm. Sosnowica, Uścimów, Łęczna, Ostrów Lubelski i Firlej) oraz gminach nadwiślańskich (Stężycza, Puławy, Janowiec) i nadbużańskich (Terespol). Zróżnicowanie przestrzenne analizowanego wskaźnika przedstawiono na ryc. 1.4.

W ostatnich latach obserwuje się znaczny wzrost znaczenia społecznych funkcji lasu, w tym funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych, które bezpośrednio przekładają się na rozwój różnorodnych form aktywności turystycznej i wypoczynkowej na obszarach leśnych (Mandziuk, Janeczko 2009). Obszary leśne nie tylko kształtują korzystne warunki zdrowotne i rekreacyjne dla społeczeństwa, stając się miejscem odpoczynku i rekreacji, ale też stanowią znakomitą przestrzeń dla rozwoju turystyki konsumpcyjnej, związanej z polowaniem, zbieraniem grzybów, a także jadalnych owoców i ziół (Jalnik 2016). Jak jednak zauważają Ł. Nawrot

i M. Szymański (2009), funkcja turystyczna lasów jest realizowana głównie na obszarach leśnych położonych w regionach turystycznych, odznaczających się wysokim poziomem atrakcyjności turystycznej. Oznacza to, że funkcja turystyczna nie odgrywa zbyt dużej roli w regionach charakteryzujących się przeciętną atrakcyjnością, nawet pomimo występujących w nich wysokich walorów obszarów leśnych.

Ryc. 1.5. Wskaźnik lesistości w 2015 r.

Lubelszczyzna jest jednym z najsłabiej zalesionych regionów Polski. Powierzchnia gruntów leśnych w województwie lubelskim w 2015 r. wyniosła 584,0 tys. ha, co stanowi 23,2% powierzchni całkowitej województwa. Lasy regionu charakteryzują się przy tym znacznym zróżnicowaniem zarówno pod względem rozmieszczenia, jak i wielkości kompleksów. Przy ocenie walorów leśnych w przekroju gminnym brano pod uwagę wielkość powierzchni obszarów leśnych w gminie w stosunku do jej powierzchni całkowitej. Zgodnie z przedstawionymi na ryc. 1.5. danymi, największym udziałem lasów w strukturze powierzchni charakteryzują się

gminy położone w południowej części województwa, w pasie rozległych kompleksów leśnych Lasów Janowskich i Puszczy Solskiej (w tym Roztocza Środkowego). Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w gminach Teresopol i Zwierzyniec, gdzie obszary leśne zajmują ponad 70% powierzchni. Znaczny udział lasów charakteryzuje również gminy: Janów Lubelski i Biłgoraj (ponad 60% powierzchni), Józefów, Susiec, Dzwola i Krasnobród (ponad 50%), a także Łukowa (49,0%). Duże skupiska leśne znajdują się również na Polesiu Zachodnim, w środkowo-wschodniej części województwa, obejmując obszar Lasów Parczewskich oraz Lasów Sobiborsko-Włodawskich. Najwyższe wartości wskaźnika w tej części województwa odnotowano w gminie Wiryki (58,7%), gminie wiejskiej Włodawa (49,0), Stary Brus (46,4%) i Sosnowica (44,9%).

Potwierdzeniem wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych województwa lubelskiego jest znaczna powierzchnia obszarów objętych różnymi formami ochrony prawnej oraz obiektów chronionych (tabl. 1.1). Z obszarami chronionymi jako terenami koncentracji ruchu turystycznego związany jest tzw. efekt MacCannella (2002, za: Tucki 2010). Obszary chronione, będąc często formą ochrony ścisłej, stają się ważnymi atrakcjami turystycznymi, będącymi wyznacznikiem podaży turystycznej. Z drugiej strony obszary chronione mają ograniczoną chłonność turystyczną, a ruch turystyczny często wywiera niekorzystny wpływ na ich otoczenie przyrodnicze i funkcjonowanie ekosystemu. W związku z tym rozwój turystyki na obszarach chronionych powinien charakteryzować się przede wszystkim umiejętnym zarządzaniem ruchem turystycznym w czasie i przestrzeni (Zaręba 2010).

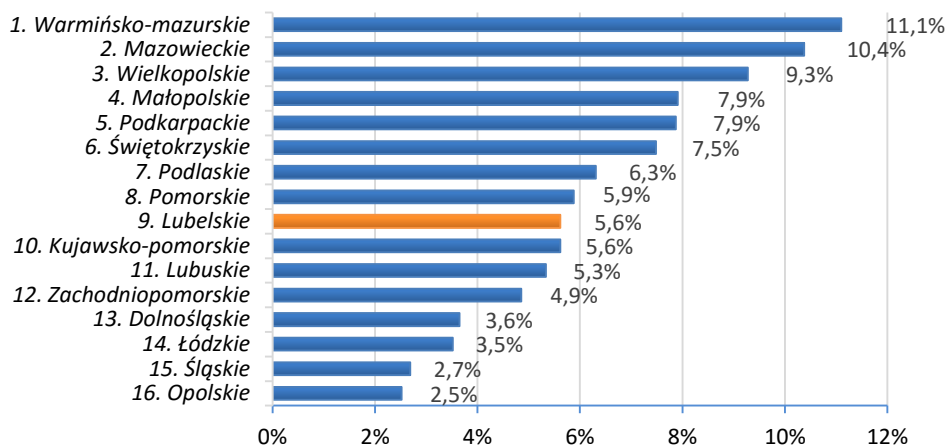
W 2015 roku obszary prawnie chronione w województwie lubelskim zajmowały powierzchnię 571,5 tys. ha. Stanowiło to 22,7% powierzchni województwa (ryc. 1.7) i 5,6% powierzchni obszarów prawnie chronionych w Polsce, co stawiało województwo lubelskie na 9. miejscu w kraju (ryc. 1.6). W porównaniu z 2012 r. powierzchnia obszarów prawnie chronionych wzrosła o 0,2%. Na obszarze województwa znajdują się dwa parki narodowe o łącznej powierzchni 18,2 tys. ha – utworzony w 1974 r. Roztoczański Park Narodowy (8,5 tys. ha) oraz Poleski Park Narodowy (9,8 tys. ha), powstały w 1990 r. Pierwszy z nich obejmuje zróżnicowane drzewostany z licznymi gatunkami chronionymi na obszarze Roztocza Środkowego w dolinie górnego Wieprza, drugi – tereny wodno-torfowiskowe Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. W 2015 r. zajmowały one 3,2% powierzchni obszarów prawnie chronionych w województwie i 5,8% powierzchni parków narodowych w kraju, co stawiało województwo na 6. miejscu.

Tabl. 1.1. **Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych**

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012 =100	2012	2015	2012 =100
Obszary prawnie chronione w tys. ha	10 147,1	10 176,0	100,3	570,2	571,5	100,2
w % powierzchni	32,5	32,5	x	22,7	22,7	x
w tym:						
parki narodowe ha	314 619	314 700	100,0	18 247	18 243	100,0
w % powierzchni	1,0	1,0	x	0,7	0,7	x
parki krajobrazowe ha	2 607 046	2 606 092	100,0	241 182	241 182	100,0
w % powierzchni	8,3	8,3	x	9,6	9,6	x
obszary chronionego krajobrazu w ha	7 075 599	7 093 910	100,3	301 971	303 243	100,4
w % powierzchni	22,6	22,7	x	12,0	12,1	x
Natura 2000:						
obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) w ha	4 926 176	4 926 205	100,0	335 843	335 841	100,0
w % powierzchni	15,8	15,8	x	13,4	13,4	x
specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) w ha	3 456 321	3 491 103	101,0	164 722	164 725	100,0
w % powierzchni	11,1	11,2	x	6,6	6,6	x

System obszarów chronionych w województwie uzupełniają m.in. parki krajobrazowe, rezerваты przyrody oraz obszary chronionego krajobrazu. Na obszarze województwa lubelskiego znajduje się 17 parków krajobrazowych (najwięcej w kraju) o łącznej powierzchni 241,2 tys. ha (9,6% powierzchni regionu), w których ochroną objęto obszary o szczególnie wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. W 2015 r. zajmowały one 42,2% powierzchni obszarów prawnie chronionych oraz 9,3% powierzchni wszystkich parków krajobrazowych w Polsce. Pod tym względem województwo zajmowało 2. miejsce w kraju. W województwie lubelskim znajduje się również 86 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 11,9 tys. ha. Obejmują one obszary naturalne lub mało zmienione ekosystemy, określone gatunki roślin i zwierząt, bądź też unikalne elementy przyrody nieożywionej. Na Lubelszczyźnie dominują rezerваты leśne i torfowiskowe. Ponadto na Lubelszczyźnie znajduje się 17 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 303,2 tys. ha. Oznacza to, że zajmowały one 12,1% powierzchni województwa oraz ponad połowę (53,1%) obszarów prawnie chronionych regionu. Stanowiło to 4,3% powierzchni obszarów chronionego krajobrazu w Polsce. Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 12. miejscu w kraju.

Ryc. 1.6. **Udział obszarów prawnie chronionych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

Dane zaprezentowane na powyższym wykresie (ryc. 1.6) ukazują rozkład procentowego udziału obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem według województw. W pierwszej piątce województw (warmińsko-mazurskie, mazowieckie, wielkopolskie, małopolskie i podkarpackie) znajdowało się 46,5% ogółu obszarów chronionych w Polsce.

Obszar województwa lubelskiego charakteryzuje się również znacznym zróżnicowaniem pod względem występowania typów siedlisk i nielicznych ptaków. W 2015 r. w województwie lubelskim obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) należące do obszarów Natura 2000 zajmowały 335,8 tys. ha. Stanowiło to 13,4% ogólnej powierzchni województwa i 6,8% powierzchni obszarów specjalnej ochrony ptaków w Polsce. Stawiało to województwo lubelskie odpowiednio na miejscu 9. i 8. Ponadto w 2015 r. w województwie lubelskim 164,7 tys. ha zajmowały specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) należące również do obszarów Natura 2000. Stanowiło to 6,6% powierzchni województwa lubelskiego i 4,7% specjalnych obszarów ochrony siedlisk w Polsce. Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało odpowiednio 12. i 11. miejscu w kraju.

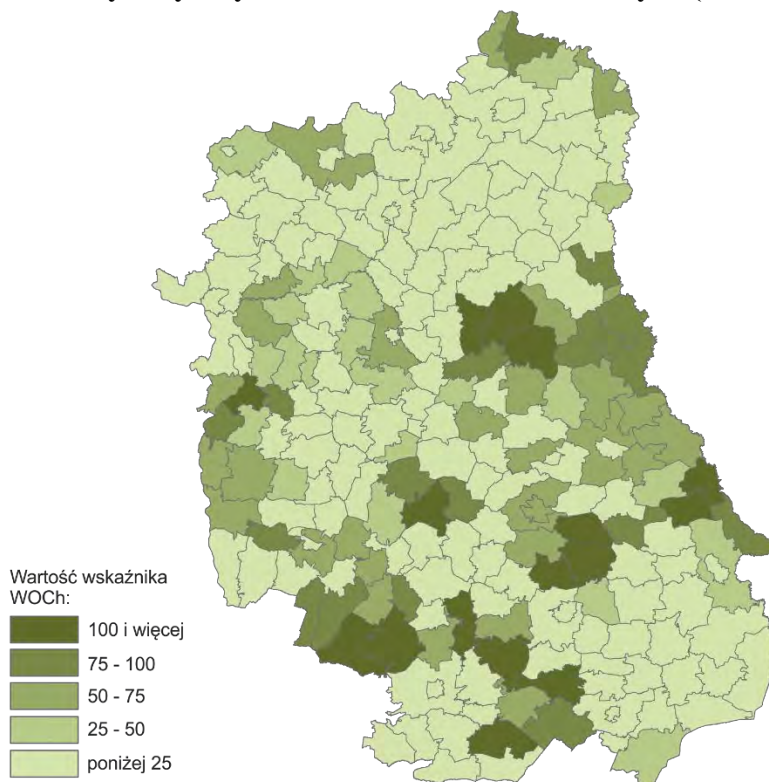
Ryc. 1.7. Obszary prawnie chronione wg województw w 2015 r.

W przypadku województwa lubelskiego obszary chronione zlokalizowane są głównie we wschodniej oraz południowej części regionu, tworząc kilka dużych, zwartych kompleksów, obejmujących na wschodzie m.in. Poleski Park Narodowy wraz z otuliną, Chełmski i Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Chełmski i Sobiborski Park Krajobrazowy. W skład drugiego obszaru, położonego na południe od Zamościa, wchodzi Roztoczański Park Narodowy oraz trzy parki krajobrazowe: Krasnobrodzki, Szczebrzeszyński oraz „Puszcza Solska”. Istotnym elementem systemu ochrony przyrody jest również położony przy granicy z województwem Podkarpackim zwarty kompleks lasów, obejmujący Park Krajobrazowy „Lasy Janowskie” oraz Kraśnicki i Roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (Jakubowski, Bronisz, Dziaduch 2013).

Ryc. 1.8. Syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych (WOCh) w 2015 r.

W gronie 213 gmin województwa lubelskiego najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika obszarów chronionych (WOCh), skonstruowanego w oparciu o udział poszczególnych prawnych form ochrony przyrody w powierzchni gminy, odnotowano w gminie Zwierzyniec. Niemal 52% powierzchni jednostki pokrywa Roztoczański Park Narodowy, zaś kolejne 18% przypada na Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy. Łącznie, tereny objęte obiema formami prawnej ochrony przyrody zajmują ok. 70% powierzchni całkowitej gminy. Kolejne pozycje pod względem wartości wskaźnika zajęły gminy Kraśniczyn oraz Skierbieszów, których obszar niemal w całości objęty jest ochroną w postaci Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. W gminie Janów Lubelski prawie trzy czwarte powierzchni (72,8%) zajmowane jest przez Park Krajobrazowy „Lasy Janowskie”. Ponadto 12,3% obszaru objęto ochroną rezerwatową, co stanowi najwyższą wartość spośród wszystkich jednostek najniższego szczebla podziału administracyjnego kraju. Bardzo wysokie wartości wskaźnika osiągnęły również gminy: Urszulin (Poleski Park Narodowy, Poleski Park Kra-

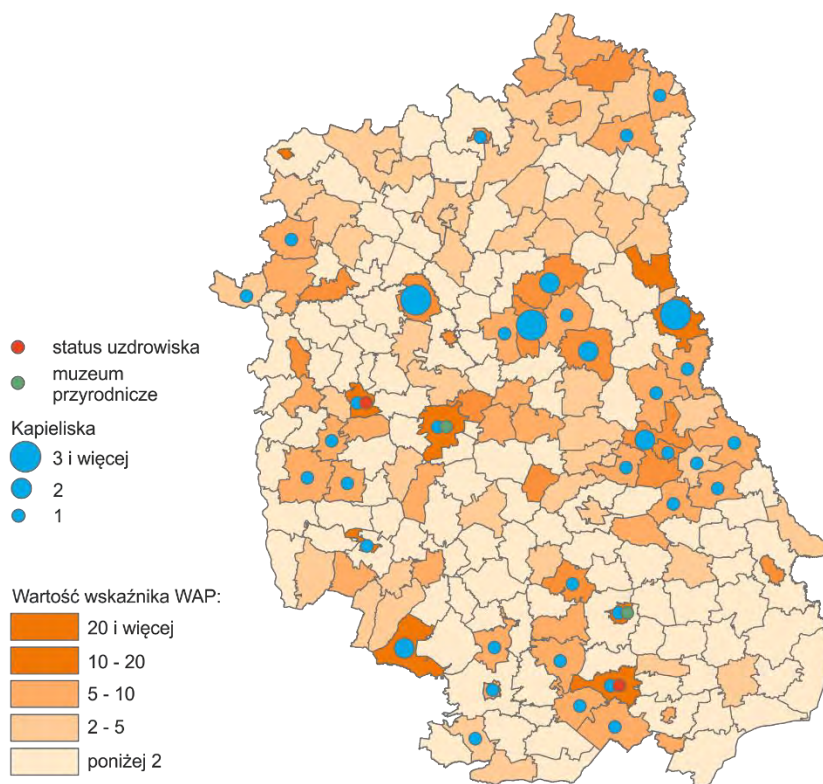
jobrazowy oraz Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu), Radecznicza (Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy) oraz Kazimierz Dolny (Kazimierski Park Krajobrazowy). W grupie jednostek o najwyższej wartości analizowanego miernika znalazły się również gminy: Dzwola (w obszarze Lasów Janowskich), Sosnowica i Uścimów (na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim), Krasnobród i Łukowa (na Roztoczu), Stary Zamość (Działy Grabowieckie), Krzczonów (Wyniosłość Giełczewska) oraz Białopole i Dubienka na obszarze rozległej doliny Bugu (ryc. 1.8).

Syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych (WAP) został skonstruowany w oparciu o 4 kategorie obiektów: pomniki przyrody, ogrody botaniczne i zoologiczne, kąpieliska oraz miejscowości uzdrowiskowe. Zgodnie z treścią Ustawy o ochronie przyrody (2004) „pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody ożywionej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie”. Największą koncentracją obiektów tego typu (w przeliczeniu na 1 km² powierzchni) charakteryzują się gminy: Stoczek Łukowski, Hrubieszów, Janów Lubelski, Kraśnik, Puławy oraz Lublin.

Na obszarze województwa znajduje się jeden ogród botaniczny oraz jeden ogród zoologiczny. Zlokalizowany w Lublinie Ogród Botaniczny UMCS obejmuje kolekcje ogrodowe liczące ponad 1600 gatunków drzew i krzewów, ponad 3300 roślin zielnych oraz ok. 1600 gatunków roślin szklarniowych, służąc nie tylko turystom i mieszkańcom Lublina, lecz także pracownikom lubelskich uczelni w celach naukowych oraz uczniom szkół i wychowankom przedszkoli w procesie edukacyjnym (UMCS 2017). Z kolei zamojski ogród zoologiczny każdego roku przyciąga ok. 200 tys. turystów, a w jego ekspozycji znajdują się liczne osobniki reprezentujące kilkuset gatunków ssaków, ptaków, płazów, gadów, ryb i stawonogów (ZOO Zamość 2017).

Lokalizację kąpielisk w województwie lubelskim określono na podstawie wykazu kąpielisk i miejsc wykorzystywanych do kąpieli objętych badaniem jakości wody prowadzonym przez organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Obejmuje on łącznie 54 obiekty należące do obydwu kategorii, w tym 2 kąpieliska (jez. Białe w gm. Włodawa i zbiornik Nielisz w gminie Nielisz) oraz 52 miejsca wykorzystywane do kąpieli (GIS 2017).

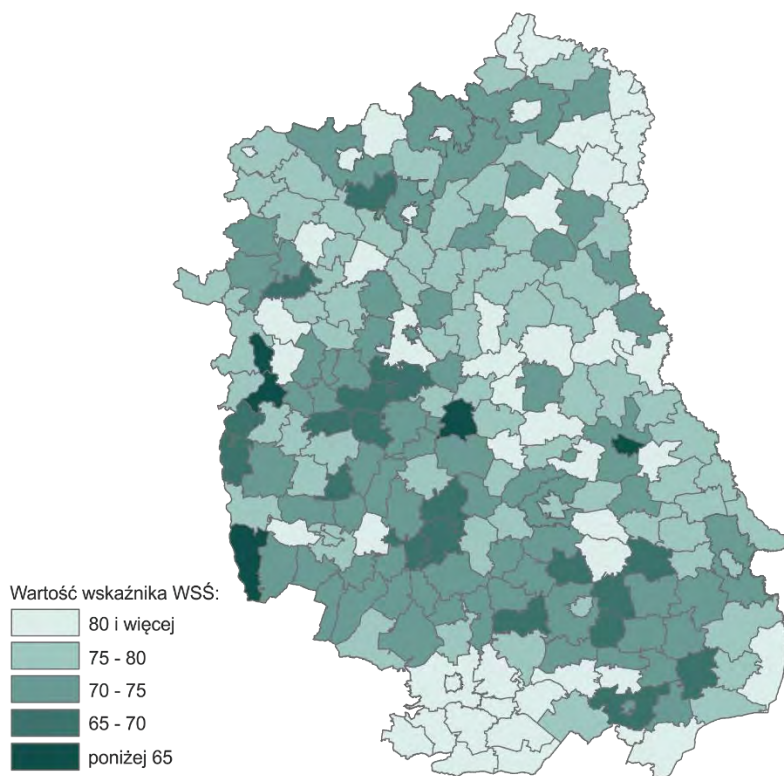
Ryc. 1.9. Atrakcje przyrodnicze oraz syntetyczny wskaźnik atrakcji przyrodniczych (WAP) w 2015 r.

Ostatnią zmienną składową syntetycznego wskaźnika atrakcji przyrodniczych (WAP) ujętą w badaniu były uzdrowiska. Są one przykładem miejscowości, których powstanie i rozwój uzależniony był i jest od czynników środowiskowych. Powstały zwykle w miejscach charakteryzujących się naturalnymi czynnikami leczniczymi, takimi jak wody mineralne oraz szczególne właściwości klimatyczne (Kasprzak 2016). Zgodnie z Ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych, na obszarze województwa lubelskiego zlokalizowane są dwie gminy uzdrowiskowe – tj. gminy, której obszarowi lub jego części został nadany status uzdrowiska w trybie określonym w ustawie – Nałęczów (od 1967 r.) i Krasnobród (od 2002 r.). Głównym kierunkiem leczenia w Nałęczowie są choroby kardiologiczne i nadciśnienie, zaś w Krasnobrodzie: choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne, choroby górnych i dolnych dróg oddechowych oraz choroby endokrynologiczne (US Kraków 2011).

Najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika atrakcji przyrodniczych (WAP) osiągnęły dwa miasta na prawach powiatu – Lublin oraz Zamość. O ich pozycji przesądziło znaczne zagęszczenie pomników przyrody oraz zlokalizowanie na ich obszarze dwóch najważniejszych atrakcji przyrodniczych pochodzenia antropogenicznego, mianowicie ogrodu botanicznego i ogrodu zoologicznego. Kolejne pozycje przypadły gminom: Nałęczów i Krasnobród, tj. jednostkom o uzdrowiskowym charakterze oraz gminie Janów Lubelski (ryc. 1.9).

Ryc. 1.10. Syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego (WAP) w 2015 r.

Środowisko przyrodnicze znajduje się w ciągłej interakcji z człowiekiem, a jednym z najbardziej widocznych przejawów oddziaływania ludzkości na jej otoczenie przyrodnicze jest prowadzona przez nią działalność gospodarcza. Związana z tym degradacja środowiska stanowi istotny czynnik ograniczający atrakcyjność turystyczną obszaru. W związku z tym ostatnim spośród wykorzystanych mierników cząstkowych służących określeniu atrakcyjności turystycznej gmin województwa lubelskiego jest syntetyczny wskaźnik stanu środowiska naturalnego (WAP). Pozwala

on na ocenę wybranych aspektów oddziaływania gospodarki na środowisko naturalne, przede wszystkim w zakresie działalności przemysłowej oraz gospodarki komunalnej (zanieczyszczenie powietrza, zagospodarowanie odpadów oraz oczyszczanie ścieków).

Największe skupisko gmin wyróżniających się najbardziej korzystnymi warunkami w zakresie stanu środowiska naturalnego zlokalizowane jest w południowej części regionu, obejmując rozległy obszar Roztocza oraz Równiny Biłgorajskiej, pokryty lasami Puszczy Solskiej. Położone na tym terenie gminy (Aleksandrów, Potok Górny, Tereszpol, Łukowa i Obsza) uzyskały również najwyższe indywidualne wartości analizowanego wskaźnika spośród wszystkich jednostek tego szczebla w województwie. Na ryc. 1.10. prezentującej wyniki w zakresie stanu środowiska wyróżniają się jeszcze dwa – choć już mniej spójne pod względem przestrzennym – skupiska gmin. Pierwsze z nich obejmuje grupę jednostek położonych w południowej części Polesia Zachodniego, natomiast drugie – gminy nadbużańskie położone w północno-wschodniej części regionu.

ROZDZIAŁ 2

Atrakcyjność kulturowa

Obok omówionych w poprzednim rozdziale walorów przyrodniczych obejmujących różnorodne elementy środowiska naturalnego, do podstawowych dóbr stanowiących przedmiot zainteresowania turystów należy zaliczyć również walory kulturowe, określane także mianem krajoznawczych walorów antropogenicznych. Obejmują one obiekty materialne wytworzone w procesie rozwoju historycznego, ściśle związane z człowiekiem, jego życiem oraz różnymi przejawami działalności (Gołębowski 2002). Wyróżnia się wśród nich walory niematerialne, tj. odnoszące się do takich wytworów społeczności ludzkich, jak: kultura regionalna/lokalna, folklor, gwara czy kuchnia regionalna, a także walory materialne, obejmujące miejsca związane z wybitnymi osobistościami, dzieła architektury, stanowiska archeologiczne, zbiory muzealne, czy też obiekty sakralne. Mogą one przy tym mieć nie tylko historyczny, ale również współczesny charakter, obejmując wyróżniające się dzieła architektury i techniki, obiekty kultury, ośrodki rozrywkowe, a nawet centra handlowe (Tokarz 2006; Meyer, Panasiuk, Tokarz-Kocik 2011).

Pojęcie walorów turystycznych często utożsamiane jest z pojęciem atrakcji turystycznych. Analogicznie do omówionego wcześniej pojęcia atrakcji przyrodniczych, za atrakcje kulturowe należy uznać miejsca, obiekty kultury lub wydarzenia kulturalne, oznaczone za pomocą odpowiedniej informacji oraz postrzegane przez turystów jako szczególnie wartościowe, a tym samym stające się przedmiotem ich zainteresowania. Obecność atrakcji na rynku oraz w świadomości potencjalnych turystów uzależniona jest więc od odpowiednich zabiegów organizacyjnych oraz działań promocyjnych (Kruczek 2011). Zgodnie z uniwersalną klasyfikacją atrakcji turystycznych zaproponowaną przez J. Swarbrooke'a (2002, za: Kruczek 2011), do grona atrakcji kulturowych można zaliczyć:

- dzieła stworzone przez człowieka, ale w celu innym niż turystyczny, które z czasem stały się obiektem zainteresowania turystów (przede wszystkim zabytki);
- miejsca zaprojektowane i zbudowane od podstaw jako atrakcje turystyczne;
- imprezy kulturalne, sportowe, religijne oraz różnego rodzaju festiwale.

Atrakcje turystyczne bazujące na poszczególnych wytworach kultury utożsamiane są często z tzw. dziedzictwem kulturowym, rozumianym jako spuścizna, spadek zawierający też dobra kultury, które zostały przejęte z przeszłości. W związku

z tym utożsamianie kompleksu walorów, czy też atrakcji kulturowych z dziedzictwem jest nieuprawnione, o ile ta druga kategoria obejmuje jedynie te wytwory, które mają wartość historyczną (Kruczek 2011).

Kompleksowa ocena zasobów, walorów oraz atrakcji kulturowych gmin województwa lubelskiego w kontekście potencjału turystycznego została przeprowadzona przy wykorzystaniu syntetycznego wskaźnika atrakcyjności kulturowej (SWAK), skonstruowanego w oparciu o 4 wskaźniki cząstkowe (w tym 3 syntetyczne), dobrane w taki sposób, aby uwzględniały czynniki istotne dla pomiaru różnych aspektów atrakcyjności turystycznej wynikającej ze sfery kulturowej.

Wyodrębniono następujące wskaźniki cząstkowe SWAK:

- x_1 – syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych (WOZ);
- x_2 – syntetyczny wskaźnik działalności muzealnej, scenicznej i wystawieniowej (WDMSiW);
- x_3 – syntetyczny wskaźnik wydarzeń kulturalnych (WWK);
- x_4 – wskaźnik obiektów turystyki sakralnej (WTS).

Powyższe wskaźniki ujęto we wzorze [6]. Przyjęte wagi wynikają z oceny znaczenia poszczególnych wskaźników dla atrakcyjności kulturowej. Wagi sumują się do 1:

$$[6] \quad SWAK = 0,5 \cdot x_1 + 0,25 \cdot x_2 + 0,15 \cdot x_3 + 0,1 \cdot x_4$$

W literaturze dominuje uzasadniony pogląd, że ocena zabytków architektury i budownictwa należy do najtrudniejszych spośród wszystkich kategorii walorów krajoznawczych (Lijewski i in. 2008; Duda-Seifert 2015), zaś sam proces waloryzacji zabytków architektury wywołuje wiele kontrowersji i według niektórych autorów jest wręcz niemożliwy do przeprowadzenia (Duda-Seifert 2015). Ocena atrakcyjności turystycznej obiektów zabytkowych może być ujmowana na trzy sposoby (Kowalczyk 2001):

- jako atrakcyjność ideograficzna – będąca wynikiem różnych klasyfikacji i kategoryzacji;
- może wynikać z przyjęcia określonych metod badawczych (ilościowych lub triangulacji metod ilościowych i jakościowych) – wówczas ocena atrakcyjności nazywana jest waloryzacją lub oceną zasobów;
- może bazować na badaniach opinii turystów.

Podstawowym sposobem wyróżnienia obiektów architektury o szczególnych wartościach w aspekcie atrakcyjności ideograficznej jest fakt uznania ich za zabytki oraz otoczenie ich ochroną prawną, bądź też uzyskanie specjalnego statusu w postaci

wpisu na prezydencką Listę Pomników Historii lub Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Najczęściej wykorzystywaną metodą waloryzacji obiektów architektury jest metoda bonitacji punktowej. Polega ona na przypisywaniu poszczególnym walorom kulturowym określonej liczby punktów według ustalonej skali, a rzetelność uzyskanych wyników zależy przede wszystkim od trafnego doboru kryteriów oceny i przyjętej skali punktowej. Znacznie rzadziej stosowane są bardziej złożone metody ilościowe (np. metody taksonomiczne), głównie ze względu na brak odpowiedniego materiału statystycznego. Z kolei ocena atrakcyjności zabytków bazująca na ich postrzeganiu przez indywidualne podmioty wymaga realizacji badań o charakterze jakościowym (Duda-Seifert 2015).

Do budowy syntetycznego wskaźnika obiektów zabytkowych (xI) wykorzystano dane liczbowe dotyczące liczby zabytków nieruchomych oraz zabytków archeologicznych według kategorii w poszczególnych gminach województwa w przeliczeniu na 1 km² powierzchni. Źródłem danych był Portal Mapowy Narodowego Instytutu Dziedzictwa³. Waloryzacja obiektów zabytkowych w poszczególnych gminach województwa lubelskiego została przeprowadzona w oparciu o kryteria ideograficzne z wykorzystaniem elementów metody bonitacyjnej, poprzez zastosowanie odpowiednich współczynników dla poszczególnych kategorii zabytków, odzwierciedlających typ obiektu (przejawiający się w stopniu okazałości, czy też powszechności występowania) oraz jego złożoność (uwzględniający obiekty i zespoły) (por. Duda-Seifert 2015). W niniejszej pracy przyjęto następujące współczynniki wagowe: zespoły zabytków i zamki – 2, założenia przestrzenne, obiekty sakralne, obiekty rezydencjonalne, obiekty użyteczności publicznej – 1, pozostałe obiekty (obiekty budownictwa obronnego, obiekty mieszkalne, obiekty gospodarcze i przemysłowe, mała architektura, miejsca pamięci i zieleń komponowana oraz zabytki archeologiczne) – 0,5. Dodatkowe przyznano 30 punktów gminie, na terenie której znajduje się obiekt lub zespół wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz 10 – w przypadku obiektów wpisanych na Listę Pomników Historii. Przyjmując powyższe wagi, syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych dla poszczególnych gmin przyjmuje postać wyrażoną wzorem [7]:

$$[7] \text{WOZ} = P_1 \cdot K_1 + P_2 \cdot K_2 + \dots + P_n \cdot K_n$$

gdzie:

P – liczba obiektów według kategorii na obszarze gminy,

K – współczynnik wagowy.

---

³ Stan w dniu 31 grudnia 2016 r.

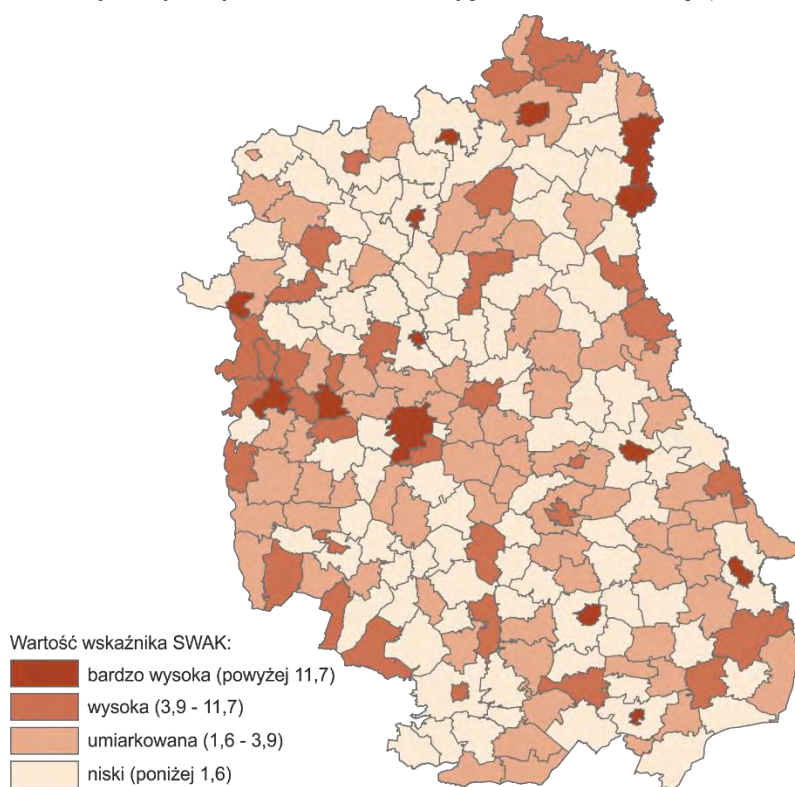
Syntetyczny wskaźnik działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej (WDMSiW) zbudowano w oparciu o cztery zmienne: obiekty działalności wystawienniczej – galerie i salony sztuki ogółem; muzea wraz z oddziałami; muzealia i teatry i instytucje muzyczne. Do budowy syntetycznego wskaźnika wydarzeń kulturalnych (WWK) wykorzystano dane dotyczące liczby imprez w przeliczeniu na 1000 ludności organizowanych przez centra, domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice, a także liczby imprez masowych (artystyczno-rozrywkowych, interdyscyplinarnych i sportowych) w przeliczeniu na 1000 ludności. Z kolei wskaźnik obiektów turystyki sakralnej oparto na liczbie sanktuariów, na podstawie informacji archidiecezji lubelskiej oraz diecezji: sandomierskiej, siedleckiej i zamojsko-lubaczowskiej. Poszczególne wskaźniki elementarne składające się na WDMSiW, WWK i WTS obliczono według wzoru [5].

Zgodnie z uzyskanymi wynikami, do grona gmin charakteryzujących się najwyższym poziomem atrakcyjności kulturowej (grupa A) weszło czternaście jednostek rozproszonych na obszarze województwa. W grupie tej przeważają gminy miejskie, przy czym w jej skład weszły wszystkie miasta na prawach powiatu. Pierwsze miejsce w rankingu zajął Zamość (63,2) – miasto, którego wybitne walory kulturowe zostały docenione poprzez uzyskanie wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz listę Pomników Historii. Na drugiej pozycji uplasował się Lublin (56,3) – miasto pełniące funkcję stolicy województwa od 1474 r., historyczna siedziba Trybunału Koronnego oraz miejsce zawarcia Unii Lubelskiej, które w 2017 r. obchodzi 700-lecie swojego istnienia. Z kolei trzecie miejsce pod względem wartości analizowanego wskaźnika zajęła nadwiślańska gmina miejsko-wiejska Kazimierz Dolny (31,1) wraz z wpisaniem na listę Pomników Historii zespołem architektoniczno-urbanistycznym w Kazimierzu Dolnym – historycznym mieście handlowym, a obecnie ważnym ośrodkiem artystycznym i turystycznym. W grupie gmin odznaczających się bardzo wysokim poziomem atrakcyjności kulturowej znalazły się również miasta: Chełm, Biała Podlaska, Lubartów, Hrubieszów, Tomaszów Lubelski, Międzyrzec Podlaski, Dęblin i Radzyń Podlaski, miejsko-wiejska gmina Nałęczów oraz dwie gminy wiejskie: Kodeń i Sławatycze.

Do drugiej grupy (B), obejmującej gminy o wysokim poziomie atrakcyjności kulturowej, zaliczono trzydzieści pięć jednostek. Ich największe skupisko położone jest w zachodniej części województwa i obejmuje siedem gmin: Puławy (miejska i wiejska), Janowiec, Wąwolnica, Wojciechów, Markuszów i Końskowola, wpisujące się wraz z gminami Kazimierz Dolny i Wąwolnica w obszar tzw. lubelskiego

trójkąta turystycznego. Mniejsze skupisko gmin zakwalifikowanych do grupy B zlokalizowane jest na północno-wschodnim krańcu województwa i obejmuje gminy: Leśna Podlaska, Janów Podlaski i Rokitno. Spośród gmin charakteryzujących się wysokim poziomem atrakcyjności kulturowej warto również wymienić gminy: Biłgoraj, Adamów, Łęczna, Janów Lubelski, Włodawa i Krasnobród. Grupa C, skupiająca gminy o umiarkowanym poziomie atrakcyjności kulturowej, liczy siedemdziesiąt jeden jednostek, natomiast w najliczniejszej grupie D – obejmującej gminy charakteryzujące się niskim poziomem atrakcyjności kulturowej – znalazły się dziewięćdziesiąt trzy gminy województwa lubelskiego. Otrzymane wyniki zostały przedstawione na ryc. 2.1.

Ryc. 2.1. Syntetyczny wskaźnik atrakcyjności kulturowej (SWAK) w 2015 r.

Pierwszy spośród analizowanych wskaźników – syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych (WOZ) – ma na celu ocenę materialnego dziedzictwa kulturowego pod kątem atrakcyjności turystycznej. Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Ustawa...*, 2013), zabytkiem może być

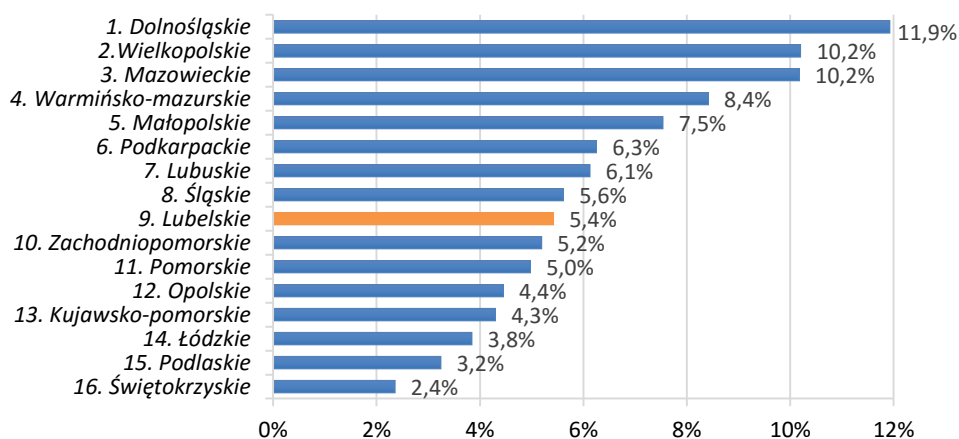
ruchomość albo nieruchomość (pojedynczy obiekt, jego część lub zespół obiektów) będąca dziełem człowieka, bądź rzeczą związaną z jego działalnością, która stanowi świadectwo minionych czasów (epoki) albo konkretnego zdarzenia. Ich zachowanie dla kolejnych pokoleń leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W niniejszej pracy analizą objęte zostały dwie kategorie zabytków: zabytki nieruchome oraz nieruchome zabytki archeologiczne.

Tabl. 2.1. Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	66 424	70 188	105,7	3 531	3 803	107,7
Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków na 100 km ²	21,2	22,4	x	14,1	15,1	x

W 2015 r. w województwie lubelskim znajdowały się 3803 zabytki (tabl. 2.1). Stanowiło to 5,4% obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 9. miejscu wśród wszystkich jednostek szczebla wojewódzkiego (ryc. 2.2).

Ryc. 2.2. Udział obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Użyteczną miarą przyjmowaną do porównywania województw pod względem liczebności obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków jest wskaźnik gęstości. Jest on wyrażony liczbą obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków przypadających na 100 km² danego obszaru. Pozwala to na określenie dostępności turystów do tego typu placówek mających siedzibę w danym województwie. W 2015 r. w województwie lubelskim na 100 km² przypadało średnio 15 zabytków wobec 22 w Polsce (ryc. 2.3). Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 13. miejsce w kraju (w 2012 r. było na 14 miejscu). Prawie połowa (48,2%) wszystkich obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków w Polsce znajdowała się w pięciu województwach (dolnośląskie, wielkopolskie, mazowieckie, warmińsko-mazurskie i małopolskie).

Ryc. 2.3. **Obiekty nieruchomości wpisane do rejestru zabytków wg województw w 2015 r.**

Zgodnie z aktualnymi danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa według stanu na 31 grudnia 2016 r. (NID 2017) na obszarze województwa lubelskiego znajduje się 4295 zabytkowych obiektów nieruchomości oraz 173 zabytki archeologiczne wpisanych do Rejestru zabytków. W tej grupie znajduje się m.in. 9 zamków oraz

268 pałaców, dworów i innych obiektów rezydencjalnych (m.in. w Janowcu, Kazimierzu Dolnym, Puławach, Nałęczowie, Kocku, Rejowcu, Kryłowie, Krupem, Lubartowie, Radzyniu Podlaskim), 762 zabytkowe obiekty sakralne, w tym 288 kościołów rzymskokatolickich, 108 cerkwi prawosławnych, 14 synagog i 2 kościoły protestanckie, a także wiele unikalnych małomiasteczkowych zespołów urbanistycznych, spośród których na szczególną uwagę zasługuje Kazimierz Dolny. Największa liczba obiektów wpisanych do Rejestru zabytków zlokalizowana jest na obszarze gmin miejskich Lublin (451) i Zamość (201) oraz gmin miejsko-wiejskich Kazimierz Dolny (140) i Nałęczów (131). Ponadto pod względem liczby zabytków wyróżniają się gminy: Dęblin, Chełm, Biała Podlaska (gmina miejska oraz gmina wiejska), Janów Podlaski, Puławy (gmina miejska), Leśna Podlaska oraz Opole Lubelskie, na terenie których znajduje się od 50 do 100 obiektów.

Jak zauważa Z. Kruczek (2008), organizatorzy turystyki potrzebują wysoko cenionych i powszechnie uznawanych atrakcji, stanowiących podstawę dla tworzenia ofert turystycznych. Z tego względu tak duże znaczenie posiadają różnego rodzaju listy i rankingi tworzone zarówno przez instytucje międzynarodowe (np. Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO), organy administracji państwowej (np. Lista Pomników Historii), czy też kreowane przez różnego rodzaju zrzeszenia branżowe, autorytety, media, dziennikarzy, podróżników oraz blogerów internetowych. Mają one dość duże znaczenie dla promocji obszarów, w których owe atrakcje są zlokalizowane, dla samych atrakcji, a także dla gestorów obiektów turystycznych w danym miejscu docelowym, będąc równocześnie wiarygodną wskazówką dla samych podróżujących (Kruczek 2008).

Najbardziej prestiżową i uznawaną na świecie listą miejsc charakteryzujących się najwartościowszymi walorami kulturowymi i/lub przyrodniczymi jest Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wpisane na nią obiekty stanowią „wspólne dobro ludzkości”, charakteryzując się „najwyższą powszechną wartością” w rozumieniu Konwencji UNESCO z 1972 r. Aktualnie na Liście znajdują się 1052 obiekty ze 165 państw świata, w tym 14 położonych na terytorium Polski (Polski Komitet ds. UNESCO 2017). W tej grupie znalazł się jeden obiekt z województwa lubelskiego – Stare Miasto w Zamościu, wpisane na Listę w 1992 r. jako „doskonały przykład miasta renesansowego z końca XVI w., które zachowało pierwotny plan, fortyfikacje oraz liczne budowle, łączące włoskie i środkowoeuropejskie tradycje architektoniczne”.

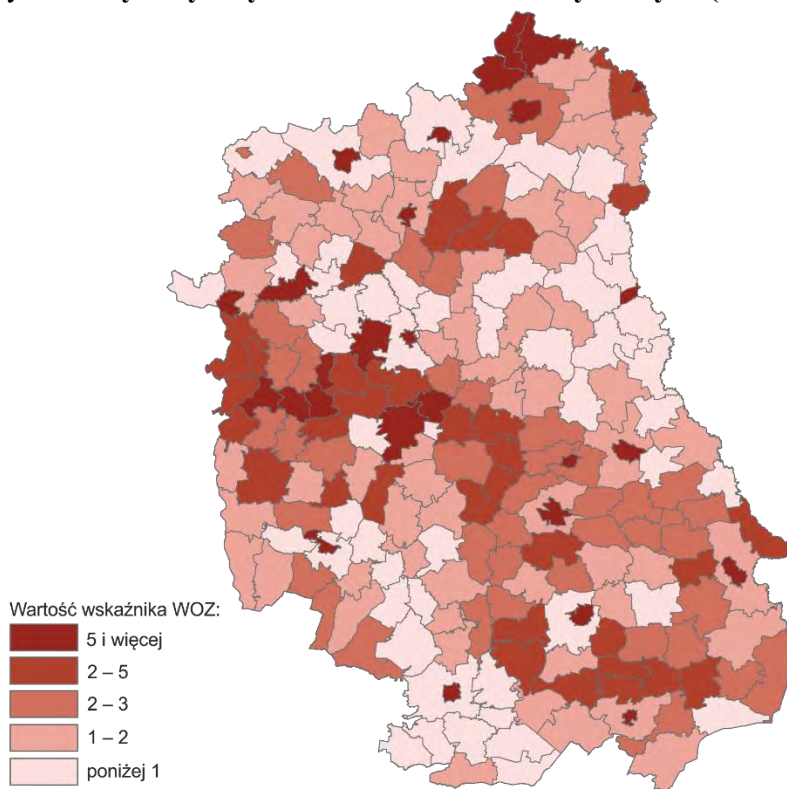
Podobną rolę w skali krajowej odgrywa tzw. Lista Pomników Historii, obejmująca zabytki nieruchome lub parki kulturowe „o dużych wartościach historycznych,

naukowych i artystycznych, mające znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturalnego, utrwalone w świadomości społecznej i stanowiące źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń” (*Pomniki historii* 2017). Wśród 60 obiektów uznanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę znalazły się 4 położone na obszarze województwa lubelskiego: historyczny zespół miasta Zamościa w zasięgu obwarowań z XIX w. (wpisany w 1994 r.), Kazimierz Dolny (1994 r.), historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny Lublina (2007 r.) oraz zespół pałacowo-parkowy w Kozłówcze (2007 r.).

Spśród 213 gmin województwa lubelskiego najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika obiektów zabytkowych (WOZ) osiągnął Zamość, którego zespół urbanistyczny obejmuje m.in. ratusz, będący jedną z najpiękniejszych budowli późnorenesansowych w Polsce, kolegiatę, pałac Zamoyskich, a także liczne kamienice podcieniowe oraz budowle fortyfikacyjne. Kolejną pozycję zajął Lublin, którego historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny obejmuje on m.in. ukształtowane w średniowieczu Stare Miasto, zamek królewski z XIV w. (przebudowany w I poł. XIX w.) wraz z romańską wieżą obronną (donżonem) z XIII w. oraz gotycką Kaplicą Trójcy Świętej pokrytą unikalnymi freskami w stylu rusko-bizantyjskim, a także liczne kamienice i kościoły w stylu charakterystycznego dla miasta i regionu tzw. renesansu lubelskiego, barokową katedrę oraz zespół bazyliki klasztoru o.o. dominikanów. Trzy spośród licznych obiektów zabytkowych znajdujących się w Lublinie (kościół św. Stanisława wraz z klasztorem o.o. dominikanów, Kaplica Św. Trójcy oraz pomnik Unii Lubelskiej) zostały ponadto wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego jako symbol europejskich idei integracyjnych, ponadnarodowego dziedzictwa demokracji i tolerancji oraz dialogu kultur między Wschodem i Zachodem. Trzecią pozycję pod względem wartości syntetycznego wskaźnika obiektów zabytkowych zajęła gmina Kazimierz Dolny. Na jej terenie znajdują się ruiny dwóch zamków (w Kazimierzu Dolnym oraz Bochońcu), trzy zabytkowe kościoły rzymskokatolickie (w tym Kościół farny pw. Jana Chrzciciela i Bartłomieja Biskupa będący wspaniałym przykładem stylu renesansu lubelskiego), barokowa synagoga, a także liczne kamienice oraz spichlerze zbożowe. Kolejną, czwartą pozycję wśród gmin o najwyższej wartości analizowanego wskaźnika zajął Chełm. Do najważniejszych zabytków miasta należy zespół pokatedralny położony na Górze Zamkowej, a także słynne Podziemia Kredowe. Stosunkowo wysokie wartości syntetycznego wskaźnika obiektów zabytkowych uzyskały również gminy: Biała Podlaska, Lubartów, Hrubieszów, Tomaszów Lubelski, Nałęczów oraz Dęblin.

Gminy charakteryzujące się wysokimi wartościami analizowanego wskaźnika zlokalizowane są głównie w rozszerzającym się ku zachodowi pasie gmin położonych w środkowej części województwa. Ponadprzeciętne wartości zaobserwowano również w północno-wschodniej części regionu na obszarze powiatu bialskiego oraz w południowej części powiatu zamojskiego. Zróżnicowanie przestrzenne syntetycznego wskaźnika obiektów zabytkowych zostało zaprezentowane na ryc. 2.4.

Ryc. 2.4. Syntetyczny wskaźnik obiektów zabytkowych (WOZ) w 2015 r.

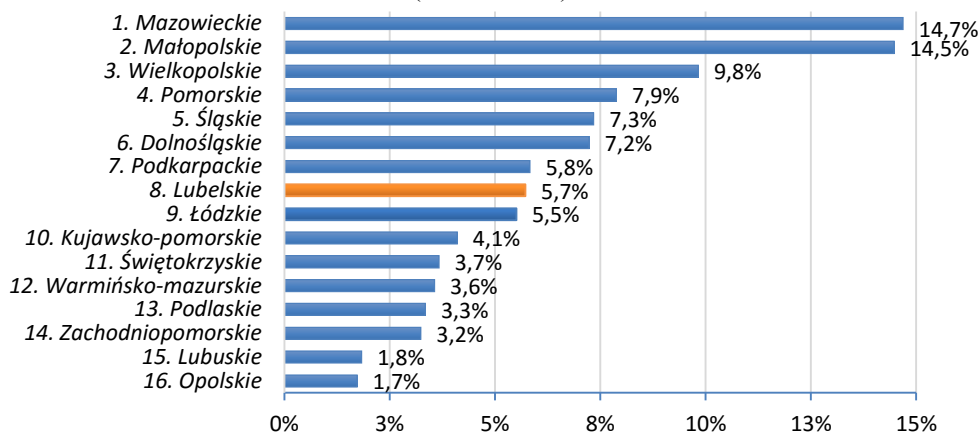

Jedną z ważniejszych kategorii atrakcji turystycznych są muzea, stające się punktem docelowym podróży wielu turystów. Jako instytucje kultury, muzea realizują dwie zasadnicze grupy zadań. Pierwsza obejmuje zadania odnoszące się do posiadanych zbiorów (kolekcjonowanie, ochrona, badanie oraz ekspozycja), natomiast drugą stanowią zadania podejmowane w stosunku do społeczeństwa i obejmujące m.in. udostępnianie zbiorów, przewodnictwo oraz edukację. Jednocześnie obiekty muzealne różnią się między sobą nie tylko rodzajami eksponatów, lecz także formą

ich prezentacji, obejmując muzea tradycyjne, muzea interaktywne, a nawet muzea wirtualne (Stefanik, Kamel 2013).

Jak zauważają autorzy „Audytu turystycznego województwa lubelskiego” (2015), rangę regionu w wymiarze muzealnym podkreśla fakt, że pierwsze w Polsce muzeum narodowe (świątynia Sybilli) powstało w Puławach w 1801 r. W 2015 r. na obszarze województwa lubelskiego znajdowały się 53 muzea wraz z oddziałami. Stanowiło to 5,7% wszystkich placówek muzealnych w kraju. Pod względem ich liczby województwo lubelskie zajmowało 8. miejsce w kraju. W porównaniu z 2012 r. liczba muzeów w województwie lubelskim wzrosła o 23,3%. Była to większa zmiana niż ta, która nastąpiła średnio w kraju (20,6%). W pierwszej piątce województw (mazowieckie, małopolskie, wielkopolskie, pomorskie i śląskie) znajdowała się ponad połowa (54,2%) wszystkich muzeów w Polsce (por. ryc. 2.5).

Ryc. 2.5. **Udział muzeów (łącznie z oddziałami) wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

Niemal co piąty obiekt muzealny województwa zlokalizowany był w Lublinie. W mieście tym już w 1914 r. powstało Muzeum Lubelskie, będące jedną z najstarszych instytucji tego typu w Polsce Wschodniej. W jego zbiorach znajduje się wiele cennych eksponatów archeologicznych, historycznych i etnograficznych, a także militaria oraz liczne dzieła sztuki polskiej (w tym: J. Matejki, J. Malczewskiego, L. Wyczółkowskiego, K. Krzyżanowskiego, O. Boznańskiej, T. Kantora) i światowej (Muzeum Lubelskie w Lublinie 2017). Główna siedziba muzeum mieści się na Zamku Lubelskim, gdzie znajduje się m.in. unikalna Kaplica Trójcy Świętej, natomiast liczne oddziały – m.in. Muzeum Historii Miasta Lublina w Bramie Krakowskiej,

Oddział Literacki im. Józefa Czechowicza, Dworek Wincentego Pola, czy też oddział Martyrologii „Pod Zegarem” – położone są w różnych częściach Starego Miasta i Śródmieścia. Dwie jednostki muzealne (Trasę Podziemną oraz „Dom Słów”) prowadzi Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”. Na Sławinku zlokalizowane jest Muzeum Wsi Lubelskiej (skansen) oraz Ogród Botaniczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ponadto w mieście działa Muzeum Archidiecezjalne Sztuki Religijnej, Apteka Muzeum "CEFARM - Lublin" S.A. oraz nowoczesne, multimedialne muzeum „Piwnica pod Fortuną”, z wyjątkowymi w skali europejskiej renesansowymi freskami o tematyce świeckiej. Szczególne miejsce wśród lubelskich obiektów muzealnych pełni Państwowe Muzeum na Majdanku, będące miejscem pamięci zorganizowanym na terenie byłego nazistowskiego obozu koncentracyjnego.

Najważniejszą (spośród sześciu) instytucją muzealną w Zamościu jest Muzeum Zamojskie zlokalizowane w zespole kamienic mieszczańskich wzniesionych w XVII w. w północnej pierzei Rynku Wielkiego. Posiada ono dwa oddziały – Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał oraz Galerię rzeźby profesora Mariana Koniecznego (Muzeum Zamojskie w Zamościu 2017). Sześć placówek muzealnych zlokalizowanych jest również w Kazimierzu Dolnym, obejmując Muzeum Nadwiślańskie wraz z licznymi oddziałami, natomiast po dwie – w Białej Podlaskiej, Włodawie, Lubartowie oraz gminie Nałęczów, w której zlokalizowane są muzea biograficzne Bolesława Prusa oraz Stefana Żeromskiego. Podobne placówki poświęcone wybitnym postaciom literatury zlokalizowane są w Lublinie (wspomniany już Oddział Literacki im. Józefa Czechowicza oraz Dworek Wincentego Pola), gminie Krzywda (Muzeum Henryka Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej) oraz w Hrubieszowie (Muzeum Stanisława Staszica). Ważną grupą placówek muzealnych stanowią muzea martyrologiczne, do których oprócz wymienionego już Państwowego Muzeum na Majdanku (Lublin) zaliczamy m.in. Muzeum Miejsce Pamięci w Bełżcu oraz Muzeum Byłego Obozu Zagłady w Sobiborze. Szczególne miejsce wśród muzeów Lubelszczyzny zajmuje także Muzeum Zamojskich w Kozłówce, położone na obszarze gminy Kamionka.

Ważnym czynnikiem atrakcyjności placówek muzealnych jest wielkość zbiorów. Największa liczba muzealiów (244,0 tys. eksponatów) znajduje się w zasobach muzeów lubelskich. Znaczna ilość eksponatów znajduje się również w kolekcjach muzeów w pozostałych miastach na prawach powiatu: Białej Podlaskiej (45,9 tys.), Zamościu (36,8 tys.) oraz Chełmie (21,1 tys.). Na wyróżnienie zasługują również

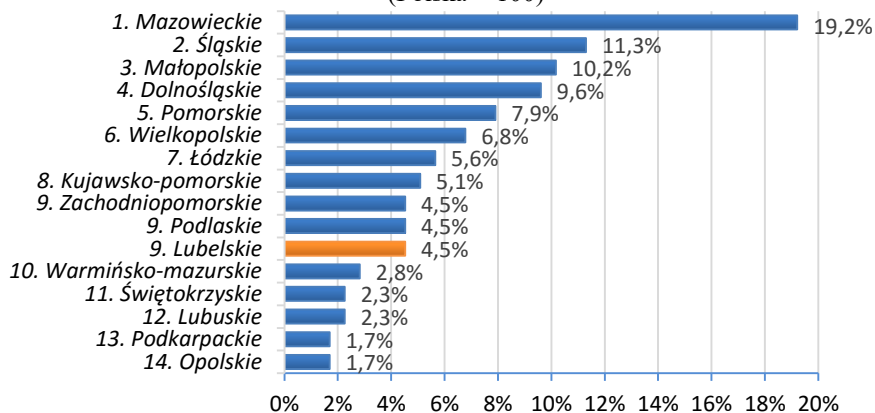
zbiory Muzeum Zamoyskich w Kozłowie w gminie Kamionka (13,2 tys. muzealiów) oraz muzeów zlokalizowanych na terenie gmin: Hrubieszów (13,2 tys.), Biłgoraj (gmina miejska; 10,9 tys.), Krasnystaw (9,0 tys.) i Kazimierz Dolny (8,3 tys.).

Tabl. 2.2. **Działalność sceniczna i imprezy masowe**

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012= 100	2012	2015	2012= 100
Teatry i instytucje muzyczne .	174	177	101,7	7	8	114,3
Imprezy masowe	5 495	6 280	114,3	259	327	126,3

Do najważniejszych instytucji kultury stających się przedmiotem zainteresowania turystów zalicza się również teatry oraz instytucje muzyczne. Według stanu w dniu 31 grudnia 2015 r. w województwie lubelskim działalność sceniczną prowadziło 8 teatrów i instytucji muzycznych posiadających własny, stały zespół artystyczny (tabl. 2.2). Stanowiło to 4,5% obiektów w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 9 miejscu na równi z województwem podlaskim i zachodniopomorskim (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba teatrów i instytucji muzycznych w województwie wzrosła o 14,3%, co było większą zmianą niż ta, która nastąpiła w Polsce (1,7%). W pierwszej piątce województw (mazowieckie, śląskie, małopolskie, dolnośląskie i pomorskie) znajdowała się ponad połowa (58,2%) wszystkich teatrów i instytucji muzycznych w kraju (ryc. 2.6).

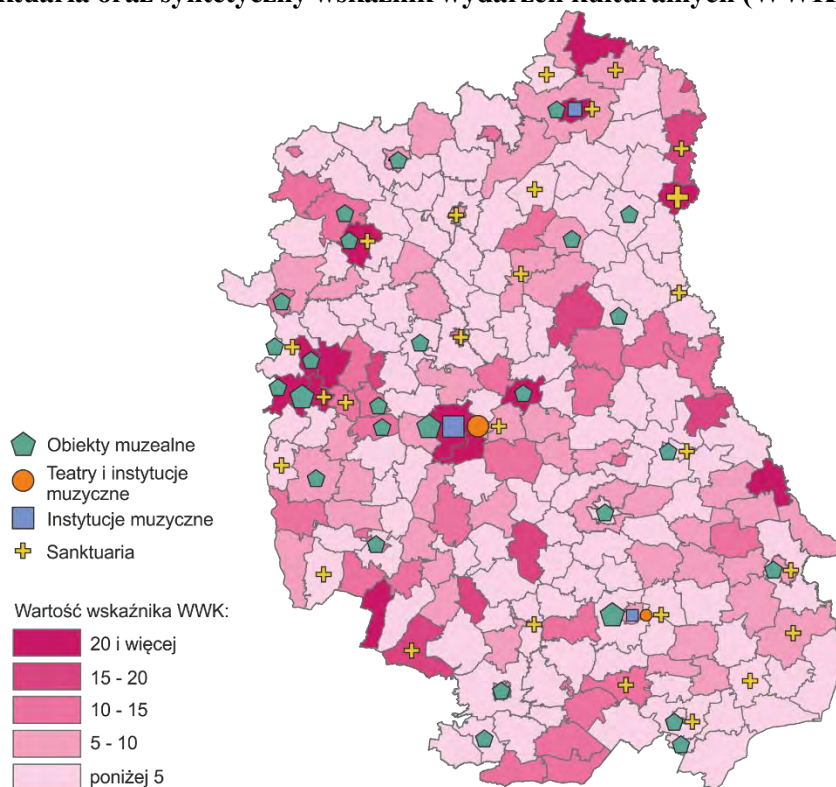
Ryc. 2.6. **Udział teatrów i instytucji muzycznych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W województwie lubelskim podmioty tej kategorii zlokalizowane są w Lublinie, w którym znajduje się sześć teatrów (w tym m.in. Teatr im. Juliusza Osterwy, Teatr Muzyczny i lalkowy Teatr im. Hansa Christiana Andersena) oraz Filharmonia Lubelska, a także w Zamościu, w którym mieści się siedziba Orkiestry Symfonicznej im. Karola Namysłowskiego.

Do konstrukcji syntetycznego wskaźnika działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej (WDMSiW) wykorzystano również dane dotyczące liczby obiektów działalności wystawienniczej, obejmujących galerie oraz salony sztuki. Siedem instytucji tego typu znajduje się w Lublinie, dwie – w Zamościu oraz jedna w Białej Podlaskiej.

Ryc. 2.7. Obiekty działalności muzealnej, scenicznej i wystawienniczej, sanktuaria oraz syntetyczny wskaźnik wydarzeń kulturalnych (WWK) w 2015 r.

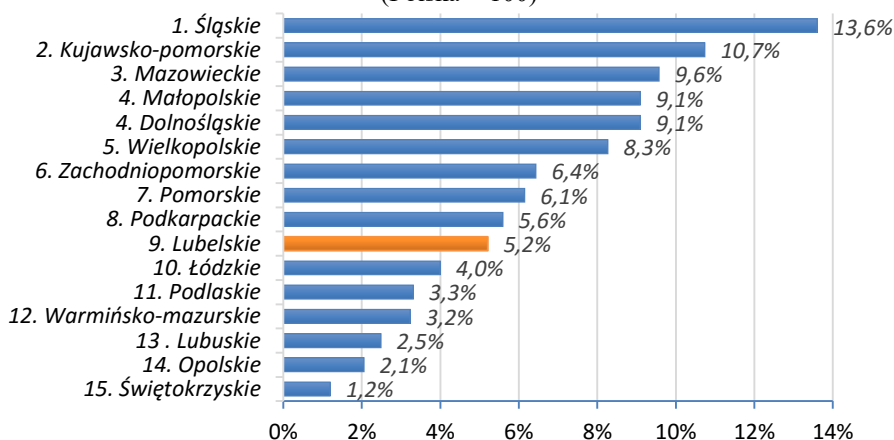
Biorąc pod uwagę powyższe wskaźniki charakteryzujące działalność muzealną, sceniczną i wystawienniczą (przeliczone na wskaźnik cząstkowy), najwyższą lokatę zajął Lublin, zaś kolejne miejsca przypadły gminom: Zamość, Kazimierz Dolny,

Biała Podlaska, Włodawa, Lubartów, Nałęczów oraz Chełm. Jednocześnie w przypadku 183 gmin województwa wartość analizowanego wskaźnika cząstkowego wyniosła 0, co odzwierciedla brak jakichkolwiek obiektów działalności muzealnej, scenicznej lub wystawienniczej zlokalizowanych na ich obszarze.

O atrakcyjności kulturowej obszaru przesądzają również różnego rodzaju wydarzenia kulturalne, stające się współcześnie jednym z ważniejszych czynników generujących popyt turystyczny. Wynika to ze wzrostu zainteresowania podróżami związanymi z uczestnictwem w różnego rodzaju wydarzeniach oraz z rosnącego znaczenia imprez w ofercie turystycznej poszczególnych destynacji (w tym gmin). Turystyka imprez oraz wydarzeń kulturalnych określana jest również mianem turystyki eventowej. Polega ona na organizacji różnorodnych przedsięwzięć filmowych, festiwalowych, karnawałowych, muzycznych, tanecznych, czy widowiskowych, podejmowanych zarówno w ramach kultury „wysokiej”, jak również tzw. kultury popularnej, skierowanej do szerokiego kręgu odbiorców (MROT 2014).

W 2015 r. w województwie lubelskim zorganizowanych zostało 327 imprez masowych. W tej grupie ponad połowę (60,6%) stanowiły imprezy sportowe. Stanowiło to 5,2% wszystkich zorganizowanych imprez masowych w Polsce, co stawiało województwo lubelskie na 9. miejscu w kraju (w 2012 r. na 11 miejscu). W porównaniu z 2012 r. liczba imprez masowych w województwie lubelskim wzrosła o 26,3% i był to wyższy wzrost niż średnia w kraju (14,3%). Na ryc. 2.8 przedstawiono rozkład procentowy zorganizowanych imprez masowych według województw. W pierwszej piątce regionów (śląskie, kujawsko-pomorskie, mazowieckie, małopolskie i dolnośląskie) zorganizowano ponad połowę (52,1%) wszystkich imprez w kraju.

Ryc. 2.8. **Udział imprez masowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

Wśród gmin województwa lubelskiego w 2015 r. największą liczbę imprez masowych, tj. imprez o charakterze artystycznym, rozrywkowym lub sportowym skierowanych do szerokiej publiczności, zorganizowano w Lublinie. Znaczną liczbę imprez masowych zorganizowano również w Puławach, Łęcznej oraz Białej Podlaskiej. Lublin okazał się również miastem, w którym odbyła się największa liczba imprez organizowanych przez różnego rodzaju centra, domy i ośrodki kultury, a także kluby i świetlice. Wydarzenia tego typu znacznie wzbogacały również ofertę turystyczną Puław, Kazimierza Dolnego oraz Białej Podlaskiej.

W niniejszym badaniu analizie poddano dane dotyczące liczby imprez oraz imprez masowych (artystyczno-rozrywkowych, interdyscyplinarnych i sportowych) w przeliczeniu na 1000 ludności. Uwzględniając wyżej wymienione współczynniki, najwyższą wartość syntetycznego wskaźnika wydarzeń kulturalnych (WWK) odnotowano w przypadku gmin: Kazimierz Dolny, Łęczna oraz Potok Wielki. Wysokie wartości miernika uzyskały również gminy: Puławy, Sławatycze oraz Lublin. Przejrzysty rozkład wyników został przedstawiony na ryc. 2.7.

Ostatnim spośród analizowanych cząstkowych mierników atrakcyjności kulturowej jest wskaźnik obiektów turystyki sakralnej (WTS). Pielgrzymowanie jest bowiem jedną z najstarszych form turystyki, określanej mianem turystyki pielgrzymkowej, której celem są miejsca kultu religijnego oraz uczestnictwo w obrzędach religijnych (Wolna-Samulak 2011). Głównym celem turystyki pielgrzymkowej są sanktuaria, tj. obiekty kultu religijnego (kościół i kaplic) oraz innych miejsc uznawanych za święte, do których wierni ściągają liczniej, niż do innych (Adamczyk 2014). Pojęcie sanktuarium zostało zdefiniowane na gruncie prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego. Zgodnie z treścią kan. 1230 Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK), „przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejscowego – pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności” (Adamczyk 2014). Uwzględniając przedmiot kultu wyróżnia się: sanktuaria maryjne (najliczniejsze), sanktuaria pańskie oraz sanktuaria związane z kultem świętych (Wolna-Samulak 2011).

Na obszarze województwa lubelskiego zlokalizowanych jest 27 obiektów kultu religijnego określanych mianem sanktuariów. Zdecydowaną większość (25) stanowią ośrodki kościoła rzymskokatolickiego, z czego 9 zlokalizowanych jest na obszarze diecezji siedleckiej, 8 – archidiecezji lubelskiej, 7 – diecezji zamojsko-lubaczowskiej oraz 1 – na obszarze diecezji sandomierskiej. Ponadto na Lubelszczyźnie znaj-

duje się jedno sanktuarium Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w Polsce (tj. Kościoła Neounickiego) w Kostomłotach oraz jedno (w Jabłecznej) będące w jurysdykcji Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Bogate dziedzictwo historyczne województwa, obejmujące liczne materialne i niematerialne walory kulturowe oraz współczesna oferta kulturalna instytucji działających na obszarze regionu przesądza o stosunkowo wysokim poziomie atrakcyjności kulturowej Lubelszczyzny. Analiza walorów kulturowych w przekroju gminnym wskazuje jednak na znaczne zróżnicowanie przestrzenne atrakcyjności kulturowej województwa, której najwyższy poziom odnotowano w przypadku historycznych ośrodków miejskich (m.in. Lublin, Zamość, Kazimierz Dolny, Chełm, Biała Podlaska, Lubartów, Hrubieszów). Wysoki poziom atrakcyjności kulturowej zaobserwowano również w gminach położonych w środkowo-zachodniej części województwa, na obszarze, którego zasięg wyznaczają miasta Kazimierz Dolny – Nałęczów – Dęblin. Ponadto relatywnie wysokim poziomem atrakcyjności kulturowej charakteryzują się wybrane przygraniczne gminy położone we wschodniej części województwa, wyróżniające się wielokulturowością kształtowaną przez wielowiekowe ścieranie się wpływów różnych kręgów kulturowych, grup narodowościowych oraz religijnych.

Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna jest jednym z kluczowych czynników przesądzających o atrakcyjności turystycznej obszaru, warunkując dostępność zasobów turystycznych oraz kształtując techniczne warunki wypoczynku (Miedzińska 2005). Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Spiekermanna i Neubauera, można ją uznać za produkt systemu transportowego, który determinuje korzystność lokalizacji danego obszaru (regionu, miasta) w stosunku do innych obszarów (cyt. za Sierpiński 2010). Tak rozumiana dostępność komunikacyjna warunkowana jest nie tylko odległością geograficzną, lecz również infrastrukturą transportową.

Dostępność komunikacyjna w turystyce definiowana jest za J. Warszyńską oraz A. Jackowskim (1978) jako istniejąca sieć powiązań komunikacyjnych łączących miejsce zamieszkania turysty oraz cel jego podróży, obejmując również system połączeń komunikacyjnych, szlaków i wyciągów turystycznych, które umożliwiają turystyce swobodne odbywanie wycieczek (tj. poruszanie się) do wybranych miejsc w obrębie określonego obszaru. Definicja ta zwraca uwagę na dwa wymiary, w jakich można postrzegać dostępność komunikacyjną w turystyce. Pierwszy dotyczy dostępności zewnętrznej (tj. spoza regionu do miejsca docelowego), natomiast drugi – dostępności wewnętrznej (tj. możliwości poruszania się po określonym miejscu docelowym) (Cieplik, Sołtysik 2012).

Jak zauważa A. Zajadacz (2014), dostępność komunikacyjna jest dla turystów jednym z podstawowych warunków, który musi być spełniony, by możliwa była penetracja przestrzeni turystycznej. W zasadzie jedynie w przypadku ekoturystyki dostrzegalna jest odwrotna zależność między dostępnością komunikacyjną odwiedzanego obszaru turystycznego, a atrakcyjnością podróży. Uprawianiu tej formy turystyki oraz jej atrakcyjności sprzyjają bowiem oddalenie w przestrzeni oraz utrudniony dostęp do miejsca docelowego, wzmacniające poczucie oddalenia od cywilizacji, a tym samym silniejszego doświadczania bliskiego kontaktu z naturą. Przekłada się to również na wybór miejsc charakteryzujących się stosunkowo słabo rozwiniętą siecią dróg, a niekiedy wręcz koniecznością korzystania z alternatywnych środków transportu (kolejki wąskotorowe, rowery, kajaki, łodzie itd.) (Zaręba 2010).

Istnieje wiele sposobów pomiaru dostępności komunikacyjnej. Mogą one bazować na ocenie wyposażenia infrastrukturalnego, analizie bezpośredniej odległości fizycznej lub odległości czasowej, a także na badaniu dostępności środków komunikacji publicznej (Cieplik, Sołtysik 2012; Sierpiński 2010).

W niniejszym badaniu przyjęty został model mieszany. Analiza dostępności komunikacyjnej gmin województwa lubelskiego w kontekście atrakcyjności turystycznej została przeprowadzona w oparciu o syntetyczny wskaźnik dostępności komunikacyjnej (SWDK), w ramach którego wyodrębniono następujące wskaźniki cząstkowe:

- $x1$ – syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej (WDOIT);
- $x2$ – syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia (WOF);
- $x3$ – syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej (WDW),

przy czym wykorzystane w badaniu wskaźniki cząstkowe $x1$ oraz $x2$ pozwalają na dokonanie kompleksowej oceny dostępności zewnętrznej gmin województwa lubelskiego, natomiast wskaźnik $x3$ odzwierciedla ich dostępność wewnętrzną.

Syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej (WDOIT) uwzględnia dostęp gmin do najważniejszych liniowych elementów infrastruktury drogowej oraz elementów punktowych infrastruktury kolejowej i lotniczej. Dokonano również waloryzacji poszczególnych elementów infrastruktury transportowej, przyznając: 3 punkty za położenie przy drodze międzynarodowej, 2 – za położenie przy drodze krajowej oraz 1 – przy drodze wojewódzkiej. Wartość powyższych współczynników wagowych została pomnożona przez liczbę odpowiadającą ilości dróg poszczególnych kategorii przecinających obszar danej gminy. W podobny sposób dokonano waloryzacji obiektów infrastruktury kolejowej, przyznając 3 punkty w przypadku, gdy na terenie danej gminy znajduje się stacja kolejowa lub przystanek obsługujący całoroczny ruch osobowy oraz 1 punkt – w przypadku stacji lub przystanków obsługujących ruch sezonowy (Kowalczyk 2017). Ponadto gminom miejskim Świdnik i Lublin przyznano 5 punktów za dostępność do portu lotniczego w Świdniku.

Drugi spośród wykorzystanych wskaźników cząstkowych – syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia (WOF) – został obliczony jako suma odległości fizycznych (drogowych) z Lublina (stolicy województwa), Białegostoku, Warszawy, Kielc i Rzeszowa (tj. stolic województw graniczących z województwem lubelskim) oraz najbliższego przejścia granicznego do miejscowości będącej siedzibą badanej gminy (por. Rosik 2012; Górniak 2015). Odległość wyrażono w kilometrach. Każdorazowo poszukiwano naj-

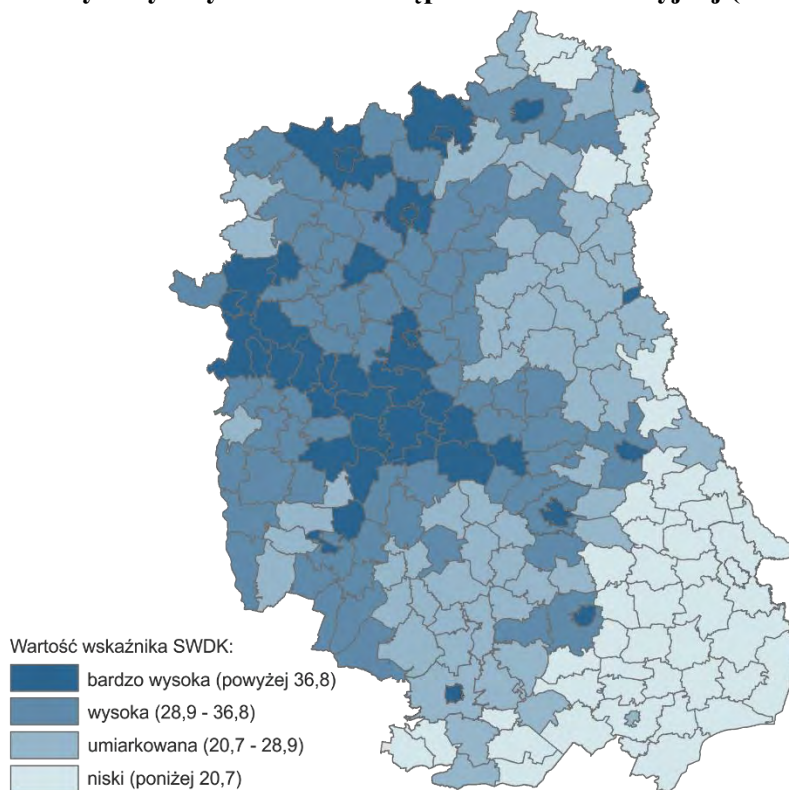

krótszej drogi, bez względu na jej kategorię. Jako punkt reprezentujący miejscowości (w tym miejscowości będące siedzibą gminy) wybrano główne skrzyżowanie dróg lub rynek miejski. Źródłem danych był portal Google Maps.

Ostatni wskaźnik cząstkowy – syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej (WDW) – zbudowany został w oparciu o:

- wskaźnik udziału terenów komunikacyjnych (dróg) w strukturze geodezyjnej powierzchni gminy (pozwalający na ocenę gęstości sieci drogowej w gminie);
- wskaźnik długości linii autobusowych i trolejbusowych na 1 km² powierzchni gminy (pozwalający na ocenę stopnia dostępności do komunikacji miejskiej);
- wskaźnik długości ścieżek rowerowych na 10 tys. km² powierzchni gminy (pozwalający na ocenę poziomu rozwoju infrastruktury rowerowej).

Ryc. 3.1. Syntetyczny wskaźnik dostępności komunikacyjnej (SWDK) w 2015 r.

Zgodnie z zaprezentowanymi na ryc. 3.1 wynikami badania, najwyższą wartością syntetycznego wskaźnika dostępności komunikacyjnej (SWDK) charakteryzo-

wały się gminy położone w środkowej części województwa (skupione wokół Lublina, który osiągnął najwyższą wartość miernika), a także jednostki zlokalizowane wzdłuż dróg międzynarodowych E372 oraz E373 (droga krajowa 12 i 17) na odcinku od gminy Piaski do gminy Ryki oraz wzdłuż drogi krajowej nr 19 od gminy Wilkołaz do gminy Lubartów. Ponadto bardzo wysoki poziom dostępności komunikacyjnej cechuje niektóre gminy miejskie położone w północnej (Łuków, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Terespol), południowej (Zamość, Kraśnik, Biłgoraj) i wschodniej części województwa (Włodawa, Chełm, Krasnostaw). Najniższy poziom dostępności komunikacyjnej zaobserwowano w południowo-wschodniej części województwa, w gminach powiatów: chełmskiego, hrubieszowskiego, zamojskiego oraz tomaszowskiego.

Dostępność komunikacyjna stanowi funkcję dostępności do infrastruktury transportowej. Jak zauważa S. Dziaduch (2015) poziom rozwoju sieci drogowej i kolejowej województwa wynika po części z peryferyjnego charakteru tej części kraju. W związku z tym na Lubelszczyźnie brakuje efektywnych powiązań komunikacyjnych z resztą kraju w postaci autostrad czy szybkich kolei, a sieć dróg ekspresowych – pomimo realizacji nowych inwestycji – wciąż jest relatywnie niewielka i niewystarczająca w stosunku do potrzeb.

Według danych Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad (GDDiK) długość dróg publicznych o twardej nawierzchni w 2015 r. w województwie lubelskim wynosiła 21,6 tys. km (tabl. 3.1). Stanowiło to 7,4% wszystkich dróg publicznych o twardej nawierzchni w kraju. Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 5. miejsce. W porównaniu z 2012 r. powierzchnia dróg publicznych o twardej nawierzchni zwiększyła się o 4,3%, tj. więcej niż średnio w kraju (3,6%).

Tabl. 3.1. Drogi publiczne

Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Drogi publiczne o twardej nawierzchni w km.....	280 719,1	290 919,1	103,6	20 689,1	21 581,4	104,3
Wskaźnik gęstości dróg publicznych o twardej nawierzchni	89,8	93,0	x	82,4	85,9	x

Miarą przyjętą do porównania województw pod względem rozwoju infrastruktury drogowej jest wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej. W 2015 r. jego wartość dla województwa lubelskiego wynosiła 85,9 km na 100 km² wobec 93,0

w kraju. Pod tym względem analizowany region zajmował 11. miejsce w kraju (ryc. 3.2).

Ryc. 3.2. Drogi publiczne o twardej nawierzchni wg województw w 2015 r.

Układ najważniejszych dróg w województwie lubelskim – umożliwiających utrzymanie ciągłego połączenia między najważniejszymi punktami kraju i z zagranicą, a tym samym warunkujących dostępność komunikacyjną gmin województwa – obejmuje następujące drogi międzynarodowe i krajowe:

- droga krajowa nr 2 (relacji Warszawa – Międzyrzec Podlaski – Biała Podlaska – Terespol) w pasie drogi międzynarodowej E30, tworząca jedną z kluczowych osi transportowych Polski. W przyszłości wzdłuż drogi krajowej nr 2 powstanie autostrada A-2;
- droga krajowa nr 12 (relacji Piotrków Trybunalski – Radom – Puławy – Lublin – Chełm – Dorohusk) w ciągu drogi międzynarodowej E373, będąca ważnym szlakiem tranzytowym z Polski do Kijowa oraz połączeniem województwa lubelskiego z Polską centralną. Droga podniesiona do standardu drogi ekspresowej (S-12) na długości wspólnego odcinka z drogą krajową nr

17 pomiędzy Piaskami a Kurowem, aktualnie realizowane jest je przedłużenie do Puław;

- droga krajowa nr 17 (relacji Warszawa – Lublin – Zamość – Hrebenne) w ciągu drogi międzynarodowej E372, stanowiąca podstawowe połączenie miast województwa lubelskiego z Warszawą oraz istotny szlak tranzytowy, stanowiący najkrótszą drogę do Lwowa. W 2019 r. planowane jest ukończenie budowy przedłużenia drogi ekspresowej S-17 od Kurowa do Warszawy;
- droga krajowa nr 19 relacji Białystok – Lublin – Rzeszów – Barwinek;
- droga krajowa nr 42 relacji Tomaszów Mazowiecki – Dęblin – Kock;
- droga krajowa nr 63 relacji Siedlce – Łuków – Radzyń Podlaski – Biała Podlaska – Terespol;
- droga krajowa nr 74 relacji Kielce – Anopol – Kraśnik – Janów Lubelski – Zamość – Hrubieszów – Zosin;
- droga krajowa nr 82 relacji Lublin – Łęczna – Włodawa.

System dróg krajowych uzupełnia sieć dróg wojewódzkich, łączących ośrodki powiatowe oraz pozostałe ważniejsze ośrodki ponadlokalne i lokalne.

Rdzeń sieci kolejowej w województwie lubelskim stanowią 2 linie prowadzące z zachodu w kierunku wschodniej granicy państwa:

- linia nr 2 relacji Warszawa – Biała Podlaska – Międzyrzec Podlaski – Terespol;
- linia nr 7 relacji Warszawa – Dęblin – Puławy – Nałęczów – Lublin – Chełm – Dorohusk.

Sieć kolejową województwa służącą obsłudze ruchu osobowego uzupełniają linie: nr 26 (łącząca Radom, Dęblin i Ryki z Łukowem), nr 30 (łącząca Lublin, Lubartów, Parczew oraz Radzyń Podlaski), nr 66 (od Zwierzyńca do Stalowej Woli), nr 68 (łączącej Lublin i Kraśnik, prowadząc do Przeworska, a tym samym zapewniając kolejowe połączenie z Rzeszowem), a także wykorzystywane sezonowo linie nr 69 (Rejowiec-Hrebenne) i nr 81 (Chełm-Włodawa).

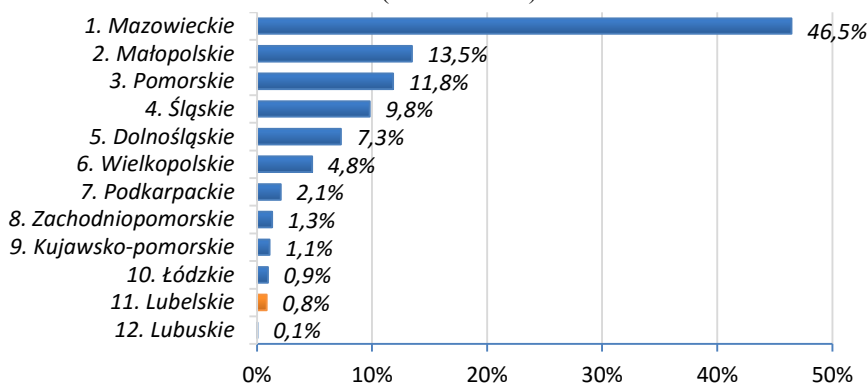
System infrastruktury transportowej obsługującej ruch pasażerski uzupełnia jedno z najmłodszych lotnisk regionalnych w Polsce – otwarty w grudniu 2012 r. Port lotniczy Lublin w Świdniku. W latach 2012-2015 obsłużył on łącznie 648,1 tys. pasażerów, a sieć obsługiwanych połączeń uległa w ostatnim czasie znacznemu rozszerzeniu (Lublin Airport, 2016). W 2015 r. z portu lotniczego w Lublinie skorzystało 265,1 tys. pasażerów (tabl. 3.2). Stanowiło to 0,8% pasażerów korzystających z transportu lotniczego w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 11. miejscu.

Tabl. 3.2. Transport lotniczy

Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Transport lotniczy – liczba pasażerów w tys.....	23 811,4	31 315,4	131,5	5,7	265,1	x
Transport lotniczy – liczba pasażerów na 1000 mieszkańców	618	815	x	0,0	124	x

W 2015 r. najwięcej pasażerów skorzystało z portów lotniczych w województwie mazowieckim (46,5% pasażerów korzystających z linii lotniczych), zaś najmniej w województwie lubuskim (0,1%) (ryc. 3.3).

Ryc. 3.3. Udział pasażerów korzystających z portów lotniczych^a wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

a) Ujęto: przyjazdy, wyjazdy i tranzyt.

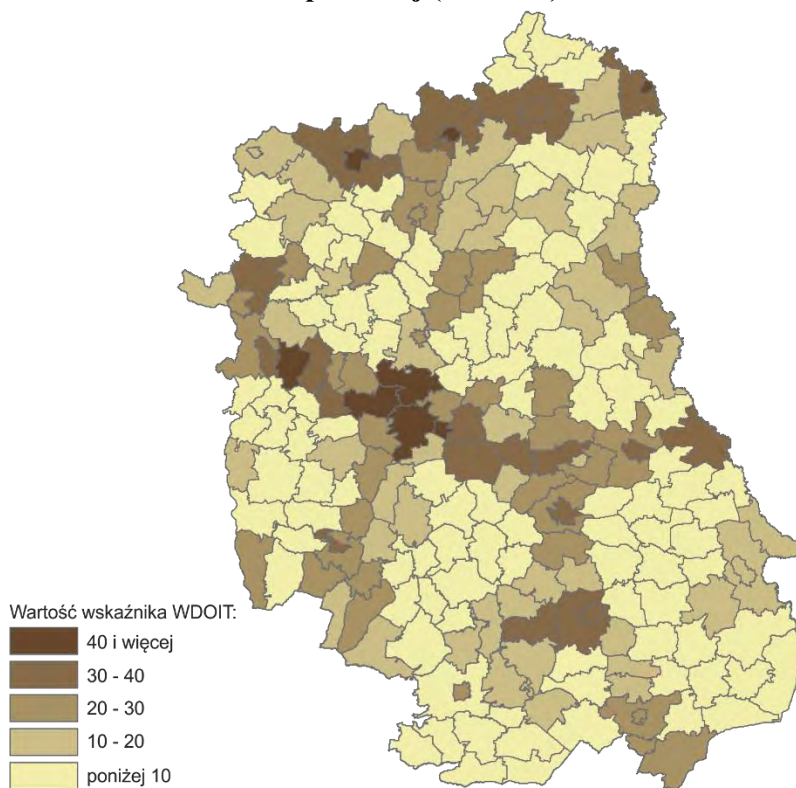
Miarą przyjętą do porównania województw pod względem ruchu pasażerów w portach lotniczych jest wskaźnik wyrażony liczbą pasażerów przypadających na 1000 mieszkańców. W 2015 r. w województwie lubelskim na 1000 mieszkańców przypadało średnio 124 pasażerów wobec 815 w kraju (ryc. 3.4). Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 10. miejscu (w 2012 r. na miejscu 12). Rozbudowa portu lotniczego Lublin i zwiększenie liczby połączeń może w przyszłości przyczynić się do eskalacji ruchu turystycznego w województwie lubelskim.

Ryc. 3.4. Liczba pasażerów w transporcie lotniczym na 1000 ludności wg województw w 2015 r.

Dostępność do scharakteryzowanych powyżej obiektów infrastruktury transportowej wyrażona za pomocą syntetycznego miernika WDOIz została zaprezentowana na ryc. 3.5. Najwyższą wartość analizowanego wskaźnika odnotowano w przypadku miasta Lublin, w którym krzyżują się najważniejsze arterie komunikacyjne regionu (DK 12, 17, 19, 81 linie kolejowe nr 7, 30 i 68). O pierwszej lokacji Lublina przesądziła również bliskość portu lotniczego w Świdniku. Poza stolicą województwa, bardzo wysoką dostępnością do infrastruktury komunikacyjnej odznaczały się położone centralnie i graniczące z Lublinem gminy: Świdnik, Niemce i Jastków. W grupie tej znalazły się również zlokalizowana w zachodniej części województwa gmina miejska Puławy oraz sąsiadująca z nią gmina Końskowola, a także położone w północnej części regionu gminy miejskie: Międzyrzec Podlaski, Terespol oraz Łuków. Oprócz wyżej wymienionych jednostek administracyjnych, ponadprzeciętną wartość syntetycznego wskaźnika dostępności do infrastruktury transportowej zaobserwowano w gminach położonych wzdłuż najważniejszych szlaków komunikacyjnych regionu, tj. dróg krajowych nr 2, 12, 17 i 19.

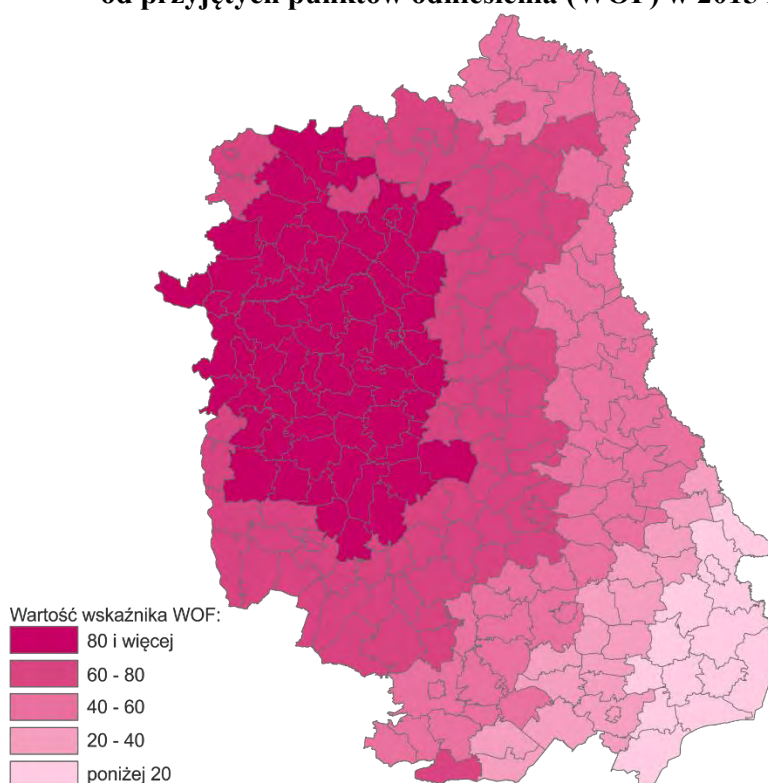
Ryc. 3.5. Syntetyczny wskaźnik dostępności do obiektów infrastruktury transportowej (WDOIT) w 2015 r.

Równie ważnym czynnikiem kształtującym dostępność komunikacyjną jest rzeczywista odległość fizyczna badanego obszaru do określonych punktów odniesienia. Ze względu na swoje położenie geograficzne, województwo lubelskie znajduje się pod wpływem oddziaływań funkcjonalnych zarówno ze strony polskich regionów sąsiadujących, jak również (choć w mniejszym zakresie) graniczących z nim regionów ukraińskich (obwód lwowski i wołyński) oraz położonego na Białorusi obwodu brzeskiego. Dla celów niniejszej analizy uwzględniono odległość fizyczną rzeczywistą (drogową) poszczególnych gmin województwa od Lublina (stolicy, a jednocześnie największego i najważniejszego ośrodka regionu), Warszawy (stolicy kraju oraz największego ośrodka miejskiego w Polsce), a także stolic pozostałych województw sąsiadujących z województwem lubelskim, tj. Białegostoku (województwo podlaskie), Kielc (województwo świętokrzyskie) oraz Rzeszowa (województwo podkarpackie). Mając na uwadze przygraniczne położenie Lubelszczyzny, w bada-

niu uwzględniono również odległość do najbliższego przejścia granicznego obsługującego ruch osobowy położonego na wschodniej granicy państwa, tj. Terespoła, Sławatycz, Dorohuska, Zosina, Dołhobyczowa, Hrebennego lub Budomierza.

Ryc. 3.6. Syntetyczny wskaźnik odległości fizycznej rzeczywistej (drogowej) od przyjętych punktów odniesienia (WOF) w 2015 r.

Zróźnicowanie w zakresie wartości wskaźnika przedstawiono na ryc. 3.6. Zgodnie z otrzymanymi wynikami największą dostępnością komunikacyjną – określoną rzeczywistą odległością fizyczną (drogową) od przyjętych punktów odniesienia – charakteryzują się gminy położone w północno-zachodniej i centralnej części województwa, tworzące swego rodzaju obszar rdzeniowy regionu, przy czym wartość wskaźnika sukcesywnie zmniejsza się wraz z rosnącą odległością od obszaru rdzeniowego w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim.

W analizie dostępności komunikacyjnej gmin województwa lubelskiego uwzględniono również jej wymiar wewnętrzny, przesądzający o swobodzie poruszania się turystów na obszarze danej gminy. W tym celu przeanalizowano gęstość sieci

drogowej poszczególnych gmin poprzez określenie udziału terenów komunikacyjnych (dróg) w strukturze geodezyjnej powierzchni danej jednostki administracyjnej. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w gminach miejskich: Zamość, Lublin, Chełm, Biłgoraj, Puławy i Świdnik, charakteryzujących się dużą gęstością zaludnienia oraz znaczną koncentracją podmiotów gospodarki narodowej.

Kolejną zmienną wykorzystaną do oceny dostępności wewnętrznej gmin województwa lubelskiego była długość linii autobusowych i trolejbusowych na 1 km² powierzchni gminy, pozwalająca na ocenę stopnia dostępności do komunikacji miejskiej. Na Lubelszczyźnie system komunikacji miejskiej funkcjonuje na obszarze ośmiu gmin województwa. Największą długością obsługiwanych linii charakteryzuje się Lublin, w którym w 2015 r. funkcjonowało 736,7 km tras autobusowych i trolejbusowych. Warto nadmienić, że Lublin jest jednym z trzech miast w Polsce (dwa pozostałe to Gdynia i Tychy), w których aktualnie wykorzystywany jest transport trolejbusowy. Uwzględniając kryterium przestrzeni, najgęstsza sieć połączeń autobusowych (i trolejbusowych w przypadku Lublina) obsługiwana jest w Zamościu (7 km w przeliczeniu na 1 km²), zaś na kolejnych miejscach znalazły się: Puławy (5,3), Lublin (5,0) oraz Chełm (4,3). Poza wyżej wymienionymi, systemem komunikacji miejskiej dysponują również gminy miejskie: Biała Podlaska, Kraśnik, Świdnik i Dęblin.

Tabl. 3.3. Szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe^a

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Szlaki turystyczne w km	73 433,3	76 394,4	104,0	4 403,4	4 603,1	104,5
w tym:						
piesze	49 617,1	50 969,7	102,7	3 643,2	3 691,6	101,3
rowerowe	17 116,4	19 136,5	111,8	701,2	840,5	119,9
Szlaki turystyczne na 1 tys. km ²	234,9	244,3	x	175,3	183,3	x
Ścieżki rowerowe w km	6 955,3	10 797,2	155,2	285,2	563,3	197,5
Ścieżki rowerowe na 1 tys. km ²	22,2	34,5	x	11,3	22,4	x

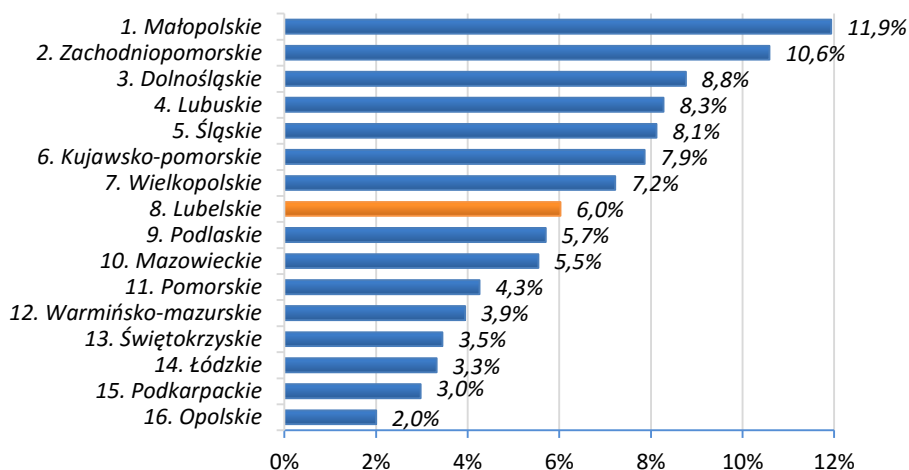
a Tabela obejmuje szlaki znajdujące się w ewidencji PTTK oraz znajdujące się poza ewidencją PTTK (w 2015 roku w Polsce 7113,8 km).

W ostatnich latach coraz bardziej popularną atrakcją turystyczną łączącą zarówno walory przyrodnicze, jak i dobra kultury występujące w danym wojewódz-

twie, są wyznaczone szlaki turystyczne oraz ścieżki rowerowe. W dużej mierze decydują one o wewnętrznej dostępności komunikacyjnej obszaru recepcyjnego. Zarówno wyznaczone szlaki turystyczne, jak i ścieżki rowerowe pozwalają na podejmowanie wycieczek rekreacyjno-poznawczych oraz aktywnego wypoczynku. W 2015 r. w województwie lubelskim wyznaczonych było 4603,1 km szlaków turystycznych (tabl. 3.3). Stanowiło to 6,0% wszystkich szlaków w Polsce. W porównaniu z 2012 r. długość szlaków turystycznych w województwie lubelskim zwiększyła się o 4,5%.

W zestawieniu procentowego udziału wyznaczonych szlaków turystycznych według województw w 2015 r. województwo lubelskie znajduje się na 8. miejscu w kraju (ryc. 3.7). W pierwszych pięciu województwach (małopolskie, zachodniopomorskie, dolnośląskie, lubuskie i śląskie) wyznaczonych jest prawie połowa (47,7%) wszystkich szlaków turystycznych w Polsce. Najwięcej wyznaczonych szlaków turystycznych znajduje się w województwie małopolskim (11,9%) zaś najmniej w opolskim (2,0%).

Ryc. 3.7. Udział wyznaczonych szlaków turystycznych wg województw w 2015 r. (Polska = 100)

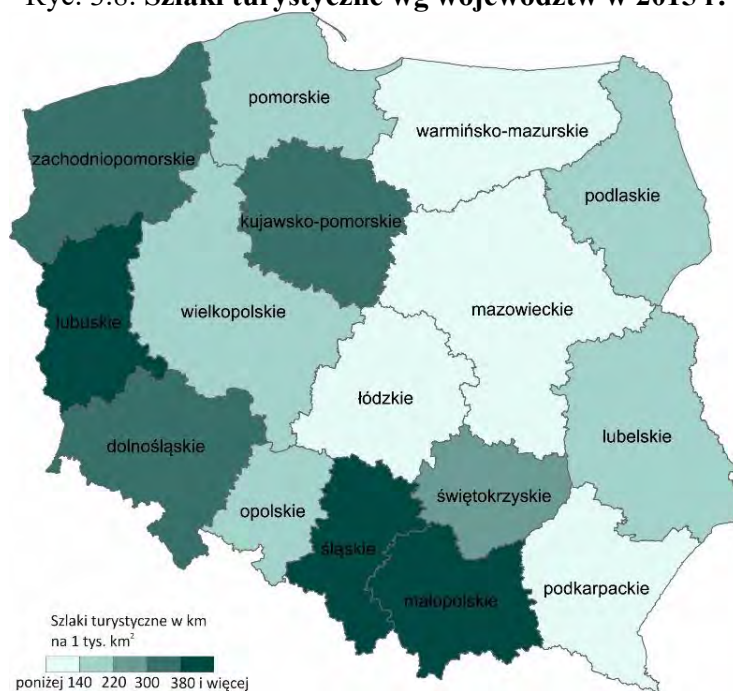

W województwie lubelskim w 2015 r. cztery piąte (80,2%) długości wszystkich szlaków przypadało na szlaki piesze (w Polsce 66,7%). Stanowiło to 7,2% wyznaczonych szlaków pieszych w kraju. Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 5 miejscu w Polsce. Drugą, co do wielkości kategorią szlaków turystycznych w 2015 r. w województwie lubelskim były szlaki rowerowe, stanowiące

18,3% wszystkich szlaków w województwie oraz 4,4% długości szlaków rowerowych w Polsce, co stawiało województwo lubelskie na 9. miejscu w kraju.

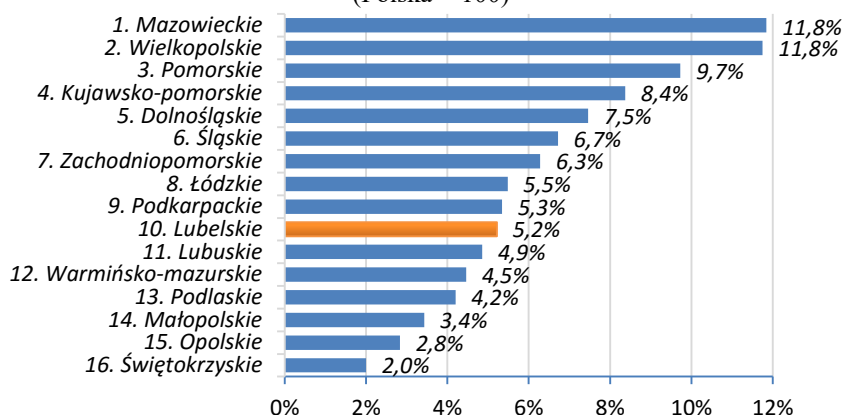
W 2015 r. w województwie lubelskim na 1 tys. km² przypadało średnio 183,2 km wyznaczonych szlaków turystycznych. W kraju było to przeciętnie 244,3 km. Pod względem wskaźnika gęstości szlaków turystycznych województwo lubelskie zajmowało 10. miejsce w kraju (w 2012 r. – 13. miejsce). Zróznicowanie przestrzenne gęstości szlaków turystycznych przedstawiono na ryc. 3.8.

Ryc. 3.8. Szlaki turystyczne wg województw w 2015 r.

Poza szlakami turystycznymi w 2015 r. w województwie lubelskim wyznaczonych było 563,3 km ścieżek rowerowych. Stanowiło to 5,2% wszystkich ścieżek rowerowych w Polsce (ryc. 3.9). Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 10. miejsce w kraju. W porównaniu do 2012 r. długość ścieżek rowerowych w województwie lubelskim zwiększyła się o 97,5%, tj. więcej niż przeciętnie w kraju (55,2%). Prawie połowa (49,2%) wyznaczonych ścieżek rowerowych w Polsce znajduje się w pięciu województwach (mazowieckie, wielkopolskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i dolnośląskie).

Ryc. 3.9. **Udział ścieżek rowerowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

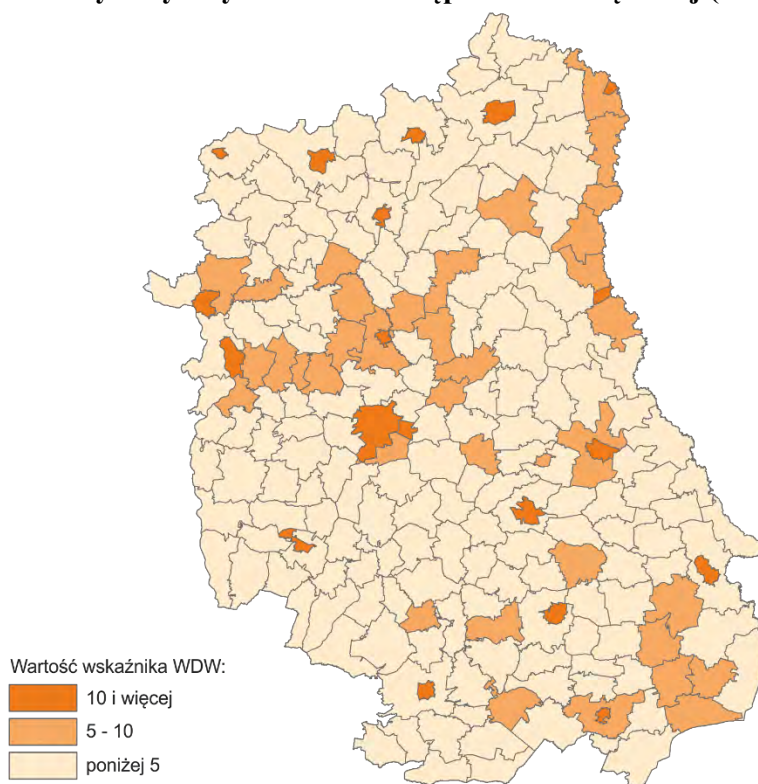
W 2015 r. w województwie lubelskim średnio na 1 tys. km² przypadało 22,4 km ścieżek rowerowych wobec 34,5 km przeciętnie w kraju. Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 14. miejscu w kraju (w 2012 r. na 13 miejscu). Zróżnicowanie przestrzenne szlaków turystycznych przypadających na 1 tys. km² przedstawiono na ryc. 3.10.

Ryc. 3.10. **Ścieżki rowerowe wg województw w 2015 r.**

Ostatnim z badanych czynników dostępności wewnętrznej gmin województwa lubelskiego jest długość ścieżek rowerowych na 10 tys. km² powierzchni gminy. Wykorzystanie tego miernika z jednej strony uzasadnione jest stałym wzrostem znaczenia roweru jako ekologicznego, a przy tym praktycznego środka lokomocji o zasięgu lokalnym (por. Komisja Europejska 2000; Liszka 2013), z drugiej wynika z roli infrastruktury dedykowanej komunikacji rowerowej, jaką odgrywa ona w rozwoju turystyki aktywnej.

Ryc. 3.11. Syntetyczny wskaźnik dostępności wewnętrznej (WDW) w 2015 r.

W 2015 r. infrastrukturą rowerową dysponowało 70 gmin województwa. Najdłuższą siecią ścieżek rowerowych dysponował Lublin (130 km), w dalszej kolejności znalazł się: Zamość (33,3 km) Łuków (26,5 km), Biłgoraj (22,7 km) oraz Susiec (20,3 km). Z kolei największa gęstość ścieżek rowerowych w przeliczeniu na 1km² powierzchni występuje kolejno w gminach miejskich: Zamość, Biłgoraj, Lublin, Łuków oraz Włodawa, natomiast spośród gmin wiejskich w gminach Józefów oraz Szczebrzeszyn.

Najwyższą wartością syntetycznego wskaźnika dostępności wewnętrznej (WDW) charakteryzowały się główne ośrodki miejskie województwa (ryc. 3.11). Na 213 gmin regionu dziewiętnaście pierwszych pozycji zajęły gminy miejskie. Liderem klasyfikacji okazał się Zamość (93,6). O pozycji tego miasta przesądziła największa gęstość systemu komunikacji miejskiej oraz ścieżek rowerowych. Na kolejnych miejscach uplasowały się gminy miejskie: Lublin (79,1), Chełm (55,5), Biłgoraj (52,0), Puławy (48,5) oraz Świdnik (47,7). Najwyżej sklasyfikowaną gminą wiejską były Markuszów (20 pozycja), zaś spośród gmin miejsko-wiejskich – Szczebrzeszyn (22 pozycja).

ROZDZIAŁ 4

Polityka turystyczna

Polityka turystyczna jest niezwykle pojemnym pojęciem, uwarunkowanym szeregiem odmiennych czynników i celów, a tym samym różnorodnie definiowanym w literaturze przedmiotu. Jej istotą jest kształtowanie stosunków społeczno-ekonomicznych w sferze gospodarki turystycznej (Alejskiak 2004). Przez politykę turystyczną można także rozumieć działalność polegającą na precyzowaniu celów ekonomicznych, społecznych i kulturalnych związanych z rozwojem turystyki, osiągnięciu pozytywnych efektów, dążeniu do zaspokajania potrzeb społecznych w dziedzinie turystyki i określaniu katalogu środków niezbędnych do realizacji wytyczonych celów (Wodejko 1997). Polityka turystyczna jest działalnością polegającą na optymalnym zaspokajaniu turystycznych potrzeb społeczeństwa, przy racjonalnym wykorzystaniu dostępnych zasobów pracy i kapitału gospodarki turystycznej oraz przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska przyrodniczego (Gaworecki 1993). Zadaniem polityki turystycznej realizowanej na płaszczyźnie ogólnokrajowej, regionalnej czy lokalnej jest przede wszystkim kształtowanie optymalnego pod względem rozmiarów, struktury i dynamiki ruchu turystycznego na danym obszarze. Ważna jest także koordynacja rozwoju turystyki przy uwzględnieniu jej związków z innymi sferami gospodarczymi i społecznymi (Panasiuk 2007). Układ strukturalny polityki turystycznej (ryc. 4.1) zawiera katalog podmiotów, instrumentów oraz jej adresatów.

Ryc. 4.1 Struktura polityki turystycznej

PODMIOTY	INSTRUMENTY	ADRESACI
<ul style="list-style-type: none"> • Organizacje międzynarodowe • Organy centralne • administracja wojewódzka • samorząd terytorialny • organizacje turystyczne	<ul style="list-style-type: none"> • prawne • ekonomiczne • administracyjne • organizacyjne • informacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • podmioty bezpośredniej gospodarki turystycznej • ruch turystyczny

Źródło: Opracowanie na podstawie Panasiuk 2009.

Kształt polityki turystycznej, w tym w szczególności jej narzędzia, są zdeterminowane wieloma czynnikami o charakterze politycznym, prawnym, społecznym, czy

ekonomicznym. Wśród instrumentów wykorzystywanych do stymulowania rozwoju turystyki oraz branży turystycznej warto wymienić następujące:

- instrumenty administracyjno-prawne (np. system planowania przestrzennego, koncesje pozwolenia, zezwolenia, przepisy porządkowe) wpływające na kierunki i sposób wykorzystania poszczególnych terenów gminy, stymulujące rozwój inwestycji turystycznych, pozwalające na kontrolę ruchu turystycznego czy też ochronę walorów obszaru recepcji turystów;
- instrumenty ekonomiczne (takie jak: ulgi i zwolnienia podatkowe, opłaty lokalne, subwencje budżetowe samorządu lokalnego), które mogą zachęcać lub zniechęcać do określonej działalności gospodarczej w turystyce;
- instrumenty organizacyjne (np. działania podejmowane w sferze zagospodarowania przestrzennego);
- instrumenty informacyjno-promocyjne (np. strategie rozwoju turystyki w gminie, strategie promocji jako część strategii rozwoju gminy, wspieranie przedsięwzięć i instytucji służących rozwojowi gospodarczemu, centra wspierania biznesu, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra obsługi inwestorów, agencje rozwoju lokalnego).

Zakres stosowanych środków wynika zarówno z ogólnej polityki państwa, jak i przyjętych priorytetów i kierunków działań na poziomie poszczególnych samorządów terytorialnych. W odniesieniu do podaży, polityka turystyczna powinna koncentrować się przede wszystkim na zapewnieniu środków publicznych na rozwój infrastruktury i promocji turystycznej oraz tworzeniu warunków dla lepszej współpracy podmiotów gospodarki turystycznej. Z kolei w zakresie popytu istotne są działania mające na celu, w zależności od atrakcyjności danego obszaru, wzrost lub ograniczenie wielkości ruchu turystycznego. Ważna jest także kwestia dostępności turystyki dla wszystkich grup społecznych (Panasiuk 2014). Adresatami polityki turystycznej realizowanej na danym obszarze są zarówno podmioty bezpośredniej gospodarki turystycznej, tj. przedsiębiorcy turystyczni, jak i konsumenci usług turystycznych (Panasiuk 2009). W ramach realizacji polityki turystycznej można wyróżnić obszary, w których najczęściej podejmowane są działania, tj. (Zawistowska 2014):

- promocja produktów i destynacji,
- rozwój zasobów ludzkich,
- badania i rozwój,
- infrastruktura (głównie turystyczna i transportowa),
- ruch turystyczny.

Ważne jest także prowadzenie systematycznej ewaluacji realizowanych działań i osiągniętych efektów w ramach prowadzonej polityki turystycznej. Umożliwia to jej aktualizację, tj. dostosowywanie określonych celów jak i stosowanych narzędzi do zmieniających się warunków rynku turystycznego.

Podstawową jednostką podziału administracyjnego, realizującą zadania na rzecz danej wspólnoty lokalnej jest gmina. Do jej kompetencji należą także kwestie związane z kulturą fizyczną i turystyką, w tym dotyczące terenów rekreacyjnych, urządzeń sportowych czy zagospodarowania przestrzeni. Zgodnie z Ustawą o usługach turystycznych gminy zostały zobowiązane do realizacji następujących zadań:

- prowadzenie ewidencji pól biwakowych oraz tzw. innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie,
- kontrolowanie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie,
- zawiadamianie organów prowadzących ewidencję obiektów hotelarskich o stwierdzonych w czasie kontroli uchybieniach,
- wydawanie nakazów wstrzymywania świadczenia usług do czasu usunięcia uchybień w obiektach hotelarskich, na polach biwakowych i kwaterach prywatnych.

Zadaniem gminy jest także prowadzenie spraw związanych z promocją turystyczną gminy, tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki, współpraca z organizacjami związanymi z turystyką, prowadzenie ewidencji podmiotów gospodarczych zajmujących się świadczeniem usług turystycznych, a także utrzymanie szlaków turystycznych zlokalizowanych na terenie gminy (Gardzińska 2011).

W Ustawie o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r. jako zakres działania gminy wymienia się sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Mimo, iż w ustawie nie wymieniono wprost turystyki, to znaczna część wskazanych w niej zadań wiąże się nie tylko z zaspokajaniem potrzeb mieszkańców gminy, lecz także potrzeb potencjalnych turystów. Do grupy tych zadań należy zaliczyć przede wszystkim sprawy:

- ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska;
- z zakresu infrastruktury technicznej (gminne drogi, ulice, mosty, place, wodociągi, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków, utrzymanie czystości oraz urządzeń sanitarnych);

- z zakresu infrastruktury społecznej (ochrona zdrowia, urządzenia kulturalne, urządzenia związane z rozwojem kultury fizycznej, w tym tereny rekreacyjne, urządzenia sportowe); zieleni komunalnej; porządku publicznego i ochrony przeciwpożarowej.

Różnorodność ujęć polityki turystycznej wpływa na jej zakres. W przeprowadzonej analizie przyjęto, iż syntetyczny wskaźnik polityki turystycznej (SWPolT) będący odzwierciedleniem działań gmin w zakresie turystyki i rekreacji składa się z sześciu wskaźników cząstkowych, przy czym pięć z nich ma charakter stymulacyjny (x_2, x_3, x_4, x_5, x_6), a jeden destymulacyjny (x_1). Jednocześnie założono, iż zastosowanie metody podwójnej średniej pozwoli na podział 213 gmin województwa lubelskiego na 4 grupy charakteryzujące się bardzo dużym (grupa A), dużym (B), umiarkowanym (C) i małym (D) znaczeniem polityki turystycznej dla gminy.

Wyodrębniono następujące wskaźniki cząstkowe syntetycznego wskaźnika polityki turystycznej (SWPolT):

- x_1 – wskaźnik udziału terenów przemysłowych w gruntach zabudowanych i zurbanizowanych;
- x_2 – wskaźnik dot. wydatków gminy na 1 mieszkańca na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu;
- x_3 – wskaźnik dot. wydatków gminy na 1 mieszkańca na turystykę;
- x_4 – wskaźnik dot. wydatków gminy na 1 mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego;
- x_5 – wskaźnik dot. dochodów gminy z (Dział 921) – Kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na 1000 ludności;
- x_6 – wskaźnik dot. wartości projektów europejskich (2004-2013) dotyczących turystyki w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

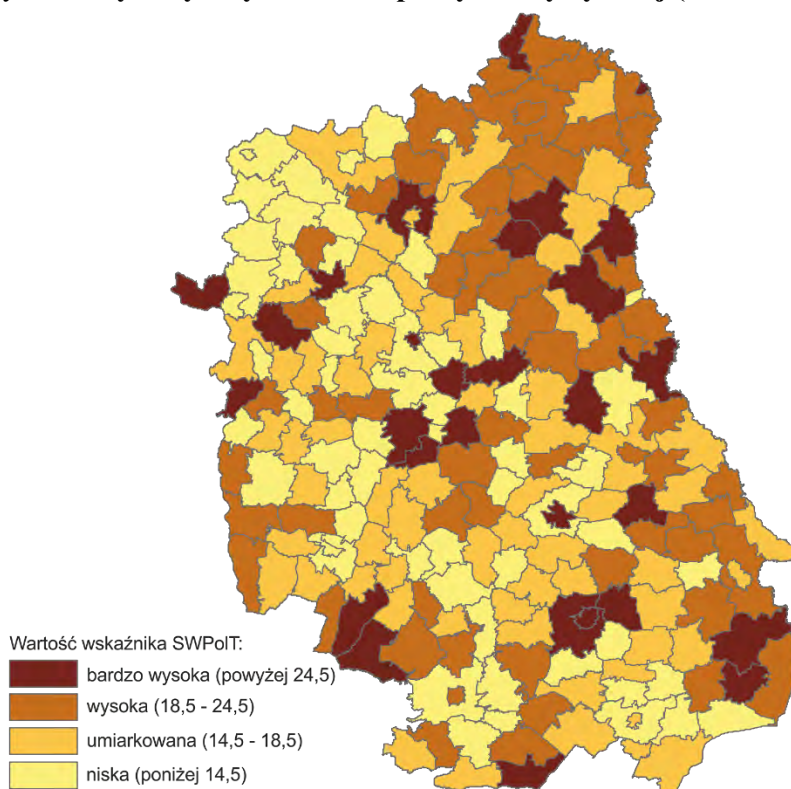
Powyższe wskaźniki ujęto we wzorze [8]. Przyjęte wagi wynikają z oceny znaczenia poszczególnych wskaźników dla polityki turystycznej gminy.

$$[8] \quad SWPolT = 0,1 \cdot x_1 + 0,1 \cdot x_2 + 0,25 \cdot x_3 + 0,25 \cdot x_4 + 0,1 \cdot x_5 + 0,2 \cdot x_6$$

W roku 2015 wśród 213 gmin województwa lubelskiego najwyższym poziomem syntetycznego wskaźnika polityki turystycznej wyróżniała się gmina Leśniowice (57,9) (ryc.4.2). Wynikało to z faktu uzyskania przez nią najlepszych wyników w zakresie trzech z sześciu analizowanych wskaźników cząstkowych, tj. dot. udziału gruntów przemysłowych w gruntach zabudowanych, wydatków na turystykę oraz

wartości zrealizowanych projektów europejskich ukierunkowanych na rozwój potencjału turystycznego gminy. Zgodnie z wynikami przeprowadzonej analizy w gronie jednostek charakteryzujących się najwyższymi wartościami syntetycznego wskaźnika polityki turystycznej znalazły się także gminy: Ludwin (44,9), Hanna (41,6), Żyrzyn (37,9) i Wyryki (36,8). Z kolei na najniższych pozycjach rankingu uplasowały się gminy: Krasnystaw (9,5), Międzyrzec Podlaski (9,6), Kraśnik (9,7), Adamów (10,0) i Rachanie (10,3).

Ryc. 4.2. Syntetyczny wskaźnik polityki turystycznej (SWPoIT) w 2015 r.

W grupie gmin, dla których polityka turystyczna miała bardzo duże znaczenie (grupa A), znalazło się 28 jednostek, w tym poza wymienionymi powyżej liderami, dwa miasta na prawach powiatu, tj. Lublin i Zamość, a ponadto Janowiec, Krasnystaw (gmina miejska), Janów Lubelski czy Radzyń Podlaski (gmina wiejska). Do grupy B, tj. podmiotów dla których polityka turystyczna miała duże znaczenie, ale nie stanowiła priorytetu zaliczono 58 gmin tj. m.in. Wierzbicę, Chrzanów, Urszulin,

Janów Podlaski, Parczew czy Zwierzyniec. Umiarkowane znaczenie polityka turystyczna miała dla 64 gmin (grupa C), tj. m.in. dla takich jednostek samorządu terytorialnego jak: Drelów, Sławatycze, Sosnówka, Susiec, Gorzków czy Wojciechów, a niewielkie dla kolejnych 63 (grupa D), w tym m.in. dla gmin: Niedźwiada, Opole Lubelskie, Tomaszów Lubelski (gmina wiejska), Biłgoraj (gmina wiejska) czy Czemnierniki.

Zadaniem samorządu lokalnego jest generowanie impulsów rozwojowych, kreowanie nowych oraz rozwój dotychczasowych materialnych i niematerialnych zasobów gminy. Efektywność realizowanych działań jest w znacznej mierze uwarunkowana odpowiednią diagnozą uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, tj. analizą otoczenia polityczno-prawnego i społeczno-ekonomicznego, umożliwiającą wyznaczenie kierunków działań oraz zaprojektowanie spójnego, długoterminowego planu rozwojowego danej jednostki. Podstawowym narzędziem realizowanej przez samorząd lokalny funkcji planistycznej jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany dla całego lub części obszaru gminy. Określa on przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy danego obszaru, a także rozmieszczenie instytucji publicznych (Bronisz, Kuć-Czajkowska 2012). Punkt wyjścia przy jego opracowaniu stanowi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego – obligatoryjny dokument o charakterze analityczno-koncepcyjnym dotyczący obszaru całej gminy, uwzględniający zarówno uwarunkowania przyrodnicze jak i związane z działalnością człowieka. Niewątpliwie jednym z czynników negatywnie wpływających na rozwój turystyki na danym obszarze jest występowanie w strukturze gruntów zabudowanych i zurbanizowanych znaczących udziałów terenów przemysłowych. Może to prowadzić do degradacji środowiska naturalnego, a tym samym ograniczać potencjał turystyczny gminy. W 2014 r. 50 gmin województwa lubelskiego nie posiadało w swej strukturze gruntów obszarów industrialnych. Z kolei największe udziały odnotowano w gminach: Puławy (gmina miejska, 29,6%), Puchaczów (20,6%), Rejowiec Fabryczny (gmina miejska, 17,1%), Międzyrzec Podlaski (gmina miejska, 16,5%) i Szczebrzeszyn (15,3%).

Jednym z podstawowych narzędzi finansowych umożliwiających gminom efektywne funkcjonowanie oraz realizację zadań jest budżet. Informacje w nim zawarte odzwierciedlają przyjęte priorytety, strategie i programy działania. Realizowane przez gminy wydatki wynikają z obligatoryjnych, ustawowych zobowiązań nakładanych na samorządy gminne oraz indywidualnie określonych celów rozwojowych.

Analizując znaczenie turystyki w gminnej polityce rozwoju przez pryzmat wydatków budżetowych poniesionych na cele z nią związane w 2015 r., można stwierdzić, iż stanowiła ona istotną kwestię tylko dla niespełna 1/3 gmin województwa lubelskiego. Najwyższy poziom wydatków (w przeliczeniu na mieszkańca) odnotowano w gminach: Leśniowice (1733,7 zł), Wola Uhruska (893,6 zł), Wojsławice (467,9 zł), Żmudź (341,1 zł) i Janów Lubelski (284,6 zł). Z kolei w 144 gminach kwestie związane z rozwojem turystyki nie zostały uwzględnione w ich budżetach, co może wynikać z przyjętych innych celów rozwojowych lub relatywnie niskich środków finansowych pozostających w dyspozycji samorządów lokalnych. Również kwestie dotyczące ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu nie zostały uwzględnione w budżetach wszystkich gmin. Ponad połowa samorządów gminnych nie przeznaczyła na ten cel żadnych środków finansowych. Z kolei najwięcej wydatkowano w gminach (w przeliczeniu na mieszkańca) Konstantynów (2038,6 zł), Obsza (1492,7 zł), Jeziorzany (1357,6 zł), Janowiec (1109,5 zł) i Sułów (927,5 zł). Inaczej natomiast wyglądała sytuacja w przypadku wydatków gmin województwa lubelskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. Kwestia ta bowiem została uwzględniona we wszystkich budżetach. Najwięcej (w przeliczeniu na mieszkańca) wydatkowano w gminach Ludwin (311,3 zł), Wiryki (310,6 zł) oraz gminach miejskich: Zamość (261,6 zł), Krasnystaw (251,9) i Lubartów (249,4 zł). Z kolei najmniej w gminach wiejskich: Adamów (24,6 zł), Kraśnik (25,4 zł), Uścimów (26,5 zł), Michów (34,2 zł) i Sułów (35,0 zł).

Oprócz wydatków budżetowych w zakresie turystyki, równie istotne znaczenie posiada kwestia uzyskiwanych dochodów w tej dziedzinie. Od ich wielkości uzależniona jest jakość oraz liczba świadczonych przez gminę usług i wykonywanych zadań. Ponadto wyższe wpływy budżetowe zapewniają władzom lokalnym większą niezależność w podejmowaniu decyzji finansowych. Biorąc pod uwagę dochody gmin województwa lubelskiego uzyskane w 2015 r. w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców), największy ich poziom odnotowano w gminach: Ludwin (171,1 zł), Mircze (145,0 zł), Chrzanów (131,7 zł), Mełgiew (123,2 zł) i Modliborzyce (117,4 zł). W 65 gminach nie uzyskano dochodów w ramach omawianego działu.

Znaczącym przejawem aktywności gmin jest umiejętność pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych. Współfinansowanie realizowanych działań z funduszy Unii Europejskiej stanowi jedno z istotniejszych narzędzi będących w dyspozycji lokalnych samorządów służących zarówno przełamywaniu barier roz-

wojowych, tworzeniu nowoczesnej infrastruktury sprzyjającej wzmocnieniu przedsiębiorczości, jak i realizacji projektów związanych z rozwojem społeczności lokalnych. Proces absorpcji funduszy w ujęciu przestrzennym umożliwia ukazanie zróżnicowania rozwoju gmin oraz sprawności funkcjonowania samorządów lokalnych. Prawidłowością jest, iż w administracji lokalnej dominują sprawy bieżącego funkcjonowania gminy (Bronisz, Kuć-Czajkowska 2012). Ponadto, barierą w pozyskiwaniu środków mogą być problemy kadrowe, ograniczenia finansowe oraz formalno-prawne.

Od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, tj. w okresie obejmującym lata 2004-2013 tylko 34 z 213 gmin województwa lubelskiego pozyskało środki finansowe z UE na inicjatywy związane bezpośrednio z rozwojem turystyki, w tym najwięcej (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) gminy: Leśniowice, Hanna, Żyrzyn, Stężyca i Janów Lubelski. Realizowane projekty koncentrowały się głównie na budowie i rozbudowie infrastruktury edukacyjno-sportowej i turystycznej, rozwoju turystyki na obszarze pogranicza oraz promocji walorów przyrodniczych i kulturowych, a także rozwoju gminnych produktów turystycznych. Relatywnie niski poziom zaangażowania gmin w realizację projektów z wykorzystaniem funduszy europejskich z zakresu turystyki może wynikać z przyjętych priorytetów rozwojowych. W pierwszych latach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej koncentrowano się głównie na projektach infrastrukturalnych, tj. dotyczących budowy i modernizacji infrastruktury drogowej oraz wodno-kanalizacyjnej. Dużym zainteresowaniem cieszyły się także projekty ukierunkowane na wsparcie obszarów wiejskich podlegających restrukturyzacji oraz modernizacji infrastruktury ochrony środowiska (Bronisz, Kuć-Czajkowska 2012).

Podaż turystyczna

Podaż turystyczna jest pojęciem różnorodnie definiowanym w literaturze. W ujęciu wąskim oznacza wolumen dóbr i usług oferowany do sprzedaży turystom. W szerszym rozumieniu obejmuje wszelkie elementy strukturalne związane z zagospodarowaniem turystycznym danego obszaru, określane również pojęciem bazy materialnej czy infrastruktury turystycznej. Podaż turystyczną tworzy zespół obiektów i urządzeń stanowiących wyposażenie określonego terenu, umożliwiające zaspokojenie potrzeb ruchu turystycznego (Gołębowski 2002). Zalicza się do niej bazę noclegową, żywieniową, komunikacyjną oraz towarzyszącą (Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2008).

Podaż turystyczna występuje na obszarach o szczególnych walorach czy atrakcjach turystycznych, w efekcie to popyt turystyczny przemieszcza się do miejsc występowania bazy materialnej. O wielkości i charakterze podaży turystycznej w znacznej mierze decydują takie czynniki jak: atrakcje, infrastruktura, usługi, środowisko oraz dostępność miejsca docelowego (Middleton 1996). Ponadto istotne znaczenie ma postęp technologiczny i organizacyjny (Milewski 2006), przy czym w krótkim okresie czasu podaż turystyczna jest relatywnie stała.

Podstawową cechą podaży turystycznej jest jej usługowy charakter przejawiający się w złożoności i komplementarności dóbr oraz ich zróżnicowanym charakterze, tj. materialnym lub niematerialnym. Ważny jest także brak możliwości przemieszczania walorów turystycznych oraz przechowywania (magazynowania) oferowanych usług. Istotny wpływ na charakter podaży usług turystycznych ma także sezonowość infrastruktury i urządzeń turystycznych, wynikająca z jednej strony z samego charakteru obiektów oraz niezależnych uwarunkowań, takich jak np. czynniki klimatyczne, a z drugiej będąca konsekwencją indywidualnych decyzji ekonomicznych podmiotów świadczących usługi turystyczne. Dla oceny funkcjonowania podażowej strony rynku usług turystycznych istotne znaczenie mają również istniejące podmioty gospodarcze zajmujące się świadczeniem usług turystycznych związanych przede wszystkim z zakwaterowaniem, gastronomią, organizacją turystyki, transportem i komunikacją, a także informacją turystyczną na danym terenie.

Wskaźniki charakteryzujące podaż turystyczną mogą odnosić się do liczby mieszkańców lub też powierzchni badanego obszaru. W literaturze do najczęściej stosowanych zaliczane są:

- wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a, wyrażający stosunek liczby miejsc noclegowych do liczby mieszkańców;

- wskaźnik gęstości bazy noclegowej, wyrażający stosunek liczby miejsc noclegowych do powierzchni kraju w km².

Zagospodarowanie turystyczne jest jednym z czynników warunkujących atrakcyjność danego obszaru, a tym samym wpływającym na jego konkurencyjność. Dlatego też, obok analizy endogenicznych zasobów turystycznych poszczególnych gmin województwa lubelskiego, ważne jest ukazanie pozycji całego regionu na tle kraju.

W końcu lipca 2015 r. na terenie województwa lubelskiego badaniem KT-1 objęto 369 turystycznych obiektów noclegowych⁴, w tym 240 obiektów całorocznych (tabl. 5.1). Stanowiło to 3,7% wszystkich obiektów w kraju i 3,5% obiektów całorocznych. Pod względem przebadanej liczby obiektów noclegowych ogółem województwo lubelskie znalazło się na 10. miejscu w kraju (w 2012 r. na 11. miejscu), a pod względem obiektów całorocznych uplasowało się na 12 miejscu (podobnie w 2012 r.). W porównaniu do wyników badania z 2012 r., liczba turystycznych obiektów noclegowych ogółem w województwie lubelskim wzrosła o 9,8%, a obiektów całorocznych o 8,6%. Obserwowany wzrost był większy niż przeciętnie w kraju (odpowiednio o 5,7% i o 3,3%).

Tabl. 5.1. Obiekty noclegowe

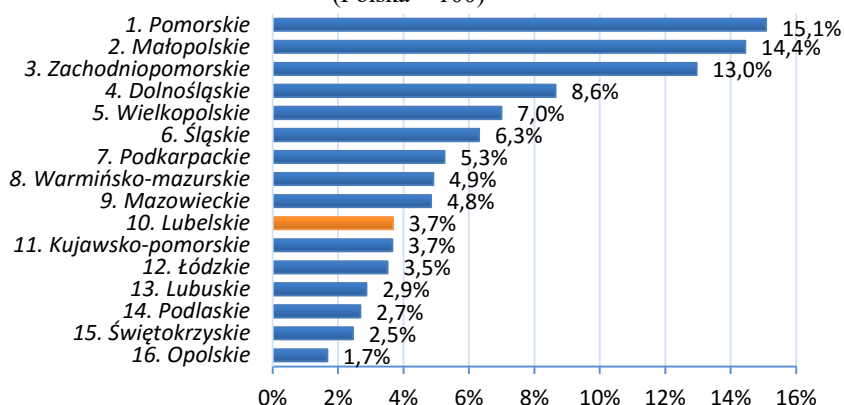
Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Ogółem.....	9 483	10 024	105,7	336	369	109,8
w tym całoroczne	6 629	6 845	103,3	221	240	108,6
Obiekty hotelowe	3 414	3 723	109,1	130	149	114,6
w tym całoroczne	3 326	3 610	108,5	130	145	111,5
Pozostałe obiekty noclegowe	6 069	6 301	103,8	206	220	106,8
w tym całoroczne.....	3 303	3 235	97,9	91	95	104,4

Analiza rozmieszczenia obiektów noclegowych według województw wskazuje na ich znaczącą przestrzenną koncentrację, bowiem 58,1% wszystkich obiektów noclegowych znalazło się na obszarze pięciu województw, tj. pomorskiego, małopolskiego, zachodniopomorskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego (ryc. 5.1).

⁴ Liczba obiektów (oraz pokoi i miejsc noclegowych) dotyczy obiektów, które złożyły sprawozdanie i działały w dniu 31 lipca (za BDL).

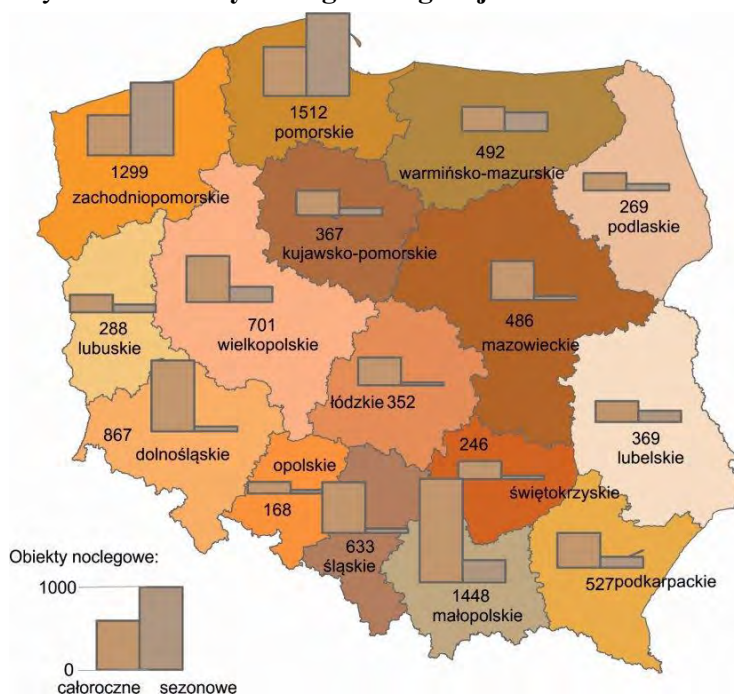
Ryc. 5.1. **Udział turystycznych obiektów noclegowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

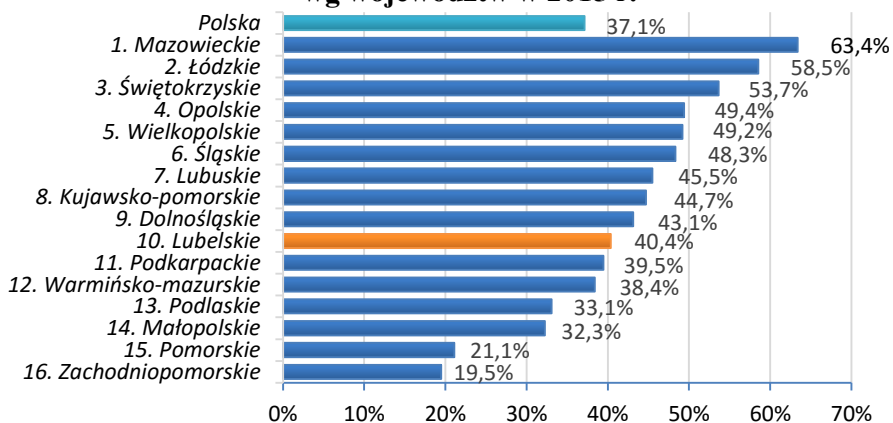
W końcu lipca 2015 r. udział liczby obiektów noclegowych całorocznych w liczbie obiektów noclegowych ogółem w województwie lubelskim wyniósł 65,0% i był niższy niż przeciętnie w Polsce (68,3%). Pod względem relacji pomiędzy ilością obiektów noclegowych całorocznych, a ilością obiektów noclegowych ogółem, województwo lubelskie (35,0% stanowiły obiekty sezonowe) znalazło się w grupie regionów z wyższym niż średnia krajowa (31,7%) odsetkiem obiektów sezonowych. Pod względem sezonowości obiektów w 2015 r. województwo lubelskie uplasowało się na 4 pozycji po zachodniopomorskim (64,4% obiekty sezonowe), pomorskim (62,7%) i warmińsko-mazurskim (43,3%) (w 2012 r. na 5 pozycji) (ryc. 5.2). Obiekty sezonowe w 2015 r. w województwie lubelskim stanowiły 4,1% ogółu obiektów sezonowych w Polsce, co ulokowało region na 6. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). Ponad połowa wszystkich obiektów sezonowych w kraju (56,1%) usytuowana była w dwóch województwach, tj. pomorskim i zachodniopomorskim. W pozostałych województwach więcej było obiektów całorocznych, przy czym w czterech z nich, tj. dolnośląskim, śląskim, mazowieckim i łódzkim, obiekty całoroczne stanowiły ponad 90% wszystkich turystycznych obiektów noclegowych (ryc. 5.2).

Analizując strukturę rodzajową obiektów noclegowych usytuowanych w województwie lubelskim w końcu lipca 2015 r. można zaobserwować dominujący w niej udział kategorii „obiekty hotelowe”, do której zaliczane są hotele, motele, pensjonaty i inne obiekty hotelowe. Ich udział wyniósł 40,4% i był wyższy niż przeciętnie w Polsce (37,1%), co uplasowało lubelskie na 10 pozycji w skali kraju (w 2012 r. 11 miejsce). W strukturze obiektów noclegowych trzech województw tj. mazowieckiego, łódzkiego i świętokrzyskiego obiekty hotelowe stanowiły ponad połowę wszystkich obiektów (ryc. 5.3).

Ryc. 5.2. Obiekty noclegowe wg województw w 2015 r.

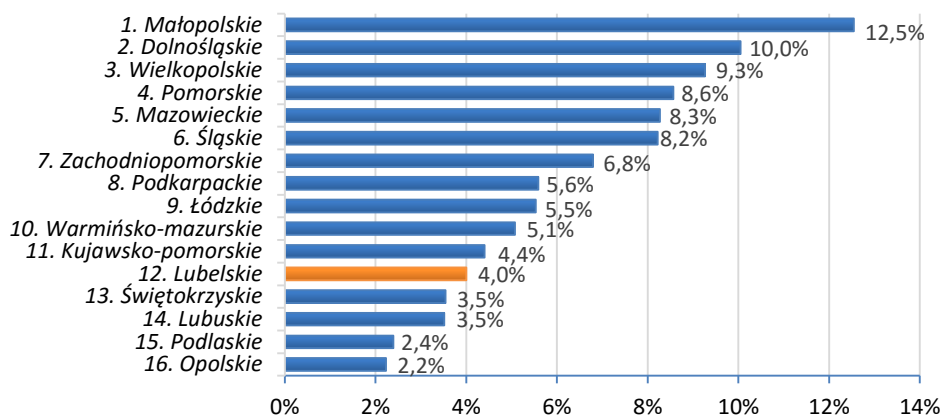
Ryc. 5.3. Udział obiektów hotelowych w ogólnej liczbie obiektów noclegowych wg województw w 2015 r.

Obiekty hotelowe usytuowane na terenie województwa lubelskiego stanowiły 4,0% wszystkich obiektów tego typu w kraju, co lokowało województwo lubelskie na 12. miejscu (w 2012 r. na 13). Wśród obiektów hotelowych dominowały obiekty

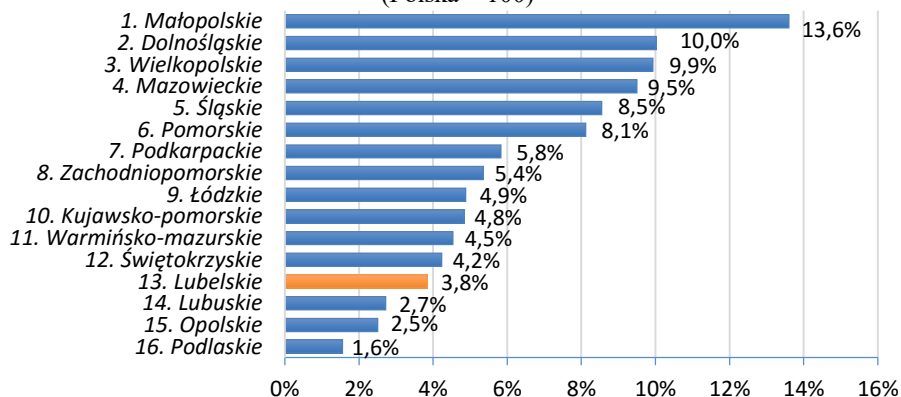
całoroczne, stanowiły bowiem 97,3% ogółu obiektów hotelowych, a ich udział kształtował się na podobnym poziomie jak w kraju (97,0%). Obiekty hotelowe całoroczne stanowiły 4,0% wszystkich obiektów w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 12. miejscu (tak jak w 2012 r.). Prawie połowa (48,7%) wszystkich obiektów hotelowych w kraju usytuowana była w pięciu województwach, tj. małopolskim, dolnośląskim, wielkopolskim, pomorskim i mazowieckim (ryc. 5.4).

Ryc. 5.4. Udział obiektów hotelowych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Wśród obiektów hotelowych najliczniejszą grupę stanowiły hotele. Udział hoteli w ogólnej liczbie obiektów hotelowych w województwie lubelskim był niższy niż średnio w kraju i wyniósł 59,7%, wobec 62,2% w Polsce.

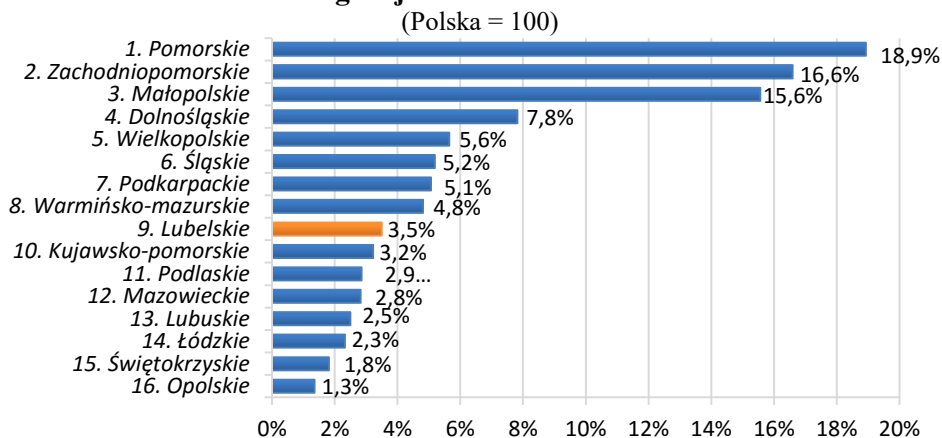
Ryc. 5.5. Udział hoteli w liczbie obiektów hotelowych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Pod względem liczby hoteli województwo lubelskie uplasowało się na 13. miejscu w kraju (ryc. 5.5). W pierwszej piątce województw (małopolskie, dolnośląskie, wielkopolskie, mazowieckie i śląskie) znajdowało się 51,6% wszystkich hoteli w Polsce.

W końcu lipca 2015 r. „pozostałe obiekty noclegowe” w województwie lubelskim stanowiły 59,6% ogółu obiektów noclegowych i ich udział był mniejszy niż średnio w kraju (62,9%). Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 7. miejsce w kraju (w 2012 r. 6. miejsce). Udział pozostałych obiektów noclegowych w ogólnej liczbie obiektów w kraju wyniósł 3,5%, co stawiało województwo lubelskie na 9. miejscu (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba „pozostałych obiektów noclegowych” w województwie lubelskim wzrosła o 6,8% i był to wyższy wzrost niż średnio w kraju (3,8%). Ponad połowę (51,1%) wszystkich obiektów zaliczanych do grupy „pozostałe obiekty noclegowe” skupiały trzy województwa tj. pomorskie, zachodniopomorskie i małopolskie (ryc. 5.6).

Ryc. 5.6. Procentowy udział pozostałych obiektów noclegowych wg województw w 2015 r.

Do grupy „pozostałe obiekty noclegowe” zaliczane są m.in. zakłady uzdrowiskowe. W 2015 r. na obszarze województwa lubelskiego zlokalizowanych było 5 zakładów uzdrowiskowych, co stanowiło 2,4% wszystkich zakładów uzdrowiskowych w Polsce, lokując województwo na 8. pozycji w kraju. W porównaniu z 2012 r. liczba zakładów uzdrowiskowych w województwie lubelskim wzrosła o 25,0%, co było większą zmianą niż ta, która wystąpiła średnio w Polsce (7,9%).

Wśród pozostałych obiektów noclegowych ponad połowę (56,8%) stanowiły obiekty sezonowe, inaczej niż średnio w kraju, gdzie ponad połowa to obiekty całoroczne (51,3%).

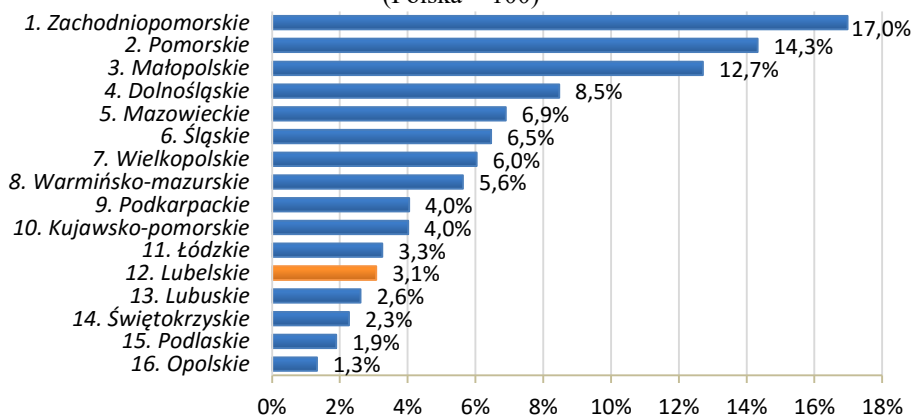
W końcu lipca 2015 r. na terenie województwa lubelskiego w turystycznych obiektach noclegowych objętych badaniem KT-1 dostępnych było 21,8 tys. miejsc noclegowych (tabl. 5.2). Stanowiło to 3,1% wszystkich miejsc noclegowych w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 12. miejscu (w 2012 r. na 13.). W porównaniu z 2012 r. liczba miejsc noclegowych w województwie wzrosła o 11,7%, co było większą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (5,2%).

Tab. 5.2. Miejsca noclegowe

Miejsca noclegowe	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Ogółem.....	675 433	710 274	105,2	19 561	21 848	111,7
w tym całoroczne	456 307	490 023	107,4	12 632	14 710	116,5
Obiekty hotelowe	264 145	301 555	114,2	7 475	8 634	115,5
w tym całoroczne .	259 211	294 668	113,7	7 459	8 492	113,8
Pozostałe obiekty noclegowe	411 288	408 719	99,4	12 086	13 214	109,3
w tym całoroczne .	197 096	195 355	99,1	5 173	6 218	120,2

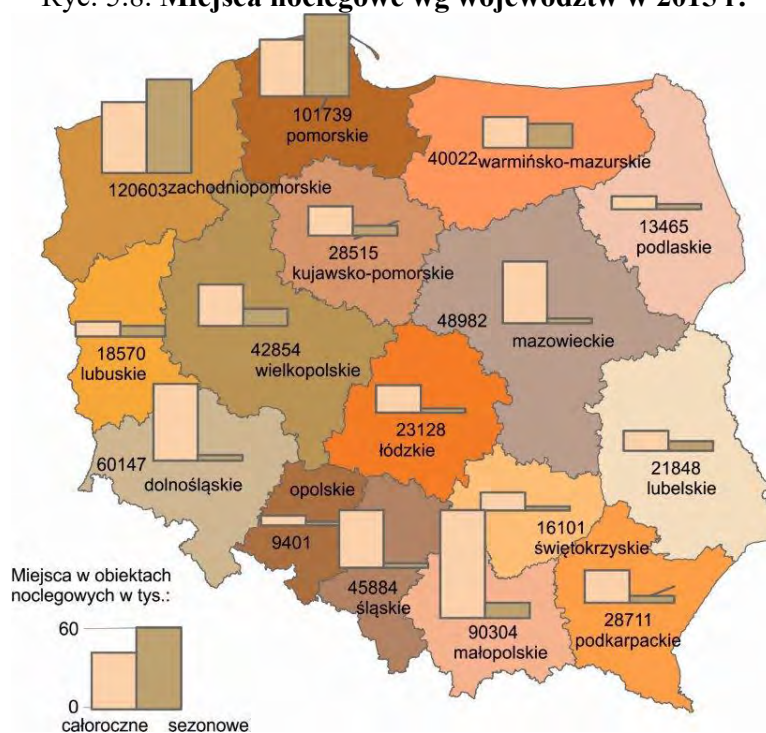
Jednocześnie 59,4 % wszystkich miejsc noclegowych znalazło się na obszarze pięciu województw tj. zachodniopomorskiego, pomorskiego, małopolskiego, dolnośląskiego i mazowieckiego (ryc. 5.7).

Ryc. 5.7. Udział miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Zróżnicowanie przestrzenne miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych z podziałem na miejsca całoroczne i sezonowe prezentuje ryc. 5.8. W skali całego kraju przewaga sezonowych miejsc noclegowych widoczna była szczególnie w dwóch województwach, tj. pomorskim i zachodniopomorskim, bowiem stanowiły one ponad połowę wszystkich miejsc noclegowych. W pozostałych województwach przeważały miejsca całoroczne, przy czym w dwóch województwach, tj. mazowieckim i śląskim, miejsca całoroczne stanowiły ponad 90% wszystkich miejsc noclegowych.

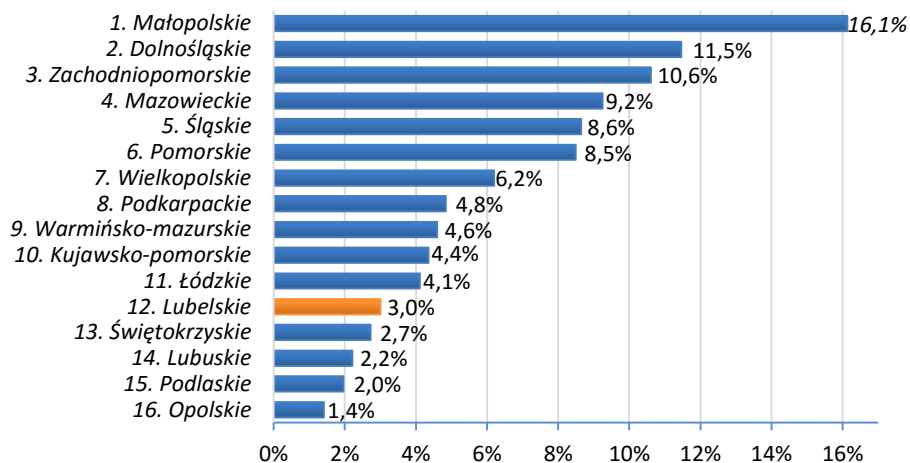
Ryc. 5.8. Miejsca noclegowe wg województw w 2015 r.

W końcu lipca 2015 r. na terenie województwa lubelskiego dostępnych było 14,7 tys. całorocznych miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych. Stanowiło to 3,0% wszystkich całorocznych miejsc noclegowych w kraju, co plasowało województwo lubelskie na 12. miejscu (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba całorocznych miejsc noclegowych w województwie wzrosła o 16,5%, co było większą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (7,4%).

Jednocześnie województwa: małopolskie, dolnośląskie, zachodniopomorskie, mazowieckie i śląskie skupiały ponad połowę (56,1%) wszystkich całorocznych miejsc noclegowych w kraju (ryc. 5.9).

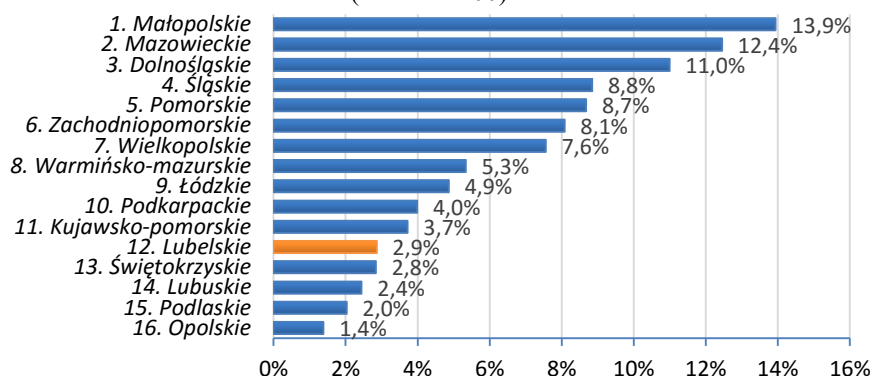
Ryc. 5.9. **Udział całorocznych miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W 2015 r. procentowy udział liczby miejsc noclegowych całorocznych w liczbie miejsc noclegowych ogółem w województwie lubelskim wyniósł 67,3% i był niższy niż przeciętnie w Polsce (69,0%). Pod względem relacji pomiędzy liczbą miejsc noclegowych całorocznych do liczby miejsc noclegowych ogółem województwo lubelskie znajdowało się w pierwszej piątce województw, w których udział miejsc sezonowych w ogólnej liczbie miejsc noclegowych był wyższy niż przeciętnie w kraju (pomorskie, zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie, lubelskie). Wskazuje to na bardziej sezonowy charakter ruchu turystycznego w województwie lubelskim niż przeciętnie w Polsce.

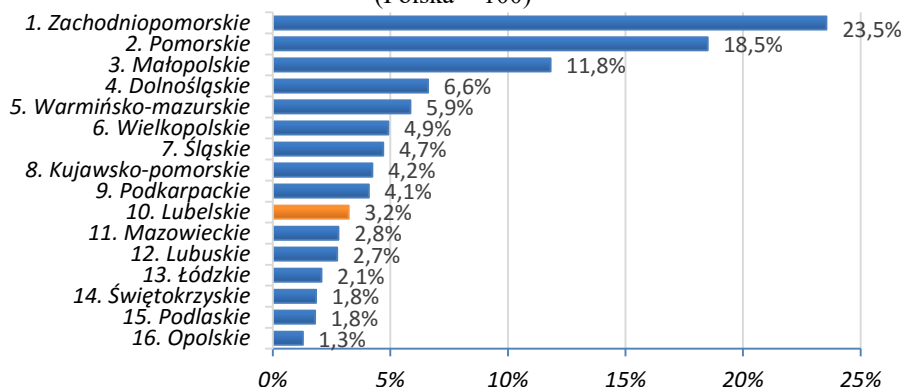
Hotele w województwie lubelskim są mniejsze niż średnio w Polsce pod względem przeciętnej liczby miejsc noclegowych przypadających na jeden obiekt. W 2015 r. obiekty hotelowe w województwie dysponowały średnio 57,9 miejscami noclegowymi, natomiast w Polsce – 81,0 miejscami noclegowymi. W porównaniu z innymi województwami, lubelskie znalazło się na 13. pozycji. W województwie lubelskim, podobnie jak w kraju, większość miejsc noclegowych, jaką dysponują obiekty hotelowe, stanowiły miejsca całoroczne (województwo lubelskie – 98,4%, Polska – 97,7%).

Ryc. 5.10. Udział miejsc noclegowych w obiektach hotelowych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Ponad połowa (54,9%) wszystkich miejsc noclegowych w obiektach hotelowych znajdowała się na obszarze pięciu województw, tj. małopolskiego, mazowieckiego, dolnośląskiego, śląskiego, pomorskiego (ryc. 5.10). W 2015 r. województwo lubelskie w porównaniu z innymi województwami znalazło się na 12. pozycji pod względem liczby miejsc noclegowych w obiektach hotelowych (tak jak w 2012 r.) i na 13. pozycji pod względem miejsc noclegowych w hotelach (w 2012 r. na 11. miejscu).

Ryc. 5.11. Udział miejsc noclegowych w pozostałych obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

W 2015 r. turystyczne obiekty noclegowe zaliczane do grupy „pozostałe obiekty noclegowe” w województwie lubelskim dysponowały ponad 13 tys. miejsc noclegowych, co lokowało województwo lubelskie na 10. miejscu (w 2012 r. 12. miejsce).

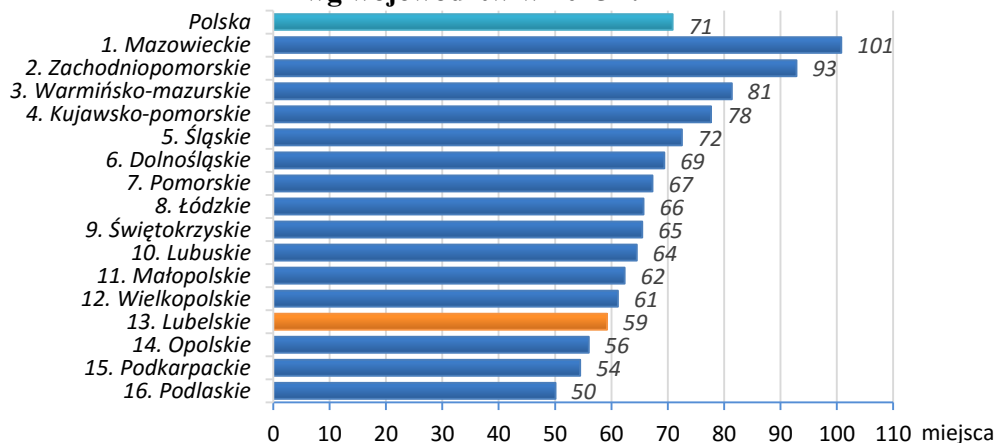

W ogólnej liczbie miejsc w tej grupie obiektów 1,5 tys. miejsc należało do zakładów uzdrowiskowych. Stanowiło to 4,1% wszystkich miejsc noclegowych w zakładach uzdrowiskowych w kraju, co stawiało województwo na 8. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba miejsc w zakładach uzdrowiskowych wzrosła o 13,0%, co było większą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (5,9%). Biorąc pod uwagę znaczne zróżnicowanie przestrzenne miejsc noclegowych w pozostałych obiektach noclegowych, w pierwszej trójce województw (zachodniopomorskie, pomorskie, małopolskie) znajdowało się 53,8% wszystkich miejsc noclegowych w obiektach zaliczanych do tej grupy obiektów (ryc. 5.11).

Tabl. 5.3. Przeciętna liczba miejsc noclegowych w obiekcie noclegowym

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Ogółem.....	71	71	99,5	58	59	101,7
w tym całorocznych	69	72	104,1	57	61	107,2
Obiekty hotelowe.....	77	81	104,7	58	58	100,7
w tym całoroczne	78	82	104,7	57	59	102,1
Pozostałe obiekty noclegowe	68	65	95,7	59	60	102,4
w tym całoroczne	60	60	101,2	57	66	115,3

Ryc. 5.12. Przeciętna liczba miejsc noclegowych w obiekcie noclegowym wg województw w 2015 r.

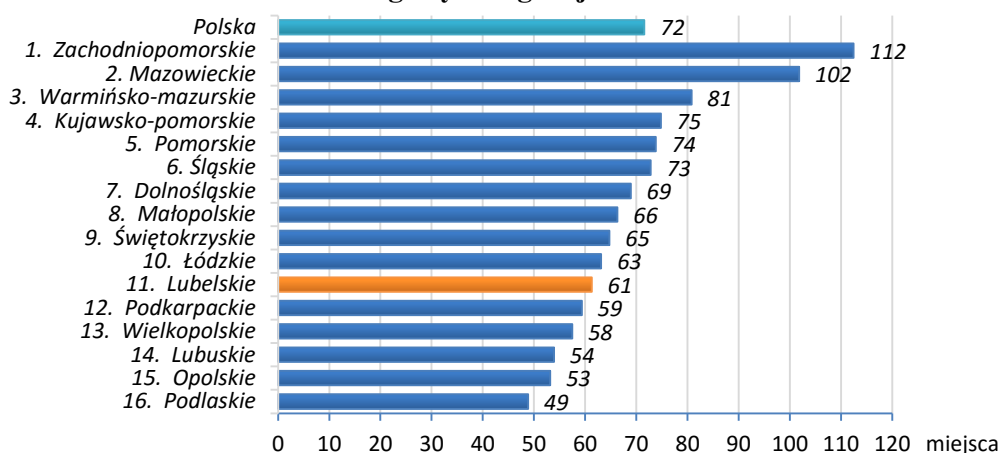

Pod względem liczby miejsc noclegowych turystyczne obiekty noclegowe w województwie lubelskim były przeciętnie mniejsze niż w Polsce. Według stanu w dniu 31 VII 2015 r. obiekty w województwie lubelskim dysponowały średnio 59

miejscami noclegowymi, natomiast w Polsce – 71 (tabl. 5.3). W porównaniu z innymi województwami lubelskie znalazło się na 13. pozycji (ryc. 5.12).

Analiza rozmieszczenia miejsc noclegowych według województw wskazuje, że w pierwszej piątce województw, w których liczba miejsc noclegowych przypadająca na jeden obiekt jest przeciętnie większa niż w Polsce, znalazły się: mazowieckie, zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie i śląskie.

Ryc. 5.13. Przeciętna liczba miejsc noclegowych całorocznych w turystycznych obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.

Biorąc po uwagę zróżnicowanie przestrzenne całorocznych obiektów noclegowych według przeciętnej liczby miejsc noclegowych, w pierwszej szóstce województw (zachodniopomorskie, mazowieckie, warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, pomorskie, śląskie) znajdowały się województwa, w których liczba miejsc noclegowych całorocznych w obiekcie jest przeciętnie większa niż w Polsce (ryc. 5.13).

Całoroczne turystyczne obiekty noclegowe podobnie jak obiekty noclegowe ogółem w województwie lubelskim były przeciętnie mniejsze niż w Polsce. W 2015 r. dysponowały średnio 61 miejscami noclegowymi wobec 72 miejsc w Polsce. W porównaniu z innymi województwami lubelskie znalazło się na 11. pozycji.

Podobnie jak działalność związana z zakwaterowaniem, tak i działalność związana z usługami gastronomicznymi ma duży wpływ na ruch turystyczny. Według stanu w dniu 31 XII 2015 r. w województwie lubelskim w rejestrze REGON w sekcji I „Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi w dziale 56 „Działalność usługowa związana z wyżywieniem” (według klasyfikacji PKD

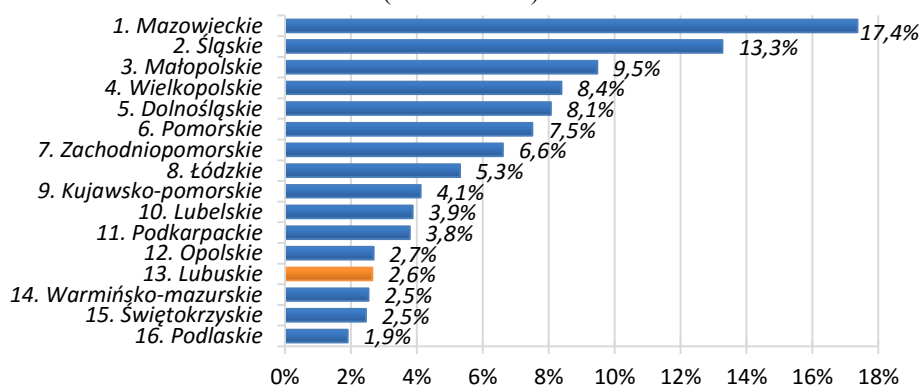
2007) zarejestrowanych było 3,7 tys. podmiotów gospodarczych (tabl. 5.4). Stano-
wiło to 4,1% wszystkich placówek gastronomicznych w kraju, co lokowało woje-
wództwo lubelskie na 10. miejscu (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba
placówek gastronomicznych w województwie wzrosła o 1,9%, co było mniejszą
zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (2,3%).

Tabl. 5.4. Placówki gastronomiczne (według PKD 2007 – dział 56)

Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Placówki gastronomiczne...	93 878	96 041	102,3	3 654	3 723	101,9
na 100 km ²	30,0	30,7	x	14,5	14,8	x
udział placówek gastro- nomicznych w liczbie podmiotów ogółem.....	2,4	2,3	x	2,2	2,1	x

Ponad połowa (56,6%) wszystkich zarejestrowanych placówek gastronomicz-
nych w Polsce znajdowało się na obszarze pięciu województw tj. mazowieckiego,
śląskiego, małopolskiego, wielkopolskiego i dolnośląskiego (ryc. 5.14).

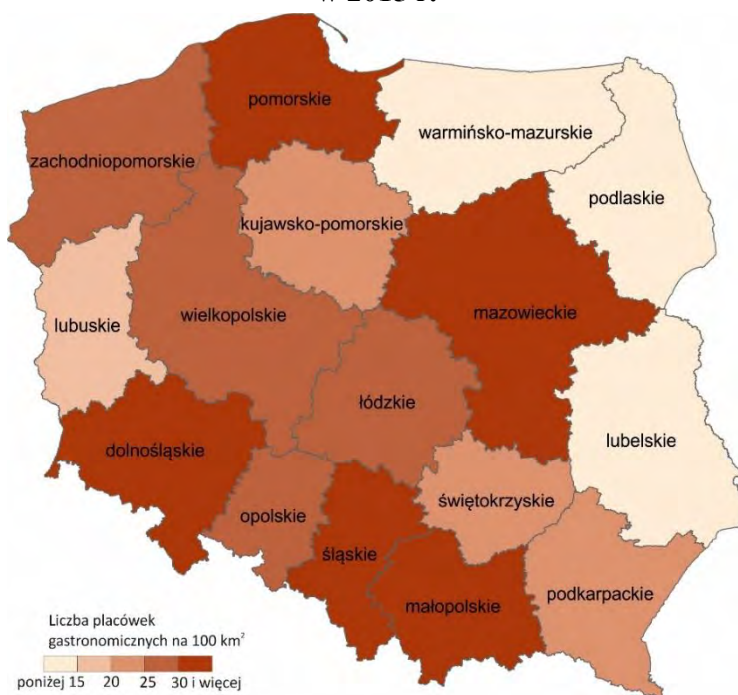
Ryc. 5.14. Udział placówek gastronomicznych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

Jako miarę przyjętą do porównania województw pod względem liczby zareje-
strowanych podmiotów w dziale 56 według PKD 2007 uznano wskaźnik gęstości
placówek gastronomicznych. Wskaźnik ten, liczony jako iloraz placówek gastro-
nomicznych przypadających na 100 km² danego obszaru, pozwala na określenie do-
stępności placówek gastronomicznych mających siedzibę w danym województwie
dla przebywających tam turystów. W 2015 r. w województwie lubelskim na 100 km²

przypadało średnio 14,8 placówek gastronomicznych wobec prawie 30,7 w Polsce. Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 14. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). W pięciu województwach wskaźnik gęstości placówek gastronomicznych był wyższy niż średnio w kraju (śląskie, małopolskie, mazowieckie, pomorskie i dolnośląskie) (ryc. 5.15).

Ryc. 5.15. Wskaźnik gęstości placówek gastronomicznych wg województw w 2015 r.

Ważną rolę w rozwoju potencjału turystycznego odgrywają również jednostki wspierające i popularyzujące turystykę na danym terenie. Do podmiotów tych należą m.in.: lokalne informacje turystyczne, biura przewodników turystycznych, czy też biura podróży. Według stanu w dniu 31 XII 2015 r. w województwie lubelskim w rejestrze REGON w sekcji N „Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierającą” w dziale 79 „Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane” zarejestrowanych było 394 podmiotów gospodarczych (tabl. 5.5). Stanowiło to 2,9% wszystkich zarejestrowanych podmiotów w dziale 79 w kraju, co lokowało województwo lubelskie na 10. miejscu (w 2012 r.

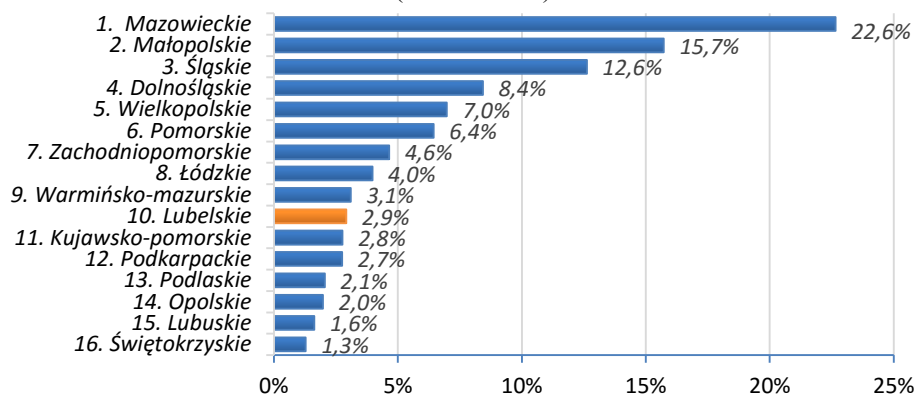
było na 12. miejscu). W porównaniu z 2012 r. liczba podmiotów w województwie wzrosła o 19,0%, co było większą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (1,8%).

Tabl. 5.5. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (dział 79 według PKD 2007)

Rodzaj obiektu	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w dziale 79	13 222	13 463	101,8	331	394	119,0
na 100 km ²	4,2	4,3	x	1,3	1,6	x

Jednocześnie ponad połowa (51,0%) wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych z działu 79 posiadała siedzibę na obszarze trzech województw tj. mazowieckiego, małopolskiego i śląskiego (ryc. 5.16).

Ryc. 5.16. Udział podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w dziale 79 wg województw w 2015 r. (Polska = 100)

Miarą przyjętą do porównania dostępności turystów do informacji turystycznych, biur przewodników turystycznych czy też do biur turystycznych jest wskaźnik gęstości wyrażony liczbą podmiotów zarejestrowanych w dziale 79 przypadających na 100 km² powierzchni danego obszaru. W 2015 r. dla województwa lubelskiego

wyniósł on 1,6, wobec 4,3 w kraju. Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 14. miejsce (w 2012 r. 16. miejsce). Powyższy wskaźnik najwyższe wartości osiągnął w województwie małopolskim (13,9) i śląskim (13,8).

Jedną z najbardziej perspektywicznych dziedzin rynku turystycznego w Polsce jest turystyka biznesowa. Przynosi ona korzyści nie tylko firmom i instytucjom szkoleniowym, ale także przedsiębiorstwom gastronomicznym, transportowym i instytucjom związanym z kulturą i rekreacją. Ponadto warunkuje rozwój bazy hotelowej. Specyficzne cechy turystyki biznesowej to (Gaworecki 2010, Niezgodna i Markiewicz 2007):

- mała wrażliwość na warunki pogodowe,
- niska elastyczność na zmiany kosztów podróży,
- duże uzależnienie od ogólnej koniunktury gospodarczej,
- korzystanie przede wszystkim z bazy hotelowej,
- wysoka specjalizacja,
- osiąganie wyższych zysków niż w przypadku pozostałych rodzajów turystyki.

W analizie potencjału turystyki biznesowej uwzględniono liczbę obiektów konferencyjnych według serwisu konferencje.pl i liczbę podmiotów gospodarki narodowej według rejestru REGON, zatrudniających 50 osób i więcej (najbardziej potencjalni organizatorzy konferencji i spotkań biznesowych). Wartość współczynnika korelacji Pearsona wskazuje na istnienie dużej zależności korelacyjnej w odniesieniu do tych dwóch zmiennych (0,87).

Według danych zamieszczonych w serwisie konferencje.pl, w 2015 r. w województwie lubelskim funkcjonowały 143 obiekty konferencyjne, w tym 84 hotele konferencyjne (tabl. 5.6). Stanowiły one 3,5% wszystkich obiektów konferencyjnych w kraju, co lokowało województwo lubelskie na 12. miejscu. Na jeden obiekt konferencyjny przypadało średnio 9 przedsiębiorstw zatrudniających 50 osób i więcej, wobec średniej w kraju na poziomie 8. Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 8. miejsce w kraju. Biorąc pod uwagę liczbę hoteli konferencyjnych to na jeden obiekt, w województwie lubelskim przypadało 16 przedsiębiorstw, a więc tyle samo co średnio w Polsce. Uzyskany wynik uplasował lubelskie na 6. pozycji wśród wszystkich województw (ryc. 5.17).

Tabl. 5.6. **Obiekty konferencyjne**

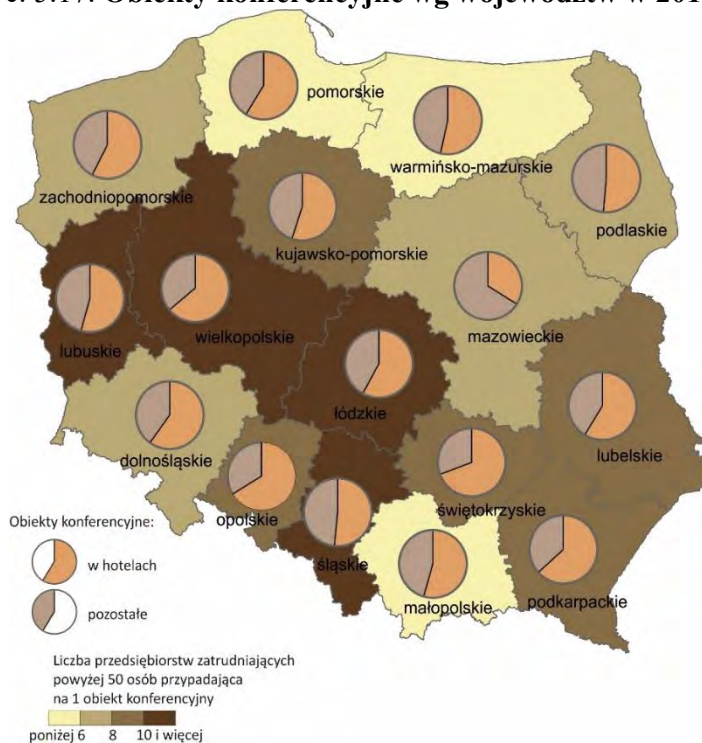
Województwo	Obiekty ^a		Liczba podmiotów gospodarki narodowej zatrudniających 50 osób i więcej ^b przypadająca na 1 obiekt konferencyjny	
	ogółem	w tym hotele konferencyjne	ogółem	w tym hotele konferencyjne
POLSKA	4065	2163	8	16
Dolnośląskie	369	221	7	11
Kujawsko-pomorskie	200	110	9	16
Lubelskie	143	84	9	16
Lubuskie	70	38	12	22
Łódzkie	171	99	12	21
Małopolskie	575	313	5	9
Mazowieckie	728	247	8	25
Opolskie	74	49	10	15
Podkarpackie	144	91	10	16
Podlaskie	105	54	8	15
Pomorskie	337	198	6	11
Śląskie	359	185	12	23
Świętokrzyskie	94	65	10	15
Warmińsko-mazurskie	213	114	5	10
Wielkopolskie	274	175	13	20
Zachodniopomorskie	209	120	7	12

a Źródło: Konferencje.pl 2017.

b Dane opracowano na podstawie rejestru REGON.

Z danych serwisu konferencje.pl wynika, że głównym ośrodkiem konferencyjnym w województwie lubelskim jest miasto Lublin. W 2015 r. na terenie stolicy regionu zlokalizowane były 53 obiekty konferencyjne. Stanowiło to 37,1% wszystkich obiektów konferencyjnych w województwie. Na drugim miejscu w 2015 r. w województwie lubelskim uplasował się Zamość z 13 obiektami konferencyjnymi (9,1%), a na trzecim Kazimierz Dolny z 12 obiektami (8,4%). Na terenie Lublina, Zamościa i Kazimierza Dolnego skupionych była ponad połowa (54,5%) wszystkich obiektów konferencyjnych w województwie.

Ryc. 5.17. Obiekty konferencyjne wg województw w 2015 r.

Źródło: Konferencje.pl 2017.

Uzupełnieniem informacji dotyczących turystyki biznesowej według województw są dane przedstawione w Raporcie „Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2016” przygotowanym przez Convention Bureau Poland Polskiej Organizacji Turystycznej przy współpracy z regionalnymi convention bureaux z całej Polski, obiektami, w których odbywają się spotkania oraz Szkołą Główną Handlową w Warszawie i Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie (POT 2016). Zgodnie z zaleceniami Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO), w opracowaniach statystycznych brane są pod uwagę spotkania i wydarzenia spełniające takie warunki jak: udział minimum 10 uczestników, czas trwania co najmniej cztery godziny oraz opłacenie miejsca (obektu), w którym odbywa się spotkanie, specjalnie w tym celu.

Z danych zawartych w Raporcie „Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2016 – Poland Meetings and Events Industry Report 2016” wynika, że w 2015 r. w województwie lubelskim odbyło się 521 spotkań i wydarzeń, do których zaliczono: konferencje/kongresy, targi, wydarzenia korporacyjne i wydarzenia motywacyjne (tabl. 5.7). Stanowiło to 1,5% wszystkich spotkań i wydarzeń w kraju (0,1% w 2012 r.).

Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 11. miejsce w kraju (tak samo jak w 2012 r.). W porównaniu z wynikami badania z 2012 r. liczba spotkań i wydarzeń w województwie lubelskim wzrosła dwudziestokrotnie. Była to większa zmiana niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (52,4%). Najwięcej spotkań i wydarzeń biznesowych zorganizowano w województwie mazowieckim (39,2%), następnie w małopolskim (16,3%) i pomorskim (9,8%) (ryc. 5.18).

Tabl. 5.7. Liczba spotkań i wydarzeń biznesowych wg województw

Wyszczególnienie	Liczba spotkań	Udział %	Liczba spotkań	Udział %
	2012		2015	
POLSKA	22300	100,0	33980	100,0
Dolnośląskie	443	2,0	2729	8,0
Kujawsko-pomorskie	595	2,7	1088	3,2
Lubelskie	26	0,1	521	1,5
Lubuskie	7	x	-	-
Łódzkie	55	0,2	975	2,9
Małopolskie	2062	9,2	5553	16,3
Mazowieckie	10082	45,2	13322	39,2
Opolskie	8	x	-	-
Podkarpackie	23	0,1	1	0,0
Podlaskie	18	0,1	1	0,0
Pomorskie	4689	21,0	3335	9,8
Śląskie	513	2,3	1995	5,9
Świętokrzyskie	648	2,9	693	2,0
Warmińsko-mazurskie	22	0,1	786	2,3
Wielkopolskie	3078	13,8	2979	8,8
Zachodniopomorskie	31	0,1	2	0,0

Źródło: POT 2013, POT 2016.

Z danych zawartych w raporcie wynika, że głównym centrum spotkań i wydarzeń biznesowych w województwie lubelskim jest Lublin. W 2015 r. w Lublinie odbyło się 491 spotkań i wydarzeń, co stanowiło 94,2% wszystkich spotkań i wydarzeń jakie miały miejsce w województwie. Najwięcej odbyło się konferencji/kongresów (225), następnie wydarzeń motywacyjnych (152) i wydarzeń korporacyjnych (112). Zgodnie z treścią Raportu (POT 2016), Lublin z nowo powstałym obiektem – Lubelskim Centrum Konferencyjnym – stanowi bardzo ważne wzmocnienie dla Polski Wschodniej. Relatywnie niewielka odległość od Warszawy oraz nowo powstałe regionalne convention bureau to czynniki, które mogą wpłynąć na rozwój turystyki

biznesowej w tym regionie. Tym bardziej, że dane przekazane przez region dotyczą tylko jednego półrocza.

Ryc. 5.18. Liczba spotkań i wydarzeń biznesowych wg województw w 2015 r.

Źródło: POT 2016.

Jak wynika z Raportu, 80% spotkań i wydarzeń w kraju zostało zorganizowanych na zlecenie przedsiębiorstw. Dla pozostałych 20% spotkań zlecniodawcami były stowarzyszenia i organizacje non-profit (10%) oraz instytucje rządowe i organizacje publiczne (10%).

Zarówno dane serwisu konferencje.pl dotyczące obiektów konferencyjnych, jak i informacje zawarte w Raporcie wykazały, że Lublin stanowi centrum spotkań i wydarzeń biznesowych w województwie. Lublin posiada najbardziej rozbudowaną infrastrukturę w zakresie obiektów konferencyjnych, bazy noclegowej czy też instytucji związanych z kulturą i rekreacją. W 2014 r. oddano do użytku stadion Arena Lublin w Lublinie, mający w ofercie nie tylko organizację wydarzeń sportowych czy kulturalnych, ale także biznesowych. Dodatkowo w 2015 r. otwarto Centrum Spotkania Kultur w Lublinie, oferujące liczne przedstawienia, koncerty i wystawy,

a w 2016 r. oddano do użytku w centrum miasta nowoczesne Lubelskie Centrum Konferencyjne. Wymienione obiekty mogą przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki biznesowej w województwie lubelskim. Ponadto rozbudowa Portu Lotniczego Lublin, zwiększenie liczby i kierunków lotów oraz rozbudowa dróg szybkiego ruchu może zaowocować wzrostem zainteresowania firm krajowych i zagranicznych organizacją spotkań i wydarzeń biznesowych w województwie lubelskim.

Rozwój turystycznej bazy materialnej charakteryzuje się istotnym zróżnicowaniem przestrzennym, dlatego też analiza podażowej strony rynku turystycznego województwa lubelskiego wymagała pogłębionych badań na poziomie lokalnym. W przeprowadzonym badaniu uwzględniono 213 gmin województwa lubelskiego. Przyjęto, że podaż turystyczną tworzą wybrane elementy zagospodarowania turystycznego. Za podstawowe źródło danych posłużyły zasoby informacyjne statystyki publicznej, przy czym z uwagi na problemy związane z dostępnością i dokładnością danych na temat liczebności kwater agroturystycznych, przy opracowaniu wskaźnika „kwatery agroturystyczne w przeliczeniu na 1000 mieszkańców” wykorzystano „*Mapę agroturystyczną*” sporządzoną przez Lubelski Związek Stowarzyszeń Agroturystycznych, zawierającą wykaz gospodarstw agroturystycznych w gminach województwa lubelskiego. Powyższe źródło uzupełniono danymi Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej oraz informacją znajdującą się na portalu internetowym nocowanie.pl. Z kolei w przypadku wskaźnika dotyczącego punktów informacji turystycznej, źródło danych stanowiły informacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego. Określenie zakresu podaży turystycznej umożliwiło opracowanie syntetycznego wskaźnika na podstawie wyróżnionych zmiennych. Jednocześnie zróżnicowanie rzeczywistego oddziaływania poszczególnych wskaźników częściowych na rozwój turystycznej bazy materialnej gmin województwa lubelskiego spowodowało konieczność przypisania im odpowiednich wag. Stworzony syntetyczny wskaźnik pozwolił na zbudowanie rankingu gmin w kontekście poziomu zagospodarowania turystycznego, a jednocześnie stał się podstawą przeprowadzonej z wykorzystaniem metody podwójnej średniej klasyfikacji 213 gmin na 4 kategorie. W zależności od uzyskanego wyniku, jednostki samorządu terytorialnego zostały przypisane do grupy A – wyróżniającej się bardzo wysokim stopniem zagospodarowania turystycznego, grupy B – cechującej się relatywnie wysokim poziomem zaawansowania materialnej bazy turystycznej, grupy C – charakteryzującej się umiarkowanym stopniem rozwoju podaży turystycznej i grupy D – zbiorowości o niskim stanie infrastruktury turystycznej.

Wyodrębniono następujące wskaźniki cząstkowe syntetycznego wskaźnika podaży turystycznej (SWPodT):

- x_1 – wskaźnik miejsc noclegowych w przeliczeniu na 100 km²;
- x_2 – wskaźnik obiektów noclegowych w przeliczeniu na 100 km²;
- x_3 – wskaźnik kwater agroturystycznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_4 – wskaźnik punktów informacji turystycznej (certyfikowanych i pozostałych);
- x_5 – wskaźnik podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą związaną z transportem lądowym (Sekcja H dział 49) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_6 – wskaźnik podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (Sekcja I) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_7 – wskaźnik podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą związaną z działalnością organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalnością usługową w zakresie rezerwacji (Sekcja N dział 79) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_8 – wskaźnik podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją (Sekcja R) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_9 – wskaźnik udziału terenów rekreacji i wypoczynku w gruntach zabudowanych i zurbanizowanych.

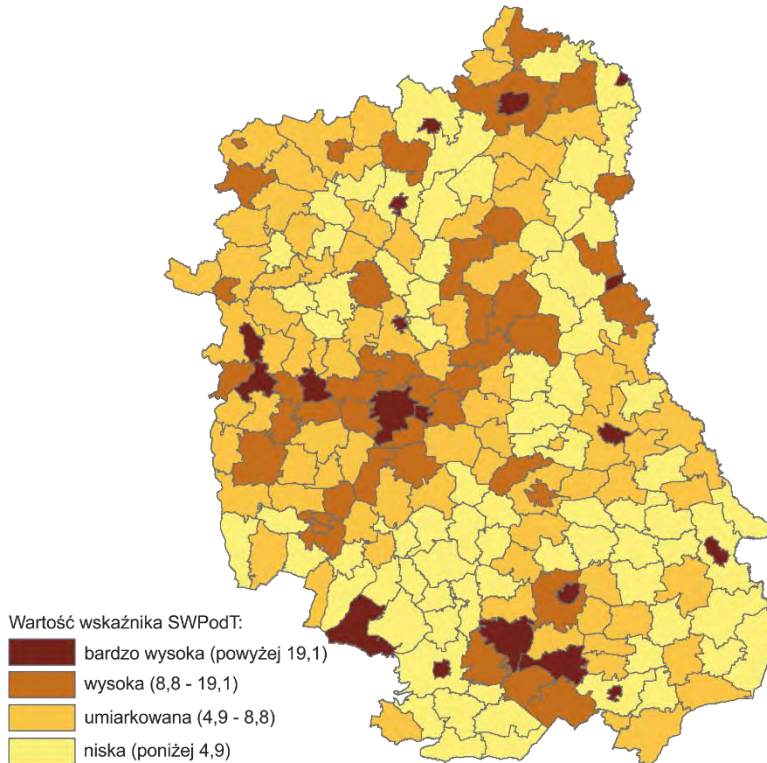
Powyższe wskaźniki ujęto we wzorze [9]. Przyjęte wagi wynikają z oceny znaczenia poszczególnych wskaźników dla podaży turystycznej.

$$[9] \quad SWPodT = 0,2 \cdot x_1 + 0,2 \cdot x_2 + 0,1 \cdot x_3 + 0,1 \cdot x_4 + 0,05 \cdot x_5 + 0,1 \cdot x_6 + 0,1 \cdot x_7 + 0,05 \cdot x_8 + 0,1 \cdot x_9$$

W 2015 r. wśród 213 gmin województwa lubelskiego liderem pod względem podaży turystycznej była gmina miejska Zamość (71,6), co wynikało przede wszystkim z uzyskanych przez nią najwyższych wartości wskaźników w zakresie dostępnej bazy noclegowej. Na drugiej pozycji zestawienia uplasował się Kazimierz Dolny (64,4) (ryc. 5.19), na co z kolei miała wpływ liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w branży turystycznej. Niewątpliwie za-

równy Zamość jak i Kazimierz Dolny to gminy odznaczające się wysokim poziomem atrakcyjności turystycznej, co przekłada się na wielkość ruchu turystycznego, a tym samym stymuluje rozwój podaży turystycznej.

Ryc. 5.19. Syntetyczny wskaźnik podaży turystycznej (SWPodT) w 2015 r.

Na kolejnych miejscach zestawienia, a jednocześnie w pierwszej piątce rankingu znalazły się: Lublin (45,2), Nałęczów (44,2) i Tomaszów Lubelski (gmina miejska, 38,5). Jednocześnie w grupie A – tj. podmiotów dysponujących najbardziej rozwiniętą infrastrukturą turystyczną – znalazło się 19 jednostek, a więc niespełna 10,0% wszystkich gmin województwa lubelskiego. Do grupy B, charakteryzującej się relatywnie wysokim stopniem zagospodarowania turystycznego, zaliczono 40 gmin, a więc 18,7% wszystkich jednostek. Znalazły się w niej takie gminy jak m.in.: Poniatowa (18,9), Łuków (gmina miejska, 17,9), Wąwolnica (17,5) czy Kraśnik (gminy miejska, 16,5 i wiejska, 9,8). W grupie gmin charakteryzujących się umiarkowanym poziomem zagospodarowania turystycznego (grupa C) znalazło się 78 podmiotów (36,6% gmin województwa lubelskiego), tj. m.in. gmina Piaski (8,6),

Czemierniki (8,5), Niedrzwica Duża (8,3), Wola Uhruska (8,3) i Bychawa (8,3). Z kolei do grupy D zaliczono 76 gmin, które cechowały się najniższym stopniem zaawansowania podaży turystycznej. Stanowiły one 35,7% wszystkich gmin województwa lubelskiego. Na ostatnich miejscach zestawienia ulokowało się pięć gmin wiejskich, tj. Tuczna (1,4), Rudnik (1,5), Ostrówek (1,5), Obsza (1,7) i Wysokie (2,1).

Zasadniczym elementem turystycznej infrastruktury materialnej, a zarazem podstawowym miernikiem wielkości podaży turystycznej jest baza noclegowa, przy czym ważna jest zarówno jej wielkość, jak i struktura. Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Turystyki za bazę noclegową uznawany jest obiekt oferujący nocleg w pokoju lub innym pomieszczeniu, przy czym liczba określonych miejsc musi być większa niż pewne ustalone minimum, zaś wszystkie miejsca w obiekcie podlegają jednolitemu zarządowi sprawowanemu na zasadach komercyjnych, nawet jeśli nie ma on charakteru komercyjnego (Instytut Turystyki 1995). Turystyczna baza noclegowa obejmuje zróżnicowany katalog obiektów, tj.: hotele, motele, pensjonaty, kempingi, domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, pola biwakowe oraz inne obiekty noclegowe wykorzystywane w celach turystycznych, takie jak: ośrodki wczasowe, kolonijne, domy wycieczkowe, zajazdy czy kwatery prywatne. Rozwijana w obszarach występowania walorów turystycznych, z reguły charakteryzuje się dużą kapitałochłonnością. Dostępność bazy noclegowej jest kluczowym czynnikiem warunkującym rozwój turystyki. Jak już wspomniano, w 2015 r. badaniem statystycznym (KT-1) objęto 369 obiektów zlokalizowanych w województwie lubelskim, przy czym 240 z nich oferowało usługi nieprzerwanie przez cały rok. W strukturze rodzajowej bazy noclegowej obiekty hotelowe stanowiły 40,4%, a pozostałe obiekty 59,6%. Jednocześnie w strukturze obiektów hotelowych dominujący udział miały hotele (59,7%), oraz inne obiekty hotelowe (27,5%), pensjonaty stanowiły 10,1%, a motele 2,7%. Obiekty hotelowe, najmniej wrażliwe na problem sezonowości a tym samym mające podstawowe znaczenie dla rozwoju gospodarki turystycznej zlokalizowane były głównie w gminach miejskich, przy czym niekwestionowanym liderem była stolica województwa – Lublin, na obszarze którego badaniem objęto 21 jednostek, z czego zdecydowaną większość (13) stanowiły obiekty skategoryzowane jako trzygwiazdkowe. Na drugim miejscu znalazł się Zamość z 9 obiektami hotelowymi, a na kolejnej pozycji Biała Podlaska wraz z Kazimierzem Dolnym (po 5 obiektów). Z kolei w strukturze pozostałych obiektów dominowały szkolne schroniska młodzieżowe (15,5%) oraz ośrodki wczasowe (14,5%). Istotny udział miały także ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe (10,5%) oraz zespoły domków turystycznych (6,8%).

Ponadto w analizowanej grupie znalazły się także domy pracy twórczej czy zakłady uzdrowiskowe. Gminy województwa lubelskiego charakteryzują się znacznym różnicowaniem potencjału bazy noclegowej. Największe nasycenie bazą noclegową występowało w gminie: Zamość (gmina miejska), Nałęczów, Puławy (gmina miejska), Lublin, Kazimierz Dolny i Włodawa (gmina wiejska). Jednocześnie jednostki te skupiały niemalże połowę wszystkich miejsc noclegowych na obszarze województwa.

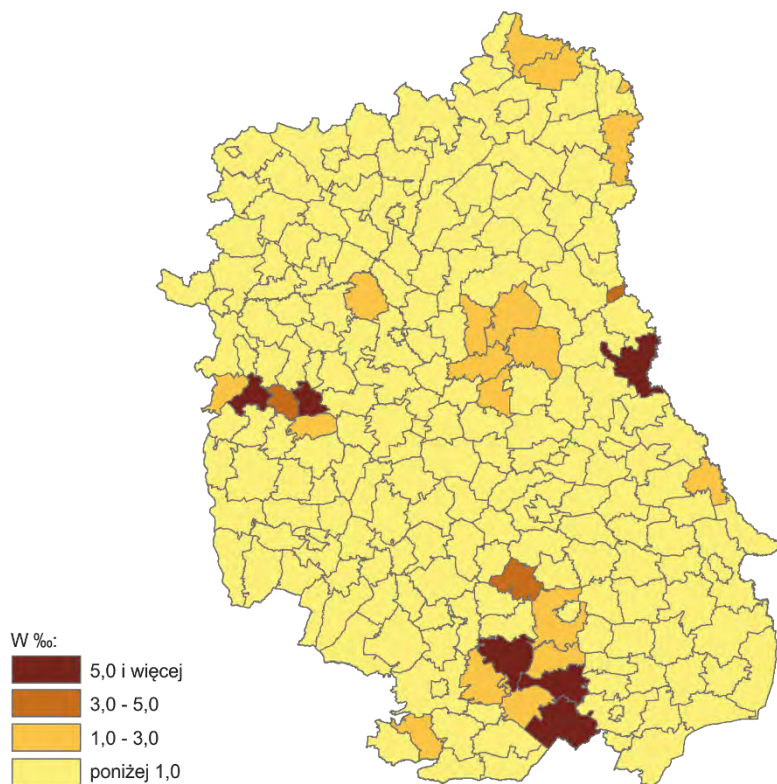
Typowo rolniczy charakter województwa, relatywnie niski poziom uprzemysłowienia i urbanizacji oraz uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe stwarzają dogodne warunki do rozwoju agroturystyki. Może ona stanowić jeden z podstawowych czynników rozwoju obszarów wiejskich, bowiem jest ważnym elementem różnicowania i wzbogacania realizowanej działalności gospodarczej. Definiowana jest jako forma wypoczynku realizowanego na terenach gospodarstw wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym) (Drzewiecki 2002). Adresowana jest przede wszystkim do turystów indywidualnych, rodzin lub niewielkich grup. Można wyróżnić trzy podstawowe rodzaje agroturystyki tj. turystykę realizowaną na terenach wiejskich obejmującą wszelkie formy rekreacji w rejonie niezurbanizowanym, turystykę związaną z rolnictwem – dającą możliwość poznania praktycznych aspektów pracy rolnika, oraz turystykę wiejską – oferującą wiedzę teoretyczną i praktyczną na temat elementów i produktów kultury danej społeczności lokalnej (Spsychalski 1998).

Analiza wskaźnika dotyczącego kwater agroturystycznych (ryc. 5.20) wskazuje iż największym zasobem kwater dysponowały gminy: Kazimierz Dolny (22,8), Zwierzyniec (11,6), Susiec (6,8), Krasnobród (6,8), Wola Uhruska (5,8) i Nałęczów (5,8).

Trudności związane z kategoryzacją kwater agroturystycznych spowodowały, iż założona w 1996 r. Polska Federacja Turystyki Wiejskiej (PFTW) zaproponowała własny system. Dotyczy on obiektów usytuowanych na terenach wiejskich, które nie podlegają ustawowemu obowiązkowi kategoryzacji. Stosowane przez PFTW podejście zostało poddane kompleksowej modyfikacji w roku 2012. W ramach wdrożonych uproszczeń, przyjęto minimalne kryteria określone w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy dla innych obiektów w których świadczone są usługi hotelarskie. Ocenie podlegają cechy kwatery, infrastruktura techniczna (zewnętrzne oznakowanie kwatery, jej wygląd oraz udogodnienia poprawiające komfort pobytu) oraz usługi

i infrastruktura mające wpływ na komfort pobytu gości. Świadectwem potwierdzonej jakości turystycznych kwater wiejskich są przyznawane słoneczka. Maksymalnie można uzyskać III kategorię, czyli trzy słoneczka. W województwie lubelskim tylko w 4 gminach znalazły się kwatery wyróżnione najwyższym oznaczeniem (trzy słoneczkami), tj. w gminach: Urszulin, Frampol, Tereszków i Kazimierz Dolny (po jednym obiekcie w każdej z gmin). Po dwa słoneczka otrzymało 9 kwater z takich gmin jak: Janów Podlaski, Ulan-Majorat, Tereszków, Hrubieszów, Wojciechów, Wysokie, Ludwin, Milejów i Chodel. Z kolei jedno słoneczko otrzymało 7 obiektów z następujących gmin: Uścimów, Wojciechów, Potok Wielki, Chodel, Łaziska, Kazimierz Dolny i Nałęczów.

Ryc. 5.20. Kwatery agroturystyczne w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2015 r.

Popularyzacji agroturystyki jako jednej z form wypoczynku sprzyja zaangażowanie i chęć współpracy podmiotów komercyjnych i publicznych działających

w ramach tzw. Lokalnych Grup Działania. Konieczność stworzenia bazy informacyjnej o prowadzonej działalności była jednym z czynników, które przyczyniły się do powstania Lubelskiego Związku Stowarzyszeń Agroturystycznych. Obecnie zrzesza ono 21 podmiotów z obszaru całego województwa (tabl. 5.8).

Tabl. 5.8. Lubelski Związek Stowarzyszeń Agroturystycznych

Lp.	Nazwa stowarzyszenia
1.	Lubelskie Stowarzyszenie Agroturystyczne (Nałęczów)
2.	Krasnobrodzkie Stowarzyszenie Agroturystyczne
3.	Nadbużańskie Stowarzyszenie Agroturystyczne (Wola Uhruska)
4.	Podlaskie Stowarzyszenie Agroturystyczne z Janowa Podlaskiego
5.	„Powiatowe Centrum” Stowarzyszenie Agroturystyki w Hrubieszowie z siedzibą w Horodle
6.	Roztoczańskie Stowarzyszenie Agroturystyczne w Suścu
7.	Stowarzyszenie Agroturystyczne „Ziemia Janowska” (Janów Lubelski)
8.	Stowarzyszenie Agroturystyczne „Ziemia Lubartowska” (Firlej)
9.	Stowarzyszenie Gospodarstw Agroturystycznych Gminy Adamów
10.	Stowarzyszenie Kwaterodawców Miasta i Gminy Zwierzyniec
11.	Stowarzyszenie Kwaterodawców Gminy Nielisz
12.	Dubienieckie Stowarzyszenie Agroturystyczne – siedziba Dubienka
13.	Stowarzyszenie Kwaterodawców - Gorzków
14.	Lubelskie Stowarzyszenie Agroturystyczne (Wojciechów)
15.	Stowarzyszenie Agroturystyczne Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego „Polesia Czar” (Ludwin)
16.	Powiatowe Centrum Stowarzyszenie Agroturystyki w Hrubieszowie z siedzibą w Horodle
17.	Krasnostawskie Stowarzyszenie Gospodarstw Agroturystycznych (Siennica Nadolna)
18.	Stowarzyszenie Agroturystyczne Ziemi Włodawskiej (Okuninka)
19.	Stowarzyszenie Agroturystyczne Ziemi Chełmskiej „Puszcza” Żmudź
20.	Rejowieckie Stowarzyszenie Agroturystyczne (Rejowiec Fabryczny)
21.	Stowarzyszenie Gospodarstw Gościennych Doliny Siennica Różana i Wzgórz Okolicznych (Siennica Różana)

Źródło: LODR 2017.

Województwo lubelskie odznacza się także bogactwem produktów tradycyjnych, wpisanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na Listę Produktów Tradycyjnych. Lista służy przede wszystkim rozpowszechnieniu informacji dotyczącej wytwarzania produktu turystycznego oraz ma na celu pogłębienie wiedzy konsumentów w zakresie produkcji tradycyjnej żywności. Podstawą wpisu jest wykazanie 25 letniej tradycji wytwarzania produktu, niezależnie od jego nazwy i ewentualnego

związku z regionem. Na dzień 22 września 2016 r. na liście znajdowało się 170 produktów tradycyjnych z województwa lubelskiego (tabl. 5.9), co uplasowało go na 4 miejscu w Polsce, po podkarpackim (210), małopolskim (177) i pomorskim (174).

Tabl. 5.9. Produkty tradycyjne województwa lubelskiego

Rodzaj	Liczba
Produkty mleczne	6
Produkty mięsne	26
Produkty rybołówstwa	3
Warzywa i owoce	15
Wyroby piekarnicze i cukiernicze	40
Oleje i tłuszcze	6
Miody	8
Gotowe dania i potrawy	36
Napoje	28
Inne produkty	2

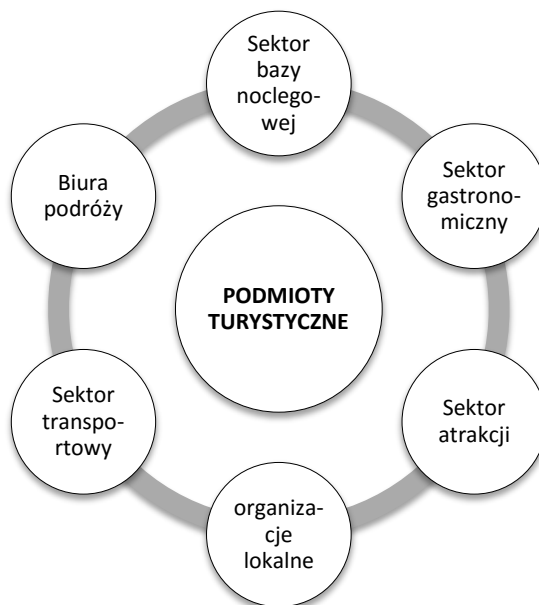
Zródło: MRiRW 2017.

Istotnym elementem systemu podaży turystycznej są podmioty gospodarcze zajmujące się zaspokajaniem potrzeb ludności w sferze turystyki. Przedsiębiorstwo turystyczne definiowane jest jako podstawowa jednostka organizacyjna gospodarki, tworzona w celu osiągnięcia efektów ekonomicznych przez produkcję dóbr oferowanych turystom oraz świadczenie usług turystycznych (Gołębski 2002). Jednocześnie niejednokrotnie beneficjentem działalności podmiotów gospodarczych są także mieszkańcy obszaru, na którym tworzony jest produkt turystyczny.

Na możliwości i warunki funkcjonowania przedsiębiorstw branży turystycznej wpływa w znacznej mierze specyfika rynku turystycznego. Szczególne znaczenie mają takie czynniki jak: stale rosnąca podaż produktów adresowanych do turystów, przeobrażenia zachodzące po stronie popytu oraz zmiany w otoczeniu przedsiębiorstw turystycznych (Mazurkiewicz 2002). Działające na rynku turystycznym podmioty stanowią bardzo niejednorodną grupę (ryc. 5.21). Podstawową kategorię tworzą biura podróży. Są one wyspecjalizowanymi przedsiębiorstwami organizacji i pośrednictwa sprzedaży imprez turystycznych. Podażową stronę rynku turystycznego tworzą także podmioty zajmujące się świadczeniem usług noclegowych, żywieniowych, transportowych, sportowo-rekreacyjnych czy informacyjnych. Istotne znaczenie mają także przedsiębiorstwa zapewniające turystom dostęp do atrakcji turystycznych, takich jak np. parki rozrywki, parki narodowe, rezerваты przyrody, muzea,

zabytki oraz podmioty sektora organizacji lokalnych w obszarze recepcji ruchu turystycznego.

Ryc. 5.21. Podmioty turystyczne kształtujące podażową stronę rynku

Źródło: opracowanie na podstawie Panasiuk 2006.

Analizując liczbę podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (Sekcja I) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w gminach województwa lubelskiego w 2015 r. zdecydowanym liderem była gmina Kazimierz Dolny (20,3). W pierwszej piątce zestawienia znalazły się także gminy Krasnobród (9,0), Zwierzyniec (8,0), Włodawa (gmina wiejska, 6,4) i Nałęczów (6,3). Z kolei w gminach takich jak: Sosnówka, Rejowiec Fabryczny i Rudnik nie zarejestrowano żadnego podmiotu prowadzącego tego typu działalność. Również pod względem liczby podmiotów prowadzących działalność gospodarczą związaną z działalnością organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalnością usługową w zakresie rezerwacji (Sekcja N dział 79) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców na pierwszym miejscu zestawienia uplasowała się gmina Kazimierz Dolny (0,6). Kolejne lokaty zajęły gminy Zamość (gmina miejska 0,5), Lublin (0,5) i Janów Lubelski (0,5). Warto podkreślić, iż biura podróży posiadały siedzibę tylko w 76 z 213 gmin woje-

wództwa lubelskiego. Z kolei podmioty zajmujące się działalnością związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją funkcjonowały we wszystkich gminach. Najwięcej (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) zlokalizowanych było w Stoczku Łukowskim (gmina miejska 3,8), Kazimierzu Dolnym (3,2), Tomaszowie Lubelskim (gmina miejska 2,8) i Zamościu (gmina miejska 2,7). Najmniej zaś w gminach: Wysokie (0,2), Tuczna (0,3), Żółkiewka (0,4) i Józefów nad Wisłą (0,4).

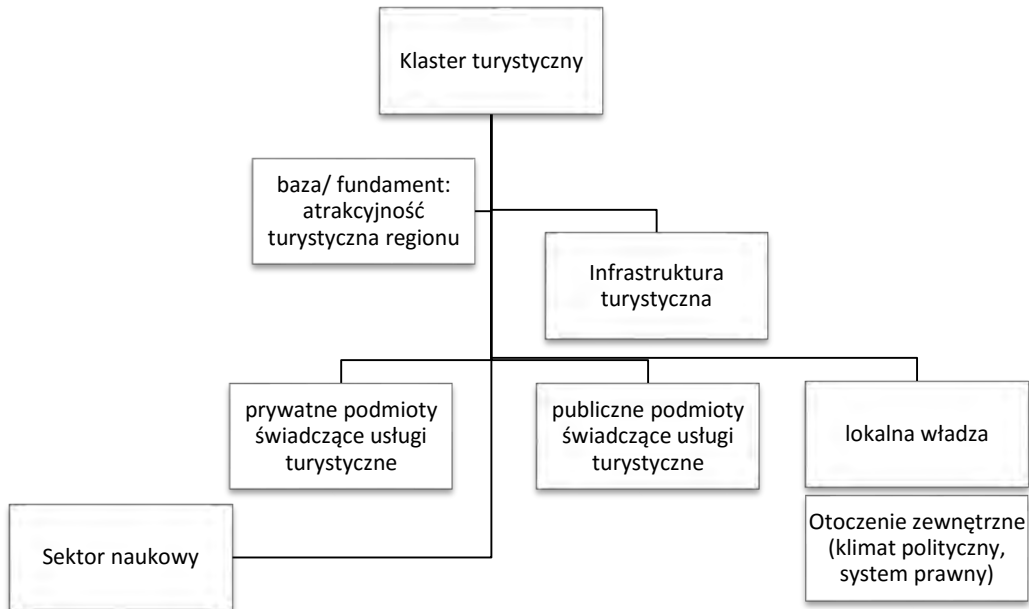
We wszystkich gminach województwa lubelskiego zarejestrowane były podmioty gospodarki narodowej związane z transportem lądowym. Najwięcej (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) w gminach: Stanin (13,4), Kąkolewnica (12,9) i Trzebieszów (12,3), zaś najmniej w gminach: Dubienka (0,4), Ostrówek (0,5), Uścimów (0,6) i Siemień (0,6). Warto jednak podkreślić, że o ile dostępność transportowa i komunikacyjna jest jednym z podstawowych czynników warunkujących rozwój potencjału turystycznego danego obszaru, to jednak działalność podmiotów sektora transportowego zorientowana jest na zaspokajanie potrzeb nie tylko turystów, ale także mieszkańców danej gminy.

Ważny element zagospodarowania turystycznego stanowią także punkty informacji turystycznej, które pełnią funkcję komplementarną w stosunku do pozostałych świadczeniodawców na rynku turystycznym. W roku 2015 system informacji turystycznej województwa lubelskiego składał się z 40 punktów, z czego 21 było jednostkami certyfikowanymi. Certyfikacja informacji turystycznej jest procesem dobrowolnym, który odbywa się na podstawie indywidualnych zgłoszeń. Została wprowadzona w Polsce w 2010 r. w celu stworzenia krajowej sieci standaryzowanych jednostek informacji turystycznej oraz zapewnienia odpowiedniej jakości obsługi turystów. W zależności od spełnianych standardów w zakresie lokalizacji, powierzchni, wyposażenia, dostępności materiałów informacyjnych, czy też jakości obsługi turystów, jednostkom informacji turystycznej nadawane są 4 kategorie (gwiazdki). Jednakże wszystkie certyfikowane centra informacji turystycznej udzielają informacji przynajmniej w jednym języku obcym oraz mają rozszerzony w stosunku do niecertyfikowanych zakres usług (POT 2017).

W roku 2015 w województwie lubelskim najwyższą kategorię tj. 4 gwiazdki posiadały punkty usytuowane w trzech miastach tj. Lublinie, Chełmie i Zamościu. Były to jednostki spełniające zestaw najbardziej wymagających warunków, a więc położone w centrum miast lub przy głównej trasie turystycznej, odznaczające się najwyższym poziomem świadczonych usług, w których informacje udzielane były w trzech językach obcych, a turyści mieli do dyspozycji bezpłatne materiały promo-

cyjne dotyczące najbliższej okolicy. Ponadto obiekty gwarantowały dostęp do materiałów tematycznych o zasięgu ponadlokalnym i regionalnym oraz umożliwiały skorzystanie z dwóch stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu oraz z kiosku multimedialnego również po godzinach urzędowania. Osiem punktów informacji turystycznej uzyskało 3 gwiazdki. Znajdowały się one w Zamościu (gmina miejska), Świdniku, Białej Podlaskiej (gmina miejska), Biłgoraju (gmina miejska), Kazimierzu Dolnym, Krasnobrodzie, Nałęczowie i Tomaszowie Lubelskim (gmina miejska). Kolejne 6 posiadało 2 gwiazdki, a zlokalizowane były w Józefowie, Łęcznej, Puławach (gmina miejska), Radzynie Podlaskim (gmina miejska), Włodawie (gmina miejska) i Zwierzyńcu. Jedną gwiazdkę otrzymały centra informacji usytuowane w Dęblinie, Lubyczy Królewskiej, Suścu oraz Wojciechowie.

Ryc. 5.22. Schemat klastra turystycznego

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Klastering w branży turystycznej* 2012.

Spoiwem, a zarazem platformą interakcji podmiotów działających na rynku turystycznym może być klaster, rozumiany jako geograficzne skupisko powiązanych ze sobą podmiotów tj. firm, jednostek świadczących usługi, podmiotów działających w pokrewnych sektorach oraz instytucji z nimi związanych (np. uniwersytetów, jednostek badawczych) (Porter 2001). Bazę, w oparciu o którą rozwijany jest klaster

turystyczny (ryc. 5.22), tworzy atrakcyjność regionu uwarunkowana walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Z kolei o jego rozwoju i sukcesie przesądza efektywna współpraca realizowana pomiędzy podmiotami sektora biznesu, nauki i administracji publicznej zaangażowanymi w sposób bezpośredni lub pośredni w przygotowanie, oferowanie i realizowanie usług oraz produktów turystycznych.

Korzyści funkcjonowania klastrów turystycznych przejawiają się przede wszystkim w (Ławecki 2012):

- wspólnej realizacji przedsięwzięć,
- stworzeniu kompleksowej oferty turystycznej,
- ograniczaniu ryzyka własnej działalności, redukcji kosztów działalności, w tym szczególnie kosztów marketingowych,
- łatwiejszym pokonywaniu barier administracyjnych,
- łatwiejszym dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania,
- rozwoju innowacyjnych produktów (m.in. rezerwacje on-line, aplikacje mobilne).

W strukturze lubelskich klastrów można wyróżnić dwa, zróżnicowane pod względem przedmiotu i zakresu działania klastry sektora turystycznego (tabl. 5.10).

Podażową stroną rynku turystycznego tworzą także zlokalizowane na obszarze gmin tereny rekreacyjno-wypoczynkowe, do których zalicza się niezajęte pod budynki:

- a) tereny ośrodków wypoczynkowych, tereny zabaw dziecięcych, plaże, urządzone parki, skwery, zieleńce (poza pasami ulic),
- b) tereny o charakterze zabytkowym: ruiny zamków, grodziska, kurhany, pomniki przyrody itp.,
- c) tereny sportowe: stadiony, boiska sportowe, skocznie narciarskie, tory saneczkowe, strzelnice sportowe, kąpieliska itp.,
- d) tereny spełniające funkcje rozrywkowe: lunaparki, wesołe miasteczka itp.,
- e) ogrody zoologiczne i botaniczne,
- f) tereny zieleni nieurządzonej niezaliczone do lasów oraz gruntów zadrzewionych i zakrzewionych.

Tabl. 5.10. Turystyczne klastry w województwie lubelskim

Klaster	Charakterystyka
Restauratorów i Hotelarzy	Założony w 2006 r, skupia 63 członków, w tym 47 przedsiębiorców. Zajmuje się integracją środowiska restauratorów i hotelarzy w województwie lubelskim, promocją kuchni regionalnej, organizacją konkursów kulinarnych i szkoleń.
Kraina Lessowych Wąwozów	Przekształcona w 2007 r. z Lokalnej Organizacji Turystycznej „Ziemia Nałęczowska” (założonej w 2003 r.). Skupia 11 jednostek samorządu terytorialnego tj. Janowiec, Kazimierz Dolny, Karczmiska, Końskowola, Puławy, Opole Lubelskie, Poniatowa, Nałęczów, Wojciechów, Wąwolnica oraz Miasto Puławy, a także podmioty gospodarcze działające w branżach: noclegowej (40 podmiotów), gastronomicznej (10 podmiotów), zdrowia i urody (16 podmiotów), atrakcji turystycznych (12 podmiotów), okołoturystycznej i wspierającej (3 podmioty). Celem jest stworzenie zintegrowanego systemu informacji, promocji i rezerwacji turystycznej, działanie na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej, opracowanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki oraz pomoc członkom w zakresie pozyskiwania i wykorzystania funduszy UE.
Lubelska Medycyna – Klaster Usług Medycznych i Prozdrowotnych	Założony w 2014 r. skupia 115 podmiotów. Obszary działania klastra: <ul style="list-style-type: none"> - Budowa marki Lubelska Medycyna, - Budowa potencjału organizacyjnego, - Promocja lubelskiej branży medycznej i prozdrowotnej, - Wspieranie działalności B+R+I, - Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, - Rozwój turystyki medycznej, - Rozwój wysokiej jakości usług medycznych uwzględniających trendy demograficzne i oczekiwania społeczne.

Źródło: <http://lublin.eu/biznes-i-nauka/przedsiębiorcy/klastry/klastry/klaster-restauratorow-i-hotelarzy,8199,w.html>; <http://www.kraina.org.pl/>; <http://medycyna.lublin.eu/o-klastrze/>.

Sposób użytkowania gruntów powinien być spójny z przyjętą polityką i priorytetami rozwojowymi danej jednostki. Niewątpliwie jednak zapewnienie terenów rekreacyjno-wypoczynkowych jest istotne przede wszystkim z punktu widzenia rozwoju lokalnej turystyki weekendowej. W 2015 r. wśród 213 gmin województwa lubelskiego największym udziałem terenów rekreacji i wypoczynku w gruntach zabudowanych i zurbanizowanych dysponowały gminy Uścimów: (12,6%), Poniatowa (11,4%), Łopiennik Górny (9,1), Krasnobród (8,4%), Nałęczów (8,2) i Lublin (8,0). Jednocześnie 21 samorządów lokalnych nie posiadało w strukturze swoich gruntów terenów tego rodzaju.

ROZDZIAŁ 6

Popyt turystyczny

Podstawowym czynnikiem wpływającym na rozwój turystyki na danym obszarze jest obok podaży, popyt turystyczny. Rozumiany jako wielkość zapotrzebowania na produkt turystyczny przy danej cenie i w danym czasie (Wodejko 1997), uwarunkowany jest szeregiem czynników wpływających na ogólną atrakcyjność turystyczną danego obszaru, spośród których najbardziej istotne są walory przyrodnicze, kulturowe, infrastruktura turystyczna i paraturystyczna oraz dostępność komunikacyjna. Jako główne cechy popytu turystycznego wskazywane są (Niezgoda 2006, Panasiuk 2014) :

- restytucja czyli odnawialność potrzeb turystycznych,
- mobilność oznaczająca konieczność przemieszczania się w celu realizacji potrzeb turystycznych do miejsc występowania dóbr i usług turystycznych,
- sezonowość wynikająca ze zmian natężenia ruchu turystycznego w różnych okresach,
- kompleksowość rozumiana jako konieczność współistnienia i współdziałania wielu jednostkowych usług wytwarzanych przez różnych producentów w celu pełnego zaspokojenia potrzeb (ryc. 6.1).

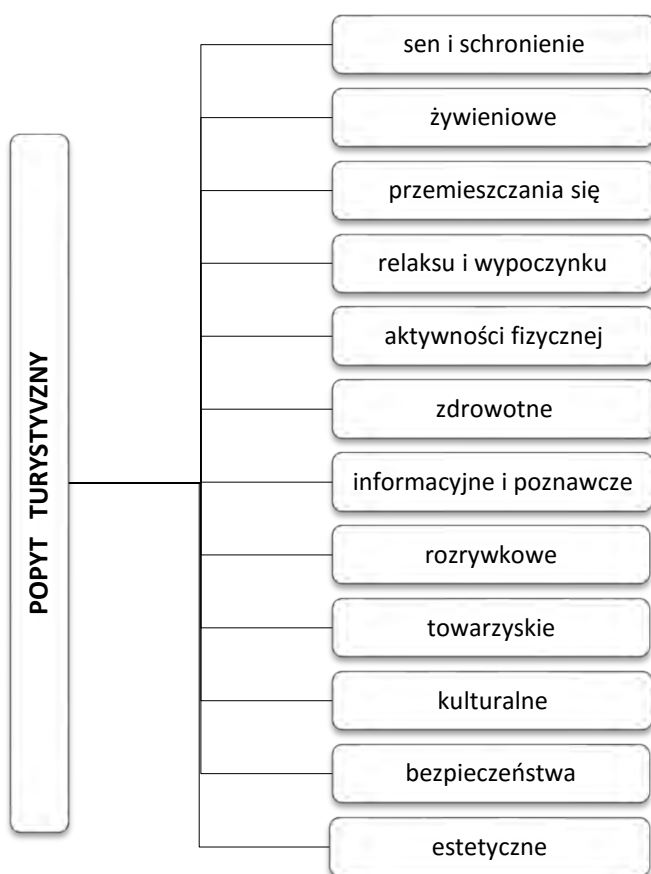
Popyt turystyczny jest funkcją wielu zmiennych. Wśród wyróżnionych przez Światową Organizację Turystyki 130 czynników wpływających na popyt warto wymienić: dochód turystów, urbanizację (ekonomiczną, demograficzną, techniczną i społeczną), zmiany psychospołeczne (moda, styl życia) czy rozwój środków przekazu informacji. Mnogość czynników warunkujących popytową stronę rynku turystycznego istotnie wpływa na perspektywy jej rozwoju. Do współczesnych trendów popytu turystycznego zalicza się (Panasiuk 2014):

- masowość ruchu turystycznego,
- indywidualizację uprawiania turystyki,
- większą częstotliwość wyjazdów w ciągu roku,
- różnicowanie motywów wyjazdów turystycznych,
- różnicowanie terminów wyjazdów,
- rosnące zainteresowanie turystyką ekologiczną,
- zróżnicowanie jakościowe popytu na usługi hotelarskie.

Wskaźniki charakteryzujące popyt turystyczny, podobnie jak w przypadku podaży turystycznej, mogą odnosić się do liczby mieszkańców lub też powierzchni badanego obszaru. W literaturze do najczęściej stosowanych zaliczane są:

- wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Schneidera wyrażający stosunek liczby korzystających z noclegów w danym roku do liczby mieszkańców;
- wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Charvata wyrażający stosunek liczby udzielonych noclegów w danym roku do liczby mieszkańców;
- wskaźnik gęstości ruchu wyrażający stosunek liczby korzystających z noclegów w ciągu roku do powierzchni w km².

Ryc. 6.1. Katalog potrzeb tworzących popyt turystyczny

Źródło: Opracowanie na podstawie Panasiuk 2009.

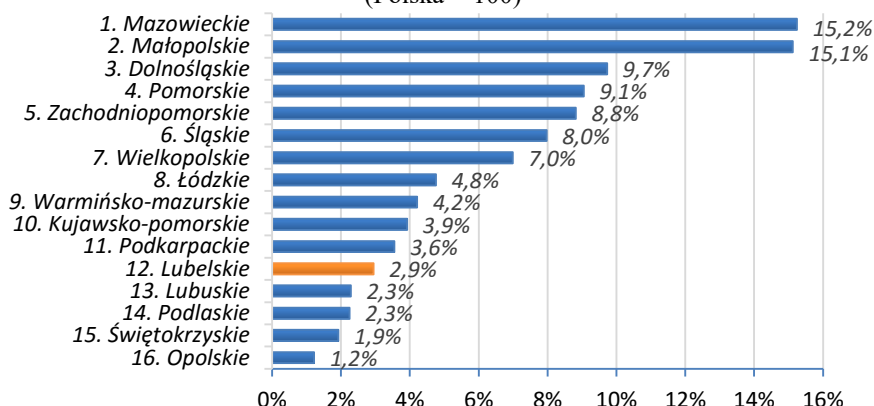
Wyniki badania dotyczącego wykorzystania bazy noclegowej w 2015 r. w województwie lubelskim wykazały, że z turystycznych obiektów noclegowych posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych skorzystało 794,4 tys. osób, w tym 112,1 tys. turystów z zagranicy (tabl. 6.1). Turyści ogółem stanowili 2,9% wszystkich turystów korzystających z bazy noclegowej w kraju, a turyści zagraniczni – 2,0%. Pod względem liczby turystów korzystających z noclegów województwo lubelskie zajęło 12. pozycję w kraju (tak jak w 2012 r.), a pod względem turystów zagranicznych uplasowało się na 13. miejscu (w 2012 r. – 12.). W porównaniu z 2012 r. liczba turystów korzystających z noclegów w województwie lubelskim wzrosła o 14,9%, a turystów zagranicznych o 6,7%. Była to mniejsza zmiana niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (odpowiednio o 19,0% i 14,3%).

Tabl. 6.1. Turyści korzystający z bazy noclegowej

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
	w tys.					
Ogółem.....	22 635,4	26 942,1	119,0	691,3	794,4	114,9
w tym turyści zagraniczni	4 979,3	5 689,6	114,3	105,0	112,1	106,7
W obiektach hotelowych...	16 090,6	20 135,8	125,1	490	586,4	119,7
w tym turyści zagraniczni	4 369,5	5 073,9	116,1	98,9	104,1	105,3
W pozostałe objekty noclegowe	6 544,8	6 806,2	104,0	201,3	208,0	103,3
w tym turyści zagraniczni	609,7	615,7	101,0	6,1	8,0	130,0

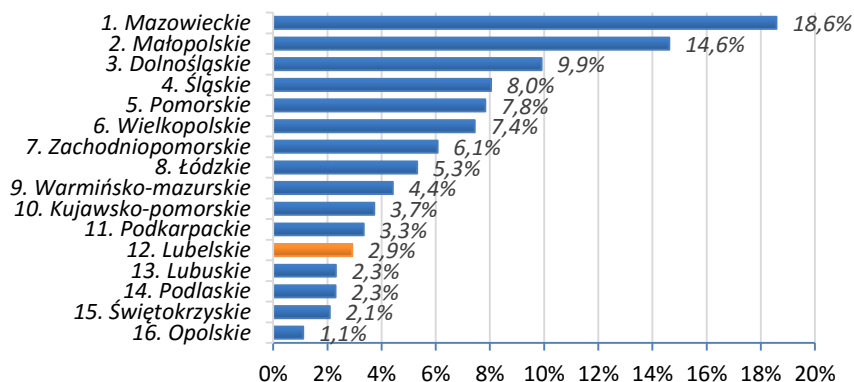
W pierwszej piątce województw (mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie, pomorskie, zachodniopomorskie) przebywało 58,0% wszystkich turystów korzystających z noclegów obiektach noclegowych (ryc. 6.2). Ponad połowa odwiedzin turystów zagranicznych skupiła się w trzech województwach (mazowieckim, małopolskim i zachodniopomorskim), w których to przebywało 53,7% turystów z zagranicy.

Ryc. 6.2. **Udział turystów korzystających z noclegów wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W pierwszej piątce województw (mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie, śląskie i pomorskie) z noclegów skorzystało 59,0% ogółu turystów korzystających z obiektów hotelowych w kraju (ryc. 6.3).

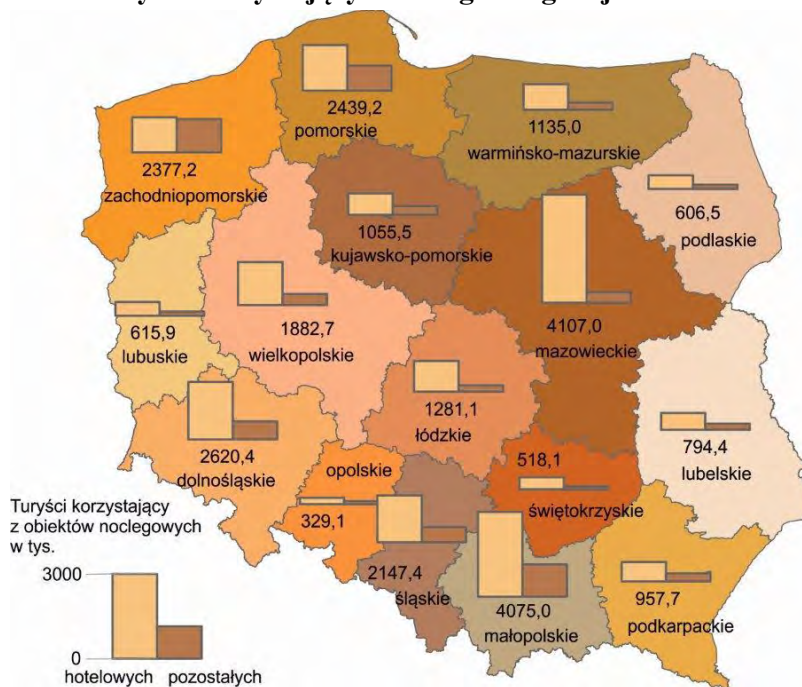
Ryc. 6.3. **Udział turystów korzystających z noclegów w obiektach hotelowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W 2015 r. w województwie lubelskim, podobnie jak w całym kraju, niemalże trzy czwarte wszystkich turystów korzystających z bazy noclegowej nocowało w obiektach hotelowych (73,8% ogółu turystów w województwie lubelskim, 74,7% w kraju) (ryc. 6.4). Pod względem relacji pomiędzy liczbą turystów korzystających z obiektów hotelowych do liczby turystów korzystających z noclegów ogółem wo-

jewództwo lubelskie znalazło się w grupie województw, w których odsetek osób korzystających z obiektów hotelowych był niższy niż średnia krajowa. Turyści korzystający z obiektów hotelowych w 2015 r. w województwie lubelskim stanowili 2,9% ogółu turystów korzystających z tego typu obiektów w Polsce, co lokowało województwo lubelskie na 12 miejscu w kraju.

Ryc. 6.4. Turyści korzystający z noclegów wg województw w 2015 r.

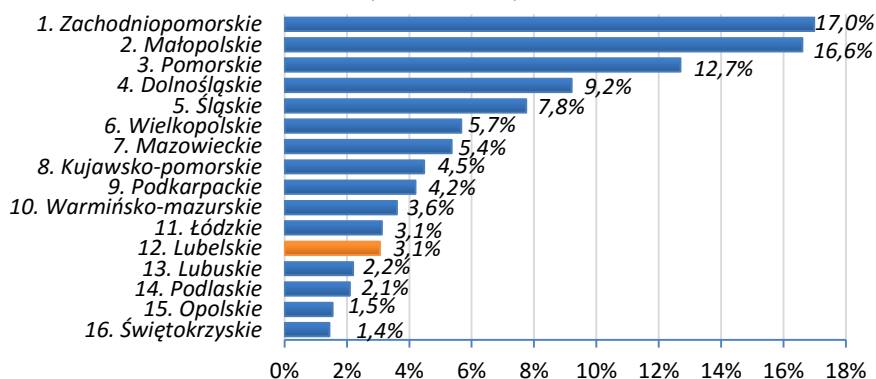
W pierwszej piątce województw (zachodniopomorskie, małopolskie, pomorskie, dolnośląskie i śląskie) z noclegów w pozostałych obiektach noclegowych skorzystało 63,2% ogółu turystów korzystających z tego typu obiektów (ryc. 6.5).

W 2015 r. z noclegów w pozostałych obiektach noclegowych w województwie lubelskim skorzystało 208,0 tys. osób. Stanowili oni 3,1% ogółu turystów korzystających z tego typu obiektów w Polsce, co lokowało województwo lubelskie na 12. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). W ogólnej liczbie osób korzystających z noclegów w tej grupie obiektów 36,1 tys. turystów skorzystało z noclegów w zakładach uzdrowiskowych. Stanowiło to 5,0% wszystkich osób korzystających z noclegów w zakładach uzdrowiskowych w kraju, co stawiało województwo na 6. miejscu w kraju (w 2012 r. na 7. miejscu). W porównaniu z 2012 r. liczba osób korzystających z

noclegów w zakładach uzdrowiskowych wzrosła o 7,0%, co było mniejszą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (16,6%).

Ryc. 6.5. Udział turystów korzystających z noclegów w pozostałych obiektach noclegowych do turystów ogółem wg województw w 2015 r.

(Polska = 100)

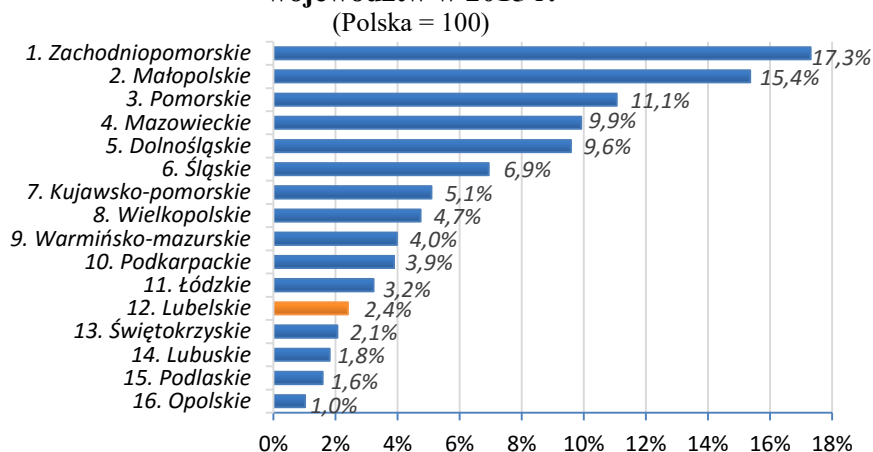
W okresie od stycznia do grudnia 2015 r. w województwie lubelskim w turystycznych obiektach noclegowych objętych badaniem KT-1 udzielono 1711,6 tys. noclegów, w tym dla turystów zagranicznych 171,4 tys. (tabl. 6.2). Stanowiło to 2,4% udzielonych noclegów w kraju i 1,2% noclegów udzielonych turystom zagranicznym. Pod względem liczby udzielonych noclegów ogółem województwo lubelskie znalazło się na 12. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.), a pod względem udzielonych noclegów turystom zagranicznym uplasowało się na 14. pozycji (w 2012 r. zajęło miejsce 12.). W porównaniu z 2012 r. liczba udzielonych noclegów ogółem wzrosła o 11,8%, a turystom zagranicznym o 12,1%, co było mniejszą zmianą niż ta, która nastąpiła średnio w Polsce (udzielone noclegi ogółem – 14,9%, turystom zagranicznym - 15,8%).

Tabl. 6.2. Udzielone noclegi w turystycznych obiektach noclegowych

Udzielone noclegi	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012=100	2012	2015	2012=100
	w tys.					
Ogółem.....	62 014,9	71 234,4	114,9	1 531,6	1 711,6	111,8
w tym turystom zagranicznym ...	11 876,6	13 757,7	115,8	152,8	171,4	112,2
W obiektach hotelowych.....	30 890,7	38 804,8	125,6	729,3	879,9	120,6
w tym turystom zagranicznym ..	9 424,6	11 302,4	119,9	139,2	152,0	109,2
W pozostałe objekty noclegowe....	31 124,2	32 429,6	104,2	802,3	831,8	103,7
w tym turystom zagranicznym ...	2 452,0	2 455,3	100,1	13,6	19,40	142,6

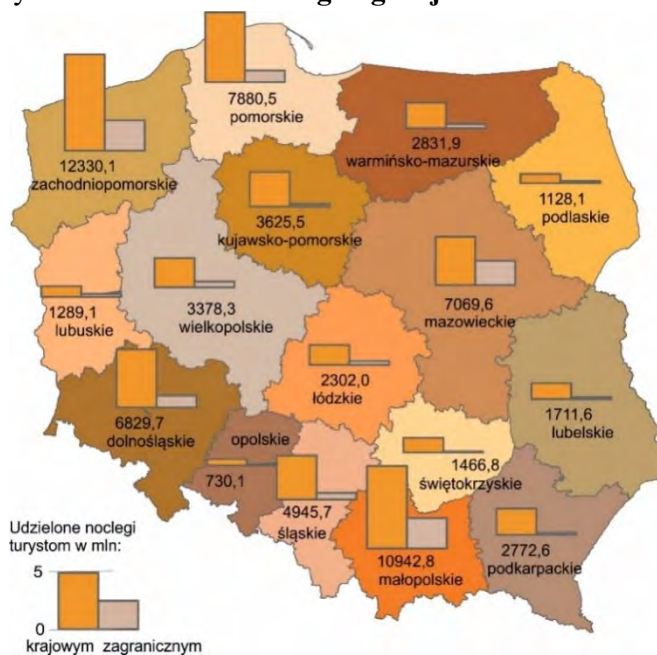
Ze względu na rozkład procentowy udzielonych noclegów turystom w obiektach noclegowych według województw w pierwszej piątce województw (zachodniopomorskie, małopolskie, pomorskie, mazowieckie i dolnośląskie) udzielono 63,2% ogółu noclegów w kraju (ryc. 6.6). Ponad połowa (51,1%) noclegów dla turystów zagranicznych została udzielona w trzech województwach (zachodniopomorskim, małopolskim i pomorskim).

Ryc. 6.6. **Udział udzielonych noclegów turystom w obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.**

Zróżnicowanie przestrzenne udzielonych noclegów ogółem i z podziałem na turystów krajowych i zagranicznych przedstawiono na ryc. 6.7. W 2015 r. w województwie lubelskim 10,0% noclegów (tak jak w 2012 r.) udzielonych zostało turystom zagranicznym i ich udział był niższy niż średnio w Polsce (19,3%). Wyższy od średniej krajowej udział noclegów udzielonych turystom zagranicznym odnotowano w czterech województwach (mazowieckie, małopolskie, zachodniopomorskie i lubuskie). Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 13. miejscu (tak jak w 2012 r.).

Ryc. 6.7. Udzielone noclegi wg województw w 2015 r.

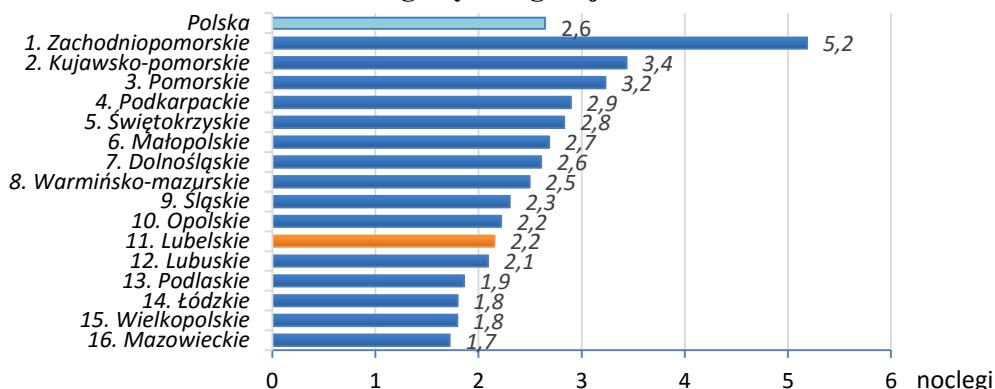

W 2015 r. w województwie lubelskim średni czas pobytu turysty w obiekcie noclegowym był krótszy (2,2 noclegi) niż w kraju (2,6 noclegi). Pod względem długości pobytu województwo lubelskie uplasowało się na 11. miejscu (tak jak w 2012 r.) (ryc. 6.8). Średni pobyt turysty z zagranicy w województwie lubelskim również był krótszy (1,5 nocleg) niż w kraju (2,4 noclegi). Pod tym względem województwo lubelskie zajmowało 15. miejsce (w 2012 r. 14.). Długość pobytu i związana z tym liczba noclegów spędzonych przez turystów w turystycznych obiektach noclegowych wiąże się głównie z celem odwiedzin. Najdłuższe pobyty odnotowano w województwach: zachodniopomorskim (5,2), kujawsko-pomorskim (3,4) i pomorskim (3,2), w których większość stanowiły obiekty sezonowe i zakłady uzdrowiskowe. Najkrócej turyści przebywali w województwach: mazowieckim (1,7), wielkopolskim i łódzkim (po 1,8) i były to raczej pobyty służbowe niż typowo rekreacyjne.

Dane dotyczące przeciętnej długości pobytu turystów w województwie lubelskim są zgodne z wcześniej zaprezentowanymi danymi dotyczącymi sezonowości obiektów i miejsc. Województwo lubelskie należy do grupy województw o średnim poziomie sezonowości, co oznacza, że pobyty turystów nie są jednoznacznie ukierunkowane – nie są to pobyty w większości rekreacyjne, ani w większości służbowe.

Ryc. 6.8. Przeciętna liczba noclegów udzielonych turystom w obiektach noclegowych wg województw w 2015 r.

W 2015 r. w województwie lubelskim, podobnie jak w kraju, ponad połowę noclegów udzielono w obiektach hotelowych (odpowiednio 51,4% i 54,5%). W 2012 r. zarówno w województwie lubelskim, jak i w kraju, więcej noclegów udzielono w „pozostałych obiektach noclegowych” (analogicznie 52,4% i 50,2%). W 2015 r. w grupie „pozostałe obiekty noclegowe” 42,8% stanowiły noclegi udzielone turystom przebywającym w zakładach uzdrowiskowych. Było to więcej niż przeciętnie w kraju (30,0%). W porównaniu z 2012 r. w województwie udzielono o 2,9% więcej noclegów w zakładach uzdrowiskowych, co było mniejszą zmianą niż ta, która nastąpiła w Polsce (13,1%).

W okresie od stycznia do grudnia 2015 r. w województwie lubelskim stopień wykorzystania miejsc noclegowych⁵ we wszystkich turystycznych obiektach noclegowych wyniósł 30,5% wobec 36,7% w Polsce (tabl. 6.3). W porównaniu z 2012 r. stopień wykorzystania miejsc noclegowych w województwie lubelskim pozostał praktycznie na tym samym poziomie, podczas gdy w kraju wzrósł średnio o 3,1 p. proc. Największe wykorzystanie miejsc noclegowych w województwie lubelskim – podobnie jak w kraju – odnotowano w zakładach uzdrowiskowych (odpowiednio 75,9% i 78,0%).

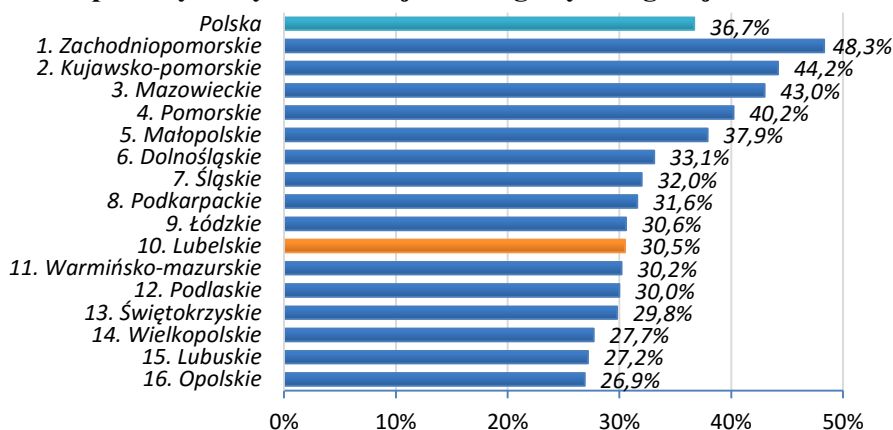
⁵ Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (wyrażony w procentach) wynika z porównania liczby udzielonych noclegów do nominalnej liczby miejsc noclegowych (suma miejsc noclegowych przygotowanych dla turystów w każdym dniu działalności obiektu).

Tabl. 6.3. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych	Polska		Lubelskie	
	2012	2015	2012	2015
	w %			
Ogółem	33,6	36,7	30,4	30,5
W obiektach hotelowych	33,1	36,6	27,8	28,9
W pozostałe obiekty noclegowe	34,2	36,7	33,2	32,5
w tym zakłady uzdrowiskowe	74,8	78,0	74,5	75,9

Pod względem stopnia wykorzystania miejsc noclegowych występuje duże zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi województwami. Najwyższy stopień wykorzystania miejsc noclegowych w 2015 r. odnotowano w województwie zachodniopomorskim (48,3%), a najniższy w opolskim (26,9%). Stopień wykorzystania miejsc noclegowych powyżej średniej krajowej wystąpił w pięciu regionach: zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim, mazowieckim, pomorskim i małopolskim (ryc. 6.9). Biorąc pod uwagę omawiany wskaźnik województwo lubelskie uplasowało się na 10. miejscu (w 2012 r. na 9. miejscu).

Ryc. 6.9. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych wg województw w 2015 r.

Przeprowadzona poniżej analiza popytowej strony rynku turystycznego na poziomie gmin województwa lubelskiego wymagała określenia jej zakresu. Przyjęto, że tworzy ją sześć zróżnicowanych pod względem znaczenia wskaźników cząstkowych, wszystkie o charakterze stymulanta, składających się na syntetyczny wskaźnik popytu turystycznego (SWPopT):

- x_1 – liczba turystów ogółem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;

- x_2 – udzielone noclegi ogółem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_3 – udzielone noclegi turystom zagranicznym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_4 – stopień wykorzystania miejsc noclegowych (%);
- x_5 – zwiedzający muzea i oddziały w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- x_6 – uczestnicy imprez w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

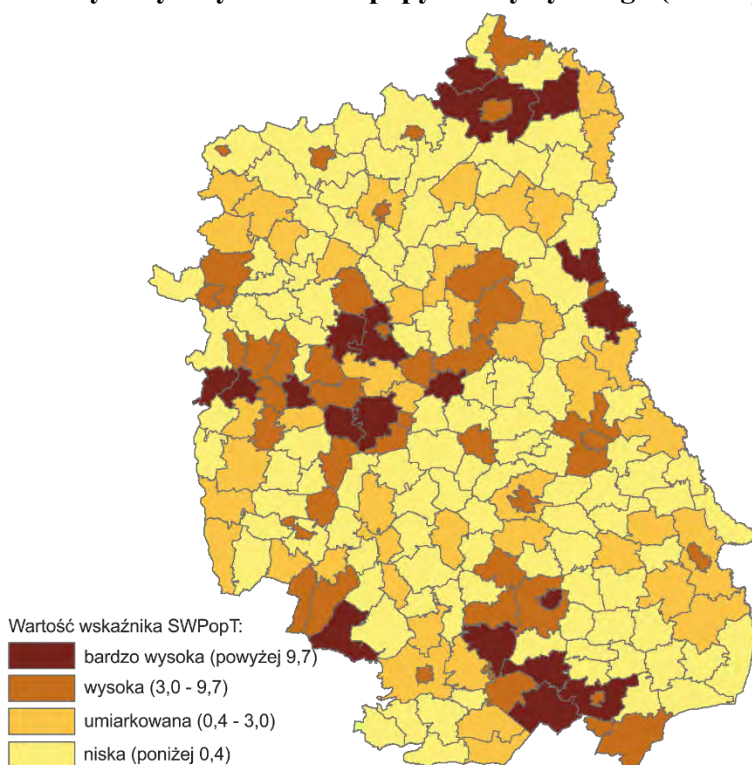
Powyższe wskaźniki ujęto we wzorze [10]. Przyjęte wagi wynikają z oceny znaczenia poszczególnych wskaźników z punktu widzenia analizy popytu turystycznego gminy.

$$[10] \quad SWPopT = 0,25 \cdot x_1 + 0,25 \cdot x_2 + 0,2 \cdot x_3 + 0,1 \cdot x_4 + 0,1 \cdot x_5 + 0,1 \cdot x_6$$

Jednocześnie założono, iż zastosowanie metody podwójnej średniej pozwoli na podział 213 gmin województwa lubelskiego na 4 grupy charakteryzujące się odpowiednio bardzo wysokim (grupa A), wysokim (grupa B), umiarkowanym (grupa C) i niskim (grupa D) poziomem popytu turystycznego.

Wyniki badania dotyczącego poziomu popytu turystycznego w gminach województwa lubelskiego w 2015 r. wskazały, iż zdecydowanym liderem była gmina Nałęczów (54,1). Pod względem wartości syntetycznego wskaźnika popytu turystycznego w czołówce uplasowały się także gminy: Kazimierz Dolny (46,7), Włodawa (gmina wiejska, 32,1), Biała Podlaska (gmina wiejska, 29,3) i Zalesie (17,4) (ryc. 6.10). Jednocześnie w grupie A obejmującej gminy wyróżniające się bardzo wysokim poziomem popytu turystycznego znalazło się 18 jednostek, a więc niepełna 9% badanej zbiorowości. Do grupy B cechującej się relatywnie wysokim poziomem popytu turystycznego zaliczono 42 gminy, tj. m. in.: miasto Puławy (9,5), Biała Podlaska (gmina wiejska) (9,4), Dębowa Kłoda (9,4), Chełm (gmina wiejska) (8,7), Niedrzwica Duża (8,5) i Firlej (8,3). W grupie C, obejmującej gminy o umiarkowanym poziomie popytu turystycznego, znalazło się 41 jednostek, w tym m.in. gminy: miasto Terespol (2,8), Frampol (2,8), Urszulin (2,8), Karczmiska (2,7), Niedźwiada (2,7), Opole Lubelskie (2,6), Krasnystaw (gmina wiejska 2,4), Terespol (gmina wiejska 2,4) i Uścimów (2,3). Z kolei grupa D, charakteryzująca się niskim poziomem popytu turystycznego, liczyła 112 gmin, w tym m.in. takie gminy wiejskie jak: Hrubieszów (0,3), Wola Mysłowska (0,3), Chrzanów (0,3) czy Cyców (0,3). Jednocześnie aż 99 jednostek uzyskało wyniki wskaźnika na poziomie 0.

Ryc. 6.10. Syntetyczny wskaźnik popytu turystycznego (SWPopT) w 2015 r.

Punktem wyjścia w analizie popytu turystycznego jest wielkość ruchu turystycznego, tj. zjawiska społeczno-ekonomicznego definiowanego jako przestrzenne przemieszczanie się ludzi, które jest związane z czasową i dobrowolną zmianą miejsca pobytu, środowiska i rytmu życia (Kowalczyk 2001). Cechy ruchu turystycznego to przede wszystkim: różnorodność form, masowość, dynamiczność, silna konkurencja w czasie i przestrzeni, wrażliwość na warunki atmosferyczne i związane z tym zaburzenia rytmiczności (Warszyńska 2003). Badania ruchu turystycznego mogą dotyczyć różnych jego aspektów (tabl. 6.4), bowiem jest on determinowany znaczącą liczbą czynników, m.in. środowiskowych, społecznych czy ekonomicznych. Jednakże zdecydowana większość informacji istotnych z punktu widzenia prowadzonych badań i analiz pozostaje poza zasięgiem stałej rejestracji statystycznej.

Tabl. 6.4. Parametry charakteryzujące ruch turystyczny

Parametry	Cechy
Wielkość, sezonowość, długość pobytu, częstotliwość przyjazdów	Liczba turystów, natężenie ruchu, udział turystów powracających.
Struktura ruchu turystycznego	Cechy demograficzne (wiek, płeć, stan rodzinny), społeczne (wykształcenie, zawód, pochodzenie społeczne), narodowościowe turystów.
Aspekt przestrzenny	Zasięg geograficzny ruchu turystycznego (miejsce pochodzenia turystów), obszary koncentracji ruchu w regionie (w różnym wymiarze tj. gmin, powiatów).
Sposób organizacji	Forma wyjazdu (indywidualna, grupowa)
Cel przyjazdu	Dominujące formy turystyki na danym obszarze
Motywy wyboru regionu jako miejsca destynacji turystycznej	Czynniki które zadecydowały, że został dokonany wybór danego obszaru.
Sposoby spędzania czasu podczas pobytu w regionie	Elementy potencjału turystycznego cieszące się największym zainteresowaniem (np. ranking atrakcji turystycznych).
Wydatki w czasie pobytu (podróży)	Szacowanie przychodów z działalności turystycznej i okołoturystycznej
Opinie na temat regionu	Ocena elementów zagospodarowania turystycznego oraz jakości obsługi (profesjonalizm kadr, gościnność mieszkańców).

Źródło: Opracowanie na podstawie Liszewski, Włodarczyk 2010.

Badania ruchu turystycznego są istotne z kilku względów. Przede wszystkim pozwalają uzyskać dane dotyczące wielkości przepływów związanych z podróżami turystycznymi oraz dostarczają informacji na temat profilu turysty odwiedzającego dany region. Ponadto umożliwiają weryfikację skuteczności stosowanych narzędzi promocji, są więc ważne z punktu widzenia działań realizowanych w ramach polityki turystycznej danego samorządu lokalnego.

W 2015 r. spośród 213 gmin województwa lubelskiego największym zainteresowaniem odwiedzających cieszyły się gminy: Lublin, Kazimierz Dolny, Zamość (gmina miejska), Nałęczów i Puławy (gmina miejska). Jednocześnie warto dodać, iż przepływy związane z podróżami odbywanymi w celach turystycznych odnotowano jedynie w 91 gminach. Biorąc pod uwagę rozkład przestrzenny udzielonych noclegów można zauważyć jego znaczącą koncentrację w 2 gminach, tj. Nałęczowie (21,2%) i Lublinie (20,3%). Ponadto 10 pierwszych gmin zestawienia (4 miasta na prawach powiatu, Nałęczów, Kazimierz Dolny, Włodawa (gmina wiejska), Puławy

(gmina miejska), Krasnobród, i Janów Lubelski) skupiało 75,9% wszystkich udzielonych noclegów, co oznacza iż w pozostałych gminach ruch turystyczny miał marginalne znaczenie.

Intensywność ruchu turystycznego, a więc jego natężenie w odniesieniu do potencjału ludnościowego danego obszaru ukazuje jeden z podstawowych wskaźników monitorujących wielkość ruchu turystycznego, jakim jest liczba turystów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W 2015 r. najwyższą jego wartość odnotowano w gminach: Kazimierz Dolny (1026,0), Nałęczów (5647,5), Włodawa (gmina wiejska, 5047,2), Zalesie (3800,4) i Krasnobród (2187,2). Wysoka wartość wskaźnika może wskazywać na istotne znaczenie potencjału turystycznego jako jednego z endogenicznych zasobów rozwojowych lokalnej gospodarki. Kolejnym ważnym w tym kontekście miernikiem jest liczba udzielonych noclegów (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców). W tym przypadku niekwestionowanym liderem była gmina Nałęczów (40263,5). W pierwszej piątce zestawienia znalazły się także gminy: Kazimierz Dolny (18430,7), Włodawa (gmina wiejska, 15884,9), Krasnobród (8927,8) i Susiec (4059,8). Z kolei analizując wskaźnik dot. udzielonych noclegów turystom zagranicznym (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców), w czołówce zestawienia znalazły się Biała Podlaska (gmina wiejska, 948,6), Lublin (256,5), Konopnica (230,8) Zamość (gmina miejska, 230,1) i Nałęczów (218,5).

Uznawana za jedną z bardziej problematycznych kwestii popytu turystycznego sezonowość w turystyce przejawia się systematycznymi w skali roku wahaniami wielkości ruchu turystycznego. Najczęściej uwarunkowana jest czynnikami klimatycznymi oraz społeczno-ekonomicznymi, związanymi w szczególności z organizacją czasu pracy i nauki. Skutkuje niepełnym i niezrównoważonym wykorzystaniem dostępnych zasobów, a także utratą potencjalnych zysków. Powoduje brak równowagi w turystyce, bowiem prowadzi do nadmiernego obciążenia społecznego i ekologicznego lub też przejawia się w zupełnym niewykorzystaniu dostępnej infrastruktury turystycznej. Ponadto utrudnia efektywne zarządzanie obiektami turystycznymi oraz przyczynia się do niestabilności na lokalnym rynku pracy. W efekcie powoduje wiele negatywnych konsekwencji zarówno w sferze przestrzennej, środowiskowej, społecznej oraz ekonomicznej (ryc. 6.11).

Można wyróżnić trzy typy destynacji o różnej formie sezonowości (Bender i in. 2005):

- obszary o wyraźnym zjawisku sezonowości (regiony typowo turystyczne),
- obszary z umiarkowaną sezonowością (regiony w pobliżu ośrodków miejskich),

- obszary o niskiej sezonowości (przede wszystkim miasta).

W celu ograniczenia negatywnych skutków sezonowości podejmowane są różnorodne działania, wśród których najczęściej stosowane to (Borzyszkowski 2014):

- różnicowanie cen w sezonie i poza nim,
- rozwój produktów turystycznych umożliwiających wydłużenie głównego sezonu turystycznego,
- dostosowanie ofert turystycznych do określonych segmentów rynkowych (np. turystyka biznesowa).

Ryc. 6.11. **Konsekwencje sezonowej zmienności**

sfera przestrzenna	sfera ekonomiczna	sfera środowiskowa	sfera społeczna
<ul style="list-style-type: none"> • konieczność utrzymywania w przestrzeni infrastruktury wykorzystywanej tylko w trakcie sezonu turystycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • trudność w planowaniu i realizacji polityki finansowej 	<ul style="list-style-type: none"> • degradacyjny wpływ turystyki na elementy środowiska geograficznego podczas sezonu 	<ul style="list-style-type: none"> • podporządkowanie rytmu życia stałej ludności obszaru potrzebom wynikającym z obsługi ruchu turystycznego

Źródło: Meyer 2008.

Analiza ruchu turystycznego w gminach województwa lubelskiego wskazuje na jego nierównomierne natężenie, co niewątpliwie wynika z sezonowości popytu turystycznego. Noclegi udzielone w województwie lubelskim w lipcu i sierpniu stanowiły 44,7% ogółu udzielonych noclegów w ciągu roku. Problem sezonowości był szczególnie widoczny w 25 gminach, przy czym w przypadku pięciu z nich takich jak: Kodeń, Stary Brus, Wola Uhruska, Dubienka i Potok Wielki wskaźnik sezonowości (udział udzielonych noclegów w lipcu i sierpniu w ogółem udzielonych noclegów) wyniósł 100%, co oznacza, że poza miesiącami typowo wakacyjnymi tj. lipcem i sierpniem w gminach tych nie odbywał się ruch turystyczny.

Wielkość ruchu turystycznego znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w liczbie osób korzystających z obiektów noclegowych, liczbie udzielonych noclegów oraz stopniu wykorzystania miejsc noclegowych. Analiza ostatniego wskaźnika pozwala na sformułowanie wniosków w zakresie faktycznej oraz potencjalnie możliwej wielkości ruchu turystycznego. Wśród 91 gmin województwa lubelskiego, na obszarze których były zlokalizowane miejsca noclegowe, w 2015 r. liderem pod

względem stopnia ich wykorzystania była gmina Nałęczów (66,2%). Wysoka wartość wskaźnika uwarunkowana była splotem kilku czynników. Położony w otulinie Kazimierskiego Parku Krajobrazowego, a jednocześnie w granicach metropolitalnych Lublina, Nałęczów jest jednym z najbardziej znanych uzdrowisk w Polsce. Ponadto bogactwo walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz kulturowych gminy wpływa na jej rozpoznawalność przyczyniając się tym samym do ograniczenia wahań wielkości ruchu turystycznego w skali roku. Wydaje się, iż o ile sam fakt posiadania statusu uzdrowiska może znacząco wpływać na równowagę poziomu wykorzystania infrastruktury noclegowej, o tyle z pewnością nie jest czynnikiem gwarantującym wysoki stopień jej wykorzystania. Przykładem może być gmina Krasnobród, w której wartość wskaźnika ukształtowała się na poziomie 31,3%, a więc była ponad dwukrotnie niższa niż w przypadku gminy Nałęczów. Poza liderem, w pierwszej piątce zestawienia znalazły się gminy Leśna Podlaska (65,9%), Tomaszów Lubelski (gmina wiejska, 45,1%), Lubartów (gmina miejska, 41,8%) i Janowiec (41,2%). Relatywnie niski poziom wskaźnika odnotowały natomiast 4 gminy – miasta na prawach powiatu, które ze względu na specyfikę oraz miejski charakter dysponowały większymi możliwościami w zakresie przełamania sezonowości, różnicowania produktów turystycznych i dostosowywania ich do określonych segmentów rynku. Analizując stopień wykorzystania bazy noclegowej gmin województwa lubelskiego w województwie lubelskim w 2015 r. można stwierdzić, iż istnieją większe możliwości w zakresie obsługi ruchu turystycznego na ich terenie. Wydaje się, iż jedną z podstawowych barier stanowi zjawisko sezonowości. Problemem może też być niewystarczająca promocja i brak odpowiednich działań marketingowych realizowanych przez podmioty działające na lokalnym rynku turystycznym.

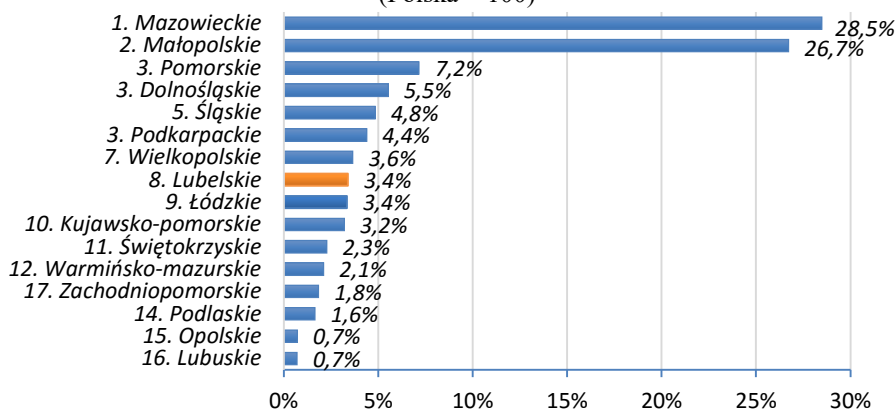
Analizy popytu turystycznego coraz częściej uwzględniają także ruch turystyczny związany z uczestnictwem w wydarzeniach kulturalnych. Imprezy o charakterze kulturalno-artystycznym stanowią jeden z podstawowych elementów turystyki, niejednokrotnie są bowiem motywem przewodnim, przyczyną dla której odbywana jest podróż turystyczna.

W ciągu 2015 r. w województwie lubelskim muzea (łącznie z oddziałami) odwiedziło 1131,9 tys. osób, co stanowiło 3,4% ogółu zwiedzających w kraju. Pod względem liczby osób zwiedzających muzea w 2015 r. województwo lubelskie uplasowało się na 8. miejscu w kraju (ryc. 6.12). Jednocześnie udział procentowy osób zwiedzających muzea w poszczególnych województwach w 2015 r. wahał się w przedziale

od 0,7% w województwie lubuskim do 28,5% w mazowieckim. Muzea w województwach mazowieckim i małopolskim zwiedziła ponad połowa (55,2%) wszystkich zwiedzających muzea w kraju.

Ryc. 6.12. **Udział zwiedzających muzea (łącznie z oddziałami) wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W 2015 r. w województwie lubelskim w przedstawieniach teatralnych i muzycznych uczestniczyło 224,1 tys. widzów (tabl. 6.6). Stanowiło to 1,9% wszystkich widzów w Polsce, co lokowało województwo lubelskie na 14. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). W porównaniu z 2012 r. liczba widzów w teatrach i instytucjach muzycznych w województwie lubelskim pozostała praktycznie na tym samym poziomie, podczas gdy w kraju odnotowano wzrost średnio o 12,6%.

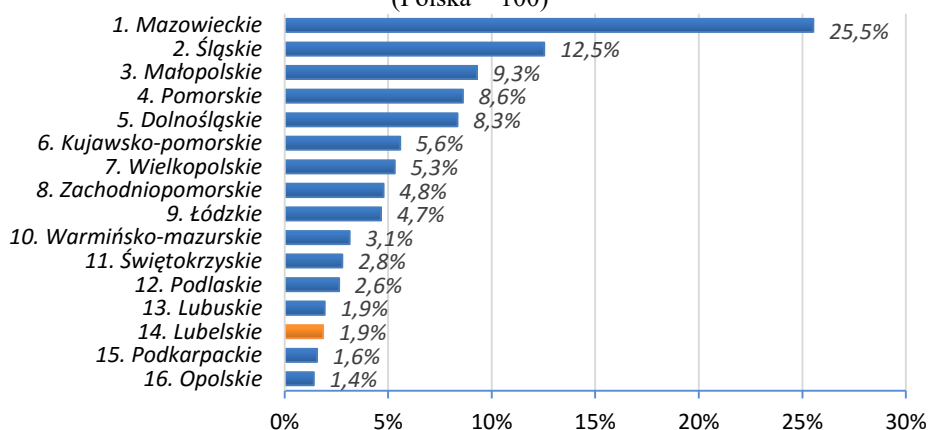
Tab. 6.5. **Uczestnictwo w działalności scenicznej i imprezach masowych**

Wyszczególnienie	Polska			Lubelskie		
	2012	2015	2012= 100	2012	2015	2012= 100
Widzowie ^a i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych w tys.	10 681,0	12 030,5	112,6	224,0	224,1	100,0
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 mieszkańców ...	277	313	x	103	105	x
Zwiedzający muzea i oddziały muzealne w tys.	26 709,5	33 271,3	124,6	836,1	1 131,9	135,4
Uczestnicy imprez masowych w tys.	22 013,8	23 297,4	105,8	571,1	758,8	132,9

a Widzowie i słuchacze według miejsca prezentacji.

Na ryc. 6.13. przedstawiono udział widzów i słuchaczy uczestniczących w przedstawieniach teatralnych i muzycznych według województw. Pierwsze trzy województwa zestawienia tj. mazowieckie, śląskie i małopolskie skupiały niemal połowę (47,4%) wszystkich widzów i słuchaczy w Polsce. Udział procentowy widzów i słuchaczy w poszczególnych województwach wahał się w przedziale pomiędzy 1,4% w województwie opolskim do 25,5% w mazowieckim.

Ryc. 6.13. Udział widzów i słuchaczy^a uczestniczących w przedstawieniach teatralnych i muzycznych wg województw w 2015 r.
(Polska = 100)

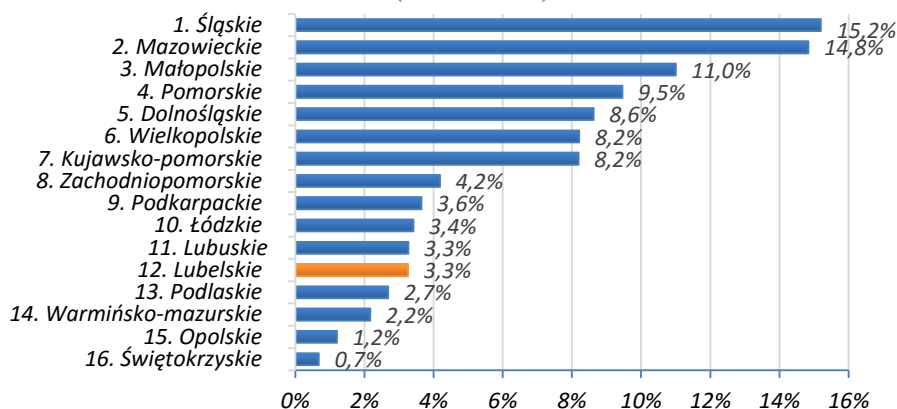

a Widzowie i słuchacze według miejsca prezentacji.

Z przeliczenia liczby osób odwiedzających teatry i instytucje muzyczne na 1000 ludności wynika, że w 2015 r. w województwie lubelskim na 1000 mieszkańców przypadało 105 widzów i słuchaczy. W kraju było to przeciętnie 313 osób. Stawiało to województwo lubelskie na 15. miejscu w kraju (w 2012 r. na 16.). Najwięcej widzów i słuchaczy na 1000 ludności przypadało w województwie mazowieckim (575), następnie w pomorskim (449) i dolnośląskim (346).

W 2015 r. w zorganizowanych imprezach masowych w województwie lubelskim uczestniczyło 758,8 tys. osób. Stanowiło to 3,3% wszystkich uczestników imprez masowych w Polsce, co plasowało województwo lubelskie na 12. miejscu w kraju (w 2012 r. na 13.). W porównaniu z 2012 r. liczba uczestników imprez masowych w województwie lubelskim wzrosła o 32,9% i był to wyższy wzrost niż przeciętnie w kraju (5,8%). W pierwszej piątce województw (śląskie, mazowieckie, małopolskie, pomorskie i dolnośląskie) w imprezach masowych uczestniczyło 59,1% wszystkich osób uczestniczących w kraju (ryc. 6.14).

Ryc. 6.14. **Udział uczestników imprez masowych wg województw w 2015 r.**
(Polska = 100)

W 2015 r. wśród 54 gmin województwa lubelskiego, w których miały miejsce imprezy turystyczne, najwięcej uczestników w przeliczeniu na 1000 ludności zarejestrowano w gminach: Łęczna, Lublin, Potok Wielki, Firlej i Końskowola. Bez wątpienia wydarzenia kulturowo-turystyczne są czynnikiem pobudzającym popyt na inne usługi, narzędziem promocji oraz przełamywania sezonowości, przyczyniają się zatem do rozwoju lokalnej gospodarki

Potencjał turystyczny gmin województwa lubelskiego

W dobie stosunkowo szybkiego rozwoju zjawisk turystycznych na analizowanym terenie, obecności szeregu nowych produktów turystycznych i pojawiającej się konkurencyjności między obszarami/regionami turystycznymi, właściwym wydaje się podjęcie badań i analiz nad oceną potencjału turystycznego, wskazanie przestrzennego zróżnicowania wielkości zasobów turystycznych i poziomu rozwoju bazy materialnej turystyki oraz wskazanie terenów potencjalnie atrakcyjnych do za-inwestowania okołoturystycznego. Doświadczenia wielu regionów i miejscowości turystycznych na świecie wskazują bowiem, że właściwy (uwzględniający interakcje ze środowiskiem przyrodniczym, społecznym i ekonomicznym) rozwój turystyki jest możliwy jedynie wtedy, gdy odbywa się w sposób planowy. Władze regionalne i lokalne powinny zatem poszukiwać właściwych dla danej jednostki kierunków rozwoju, przy czym wybór ten powinien być poprzedzony licznymi analizami dotyczącymi uwarunkowań rozwoju turystyki czy stopnia atrakcyjności walorów turystycznych.

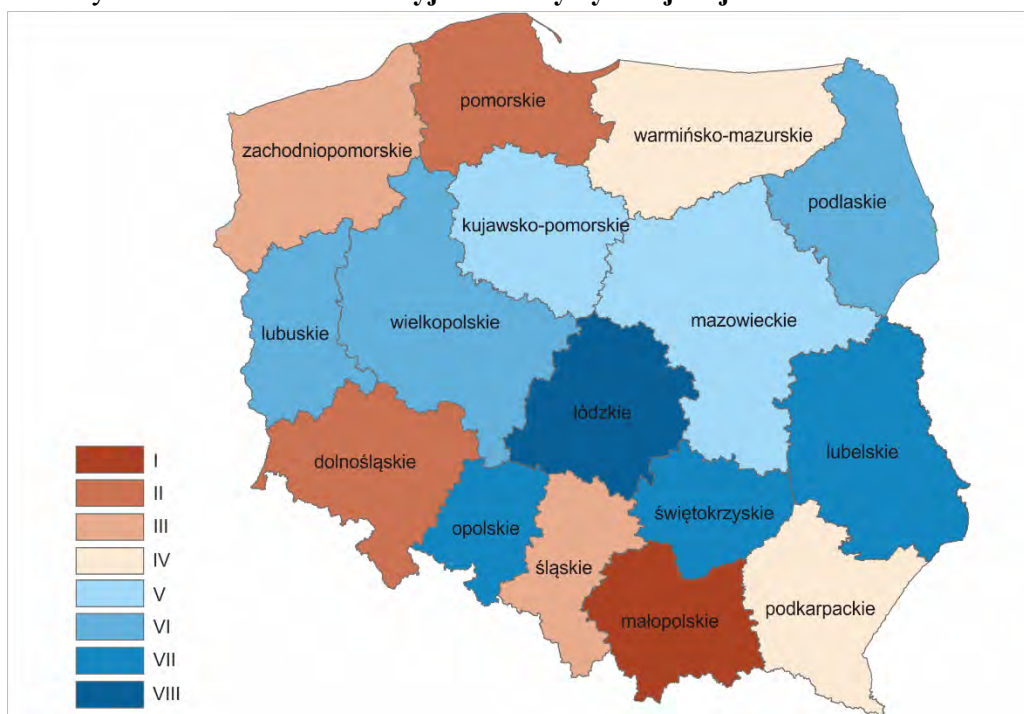
Do oceny atrakcyjności turystycznej województwa lubelskiego na tle pozostałych regionów Polski wykorzystano wyniki badania przeprowadzonego przez GUS, które zostały zaprezentowane w publikacji „Turystyka w 2015 r.” (GUS 2016b). Kluczowym elementem raportu było stworzenie rankingu oraz dokonanie klasyfikacji województw ze względu na poziom atrakcyjności turystycznej. W tym celu skonstruowano wskaźnik atrakcyjności turystycznej (WAT)⁶, będący sumą wskaźników atrakcyjności kulturowej (z wagą 0,4), atrakcyjności środowiskowej (z wagą 0,4) oraz atrakcyjności biznesowo-hotelowej (z wagą 0,2) przy uwzględnieniu poprawki transgranicznej (GUS 2016b). Zgodnie z wynikami analizy, najbardziej atrakcyjnymi pod względem turystycznym są województwa: małopolskie, pomorskie i dolnośląskie. Wysoką wartość miernika cechuje się również województwo śląskie i zachodniopomorskie. W świetle uzyskanych wyników województwo lubelskie jest jednym z najmniej atrakcyjnych turystycznie regionów, plasując się na 15. pozycji w Polsce i wyprzedzając jedynie województwo łódzkie.

---

⁶ Metodologia zastosowana przez GUS do analizy atrakcyjności turystycznej województw oraz metodologia zastosowana w niniejszej pracy na potrzeby oceny potencjału turystycznego gmin w województwie lubelskim różnią się ze względu na odmienną specyfikę obszarów turystycznych na poziomie regionalnym i lokalnym oraz różny zakres dostępnego materiału badawczego (danych statystycznych).

Autorzy omawianego raportu GUS dokonali również klasyfikacji województw pod względem atrakcyjności turystycznej, wyodrębniając osiem grup, z czego w grupie I znalazły się województwa najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym, zaś w klasie VIII – regiony charakteryzujące się najniższym poziomem omawianego miernika. Wyniki klasyfikacji zostały zaprezentowane na ryc. 7.1. Najbardziej atrakcyjne turystycznie regiony położone są w północnej części kraju (obejmując województwo zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie) oraz w jego południowej części (obejmując województwo dolnośląskie, śląskie, małopolskie oraz podkarpackie z wyłączeniem województwa opolskiego). Regiony odznaczające się relatywnie niskim poziomem atrakcyjności turystycznej położone są w środkowym pasie kraju, poczynając od województwa lubuskiego na zachodzie, poprzez województwa wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie, świętokrzyskie oraz podlaskie i lubelskie na wschodzie.

Ryc. 7.1. Wskaźnik atrakcyjności turystycznej województw w 2015 r.

Źródło: GUS 2016b.

Obok atrakcyjności turystycznej, głównym czynnikiem wpływającym na poziom potencjału turystycznego jednostek przestrzennych jest rozwój funkcji turystycznej. Najczęściej jest on określany poprzez liczbę turystycznych obiektów noclegowych, miejsc noclegowych oferowanych turystom, a jego wykorzystanie mierzone jest poprzez liczbę korzystających z noclegów, liczbę udzielonych noclegów czy też średnią długość pobytu turystów. Oprócz charakterystyk liczbowych, do pomiaru funkcji turystycznej służą wskaźniki natężenia ruchu turystycznego.

W celu dokonania oceny potencjału turystycznego województwa lubelskiego przeprowadzono analizę rozwoju funkcji turystycznej Polski według województw. Dostępna literatura dotycząca wskaźników funkcji turystycznej obszaru wymienia szereg miar pogrupowanych ze względu na aspekt, jaki objaśniają. W niniejszym opracowaniu posłużono się zestawem mierników reprezentantów, które podzielono na dwie zasadnicze grupy:

- wskaźniki zagospodarowania turystycznego – według Bartje’a-Deferta, wskaźnik gęstości bazy turystycznej i rozwoju bazy turystycznej,
- wskaźniki intensywności ruchu turystycznego – według Schneidera, Charvata i Deferta.

Tabl. 7.1. Wyniki analizy wskaźnikowej wg województw

Województwa	Liczba turystycznych obiektów noclegowych na 100 km ²	Wskaźnik					
		intensywności ruchu turystycznego			zagospodarowania turystycznego		
		według Bartje’a-Deferta	gęstości bazy noclegowej	rozwoju bazy noclegowej	według Schneidera	według Chervata	według Deferta
POLSKA	3,2	1,85	2,27	38	70	185	86
Dolnośląskie	4,3	2,07	3,02	44	90	235	131
Kujawsko-pomorskie ..	2,0	1,37	1,59	37	51	174	59
Lubelskie	1,5	1,02	0,87	36	37	80	32
Lubuskie	2,1	1,82	1,33	33	60	126	44
Łódzkie	1,9	0,93	1,27	55	51	92	70
Małopolskie	9,5	2,68	5,95	45	121	325	268
Mazowieckie	1,4	0,92	1,38	84	77	132	116
Opolskie	1,8	0,94	1,00	35	33	73	35
Podkarpackie	3,0	1,35	1,61	33	45	130	54
Podlaskie	1,3	1,13	0,67	45	51	95	30
Pomorskie	8,3	4,41	5,56	24	106	342	133
Śląskie	5,1	1,00	3,72	47	47	108	174
Świętokrzyskie	2,1	1,28	1,37	32	41	116	44
Warmińsko-mazurskie	2,0	2,77	1,66	28	79	196	47
Wielkopolskie	2,4	1,23	1,44	44	54	97	63
Zachodniopomorskie ..	5,7	7,04	5,67	20	139	719	104

W 2015 r. średnio w województwie lubelskim na 100 km² przypadało 1,5 turystycznych obiektów noclegowych (posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych) wobec 3,2 w kraju (tabl. 7.1). Wskaźnik przekraczający średnią krajową odnotowano w pięciu województwach: małopolskie (9,5), pomorskie (8,3), zachodniopomorskie (5,7), śląskie (5,1) i dolnośląskie (4,3). Najmniej turystycznych obiektów noclegowych przypadających na 100 km² było w województwie podlaskim (1,3) i mazowieckim (1,4). Pod tym względem województwo lubelskie znajdowało się na 14. miejscu (w 2014 r. na 13. miejscu).

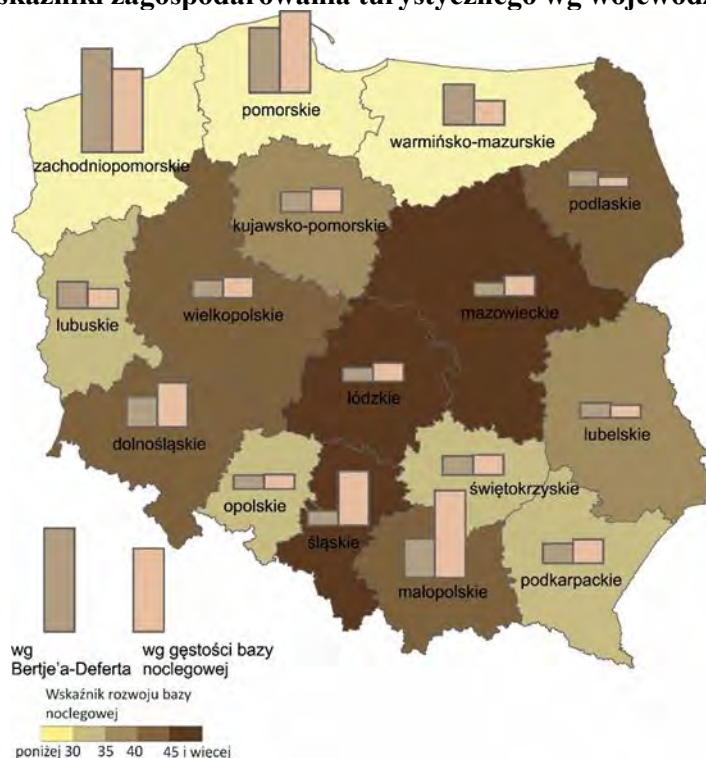
Jednym z najczęściej stosowanych w literaturze wskaźników jest zaliczony do grupy wskaźników zagospodarowania turystycznego wskaźnik według Baretje'a-Deferta. Wyraża on liczbę miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców. Wartość tego wskaźnika w 2015 r. dla województwa lubelskiego wynosiła 1,02 wobec 1,85 w kraju, co stawiało województwo lubelskie na 12. miejscu (w 2012 r. 14. miejsce). Województwami najliczniej wyposażonymi w zakresie turystycznych miejsc noclegowych (odniesionych do liczby mieszkańców) były województwa: zachodniopomorskie (7,04), pomorskie (4,41) i warmińsko-mazurskie (2,77).

Kolejną miarą wziętą pod uwagę przy przeprowadzaniu analizy potencjału turystycznego jest wskaźnik gęstości bazy noclegowej. Określa on liczbę miejsc noclegowych zaoferowanych turystom przypadających na 1 km² powierzchni danego obszaru. W 2015 r. w województwie lubelskim średnia gęstość bazy noclegowej wynosiła 0,87 miejsc noclegowych na 1 km² wobec 2,27 w Polsce. Wartości wyższe niż średnia krajowa odnotowano w pięciu województwach: małopolskie (5,95), pomorskie (5,56), zachodniopomorskie (5,27), śląskie (3,72) i dolnośląskie (3,02). Pod tym względem województwo lubelskie uplasowało się na 15. miejscu (tak jak w 2012 r.).

Ostatnią miarą z grupy zagospodarowania turystycznego jest wskaźnik rozwoju bazy noclegowej, liczony jako iloraz korzystających w ciągu roku z noclegów do liczby miejsc noclegowych. W 2015 r. w województwie lubelskim średnio z jednego miejsca noclegowego w turystycznych obiektach noclegowych korzystało 36 turystów wobec 38 w kraju. Pod tym względem województwo uplasowało się na 9. miejscu w kraju (tak jak w 2012 r.). Przeciętna wartość wskaźnika rozwoju bazy noclegowej była najwyższa w województwach o niskiej sezonowości, czyli w: mazowieckim (84), łódzkim (55) i śląskim (47). W województwach posiadających dużą liczbę miejsc sezonowych takich jak zachodniopomorskie czy pomorskie powyższy wskaź-

nik był niższy niż średni w kraju i wyniósł odpowiednio 20 i 24 turystów. Zróżnicowanie przestrzenne w zakresie omówionych powyżej wskaźników zagospodarowania turystycznego zostało przedstawione na ryc. 7.2.

Ryc. 7.2. Wskaźniki zagospodarowania turystycznego wg województw w 2015 r.

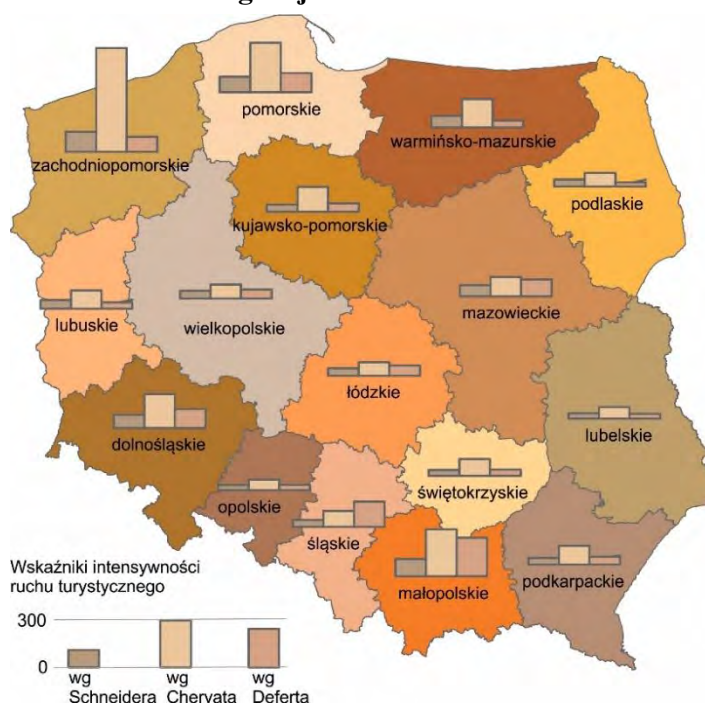
Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Schneidera wyraża liczbę turystów korzystających z noclegów przypadających na 100 mieszkańców. W 2015 r. na 100 mieszkańców województwa lubelskiego przypadało 37 turystów korzystających z noclegów wobec 70 w kraju. Pod tym względem województwo zajmowało 15. miejsce (tak jak w 2012 r.). Najwięcej turystów korzystających z noclegów w przeliczeniu na 100 mieszkańców danego obszaru terytorialnego było w województwie zachodniopomorskim (139), następnie w małopolskim (121) i pomorskim (106).

Drugi rozpatrywany wskaźnik intensywności ruchu turystycznego – wskaźnik Charvata – wyniósł w 2015 r. dla województwa lubelskiego 80. Oznacza to, że na 100 mieszkańców województwa lubelskiego przypadało 80 udzielonych noclegów w turystycznych obiektach noclegowych wobec 185 w kraju. Pod tym względem

województwo lubelskie uplasowało się na 15. miejscu (tak jak w 2012 r.). Dla porównania najwyższe wartości powyższy wskaźnik osiągnął w województwie zachodniopomorskim (719), następnie pomorskim (342) i małopolskim (325).

Ryc. 7.3. Wskaźniki intensywności ruchu turystycznego wg województw w 2015 r.

Kolejną miarą wziętą pod uwagę przy przeprowadzaniu analizy funkcji turystycznej województwa lubelskiego jest wskaźnik Deferta. Jest to miara pozwalająca ocenić gęstość ruchu turystycznego, gdyż dostarcza informacji o liczbie turystów korzystających z noclegów przypadających na 1 km² powierzchni danej jednostki terytorialnej. W 2015 r. w województwie lubelskim średnio z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych w odniesieniu do powierzchni skorzystało prawie 32 osoby na 1 km² wobec 86 w kraju. Pod tym względem województwo zajmowało 15 miejsce w kraju (tak jak w 2012 r.). Miara ta nie pokazuje jednak rzeczywistej gęstości ruchu turystycznego występującego w danym województwie. Na danym obszarze mogą znajdować się popularne ośrodki dla wycieczkowiczów, którzy przybywają do miejscowości w celu zwiedzenia atrakcji turystycznej (np. zabytkowe zespoły urbanistyczne – Zamość, Kazimierz Dolny, unikatowe atrakcje turystyczne -

Pałac Zamoyskich w Kozłówce, czy też obiekty sakralne np. Sanktuarium Matki Boskiej Kodeńskiej w Kodniu) lub turystów nocujących w miejscowościach ościenych. Wówczas gęstość ruchu turystycznego na danym obszarze może być znacznie wyższa niż pokazuje to wskaźnik Deferta. Zróżnicowanie przestrzenne w zakresie omówionych powyżej wskaźników intensywności ruchu turystycznego zostało przedstawione na ryc. 7.3. Na podstawie uzyskanych wyników poziom zagospodarowania turystycznego oraz intensywności ruchu turystycznego w województwie lubelskim na tle pozostałych regionów można uznać za bardzo niski.

Podstawowym celem niniejszej pracy jest ocena potencjału turystycznego w województwie lubelskim w ujęciu gminnym, bazująca na ocenie poziomu atrakcyjności turystycznej oraz rozwoju funkcji turystycznej. W tym celu skonstruowano trzy wskaźniki syntetyczne:

- zintegrowany wskaźnik atrakcyjności turystycznej (ZWAT);
- zintegrowany wskaźnik funkcji turystycznej (ZWFT);
- zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego (ZWPT).

Pierwszy z wyżej wymienionych mierników jest sumą syntetycznego wskaźnika atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) z wagą 0,4, syntetycznego wskaźnika atrakcyjności kulturowej (SWAK) z wagą 0,4 oraz syntetycznego wskaźnika dostępności komunikacyjnej (SWDK) z wagą 0,2. Zintegrowany wskaźnik funkcji turystycznej został zbudowany jako suma syntetycznego wskaźnika polityki turystycznej (SWPolT) z wagą 0,2, syntetycznego wskaźnika podaży turystycznej (SWPodT) z wagą 0,4 oraz syntetycznego wskaźnika popytu turystycznego (SWPopT) z wagą 0,4. Z kolei finalny zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego, będący ostatecznym rezultatem badania, skonstruowany został jako suma syntetycznego wskaźnika atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) z wagą 0,2, syntetycznego wskaźnika atrakcyjności kulturowej (SWAK) z wagą 0,2, syntetycznego wskaźnika dostępności komunikacyjnej (SWDK) z wagą 0,1, syntetycznego wskaźnika polityki turystycznej (SWPolT) z wagą 0,1, syntetycznego wskaźnika podaży turystycznej (SWPodT) z wagą 0,2 oraz syntetycznego wskaźnika popytu turystycznego (SWPopT) z wagą 0,2.

Mając na uwadze pewną sztuczność podziału administracyjnego w kontekście analiz atrakcyjności turystycznej oraz uwzględniając wzajemną współzależność jednostek administracyjnych położonych w bezpośrednim sąsiedztwie w zakresie ich potencjału turystycznego, konieczne staje się wyodrębnienie większych obszarów funkcjonalnych, obejmujących powiązane ze sobą przestrzennie gminy o wysokim poziomie atrakcyjności oraz rozwiniętej funkcji turystycznej, przekładających się na

generalną ocenę potencjału turystycznego. W badaniach nad regionalizacją przestrzenną turystycznych jednostek przestrzennych wyróżnia się: rejony turystyczne, obszary turystyczne, obszary recepcji turystycznej, przestrzeń turystyczna, teren turystyczny, destynacja turystyczna oraz region turystyczny (Nawrot, Zmysłony 2009). W niniejszym opracowaniu posłużono się pojęciem obszaru turystycznego, które zdaniem Ł. Nawrota i P. Zmysłonego (2009) powinno być stosowane w celu określania terenów niespełniających wymagań dotyczących regionu turystycznego (przede wszystkim z powodu braku precyzyjnego kryterium ich delimitacji), aczkolwiek wyodrębnianych dla celów określonego badania.

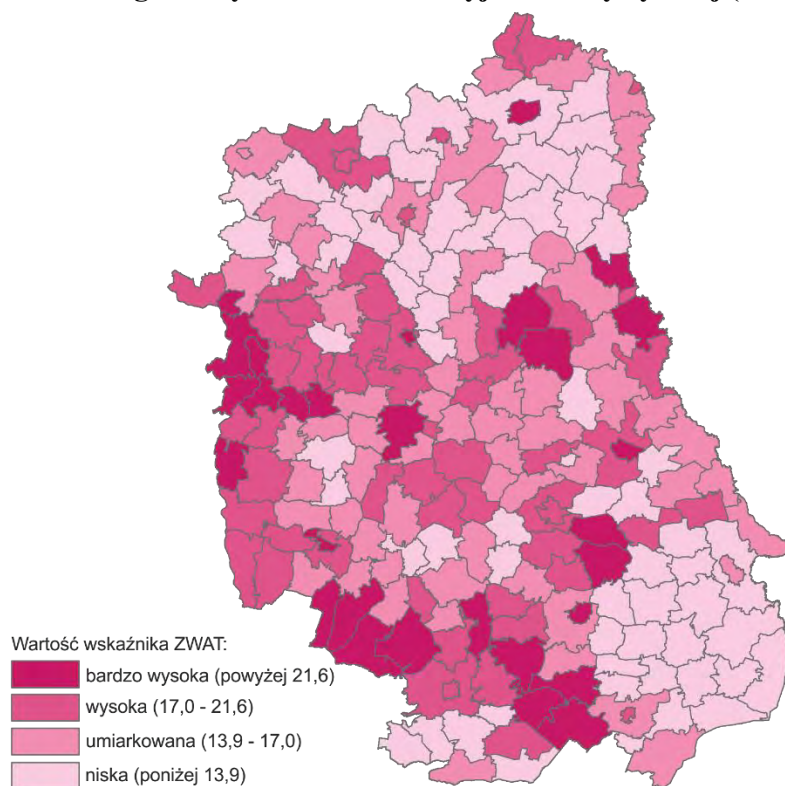
Tabl. 7.2. **Gminy województwa lubelskiego o najwyższej wartości ZWAT**

Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
1.	Lublin	52,8	15.	Dzwola	24,3
2.	Zamość	44,5	16.	Kraśnik (gm. miejska)	24,1
3.	Kazimierz Dolny	37,0	17.	Lubartów (gm. miejska)	23,7
4.	Zwierzyniec	33,6	18.	Biała Podlaska	23,6
5.	Janów Lubelski	33,2	19.	Skierbieszów	23,4
6.	Puławy (gm. miejska)	28,3	20.	Nałęczów	23,3
7.	Urszulin	27,9	21.	Józefów	23,0
8.	Chełm (gm. miejska)	26,3	22.	Wąwolnica	23,0
9.	Włodawa (gm. wiejska)	25,8	23.	Puławy (gm. wiejska)	22,9
10.	Radecznica	25,7	24.	Janowiec	22,5
11.	Krasnobród	25,6	25.	Dęblin	22,3
12.	Sosnowica	25,2	26.	Susiec	22,3
13.	Modliborzyce	24,4	27.	Potok Wielki	22,2
14.	Kraśniczyn	24,3	28.	Łaziska	21,7

Zgodnie z wynikami przeprowadzonej analizy, najbardziej atrakcyjną pod względem turystycznym gminą województwa lubelskiego jest Lublin, który osiągnął wartość ZWAT na poziomie 52,8. Kolejne miejsca w tym zakresie przypadły miastu Zamość (44,5) oraz gminom miejsko-wiejskim: Kazimierz Dolny (37,0), Zwierzyniec (33,6) oraz Janów Lubelski (33,2). W wyniku przeprowadzonej klasyfikacji dokonano podziału gmin województwa na cztery grupy. W grupie A, obejmującej najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym gminy regionu znalazło się 28 jednostek, których szczegółowy wykaz przedstawiono w tabl. 7.2. Do grupy B, obejmującej gminy charakteryzujące się wysokim poziomem atrakcyjności, zakwalifi-

kowano 58 jednostek. Z kolei w grupie C (gminy o umiarkowanym poziomie atrakcyjności turystycznej) oraz D (gminy o niskim poziomie atrakcyjności turystycznej) znalazło się odpowiednio 61 i 66 jednostek. Oznacza to, że wysokim poziomem atrakcyjności charakteryzuje się zaledwie 13,1% gmin województwa, zaś wysokim i bardzo wysokim – 40,4%.

Ryc. 7.4. Zintegrowany wskaźnik atrakcyjności turystycznej (ZWAT) w 2015 r.

W gronie najbardziej atrakcyjnych turystycznie gmin województwa znalazło się 17 jednostek szczególnie atrakcyjnych pod względem przyrodniczym (bardzo wysoka wartość SWAP), 5 jednostek szczególnie atrakcyjnych pod względem kulturowym (wysoka wartość SWAK) oraz 3 jednostki charakteryzujące wysoką wartością obu mierników cząstkowych. Do pierwszej grupy zaliczają się przede wszystkim gminy wiejskie i miejsko-wiejskie (m.in. Zwierzyniec, Janów Lubelski i Urszulin), do drugiej – gminy miejskie (m.in. Lublin i Zamość), natomiast w trzeciej – obejmującej jednostki atrakcyjne zarówno pod względem przyrodniczym, jak i kulturowym – znalazły się gminy Kazimierz Dolny, Nałęczów oraz Dęblin.

Zróźnicowanie przestrzenne poziomu atrakcyjności turystycznej na poziomie gmin określone za pomocą wartości miernika ZWAT zostało zaprezentowane na ryc. 7.4.

W kolejnym etapie badania dokonano oceny rozwoju funkcji turystycznej w poszczególnych jednostkach administracyjnych najniższego szczebla w województwie. Wskaźnik ten pozwala ocenić poziom zagospodarowania okołoturystycznego w gminach, wielkość ruchu oraz zaangażowanie władz lokalnych na rzecz rozwoju turystyki. Pod tym względem regionalnym liderem okazała się gmina Kazimierz Dolny z wynikiem 48,3. W dalszej kolejności uplasowały się: gmina Nałęczów (43,9), gminy miejskie Zamość (41,1) i Lublin (29,1), gmina wiejska Włodawa (24,2) oraz gmina Krasnobród (23,0).

Tabl. 7.3. Gminy województwa lubelskiego o najwyższej wartości ZWFT

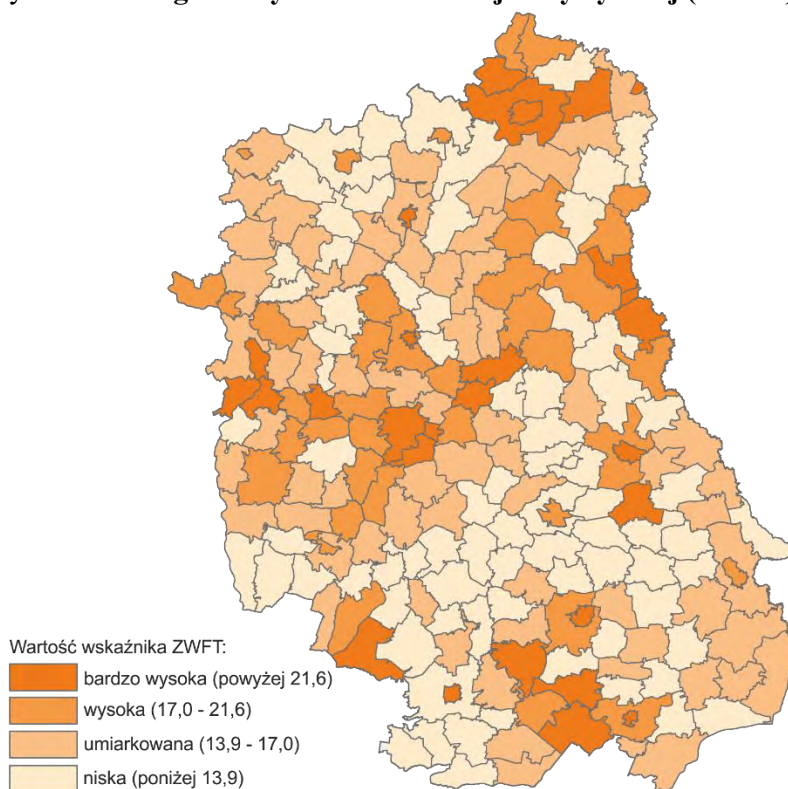
Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
1.	Kazimierz Dolny	48,3	15.	Biała Podlaska (gm. miejska)	17,3
2.	Nałęczów	43,9	16.	Lubartów	16,7
3.	Zamość	41,1	17.	Terespol	16,2
4.	Lublin	29,1	18.	Biłgoraj	16,0
5.	Włodawa (gm. wiejska)	24,2	19.	Świdnik	15,5
6.	Krasnobród	23,0	20.	Ludwin	14,7
7.	Tomaszów Lubelski	21,7	21.	Leśniowice	14,6
8.	Janów Lubelski	20,1	22.	Łęczna	13,9
9.	Zwierzyniec	19,6	23.	Radzyń Podlaski (gm. miejska)	13,7
10.	Puławy (gm. miejska)	19,5	24.	Zalesie	13,6
11.	Biała Podlaska (gm. wiejska)	19,4	25.	Susiec	13,2
12.	Chełm (gm. miejska)	19,3	26.	Głusk	13,2
13.	Włodawa (gm. miejska)	19,3	27.	Leśna Podlaska	13,1
14.	Janowiec	17,6			

Przeprowadzona klasyfikacja pozwoliła na podział analizowanej zbiorowości na cztery grupy. W pierwszej (A), obejmującej jednostki charakteryzujące się najwyższym rozwojem funkcji turystycznej, znalazło się 27 jednostek, których szczegółowy wykaz zaprezentowano w tabl. 7.3. Do grupy B, obejmującej gminy charakteryzujące się wysokim poziomem rozwoju funkcji turystycznej, zakwalifikowano 39 jednostek. Z kolei w grupie C (gminy o umiarkowanym poziomie rozwoju funkcji

turystycznej) oraz D (gminy o niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej) znalazło się odpowiednio 68 i 79 jednostek. Oznacza to, że wysokim poziomem wartości wskaźnika charakteryzuje się zaledwie ósma część gmin województwa (ich odsetek kształtuje się na poziomie 12,7%), zaś wysokim i bardzo wysokim – niespełna jedna trzecia (30,1% ogólnej liczby).

Zróźnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju funkcji turystycznej na poziomie gmin określone za pomocą wartości miernika ZWFT zostało zaprezentowane na ryc. 7.5.

Ryc. 7.5. Zintegrowany wskaźnik funkcji turystycznej (ZWFT) w 2015 r.

W dalszej kolejności obliczony został wskaźnik finalny, tj. zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego (ZWPT), uwzględniający zarówno poziom atrakcyjności turystycznej gmin, jak również stopień rozwoju funkcji turystycznej. Gminą charakteryzującą się największym potencjałem turystycznym w regionie jest Zamość, w przypadku którego wartość ZWPT wyniosła 42,8. Drugą lokatę z nieznacznie niższym wynikiem (42,7) zajął Kazimierz

Dolny, z kolei trzecie miejsce w rankingu przypadło miastu Lublin (40,9). W wojewódzkiej czołówce znalazła się również gmina Nałęczów (33,6), a także Janów Lubelski, Zwierzyniec, Włodawa (gm. wiejska) oraz Krasnobród. W wyniku przeprowadzonej klasyfikacji uwzględniającej wartość zintegrowanego wskaźnika potencjału turystycznego (ZWPT), dokonano podziału badanych gmin na cztery grupy. Szczegółowe wyniki klasyfikacji zostały zaprezentowane w tabl. 7.4. Do klasy A, obejmującej jednostki wyróżniające się bardzo dużym potencjałem turystycznym, zakwalifikowano 22 gminy, do klasy B (duży potencjał turystyczny) – 53, do klasy C (umiarkowany potencjał turystyczny) – 63, zaś do czwartej (D, niski potencjał turystyczny) – pozostałe 75.

Tabl. 7.4. **Gminy województwa lubelskiego pod względem wartości zintegrowanego wskaźnika potencjału turystycznego (ZWPT) w 2015 r.**

Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
Bardzo duży potencjał turystyczny					
1.	Zamość	42,8	12.	Lubartów (gm. miejska)	20,2
2.	Kazimierz Dolny	42,7	13.	Janowiec	20,0
3.	Lublin	40,9	14.	Tomaszów Lubelski (gm. miejska)	20,0
4.	Nałęczów	33,6	15.	Włodawa (gm. miejska)	19,8
5.	Janów Lubelski	26,7	16.	Urszulin	19,1
6.	Zwierzyniec	26,6	17.	Sosnowica	18,2
7.	Włodawa (gm. wiejska)	25,0	18.	Susiec	17,8
8.	Krasnobród	24,3	19.	Biłgoraj (gm. miejska)	17,7
9.	Puławy (gm. miejska)	23,9	20.	Ludwin	17,7
10.	Chełm (gm. miejska)	22,8	21.	Kraśnik (gm. miejska)	17,5
11.	Biała Podlaska (gm. miejska)	20,5	22.	Józefów	17,5
Duży potencjał turystyczny					
23.	Łęczna (3)	17,2	50.	Szczebrzeszyn (3)	14,1
24.	Terespol (1)	16,9	51.	Kraśniczyn (2)	14,1
25.	Świdnik (1)	16,7	52.	Końskowola (2)	14,0
26.	Wąwolnica (2)	16,7	53.	Łaziska (2)	13,9
27.	Międzyrzec Podlaski (1)	16,7	54.	Chełm (2)	13,9
28.	Biała Podlaska (2)	16,6	55.	Jastków (2)	13,9
29.	Dęblin (1)	16,5	56.	Tereszpol (2)	13,8
30.	Modliborzyce (3)	16,5	57.	Józefów nad Wisłą (2)	13,7

Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
31.	Krasnystaw (1)	16,4	58.	Poniatowa (3)	13,7
32.	Radzyń Podlaski (1)	16,4	59.	Stoczek Łukowski (1)	13,7
33.	Żyrzyn (2)	15,7	60.	Kraśnik (2)	13,6
34.	Wola Uhruska (2)	15,5	61.	Leśna Podlaska (2)	13,5
35.	Firlej (2)	15,2	62.	Leśniowice (2)	13,3
36.	Potok Wielki (2)	15,1	63.	Garbów (2)	13,3
37.	Głusk (2)	15,0	64.	Spiczyn (2)	13,3
38.	Łuków (1)	14,9	65.	Zalesie (2)	13,3
39.	Dzwola (2)	14,9	66.	Frampol (3)	13,2
40.	Stężyca (2)	14,9	67.	Jabłonna (2)	13,2
41.	Radecznica (2)	14,7	68.	Konstantynów (2)	13,2
42.	Janów Podlaski (2)	14,7	69.	Strzyżewice (2)	13,2
43.	Uścimów (2)	14,7	70.	Sławatycze (2)	13,1
44.	Opole Lubelskie (3)	14,6	71.	Krzczonów (2)	13,0
45.	Kamionka (2)	14,5	72.	Zamość (2)	12,8
46.	Puławy (2)	14,3	73.	Kurów (2)	12,8
47.	Skierbieszów (2)	14,3	74.	Konopnica (2)	12,7
48.	Hrubieszów (1)	14,2	75.	Tomaszów Lubelski (2)	12,7
49.	Lubartów (2)	14,1			
Umiarkowany potencjał turystyczny					
76.	Parczew (3)	12,7	108.	Kock (3)	11,7
77.	Niemce (2)	12,6	109.	Jeziorzany (2)	11,7
78.	Gościeradów (2)	12,5	110.	Baranów (2)	11,7
79.	Wyryki (2)	12,5	111.	Markuszów (2)	11,6
80.	Mełgiew (2)	12,4	112.	Zakrzówek (2)	11,6
81.	Izbica (2)	12,4	113.	Trawniki (2)	11,6
82.	Stary Zamość (2)	12,4	114.	Urzędów (2)	11,6
83.	Ułęż (2)	12,4	115.	Biłgoraj (2)	11,5
84.	Wilków (2)	12,3	116.	Łuków (2)	11,5
85.	Piaski (3)	12,3	117.	Stary Brus (2)	11,4
86.	Łukowa (2)	12,3	118.	Chodel (2)	11,4
87.	Karczmiska (2)	12,3	119.	Wilkołaz (2)	11,3
88.	Łopiennik Górny (2)	12,2	120.	Sawin (2)	11,3
89.	Lubycza Królewska (2)	12,2	121.	Dorohusk (2)	11,2
90.	Ryki (3)	12,2	122.	Wisznice (2)	11,2
91.	Wólka (2)	12,2	123.	Dubienka (2)	11,2
92.	Rybczewice (2)	12,1	124.	Rokitno (2)	11,1

Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
93.	Adamów (2)	12,1	125.	Batorz (2)	11,1
94.	Rejowiec Fabryczny (2)	12,1	126.	Hańsk (2)	11,0
95.	Niedrzwica Duża (2)	12,1	127.	Kodeń (2)	10,9
96.	Dębowa Kłoda (2)	12,0	128.	Hanna (2)	10,9
97.	Nielisz (2)	12,0	129.	Ostrów Lubelski (3)	10,9
98.	Chrzanów (2)	12,0	130.	Radzyń Podlaski (2)	10,8
99.	Krasnystaw (2)	12,0	131.	Komarówka Podlaska (2)	10,8
100.	Białopole (2)	11,9	132.	Sułów (2)	10,7
101.	Wojślawice (2)	11,9	133.	Jabłoń (2)	10,7
102.	Terespol (2)	11,8	134.	Godziszów (2)	10,4
103.	Annopol (3)	11,8	135.	Cyców (2)	10,4
104.	Milejów (2)	11,8	136.	Stoczek Łukowski (2)	10,4
105.	Dzierzkowice (2)	11,7	137.	Podedwórze (2)	10,4
106.	Wojciechów (2)	11,7	138.	Kąkolewnica (2)	10,3
107.	Bychawa (3)	11,7			
Niski potencjał turystyczny					
139.	Piszczac (2)	10,2	177.	Borzechów (2)	9,1
140.	Trzydnik Duży (2)	10,2	178.	Stanin (2)	9,1
141.	Tarnogród (3)	10,1	179.	Uchanie (2)	9,1
142.	Bełżec (2)	10,0	180.	Niedźwiada (2)	9,0
143.	Sitno (2)	10,0	181.	Łabunie (2)	9,0
144.	Horodło (2)	10,0	182.	Wołyń (2)	8,9
145.	Mircze (2)	10,0	183.	Zakrzew (2)	8,9
146.	Czemierniki (2)	10,0	184.	Łomazy (2)	8,9
147.	Krzywda (2)	9,9	185.	Nowodwór (2)	8,8
148.	Kamień (2)	9,9	186.	Trzebieszów (2)	8,8
149.	Ruda-Huta (2)	9,8	187.	Rososz (2)	8,7
150.	Milanów (2)	9,8	188.	Potok Górny (2)	8,6
151.	Adamów (2)	9,8	189.	Sosnówka (2)	8,6
152.	Drelów (2)	9,8	190.	Dołhobyczów (2)	8,5
153.	Wierzbica (2)	9,8	191.	Grabowiec (2)	8,5
154.	Rejowiec (2)	9,8	192.	Hrubieszów (2)	8,4
155.	Goraj (2)	9,8	193.	Komarów-Osada (2)	8,4
156.	Siemień (2)	9,7	194.	Serniki (2)	8,3
157.	Żmudź (2)	9,7	195.	Abramów (2)	8,3
158.	Borki (2)	9,7	196.	Werbkowice (2)	8,2
159.	Obsza (2)	9,6	197.	Księżpol (2)	8,1

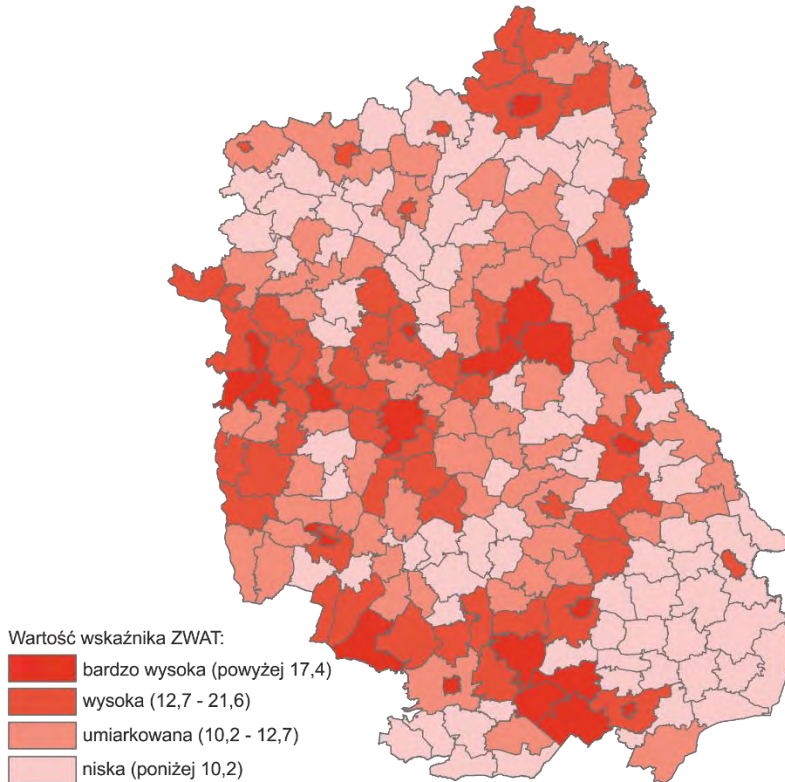
Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika	Lp.	Nazwa gminy	Wart. wskaźnika
160.	Szastarka (2)	9,6	198.	Ostrówek (2)	8,1
161.	Biszczka (2)	9,6	199.	Wysokie (2)	8,0
162.	Puchaczów (2)	9,6	200.	Wojcieszków (2)	8,0
163.	Krynice (2)	9,6	201.	Ulan-Majorat (2)	8,0
164.	Żółkiewka (2)	9,6	202.	Rudnik (2)	8,0
165.	Siennica Różana (2)	9,5	203.	Łaszczów (3)	8,0
166.	Siedliszcze (2)	9,5	204.	Miączyn (2)	7,9
167.	Kłoczew (2)	9,5	205.	Aleksandrów (2)	7,9
168.	Fajslawice (2)	9,5	206.	Trzeszczany (2)	7,9
169.	Międzyrzec Podlaski (2)	9,5	207.	Serokomla (2)	7,5
170.	Wola Mysłowska (2)	9,4	208.	Rachanie (2)	7,5
171.	Bełżyce (3)	9,4	209.	Telatyn (2)	7,5
172.	Tarnawatka (2)	9,3	210.	Jarczów (2)	7,5
173.	Rejowiec Fabryczny (1)	9,2	211.	Tyszowce (3)	7,4
174.	Michów (2)	9,2	212.	Tuczna (2)	7,0
175.	Turobin (2)	9,2	213.	Ułhówek (2)	6,0
176.	Gorzków (2)	9,2			

Na podstawie przeprowadzonej klasyfikacji oraz jej przestrzennej prezentacji (ryc. 7.6) możliwe jest wyodrębnienie obszarów turystycznych województwa lubelskiego w postaci skupisk gmin charakteryzujących się dużym oraz bardzo dużym potencjałem turystycznym. W tym zakresie można wyróżnić:

- skupisko gmin położonych w zachodniej części województwa wzdłuż Wisły na obszarze Powiśla – od gminy Stężycza na północy po gminę Józefów nad Wisłą na południu; gminą najdalej wysuniętą w kierunku zachodnim jest Nałęczów;
- rozległe skupisko gmin położonych na obszarze Roztocza Środkowego oraz Lasów Janowskich w południowej części województwa;
- obszar Polesia Zachodniego (Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego), składający z dwóch odseparowanych od siebie części: zachodniej (obejmującej m.in. gminy Ludwin, Urszulin i Sosnowica) oraz wschodniej (gmina miejska oraz gmina wiejska Włodawa);
- obszar Podlasia Południowego, obejmujący m.in. miasto Biała Podlaska oraz wybrane gminy położone na obszarze tzw. Podlaskiego Przełomu Bugu.

Relatywnie dużym potencjałem turystycznym charakteryzuje się również ułożony południkowo pas gmin rozciągający się od gminy Firlej na północy do gminy Krzczonów na południu, obejmujący m.in. gminy miejskie Lublin i Lubartów, a także skupisko gmin zlokalizowanych w południowo-wschodniej części województwa pomiędzy Chełmem i Zamościem na obszarze Działów Grabowieckich.

Ryc. 7.6. Zintegrowany wskaźnik potencjału turystycznego (ZWPT) w 2015 r.

Ostatni etap badania dotyczył wskazania gmin potencjalnie atrakcyjnych do zainwestowania okołoturystycznego. W tym celu dokonano podziału wszystkich jednostek terytorialnych szczebla gminnego w województwie na cztery kategorie przy uwzględnieniu dwóch cech, tj. poziomu atrakcyjności turystycznej oraz poziomu rozwoju funkcji turystycznej. W tym celu obie wskazane zmienne zostały zestandaryzowane wg poniższego wzoru [11]:

$$[11] \quad x = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}$$

gdzie:

x_i – zmienna niestandardyzowana;

$\bar{x}$ – średnia arytmetyczna z populacji;

σ – odchylenie standardowe populacji.

W wyniku dokonanej klasyfikacji wyróżniono 4 kategorie gmin (ryc. 7.7):

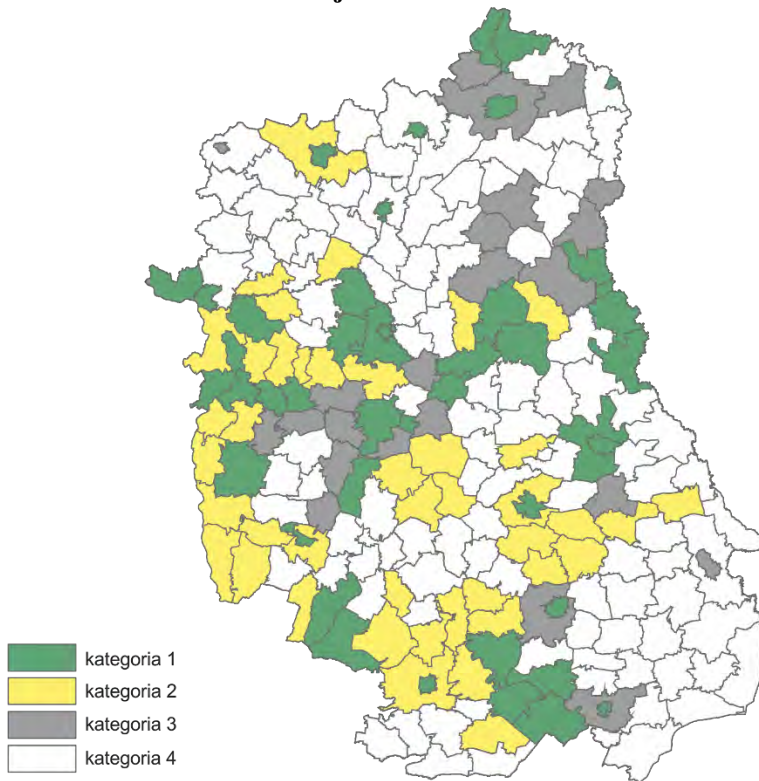
- kategoria 1 – obejmująca 43 gminy o wysokim lub bardzo wysokim poziomie atrakcyjności turystycznej (ZWAT) oraz wysokim lub bardzo wysokim poziomie rozwoju funkcji turystycznej (ZWFT), tj. gmin w przypadku których wysoki poziom atrakcyjności turystycznej znajduje odzwierciedlenie w zakresie poziomu rozwoju bazy materialnej turystyki oraz jej wykorzystania;
- kategoria 2 – obejmująca 42 gminy o wysokim poziomie atrakcyjności turystycznej oraz relatywnie niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej, tj. gminy, których atrakcyjność turystyczna nie stała się do tej pory przesłanką dla odpowiedniego rozwoju funkcji turystycznej;
- kategoria 3 – obejmująca 23 gminy o relatywnie niskim poziomie atrakcyjności turystycznej oraz rozwiniętej funkcji turystycznej, tj. jednostki w przypadku których funkcja turystyczna rozwijana jest w oparciu o inne czynniki, niż atrakcyjność przyrodnicza lub kulturowa, w tym przede wszystkim jednostki charakteryzujące się korzystnym położeniem przy ważnych ośrodkach miejskich lub głównych szlakach komunikacyjnych;
- kategoria 4 – obejmująca 105 gmin o niskim poziomie atrakcyjności turystycznej oraz niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej.

W świetle założonego celu badawczego kluczowe znaczenie posiada wyodrębnienie zbiorowości gmin o wysokim poziomie atrakcyjności turystycznej oraz relatywnie niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej (kategoria 2). Jednostki te można uznać za gminy, w przypadku których istnieje niewykorzystany dotąd w odpowiednim stopniu potencjał dla rozwoju bazy turystycznej, niezbędnej w celu przyciągnięcia potencjalnych turystów. Działania w tym zakresie (o charakterze planistycznym, inwestycyjnym oraz promocyjnym) wymagają jednak zaangażowania różnorodnych partnerów – zarówno władz samorządowych, jak również prywatnych przedsiębiorców oraz lokalnych organizacji społecznych.

Otrzymane wyniki wymagają dodatkowego komentarza. Przyjęta metodologia konstruowania wskaźników uwzględnia atrakcyjność turystyczną konkretnej gminy. Należy mieć jednak na uwadze, że w percepcji turystów na ocenę atrakcyjności turystycznej danej jednostki administracyjnej wpływa również poziom atrakcyjności

turystycznej jej otoczenia, tj. gmin sąsiednich, których skupiska tworzą obszary turystyczne. Często zdarza się bowiem, że gmina o relatywnie niskim poziomie atrakcyjności turystycznej charakteryzuje się wysokim poziomem rozwoju bazy materialnej turystyki (w tym licznymi obiektami noclegowymi), służącej jednak obsłudze potoków turystów, których rzeczywistym celem staje się gmina/miejscowość sąsiednia. Ze względu na relatywnie niewielkie odległości, możliwa jest również koncentracja infrastruktury noclegowej w jednej gminie, obsługującej także gminy sąsiednie, równie atrakcyjne turystycznie.

Ryc. 7.7. Obszary potencjalnego rozwoju funkcji turystycznej w województwie lubelskim

W związku z powyższym, za obszary potencjalnego rozwoju funkcji turystycznej w województwie lubelskim można uznać skupisko gmin zlokalizowanych w południowo-wschodniej części województwa pomiędzy Chełmem i Zamościem, na obszarze Działów Grabowieckich, którego rdzeń stanowią gminy Skierbieszów oraz Kraśniczyn. Drugim potencjalnym obszarem rozwoju funkcji turystycznej może

okazać się skupisko jednostek położonych na Wyniosłości Giełczewskiej, obejmujące gminy: Krzczonów, Rybczewice, Jabłonna oraz Piaski. Wyniki badania wskazują również na istniejący potencjał (odpowiedni poziom atrakcyjności turystycznej), pozwalający na rozwój funkcji turystycznej w gminach Powiśla Lubelskiego, (w tym m.in. w gminach: Wilków, Karczmiska, Łaziska, Józefów nad Wisłą oraz Annopol), dalszy jej rozwój na obszarze Roztocza (obejmującym jednostki położone pomiędzy gminami Janów Lubelski oraz Zwierzyniec, w tym m.in. gminy: Radecznicza, Szczebrzeszyn, Sułów, Terespol i Dzwola), a także w gminach Uścimów i Stary Brus na obszarze pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego.

Warto nadmienić, iż analiza wartości współczynnika korelacji liniowej (Pearsona) pomiędzy syntetycznym wskaźnikiem atrakcyjności przyrodniczej (SWAP) a zintegrowanym wskaźnikiem funkcji turystycznej (ZWFK) ($r=0,18$) oraz pomiędzy syntetycznym wskaźnikiem atrakcyjności kulturowej (SWAP) a zintegrowanym wskaźnikiem funkcji turystycznej (ZWFK) ($r=0,71$) pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż znacznym rozwojem funkcji turystycznej w województwie lubelskim charakteryzują się przede wszystkim gminy atrakcyjne pod względem kulturowym. Tym samym do grona gmin potencjalnego rozwoju funkcji turystycznej należy zakwalifikować przede wszystkim jednostki wyróżniające się pod względem atrakcyjności przyrodniczej, i to właśnie ten wymiar atrakcyjności turystycznej należy uznać w przypadku województwa lubelskiego za nie w pełni wykorzystywany.

W świetle uzyskanych wyników badania można stwierdzić, że województwo lubelskie charakteryzuje się relatywnie niskim poziomem potencjału turystycznego w skali ogólnokrajowej. Niemniej jednak na jego obszarze znajdują się obszary (skupiska gmin) oraz gminy atrakcyjne turystycznie, dysponujące odpowiednimi pierwotnymi zasobami strukturalnymi – przede wszystkim walorami przyrodniczymi i kulturowymi o znaczeniu ponadregionalnym – będącymi podstawą dla rozwoju funkcji turystycznej. Stymulowanie ruchu turystycznego, poza skuteczną promocją, wymaga jednak przede wszystkim odpowiedniego przystosowania obszaru do obsługi ruchu turystycznego (zagospodarowanie turystyczne), będącego równie istotnym elementem pozwalającym na wykreowanie regionu, jako obszaru atrakcyjnego turystycznie.

Zakończenie

Turystyka należy do jednej z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki, tym samym stanowi istotny czynnik rozwoju danego obszaru. Jest narzędziem pozwalającym na wyrównywanie różnic społeczno-ekonomicznych oraz czynnikiem aktywizującym społeczność lokalną. W wymiarze ekonomicznym rozumiana jest przede wszystkim jako sektor gospodarki, przy czym rozwój gospodarki turystycznej następuje głównie na obszarach charakteryzujących się walorami przyrodniczymi i kulturowymi o odpowiednim zagospodarowaniu turystycznym.

Rozwój turystyki stymuluje wiele przemian zachodzących na danym obszarze (tabl. II). Z jednej strony jest szansą na aktywizację zawodową ludności, zwiększanie dochodów czy rozwój infrastruktury. Z drugiej, rozwój ruchu turystycznego może przyczyniać się do wielu negatywnych zjawisk takich jak niszczenie środowiska naturalnego, polaryzacja ludności czy rozwój patologii społecznej. Dlatego też rozwijając funkcje turystyczne danego obszaru ważne jest odpowiednie programowanie oraz wykorzystanie narzędzi planistycznych pozwalających na realizację spójnej strategii uwzględniającej aktywność wszystkich podmiotów rynku turystycznego zarówno z sektora prywatnego jak i publicznego.

Tabl. II. Przemiany zachodzące w środowisku obszarów odwiedzanych

Dziedzina	Charakter przemian	
	korzystne	szkodliwe
Struktury społeczne	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost zatrudnienia - różnicowanie się struktury społecznej - wzrost dochodów i wykształcenia - większa możliwość awansu społecznego	<ul style="list-style-type: none"> - polaryzacja ludności - uzyskiwanie dochodów bez kwalifikacji i wykształcenia
Instytucje społeczne	<ul style="list-style-type: none"> - modernizacja rodziny - przemiany kontroli społecznej	<ul style="list-style-type: none"> - dezintegracja rodziny
Postawy i zachowania	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost postaw tolerancji - rozszerzenie horyzontów myślenia - zmiana postaw etnicznych	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój postaw konsumpcyjnych - patologia społeczna
Kultura	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój kultury regionalnej - zagospodarowanie przestrzenne - rozwój ekonomiczny i techniczny - ochrona środowiska naturalnego	<ul style="list-style-type: none"> - komercjalizacja kultury - zanik kultury rodzimej - niszczenie środowiska naturalnego i kulturowego

Źródło: Przeclawski 1996.

Podstawowym celem badawczym niniejszej publikacji była analiza potencjału turystycznego województwa lubelskiego. Dążąc do jego realizacji ocenie poddano wyróżnione komponenty potencjału turystycznego tj.: atrakcyjność przyrodniczą, atrakcyjność kulturową, dostępność komunikacyjną, zagospodarowanie turystyczne, wielkość i strukturę ruchu turystycznego oraz gminną politykę turystyczną. Przeprowadzone badanie pozwoliło na wskazanie przestrzennego zróżnicowania potencjału turystycznego gmin województwa lubelskiego, a także określenie rangi potencjału całego województwa na tle kraju. Ponadto dokonano klasyfikacji obszarów atrakcyjnych turystycznie. Zdiagnozowano także bariery hamujące rozwój turystyki w gminach województwa lubelskiego do których zaliczono m.in. niewystarczający marketing turystyczny, brak zintegrowanej oferty skierowanej do turystów oraz brak spójnej polityki ukierunkowanej na rozwój infrastruktury turystycznej.

Tabl. III. Trendy w turystyce

Trendy	Cechy
Demograficzno-społeczne	<ul style="list-style-type: none"> - starzenie się populacji - wydłużanie się życia - poprawa stanu zdrowia seniorów - wzrost liczby podróży podejmowanych przez seniorów - odmienna aktywność i formy spędzania czasu wolnego podczas podróży - większy nacisk na takie czynniki jak: jakość, wygoda, dogodny transport - wzrost dochodów ludności
Zdrowotne	<ul style="list-style-type: none"> - rzadziej wybierane kierunki podróży postrzegane jako mniej zdrowe - wzrost popularności wyjazdów oferujących aktywny wypoczynek - wzrost popytu na produkty związane z odnową biologiczną – uzdrowiska, wellness, Spa czy medical Spa - rozwój różnych form turystyki zdrowotnej (w tym turystyki medycznej) - większy udział środowiska przyrodniczego (rozwój np. tzw. kąpiel drzewnych jako jednej z nowych form turystyki SPA)
Edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost poziomu wykształcenia - rozwój tych form turystyki, w których istotną rolę odgrywa poznanie historii, kultury, sztuki lub rozrywka połączona z edukacją (<i>edutainment</i>) - rozwój krótkich podróży połączonych ze zwiedzaniem miast
Nowoczesne technologie (Internet i digitalizacja)	<ul style="list-style-type: none"> - tworzenie indywidualnych pakietów z dostępnych modułów - możliwość dokonywania bezpośredniej rezerwacji - rozwój aplikacji dot. turystyki

Trendy	Cechy
	- wykorzystanie mediów społecznościowych przy planowaniu wyjazdów turystycznych

Źródło: Komisja Europejska 2014.

Współczesne wyzwania w tworzeniu odpowiedniej oferty turystycznej w dużej mierze uzależnione są od zauważalnych zmian profilu, motywów i zachowań turysty. Według Europejskiej Komisji Turystyki o rozwoju turystyki w nadchodzących latach będą decydowały przede wszystkim trendy demograficzno-społeczne, zdrowotne, edukacyjne oraz związane z rozwojem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych (tabl. III).

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk J. (2014), *Wokół prawnej definicji sanktuarium*, „Prawo Kanoniczne” 2014, 57, nr 3, ss. 65-82.
- Alejski W. (2004), *Współczesne koncepcje i wybrane modele polityki turystycznej*, [w:] A. Rapacz (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo, samorząd, współpraca*, „Prace Naukowe we Wrocławiu” nr 50; WUE we Wrocławiu.
- Audyty turystyczne województwa lubelskiego* (2015), Lublin: Landbrand, https://umwl.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//Audyty_turystyczne_wojew+-dztwa_lubelskiego_FIN.pdf (21.01.2016).
- Balon J. (2011), *Wyróżnianie atrybutów atrakcyjności krajobrazu jako metoda oceny obszarów cennych przyrodniczo*, „Architektura. Czasopismo Techniczne” 6-A/2011, zeszyt 17, rok 108, ss. 97-100.
- Bender O., Schumacher K.P., Stein D. (2005), *Measuring seasonality in Central Europe's Tourism – How and for What?* COPR & GeoMultimedia05, Wien.
- Bellinger C. (1994), *Touristische Angebotspotentiale einer Stadt. Trends-Forschung-Konzepte im Strategischen Tourismusmanagement*. Band 4, Tier.
- Bezowska G. (2003), *Problemy oceny walorów przyrodniczych dla turystyki rekreacji na obszarze Nizin Środkowopolskich*, „Turystyka i Hotelarstwa” 4, Łódź: WSTiH.
- Borzyszkowski J. (2014), *Zjawisko sezonowości w turystyce – istota problemu i działań krajowych podmiotów polityki turystycznej na rzecz jego ograniczania*. Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 45, ss. 167-176.
- Bronisz U., Kuć-Czajkowska K. (2012), *Działalność jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubelskim w latach 2004-2011*, Lublin: Urząd Statystyczny w Lublinie.
- Celuch K. (2013), *Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2013 – Poland Mering and Event. Industry Report*.
- Celuch K. (2015), *Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce 2015 – Poland Mering and Event. Industry Report 2013 i 2015 r.*
- Chałubińska A., Wilgat T. (1954), *Podział fizjograficzny województwa lubelskiego*, [w:] *Przewodnik V Ogólnopolskiego Zjazdu PTG*, Lublin, s. 3-44.
- Cieplik J., Sołtysik M. (2012), *Próba oceny dostępności komunikacyjnej wybranych obiektów kultury materialnej i terenów rekreacyjnych Wrocławia dla mieszkańców obszarów podmiejskich*, „Infrastruktura komunikacyjna w krajobrazie. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 18, ss. 32-43.
- CODGiK (2017), Centralny Ośrodek Danych Geograficznych i Kartograficznych, <http://www.codgik.gov.pl/index.php/darmowe-dane/nmt-100.html> (12.01.2017).
- Drzewiecki M. (2002), *Podstawy agroturystyki*, Bydgoszcz: Wydawnictwo OPO.
- Duda-Seifert M. (2015), *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*, „Turystyka kulturowa”, vol. 4, ss. 74-87.
- Dziaduch S. (2015), *Infrastruktura techniczna*, [w:] U. Bronisz, S. Dziaduch, A. Jakubowski, A. Jangas-Kurzak, P. Wroński, *Konkurencyjność powiatów w województwie lubelskim w latach 2009-2013*, Lublin: Urząd Statystyczny w Lublinie, ss. 74-88.
- Gardzińska A. (2011), *Struktura polityki turystycznej*, [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki i rekreacji*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Gaworecki W.W. (2010), *Turystyka*, Warszawa: PWE.
- Gaworecki W.W. (2002), *Turystyka szansą rozwoju gospodarczego regionu*, [w:] J. Rachoń (red.), *Turystyka jako dochodowa dziedzina gospodarki Pomorza*. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Gaworecki W.W. (1993), *Elementy turystyki międzynarodowej*, Uniwersytet Gdański: Gdańsk.
- Gierańczyk W. (2013), *Walory przyrodnicze województwa kujawsko-pomorskiego jako podstawa rozwoju turystyki*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, 13, ss. 217-235.
- GIS (2017), *Wykaz miejsc wykorzystywanych do kąpielii nadzorowanych przez organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej - stan na dzień 26 września 2016 r.*, <http://gis.gov.pl/woda/kapieliska/378-kapieliska-a-miejsca-wykorzystywane-do-kapieli> (28.03.2017).
- Gmina Podedwórze (2017), *Charakterystyka Gminy Podedwórze*, http://www.gmina-podedworze.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=5 (23.03.2017).
- Gołębski G. (red.), (1999), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, Warszawa–Poznań: PWN.
- Gołębski G. (red.), (2002), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Warszawa: PWN.
- Górnjak J. (2015), *Identyfikacja dostępności komunikacyjnej miast na podstawie wskaźników wyposażenia infrastrukturalnego w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr. 249, ss. 145-154.
- GUS (2016a), *Mały Rocznik Statystyczny 2016*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS (2016b), *Turystyka w 2015 r.*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Harasimowicz A. (2015), *Rola Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego w kształtowaniu środowiska przyrodniczego regionu*, „Ekonomia i Środowisko”, 2(53).
- Hurba M. (2013), *Kajakiem po Lubelszczyźnie. Potencjał rozwojowy kajakarstwa turystycznego w województwie lubelskim*, „Studia i Materiały CEPL w Rogowie”, R. 15. Zeszyt 37/4/2013, ss. 118-124.
- Instytut Turystyki (1995), *Terminologia turystyczna Zalecenia WTO*, Warszawa.
- Jakubowski A., Bronisz U., Dziaduch S. (2013), *Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej na obszarze województwa lubelskiego, obwodu brzeskiego, obwodu wołyńskiego oraz obwodu lwowskiego*, Lublin: Urząd Statystyczny w Lublinie, s. 62, mps w zbiorach autorów.
- Jalinik M. (2016), *Obszary leśne w rozwoju turystyki*, „Ekonomia i Społeczeństwo”, 3(58), ss. 313-323.
- Jedut R. (1997), *Geograficzne uwarunkowania aktywizacji turystycznej pogranicza polsko-ukraińskiego*, [w:] G. Rąkowski (red.), *Turystyka jako czynnik aktywizacji pogranicza polsko-ukraińskiego*. Tom 12, Lublin: Norbertinum.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B. (2010), *Produkt turystyczny*, Warszawa: PWE.
- Kasprzak K. (2016), *Polskie uzdrowiska jako atrakcja dla turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, Nr 1/2016 (styczeń-luty 2016).
- Klastering w branży turystycznej, (2012), <http://www.pi.gov.pl/PARP/chapter86196.asp?soid=E565-ED9AD2444DDA96C2D1D3021D8D7A> (30.04.2017).
- Komisja Europejska (2000), *Miasta rowerowe miastami przyszłości*, Luksemburg: Biuro oficjalnych publikacji wspólnot europejskich, http://ec.europa.eu/environment/archives/cycling/cycling_po.pdf (7.03.2017).
- Kondracki J. (2002), *Geografia regionalna Polski*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.

- Kowalczyk A. (2001), *Geografia turystyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalczyk K., *Stacje i przystanki osobowe PKP – zbiór danych*, Lublin 2017 (plik .xls w zasobach autorów).
- Kożuchowski K. (2005), *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Krapf K. (1962), *Le Tourisme Facteur de L Economie Moderne*, "Revue de Tourisme", No 31.
- Kruczek Z. (2011), *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Kraków: Wyd. Proksenia.
- Kruczek Z. (2008), *Europa. Geografia turystyczna*, Kraków: Wyd. Proksenia.
- Krukowska R. (2009), *Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie – funkcja turystyczna regionu*, „Folia Turistica. Regiony Turystyczne”, nr 21, ss. 165-184.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. (2008), *Geografia turystyki Polski*, Warszawa: PWE.
- Liszewski S., Włodarczyk B. (2010), *Badania regionalne ruchu turystycznego jako podstawa nowej regionalizacji turystycznej Polski*, [w:] E. Dziedzic (red.), *Regionalne badania konsumentów usług turystycznych*, Warszawa: Polska Organizacja Turystyczna.
- Liszka A. (2013), *Ruch rowerowy jako integralna część ekologicznego transportu miejskiego – polityka rowerowa miasta Poznania na tle najlepszych praktyk europejskich*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie”, nr. 60.
- LODR (2017), <http://www.wodr.konskowola.pl> (12.03.2017).
- Ławecki M. (2012), *Współpraca w ramach klastrów szansą na rozwój dla polskich przedsiębiorców*, http://jmf.wzr.pl/pim/2012_1_2_3.pdf (4.03.2017).
- Łysoń P., Szymkowiak M., Wawrowski Ł. (2016), *Badania porównawcze atrakcyjności turystycznej powiatów z uwzględnieniem ich otoczenia*, „Wiadomości Statystyczne” Rok LXI, 12 (667), ss. 45-57.
- Majewska I. (red.) (2014), *Program rozwoju i promocji systemu kategoryzacji obiektów agroturystycznych i obiektów turystyki wiejskiej*, Polska Federacja Agroturystyki Wiejskiej, Nałęczów.
- Mandziuk A., Janeczko K. (2009), *Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasów w aspekcie marketingowym*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej”, R. 11, Zeszyt 4 (23), ss. 65-71.
- Mazurkiewicz, L. (2002), *Planowanie marketingowe w przedsiębiorstwie turystycznym*, Warszawa: PWE.
- MacCannell D. (2002), *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, Warszawa: Muza.
- Meksuła M. (2014), *położenie [w:] Statystyczny atlas województwa lubelskiego*, Lublin: Urząd Statystyczny w Lublinie.
- Meyer B. (2008), *Kształtowanie układów przestrzenno-funkcjonalnych przez turystykę*, Rozprawy i Studia, t. 676, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Meyer B., Panasiuk A., Tokarz-Kocik A. (2011), *Komponenty produktu turystycznego*, [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki i rekreacji*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Middleton V.T.C. (1996), *Marketing w turystyce*, Warszawa: Polska Agencja Promocji Turystyki.
- Miedzińska I. (2005), *Dostępność komunikacyjna w systemach rekreacyjnych na przykładzie Pojezierza Lubuskiego*, „Turystyka i Rekreacja”, tom I, ss. 121-124.

- Milewski D. (2006), *Istota podaży turystycznej i jej cechy*, [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki*, Warszawa: PWN.
- MRiRW (2017), <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych> (11.03.2017).
- MROT (2014), *Impreza i wydarzenie kulturalne jako efektywne narzędzie przyczyniające się do rozwoju turystycznego regionu*, Warszawa: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/media/_mik/files/276/mrot-impieza-i-wydarzenie.pdf (4.03.2017).
- Muzeum Lubelskie w Lublinie (2017), *Zbiory*, <http://www.muzeumlubelskie.pl/zbiory-4-29-29.html> (28.01.2017).
- Muzeum Zamojskie w Zamościu (2017), *O muzeum*, <http://muzeum-zamojskie.pl/o-muzeum> (12.03.2017).
- Naumowicz K. (1993), *Potencjał turystyczny i regionalizacja turystyczna Polski*, „Rozprawy i Studia”, t. (CCX) 136. Szczecin: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Nawrot Ł., Szymański M. (2003), *Znaczenie funkcji turystycznej w gospodarce lasów państwowych na przykładzie leśnego kompleksu promocyjnego „Lasy Rychalskie”*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej”, R. 11, Zeszyt 4 (23).
- Nawrot Ł., Zmyślony P. (2009), *Międzynarodowa konkurencyjność regionu turystycznego: od programowania rozwoju do zarządzania strategicznego*, Kraków: Proksenia.
- NID (2017), *Portal mapowy*, <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> (21.02.2017).
- Niezgoda A. (2006), *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Poznań: Wyd. UE w Poznaniu.
- Niezgoda A., Markiewicz E. (2007), *Uwarunkowania i cechy marketingu w turystyce biznesowej*, [w:] *Turystyka biznesowa*, Gdańsk: WSTiH.
- Nowakowska A. (1988), *Studia w zakresie ekonomiki i organizacji turystyki w Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, „Zeszyty Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Krakowie”, nr 247 Prace z zakresu ekonomiki turystyki, ss. 5-12.
- Page S.J. (1995), *Urban tourism*. London: Routledge.
- Panasiuk A. (2014), *Rynek Turystyczny Studium Strukturalne*, Warszawa: Difin.
- Panasiuk A. (2009), *Polityka turystyczna*, [w:] B. Meyer, D. Milewski (red.), *Strategie rozwoju turystyki w regionie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Panasiuk A. (2008), *Gospodarka turystyczna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Panasiuk A. (2007), *Ekonomika turystyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Polski Komitet ds. UNESCO, <http://www.unesco.pl/> (8.03.2017).
- Pomniki historii*, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/> (8.03.2017).
- POT (2017), *Certyfikacja IT*, <https://www.pot.gov.pl/dzialania/l/polski-system-informacji-turystycznej/certyfikacja-it> (12.01.2017).
- Porter M. E. (2001), *O konkurencji*, Warszawa: PWE.
- Przeclawski K. (1996), *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*. Kraków: ALBIS.
- Rosik P. (2012), *Dostępność lądowa przestrzeni Polski w wymiarze europejskim*, Warszawa: Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania.
- Sanktuaria województwa lubelskiego*, 2015, Wydawnictwo JUT: Lublin.
- Sierpiński G. (2010), *Miary dostępności transportowej miast i regionów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Transport”, nr 66, ss. 91-96.

- Spychalski G. (1998), *Agroturystyka jako element przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich*, [w:] L. Palasz (red.), *Agrobiznes – pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze na obszarach wiejskich*, Szczecin: Wydawnictwo AR.
- Stanicka M. (2011), *Warunki naturalne*, [w:] W. Janicki (red.), *Województwo lubelskie. Środowisko – społeczeństwo – gospodarka*, Lublin: Norbertinum.
- Stefanik M., Kamel M., *Muzea i wystawy interaktywne w Polsce – współczesna atrakcja turystyczna*, „Turystyka kulturowa”, Nr 8/2013 (sierpień 2013), ss. 5-23, http://www.turystyka-kulturowa.org/pdf/2013_08_01.pdf (12.03.2017).
- Swarbrooke J., 2002, *The development and management of visitor attractions*, 2nd edn., Oxford: Butterworth Heinemann.
- Szczęśny J. (1966), *Z problemów ochrony środowiska*, „Ziemia”, ss. 97-105.
- Tokarz A. (2006), *Istota produktu turystycznego i jego komponenty*, [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomia turystyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tucki A. (2010), *Formy ochrony przyrody jako element atrakcyjności turystycznej na przykładzie regionu lubelskiego*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, tom XXVII, ss. 363-370.
- UMCS (2017), *Ogród botaniczny UMCS*, <http://www.umcs.pl/pl/historia,3670.htm> (28.03.2017).
- US Kraków (2011), *Lecznictwo uzdrowiskowe w Polsce w latach 2000-2010*, Kraków: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568.
- Warszyńska J. (2003), *Geografia turystyki – zarys problematyki*, [w:] R. Winiarski (red.), *Nauki o turystyce*, Studia i Monografie AWF Kraków nr 7.
- Warszyńska J. (1981), *Atrakcyjność turystyczna środowiska naturalnego miejscowości województwa bielskiego*, [w:] J. Pietrucha (red.), *Studia nad ekonomiką regionu*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, ss. 150-185.
- Warszyńska J., Jackowski A. (1978), *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa: PWN.
- WIOŚ (2016a), *Stan jednolitych części wód powierzchniowych badanych w latach 2010-2015*, <http://www.wios.lublin.pl/wp-content/uploads/2016/10/Stan-jednolitych-cz%C4%99%C5-%9Bci-w%C3%B3d-powierzchniowych-badanych-w-latach-2010-2015.pdf> (24.03.2017).
- WIOŚ (2016b), *Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w latach 2013-2015*, Lublin: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie, http://www.wios.lublin.pl/wp-content/uploads/2017/01/WIOS_Lublin_raport_2013_20152.pdf (23.03.2017).
- Wodejko S. (1997), *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*. Warszawa: Prywatna Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie.
- Wolna-Samulak A. (2011), *Sanktuaria maryjne w Polsce jako cel turystyki pielgrzymkowej. Studium na przykładzie sanktuarium w Licheniu Starym i Gietrzwałdzie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług” 2011, nr 648(66), ss. 383-390.
- Zajadacz A. (2014), *Dostępność przestrzeni turystycznej w ujęciu geograficznym*, „Turystyka”, 24/1, ss. 49-55.
- Zaręba D. (2010), *Ekoturystyka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zawistowska H., Dębski M., Górski-Warsewicz H. (2014), *Polityka Turystyczna*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- ZOO Zamość (2017), <http://www.zoo.zamosc.pl/> (28.03.2017).

INFORMACJE O AUTORACH

Urszula Bronisz – specjalista w Lubelskim Ośrodku Badań Regionalnych w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, adiunkt w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie.

Zofia Dymek – referendarz statystyk w Lubelskim Ośrodku Badań Regionalnych w Urzędzie Statystycznym w Lublinie.

Andrzej Jakubowski – starszy specjalista w Lubelskim Ośrodku Badań Regionalnych w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, adiunkt w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie.

Andrzej Tucki – adiunkt w Zakładzie Geografii Regionalnej i Turyzmu na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie.

CZEŚĆ TABELARYCZNA

Tabl. 1. **Turystyczne obiekty noclegowe według województw**
Stan w dniu 31 VII

Województwa	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	9483	9775	9885	10024
Dolnośląskie	946	909	903	867
Kujawsko-pomorskie	333	331	331	367
Lubelskie	336	343	363	369
Lubuskie	307	302	283	288
Łódzkie	373	357	362	352
Małopolskie	1400	1397	1418	1448
Mazowieckie.....	466	483	476	486
Opolskie.....	120	136	142	168
Podkarpackie.....	452	498	513	527
Podlaskie.....	243	254	248	269
Pomorskie	1275	1437	1450	1512
Śląskie.....	617	621	636	633
Świętokrzyskie.....	206	215	231	246
Warmińsko-mazurskie	487	489	496	492
Wielkopolskie.....	703	710	711	701
Zachodniopomorskie.....	1219	1293	1322	1299

Tabl. 2. **Turystyczne obiekty noclegowe według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.**
Stan w dniu 31 VII

Województwa	Ogółem	W tym						
		hotele	pensjonaty	schroniska ^a	ośrodki wczasowe	zespóły domków turystycz- nych	pokoje gościnne	kwatery agrotury- styczne
P O L S K A	10024	2316	356	375	1027	431	1876	811
Dolnośląskie	867	232	56	34	77	11	127	67
Kujawsko-pomorskie	367	112	4	11	37	12	24	23
Lubelskie	369	89	15	35	32	15	41	30
Lubuskie	288	63	14	10	28	19	10	23
Łódzkie	352	113	3	10	11	11	28	24
Małopolskie	1448	315	73	51	106	14	449	96
Mazowieckie.....	486	220	6	12	12	9	28	41
Opolskie.....	168	58	5	14	12	7	13	16
Podkarpackie.....	527	135	17	52	18	39	47	67
Podlaskie.....	269	36	11	8	7	16	26	61
Pomorskie	1512	188	41	17	223	100	546	88
Śląskie.....	633	198	15	31	42	14	80	43
Świętokrzyskie.....	246	98	12	14	9	11	12	40
Warmińsko-mazurskie ..	492	105	27	21	36	35	41	88
Wielkopolskie.....	701	230	20	32	68	45	25	69
Zachodniopomorskie.....	1299	124	37	23	309	73	379	35

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 3. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych według województw
Stan w dniu 31 VII

Województwa	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	675433	679445	694023	710274
Dolnośląskie	59072	58441	60320	60147
Kujawsko-pomorskie	26559	26318	26907	28515
Lubelskie	19561	19693	20807	21848
Lubuskie	20505	19059	18211	18570
Łódzkie	23237	23549	23231	23128
Małopolskie	84713	83797	87208	90304
Mazowieckie.....	45764	47134	47921	48982
Opolskie.....	7873	7938	7913	9401
Podkarpackie.....	24205	25504	27598	28711
Podlaskie.....	12409	12896	12848	13465
Pomorskie	92541	94278	97131	101739
Śląskie.....	44155	44224	44996	45884
Świętokrzyskie.....	13157	14188	14898	16101
Warmińsko-mazurskie	39437	40775	39820	40022
Wielkopolskie	42278	41765	42597	42854
Zachodniopomorskie.....	119967	119886	121617	120603

Tabl. 4. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.
Stan w dniu 31 VII

Województwa	Ogółem	W tym						
		hotele	pensjonaty	schroniska ^a	ośrodki wczasowe	zespoły domków turystycznych	pokoje gościnne	kwatery agroturystyczne
P O L S K A	710274	235582	14581	22960	113064	26832	43331	13351
Dolnośląskie	60147	25985	2373	1946	6283	541	2937	1160
Kujawsko-pomorskie	28515	9067	218	722	2901	911	433	440
Lubelskie	21848	5875	634	1732	2852	728	834	446
Lubuskie	18570	4612	691	398	2856	1148	164	378
Łódzkie	23128	11179	82	478	1163	1257	517	381
Małopolskie	90304	34775	3294	3115	8914	953	11791	1553
Mazowieckie.....	48982	33509	246	912	1355	455	643	689
Opolskie.....	9401	3248	171	645	861	395	198	220
Podkarpackie.....	28711	9368	652	2954	2157	1760	901	1089
Podlaskie.....	13465	3834	386	493	554	972	534	903
Pomorskie	101739	19113	1729	1592	25806	6253	12146	1523
Śląskie.....	45884	20778	595	1826	3530	652	1852	832
Świętokrzyskie.....	16101	7424	484	853	899	633	268	581
Warmińsko-mazurskie ..	40022	12547	912	1742	4067	3583	709	1351
Wielkopolskie	42854	17814	632	1739	4183	2301	434	1210
Zachodniopomorskie....	120603	16454	1482	1813	44683	4290	8970	595

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 5. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według województw

Województwa	2012	2013	2014	2015
OGÓLEM				
P O L S K A	22635388	23401138	25083978	26942056
Dolnośląskie	2186248	2195284	2416382	2620386
Kujawsko-pomorskie	841474	866687	929370	1055530
Lubelskie	691298	727263	763472	794409
Lubuskie	645597	612270	595301	615913
Łódzkie	1129924	1126141	1192931	1281092
Małopolskie	3470259	3567494	3748438	4075024
Mazowieckie.....	3375976	3648184	3867197	4106961
Opolskie.....	260469	266917	290071	329056
Podkarpackie.....	730177	782127	873470	957687
Podlaskie.....	534734	594454	599599	606539
Pomorskie	1872589	1966831	2197688	2439185
Śląskie.....	1852825	1861147	2017940	2147365
Świętokrzyskie.....	440403	448675	477171	518058
Warmińsko-mazurskie	988201	1052358	1101237	1135040
Wielkopolskie	1616540	1595202	1766049	1882655
Zachodniopomorskie.....	1998674	2090104	2247662	2377156
w tym TURYSŃCI ZAGRANICZNI				
P O L S K A	4979294	5242972	5470335	5689570
Dolnośląskie	483946	465911	510072	500637
Kujawsko-pomorskie	90060	86998	89856	105118
Lubelskie	105015	115101	113213	112055
Lubuskie	179902	169533	168840	153841
Łódzkie	155397	148488	169951	199712
Małopolskie	1071793	1180897	1191163	1218093
Mazowieckie.....	1076866	1152284	1164775	1258234
Opolskie.....	35222	32624	33043	39378
Podkarpackie.....	76515	95395	105311	120427
Podlaskie.....	135898	163893	161574	157816
Pomorskie	360994	384098	430308	451860
Śląskie.....	286849	303823	321719	328606
Świętokrzyskie.....	29128	27429	26608	27998
Warmińsko-mazurskie	159432	173511	173891	157602
Wielkopolskie	269669	241157	267002	281094
Zachodniopomorskie.....	462608	501830	543009	577099

Tabl. 6. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.

Województwa	Ogółem	W tym						
		hotele	pensjonaty	schroniska ^a	ośrodki wczasowe	zespoby domków turystycznych	pokoje gościnne	kwatery agroturystyczne
OGÓLEM								
P O L S K A	26942056	17487072	452586	593697	1449718	288780	558040	127099
Dolnośląskie	2620386	1723509	58397	61604	136228	5953	64818	13206
Kujawsko-pomorskie	1055530	668236	8532	25661	30755	8778	9168	4370
Lubelskie	794409	466582	28670	18581	28906	10881	23583	3787
Lubuskie	615913	325900	28340	2734	47261	12527	3443	6496
Łódzkie	1281092	892250	3062	17224	22164	20217	13465	3109
Małopolskie	4075024	2669546	111171	144308	176826	27933	153343	11468
Mazowieckie.....	4106961	3528069	7781	41338	12040	5181	15958	7437
Opolskie.....	329056	190904	4184	20283	13645	4715	1592	3032
Podkarpackie.....	957687	575470	21826	34879	44392	22308	14804	10323
Podlaskie.....	606539	336697	15213	4680	4027	14258	8107	8821
Pomorskie	2439185	1299289	53177	57303	257397	48611	115399	9977
Śląskie.....	2147365	1423966	16234	56865	98810	10013	41028	9359
Świętokrzyskie.....	518058	377844	17823	17837	12128	3916	3264	4442
Warmińsko-mazurskie..	1135040	777227	23345	27434	34452	33519	7717	11588
Wielkopolskie	1882655	1257513	27341	33142	37092	26482	5544	14301
Zachodniopomorskie....	2377156	974070	27490	29824	493595	33488	76807	5383
w tym TURYSŃCI ZAGRANICZNI								
P O L S K A	5689570	4707651	36266	39060	78234	8848	41963	4572
Dolnośląskie	500637	426148	3287	5986	5484	326	1973	617
Kujawsko-pomorskie	105118	90836	227	1477	135	507	258	18
Lubelskie	112055	88665	443	789	915	–	1753	36
Lubuskie	153841	110398	7666	1083	2674	672	241	412
Łódzkie	199712	160660	40	1093	–	250	2098	44
Małopolskie	1218093	1002484	6529	9358	4021	1700	17058	68
Mazowieckie.....	1258234	1166120	252	2889	187	93	2984	107
Opolskie.....	39378	30790	520	3187	15	63	106	368
Podkarpackie.....	120427	96048	587	2504	2674	161	634	597
Podlaskie.....	157816	107726	910	1163	205	89	521	133
Pomorskie	451860	367660	4170	2463	4106	521	3487	181
Śląskie.....	328606	296955	1065	1438	803	83	1167	296
Świętokrzyskie.....	27998	23848	53	327	4	31	–	33
Warmińsko-mazurskie..	157602	130745	3174	1529	828	1869	768	933
Wielkopolskie	281094	250856	2574	1423	267	408	255	414
Zachodniopomorskie....	577099	357712	4769	2351	55916	2075	8660	315

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 7. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych według województw

Województwa	2012	2013	2014	2015
OGÓLEM				
P O L S K A	62014890	62959452	66579589	71234421
Dolnośląskie	5718092	5921122	6397928	6829669
Kujawsko-pomorskie	3145503	3167258	3290633	3625536
Lubelskie	1531607	1593913	1636534	1711623
Lubuskie	1310365	1195624	1201907	1289145
Łódzkie	2137220	2035643	2138266	2302010
Małopolskie	9563909	9678888	10166161	10942837
Mazowieckie.....	5898844	6256024	6579854	7069596
Opolskie.....	613049	595441	622283	730094
Podkarpackie.....	2284453	2297077	2493552	2772613
Podlaskie.....	984939	1018614	1049922	1128140
Pomorskie	6400863	6546610	7093131	7880472
Śląskie.....	4631977	4557062	4689559	4945725
Świętokrzyskie.....	1347481	1342186	1405126	1466752
Warmińsko-mazurskie	2555145	2691604	2761328	2831860
Wielkopolskie	2954451	2840949	3134001	3378292
Zachodniopomorskie.....	10936992	11221437	11919404	12330057
w tym TURYSŃCI ZAGRANICZNI				
P O L S K A	11876599	12471268	12992241	13757657
Dolnośląskie	1128799	1107198	1128234	1156714
Kujawsko-pomorskie	200945	176873	190082	239561
Lubelskie	152806	173503	166557	171369
Lubuskie	258259	243281	249056	270801
Łódzkie	323135	301942	329377	367598
Małopolskie	2485970	2732546	2842639	2940536
Mazowieckie.....	1963925	2103384	2115202	2357348
Opolskie.....	81787	74948	75781	90800
Podkarpackie.....	147661	159789	174499	213379
Podlaskie.....	186111	209579	213756	216646
Pomorskie	890260	955086	1069581	1122055
Śląskie.....	564598	593887	620363	662287
Świętokrzyskie.....	64036	62808	61674	65209
Warmińsko-mazurskie	388252	399967	422218	380250
Wielkopolskie	516434	473405	507581	541468
Zachodniopomorskie.....	2523621	2703072	2825641	2961636

Tabl. 8. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych według rodzajów obiektów i województw w 2015 r.

Województwa	Ogółem	W tym						
		hotele	pensjonaty	schroniska ^a	ośrodki wczasowe	zespoły domków turystycznych	pokoje gościnne	kwatery agroturystyczne
OGÓLEM								
P O L S K A	71234421	32674785	1240829	1353607	8224550	1139182	1994175	452071
Dolnośląskie	6829669	3311079	178067	131286	586862	21103	207271	45490
Kujawsko-pomorskie	3625536	1160780	26528	45318	134377	29556	21056	15633
Lubelskie	1711623	668329	53700	42383	116864	36702	43399	13758
Lubuskie	1289145	505228	55053	27763	196409	44402	7785	22490
Łódzkie	2302010	1361874	5036	35651	65570	66974	37431	10503
Małopolskie	10942837	5658210	364914	268878	794362	65489	580912	41482
Mazowieckie.....	7069596	5756756	26878	89422	41581	20596	33971	22556
Opolskie.....	730094	330939	9743	44236	50636	15785	6239	9634
Podkarpackie.....	2772613	1003387	59867	106322	177692	84957	49316	37119
Podlaskie.....	1128140	488947	28593	16226	20191	51297	21266	29396
Pomorskie	7880472	2724768	134528	126982	1673800	250015	462689	48079
Śląskie.....	4945725	2504743	44281	113068	317688	29881	107820	25650
Świętokrzyskie.....	1466752	721011	36503	45473	41598	11628	7063	15050
Warmińsko-mazurskie ..	2831860	1529777	65885	78854	146188	135871	23325	37183
Wielkopolskie.....	3378292	1998383	44438	88672	193429	80235	22795	57327
Zachodniopomorskie....	12330057	2950574	106815	93073	3667303	194691	361837	20721
w tym TURYSŒCI ZAGRANICZNI								
P O L S K A	13757657	10202764	113535	126202	608750	35750	127738	19906
Dolnośląskie	1156714	880522	7912	21327	61709	804	5243	3218
Kujawsko-pomorskie	239561	199592	591	2727	615	1047	998	116
Lubelskie	171369	125234	710	2350	1056	–	3235	86
Lubuskie	270801	167250	16742	20168	19446	2562	712	1487
Łódzkie	367598	274350	71	2809	–	493	3203	143
Małopolskie	2940536	2343139	17808	22288	12891	4441	47499	346
Mazowieckie.....	2357348	2165937	536	12352	193	132	4361	250
Opolskie.....	90800	68123	1478	6711	133	203	341	1645
Podkarpackie.....	213379	147854	1282	5840	20150	627	929	856
Podlaskie.....	216646	137624	1273	1485	522	110	1436	356
Pomorskie	1122055	865354	14067	7702	28752	3347	12741	2256
Śląskie.....	662287	556775	1434	3936	3044	446	3173	1071
Świętokrzyskie.....	65209	51942	140	1429	40	166	–	253
Warmińsko-mazurskie ..	380250	288850	13399	4989	3214	9863	2716	3571
Wielkopolskie.....	541468	463165	5338	4106	1338	1733	2128	2048
Zachodniopomorskie....	2961636	1467053	30754	5983	455647	9776	39023	2204

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 9. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach hotelowych według województw

Województwa	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	33,6	33,8	34,8	36,7
Dolnośląskie	28,7	29,5	30,9	33,1
Kujawsko-pomorskie	41,7	42,5	42,5	44,2
Lubelskie	30,4	30,3	29,6	30,5
Lubuskie	26,5	25,2	25,7	27,2
Łódzkie	29,2	26,8	27,9	30,6
Małopolskie	34,4	35,2	36,0	37,9
Mazowieckie.....	38,3	39,8	40,6	43,0
Opolskie.....	26,1	25,9	25,6	26,9
Podkarpackie.....	32,2	30,2	29,9	31,6
Podlaskie.....	29,2	29,0	28,9	30,0
Pomorskie	34,7	35,6	37,6	40,2
Śląskie.....	30,9	30,7	30,6	32,0
Świętokrzyskie.....	32,7	30,8	30,2	29,8
Warmińsko-mazurskie	27,4	28,0	29,1	30,2
Wielkopolskie	24,9	23,9	25,7	27,7
Zachodniopomorskie.....	44,0	44,4	46,5	48,3

Tabl. 10. Miejsca noclegowe na 1000 ludności według województw

Województwa	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	17,5	17,6	18,0	18,5
Dolnośląskie	20,3	20,1	20,7	20,7
Kujawsko-pomorskie	12,7	12,6	12,9	13,7
Lubelskie	9,0	9,1	9,7	10,2
Lubuskie	20,0	18,6	17,8	18,2
Łódzkie	9,2	9,4	9,3	9,3
Małopolskie	25,3	25,0	25,9	26,8
Mazowieckie.....	8,6	8,9	9,0	9,2
Opolskie.....	7,8	7,9	7,9	9,4
Podkarpackie.....	11,4	12,0	13,0	13,5
Podlaskie.....	10,3	10,8	10,8	11,3
Pomorskie	40,5	41,1	42,3	44,1
Śląskie.....	9,6	9,6	9,8	10,0
Świętokrzyskie.....	10,3	11,2	11,8	12,8
Warmińsko-mazurskie	27,2	28,2	27,5	27,7
Wielkopolskie	12,2	12,1	12,3	12,3
Zachodniopomorskie.....	69,7	69,7	70,8	70,4

Tabl. 11. Udzielone noclegi na 1000 ludności według województw

Województwa	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	1609,4	1635,2	1730,1	1852,4
Dolnośląskie	1961,4	2034,0	2199,8	2350,7
Kujawsko-pomorskie	1499,4	1512,5	1573,8	1736,6
Lubelskie	706,3	737,7	760,5	798,6
Lubuskie	1280,8	1169,6	1177,5	1264,5
Łódzkie	845,2	808,5	852,4	921,5
Małopolskie	2854,6	2883,4	3021,9	3246,4
Mazowieckie.....	1114,4	1178,8	1235,8	1323,7
Opolskie.....	605,6	591,3	620,7	730,9
Podkarpackie.....	1073,1	1079,1	1171,5	1303,3
Podlaskie.....	821,0	851,3	879,8	947,8
Pomorskie	2799,1	2855,7	3085,6	3419,3
Śląskie.....	1002,5	989,3	1020,9	1080,3
Świętokrzyskie.....	1056,4	1056,6	1110,4	1164,2
Warmińsko-mazurskie	1759,8	1858,5	1910,3	1963,5
Wielkopolskie	854,2	820,3	903,3	972,5
Zachodniopomorskie.....	6350,8	6525,5	6938,1	7194,4

Tabl. 12. Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności według województw

Województwo	2012	2013	2014	2015
P O L S K A	587,4	607,8	651,8	700,6
Dolnośląskie	749,9	754,1	830,8	901,9
Kujawsko-pomorskie	401,1	413,9	444,5	505,6
Lubelskie	318,8	336,6	354,8	370,7
Lubuskie	631,0	598,9	583,2	604,1
Łódzkie	446,9	447,3	475,6	512,8
Małopolskie	1035,8	1062,8	1114,2	1209,0
Mazowieckie.....	637,8	687,4	726,3	769,0
Opolskie.....	257,3	265,1	289,3	329,4
Podkarpackie.....	343,0	367,4	410,4	450,2
Podlaskie.....	445,7	496,8	502,5	509,6
Pomorskie	818,9	858,0	956,0	1058,3
Śląskie.....	401,0	404,0	439,3	469,1
Świętokrzyskie.....	345,3	353,2	377,1	411,2
Warmińsko-mazurskie	680,6	726,6	761,8	787,0
Wielkopolskie	467,4	460,6	509,0	541,9
Zachodniopomorskie.....	1160,6	1215,4	1308,3	1387,0

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
OBIEKTY (stan w dniu 31 VII)				
OGÓŁEM	336	343	363	369
Obiekty hotelowe	130	133	149	149
hotele	71	76	89	89
motele	6	5	5	4
pensjonaty	14	13	14	15
inne obiekty hotelowe	39	39	41	41
Pozostałe obiekty	206	210	214	220
domy wycieczkowe	1	–	1	1
schroniska ^a	34	37	33	35
ośrodki wczasowe	41	38	34	32
ośrodki kolonijne	2	5	3	3
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe	23	23	24	23
hostele	1	1	2	3
domy pracy twórczej	3	3	3	3
zespoły domków turystycznych	13	13	15	15
kempingi	2	2	2	2
poła biwakowe	3	3	2	1
zakłady uzdrowiskowe	4	4	4	5
pokoje gościnne	29	30	38	41
kwatery agroturystyczne	21	27	28	30
pozostałe obiekty noclegowe	29	24	25	26

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim (cd.)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
MIEJSCA NOCLEGOWE (stan w dniu 31 VII)				
OGÓŁEM	19561	19693	20807	21848
Obiekty hotelowe	7475	7488	8420	8634
hotele.....	4711	4942	5778	5875
motele.....	256	225	229	128
pensjonaty.....	596	484	587	634
inne obiekty hotelowe.....	1912	1837	1826	1997
Pozostałe obiekty	12086	12205	12387	13214
domy wycieczkowe	45	–	46	53
schroniska ^a	1450	1690	1574	1732
ośrodki wczasowe.....	2937	2548	2667	2852
ośrodki kolonijne.....	295	614	365	340
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe.....	1355	1384	1725	1674
hostele	16	34	48	70
domy pracy twórczej	252	268	272	272
zespoły domków turystycznych.....	902	796	809	728
kempingi.....	170	330	330	310
poła biwakowe.....	111	235	350	50
zakłady uzdrowiskowe	1288	1317	1327	1456
pokoje gościnne.....	565	525	679	834
kwatery agroturystyczne.....	304	404	384	446
pozostałe obiekty noclegowe.....	2396	2060	1811	2397

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim (cd.)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW				
O G Ó Ł E M	691298	727263	763472	794409
Obiekty hotelowe	489981	535141	556878	586432
hotele	366868	412598	433364	466582
motele	12079	11841	9339	5363
pensjonaty	15031	17367	19363	28670
inne obiekty hotelowe	96003	93335	94812	85817
Pozostałe obiekty	201317	192122	206594	200762
domy wycieczkowe	1394	534	3387	#
schroniska ^a	19118	21134	20627	18581
ośrodki wczasowe	30104	29973	36823	28906
ośrodki kolonijne	1256	1277	1511	1175
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe	43037	44596	47834	47740
hostele	1076	155	67	420
domy pracy twórczej	8154	6160	5465	6908
zespoły domków turystycznych	12462	11494	9579	10881
kempingi	2678	2458	2183	#
poła biwakowe	901	1015	465	#
zakłady uzdrowiskowe	33718	31267	35395	36075
pokoje gościnne	16580	12646	16455	23583
kwatery agroturystyczne	3087	3506	2989	3787
pozostałe obiekty noclegowe	27752	25907	23814	22706

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim (cd.)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW (dok.) - w tym TURYŚCI ZAGRANICZNI				
O G Ó Ł E M	105015	115101	113213	112055
Obiekty hotelowe	98896	108069	102993	104098
hotele.....	85386	92074	89433	88665
motele.....	1763	2208	1580	827
pensjonaty.....	295	305	358	443
inne obiekty hotelowe.....	11452	13482	11622	14163
Pozostałe obiekty	6119	7032	10220	6716
domy wycieczkowe	177	29	740	#
schroniska ^a	540	738	1160	789
ośrodki wczasowe.....	31	322	2051	915
ośrodki kolonijne.....	13	47	69	1
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe.....	1748	2116	2324	1746
hostele	–	–	–	–
domy pracy twórczej	294	188	90	42
zespoły domków turystycznych.....	–	15	25	–
kempingi.....	438	494	376	#
poła biwakowe.....	–	–	–	#
zakłady uzdrowiskowe	164	100	127	71
pokoje gościnne.....	1289	1338	2069	1753
kwatery agroturystyczne.....	15	42	41	36
pozostałe obiekty noclegowe.....	1410	1603	1148	1363

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim (cd.)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
UDZIELONE NOCLEGI				
O G Ó Ł E M	1531607	1593913	1636534	1711623
Obiekty hotelowe	729299	807135	834858	879861
hotele.....	506791	580041	616306	668329
motele.....	19157	19598	14978	9134
pensjonaty.....	41740	38247	44132	53700
inne obiekty hotelowe.....	161611	169249	159442	148698
Pozostałe obiekty	802308	786778	801676	822503
domy wycieczkowe	9587	2018	3856	#
schroniska ^a	39441	43169	43448	42383
ośrodki wczasowe.....	115764	101272	104442	116864
ośrodki kolonijne.....	13609	14134	12548	12824
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe.....	99020	93724	110002	106846
hostele	1076	421	95	1477
domy pracy twórczej	17376	18314	11712	19280
zespoły domków turystycznych.....	40326	35780	37906	36702
kempingi.....	3748	3301	3300	#
poła biwakowe.....	1659	2016	998	#
zakłady uzdrowiskowe	345736	361834	358934	355909
pokoje gościnne.....	29014	27273	33367	43399
kwatery agroturystyczne.....	9768	11753	10552	13758
pozostałe obiekty noclegowe.....	76184	71769	70516	73061

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 13. Baza noclegowa turystyki w województwie lubelskim w latach (dok.)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
UDZIELONE NOCLEGI (dok.)				
- w tym TURYSTOM ZAGRANICZNYM				
O G Ó Ł E M	152806	173503	166557	171369
Obiekty hotelowe	139184	157865	145658	151957
hotele.....	117411	125523	120993	125234
motele.....	2680	3017	2188	1064
pensjonaty.....	417	606	604	710
inne obiekty hotelowe.....	18676	28719	21873	24949
Pozostałe obiekty	13622	15638	20899	17979
domy wycieczkowe	995	121	809	#
schroniska ^a	1236	1709	2387	2350
ośrodki wczasowe.....	75	418	2493	1056
ośrodki kolonijne.....	130	622	674	10
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe.....	3688	5587	6571	6435
hostele	–	–	–	–
domy pracy twórczej	766	382	191	105
zespoły domków turystycznych.....	–	45	59	–
kempingi.....	483	556	432	#
poła biwakowe.....	–	–	–	#
zakłady uzdrowiskowe	1217	882	1364	723
pokoje gościnne.....	1364	1921	2778	3235
kwatery agroturystyczne.....	70	130	157	86
pozostałe obiekty noclegowe.....	3598	3265	2984	3979

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 14. Turyści zagraniczni korzystający z bazy noclegowej turystyki w województwie lubelskim według obywatelstwa w latach

Kraje	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	korzystający z noclegów				udzielone noclegi			
OGÓŁEM	105015	115101	113213	112055	152806	173503	166557	171369
w tym:								
Austria.....	382	506	630	508	815	807	1176	955
Belgia.....	1015	910	1117	793	1949	1643	1662	1436
Białoruś.....	8922	10866	13370	12404	11087	12880	15858	13974
Cypr.....	26	49	10	13	57	226	23	39
Czechy.....	861	1255	1322	1482	1355	1991	2400	2702
Dania.....	460	316	296	442	932	609	558	840
Estonia.....	626	683	625	690	705	788	749	1000
Finlandia.....	518	668	453	579	789	1073	622	758
Francja.....	3006	2812	2749	3509	5073	4761	4901	6945
Grecja.....	101	193	169	170	183	547	321	286
Hiszpania.....	1186	1299	1707	1709	2936	2238	3019	4018
Irlandia.....	571	516	358	385	1144	1045	795	728
Japonia.....	518	825	836	936	810	995	1108	1274
Kanada.....	372	637	520	372	907	1159	1154	780
Litwa.....	3214	3290	3443	3121	4166	4357	4667	4591
Luksemburg.....	28	25	29	15	62	54	64	26
Łotwa.....	1012	728	2053	1302	1176	763	2189	1659
Malta.....	4	1	7	14	8	10	20	50
Holandia.....	1127	1187	969	1157	1876	2170	1606	2290
Niemcy.....	6149	6391	5717	5915	11700	11476	12291	11862
Norwegia.....	564	895	1360	1212	1306	2077	2593	2483
Portugalia.....	269	227	139	287	606	405	328	1161
Rosja.....	13237	17410	12077	12993	16504	20453	13593	15853
Słowacja.....	649	942	661	647	930	1497	1166	1160
Słowenia.....	136	134	122	193	258	206	177	450
Stany Zjednoczone Ameryki ...	2460	1829	2152	1907	5369	4232	4153	4548
Szwajcaria.....	439	379	324	373	931	693	572	824
Szwecja.....	1051	928	645	997	1909	1553	970	1833
Ukraina.....	16435	20793	23072	23197	21613	38075	36578	36218
Węgry.....	806	906	909	800	1096	1313	1388	1268
Wielka Brytania..	3088	2640	2844	3485	6113	5554	5531	7957
Włochy.....	3533	2911	2897	2658	8119	7114	6322	6520
pozostałe kraje....	32250	31950	29631	27790	40322	40739	38003	34881

Tabl. 15. Hotele w województwie lubelskim według kategorii w latach

Wyszczególnienie		Ogółem	Kategorie					w trakcie kategory- zacji
			*****	****	***	**	*	
OGÓŁEM ^a	2012	71	–	5	35	19	7	5
	2013	76	–	7	41	16	7	5
	2014	89	1	9	51	17	6	5
	2015	89	1	9	48	20	5	6
Pokoje ^a	2012	2474	–	313	1267	604	175	115
	2013	2539	–	443	1311	542	162	81
	2014	3011	13	492	1774	509	131	92
	2015	3070	13	492	1684	634	114	133
Miejsca noclegowe ^a	2012	4711	–	631	2303	1159	317	301
	2013	4942	–	858	2480	1072	317	215
	2014	5778	31	925	3323	992	261	246
	2015	5875	31	944	3155	1233	213	299
Korzystający z noclegów w tys.	2012	366,9	–	53,6	180,0	103,9	17,3	12,1
	2013	412,6	–	62,5	214,5	107,8	20,8	7,0
	2014	433,4	64,7		253,7	90,4	18,7	5,9
	2015	466,6	73,7		272,5	91,0	16,2	13,2
w tym turyści zagraniczni .	2012	85,4	–	9,6	53,6	20,8	0,4	1,0
	2013	92,1	–	13,3	54,7	22,2	0,3	1,5
	2014	89,4	11,7		57,8	18,4	0,6	0,9
	2015	88,7	11,2		58,5	15,1	0,6	3,2
Stopień wykorzystania w %: miejsc noclegowych	2012	31,1	–	30,8	33,0	32,8	27,8	15,0
	2013	31,5	–	29,1	33,3	34,0	31,5	9,9
	2014	30,3	#	30,4	32,5	30,3	26,5	8,4
	2015	31,8	#	32,2	33,6	32,9	27,3	14,6
pokoi	2012	38,9	–	41,7	39,1	41,8	31,6	23,5
	2013	40,0	–	39,0	41,5	42,2	34,2	19,1
	2014	39,1	#	42,4	41,0	37,2	31,7	14,7
	2015	41,2	#	44,3	42,7	40,5	34,6	20,0

^a Stan w dniu 31 VII

Tabl. 16. Turystyczne obiekty noclegowe na tle kraju w 2015 r.

Wyszczególnienie	Obiekty ^a	Miejsca noclegowe ^a	Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi	
			ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni
Polska=100						
OGÓŁEM	3,7	3,1	2,9	2,0	2,4	1,2
Obiekty hotelowe	4,0	2,9	2,9	2,1	2,3	1,3
hotele	3,8	2,5	2,7	1,9	2,0	1,2
motele	3,6	3,2	2,3	2,1	2,7	2,3
pensjonaty	4,2	4,3	6,3	1,2	4,3	0,6
inne obiekty hotelowe	4,4	4,2	4,4	4,9	3,3	2,7
Pozostałe obiekty	3,5	3,2	2,9	1,1	2,5	0,7
w tym:						
ośrodki czasowe	3,1	2,5	2,0	1,2	1,4	0,2
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe	5,6	3,8	4,7	3,8	3,0	2,8
domy pracy twórczej	9,1	15,9	15,9	2,9	12,7	1,5
zespoły domków turystycznych	3,5	2,7	3,8	0,0	3,2	0,0
zakłady uzdrowiskowe	2,4	4,1	5,0	0,2	3,7	0,2
pokoje gościnne	2,2	1,9	4,2	4,2	2,2	2,5
kwatery agroturystyczne	3,7	3,3	3,0	0,8	3,0	0,4

^a Stan w dniu 31 VII

Tabl. 17. Turystyczne obiekty noclegowe w województwie lubelskim w 2015 r.

Wyszczególnienie	Obiekty ^a		Miejsca noclegowe ^a		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stoień wykorzystania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym w obiektach całorocznych	ogółem	w tym w obiektach całorocznych	
OGÓŁEM	369	240	21848	14710	794409	735027	711623	498193	30,5
Obiekty hotelowe	149	145	8634	8492	586432	585519	879861	877644	28,9
hotele	89	89	5875	5875	466582	466582	668329	668329	31,8
motele	4	4	128	128	5363	5363	9134	9134	14,6
pensjonaty	15	13	634	548	28670	28190	53700	52359	27,4
inne obiekty hotelowe	41	39	1997	1941	85817	85384	148698	147822	21,8
Pozostałe obiekty	220	95	13214	6218	207977	149508	831762	620549	32,5
domy wycieczkowe	1	1	53	53	#	#	#	#	#
schroniska ^b	35	9	1732	695	18581	16671	42383	35972	14,8
ośrodki wczasowe	32	2	2852	182	28906	#	116864	#	38,1
ośrodki kolonijne	3	–	340	–	1175	–	12824	–	42,9
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	23	17	1674	1008	47740	33890	106846	79088	24,9
hostele	3	3	70	70	420	420	1477	1477	8,0
domy pracy twórczej	3	3	272	272	6908	6908	19280	19280	20,3
zespoły domków turystycznych	15	2	728	57	10881	#	36702	#	43,0
kempingi	2	1	310	60	#	#	#	#	#
pola biwakowe	1	–	50	–	#	–	#	–	#
zakłady uzdrowiskowe	5	5	1456	1456	36075	36075	355909	355909	75,9
pokoje gościnne	41	22	834	519	23583	19541	43399	32301	21,7
kwatery agroturystyczne	30	12	446	190	3787	2184	13758	8002	13,5
pozostałe obiekty noclegowe	26	18	2397	1656	22706	19559	73061	63077	15,2

^a Stan w dniu 31 VII. ^b Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi.

Tabl. 18. Wybrane wskaźniki w turystycznych obiektach noclegowych w województwie lubelskim w 2015 r.

Wyszczególnienie	Miejsca noclegowe na 1000 ludności	Udzielone noclegi na 1000 ludności	Turyści korzystający z noclegów
WOJEWÓDZTWO	10,2	798,6	370,7
Podregion bialski	15,3	724,6	402,4
Powiaty:			
bialski.....	8,9	548,8	434,9
parczewski.....	17,7	527,2	223,1
radzyński.....	1,7	81,9	66,4
włodawski.....	58,3	2604,6	819,5
Miasto na prawach powiatu:			
Biała Podlaska.....	11,0	581,0	518,1
Podregion chełmsko zamojski.....	9,2	546,7	267,6
Powiaty:			
biłgorajski.....	3,5	169,2	60,6
chełmski.....	5,0	100,0	92,4
hrubieszowski.....	3,8	125,1	93,5
krasnostawski.....	2,2	128,4	93,8
tomaszowski.....	10,4	628,6	324,7
zamojski.....	16,9	1035,4	367,7
Miasta na prawach powiatu:			
Chełm.....	7,2	575,0	278,7
Zamość.....	23,3	1589,0	908,3
Podregion lubelski	7,9	648,5	390,7
Powiaty:			
lubartowski.....	15,5	480,2	135,2
lubelski.....	4,1	276,3	204,8
łęczyński.....	7,6	155,6	54,3
świdnicki.....	4,0	280,9	151,0
Miasto na prawach powiatu:			
Lublin.....	8,4	1018,3	647,5
Podregion puławski	11,7	1393,6	456,3
Powiaty:			
janowski.....	15,5	1046,9	558,3
kraśnicki.....	1,0	76,3	58,9
łukowski.....	1,7	128,6	79,8
opolski.....	4,1	159,9	100,8
puławski.....	37,0	5068,9	1442,9
rycki.....	3,0	245,2	158,9

Tabl. 19. Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r.

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopeczn korzysztania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym caloroczne	ogółem	w tym caloroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni	
	Stan w dniu 31 VII								
O G Ó Ł E M	369	240	21848	14710	794409	112055	1711623	171369	30,5
Podregion bialski	85	39	4668	1966	122978	23592	221457	25672	27,2
Powiaty:									
Bialski	25	17	1003	686	48963	13862	61793	15212	22,8
Gminy miejskie									
Międzyrzec Podlaski	4	2	184	77	6393	689	7956	725	20,8
Terespol.....	3	1	140	90	1192	208	1932	246	5,5
Gminy wiejskie									
Biała Podlaska.....	3	3	159	159	16149	12411	19598	13228	36,8
Janów Podlaski.....	7	6	272	212	5526	105	10794	325	13,5
Kodeń.....	1	–	25	–	#	–	#	–	#
Leśna Podlaska.....	1	1	16	16	#	#	#	#	#
Sławatycze.....	1	–	29	–	#	–	#	–	#
Terespol.....	1	1	10	10	#	–	#	–	#
Wisznice.....	1	–	46	–	#	–	#	–	#
Zalesie.....	3	3	122	122	16931	–	17008	–	38,2
Parczewski	9	3	633	114	7972	–	18834	–	17,8
Gminy wiejskie									
Dębowa Kłoda.....	7	2	349	98	6281	–	14575	–	21,6
Sosnowica.....	2	1	284	16	#	–	–	–	#
Radzyński	5	4	102	87	4013	301	4949	375	16,2
Gmina miejska									
Radzyń Podlaski.....	2	2	37	37	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Kąkolewnica.....	1	1	34	34	–	–	–	–	x
Komarówka Podlaska.....	1	–	15	–	#	–	#	–	#
Radzyń Podlaski.....	1	1	16	16	#	#	#	#	#
Włodawski	37	6	2295	444	32242	1131	102477	1188	37,4
Gmina miejska									
Włodawa.....	5	1	288	28	1472	139	5630	143	23,7
Gminy wiejskie									
Stary Brus.....	1	–	25	–	#	#	#	#	#
Urszulin.....	2	–	49	–	#	#	#	#	#
Włodawa.....	28	5	1908	416	30551	978	96151	1029	39,6
Wola Uhruska.....	1	–	25	–	#	–	#	–	#
Miasto na prawach powiatu:									
Biała Podlaska	9	9	635	635	29788	8298	33404	8897	25,3

Tabl. 19. Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r. (cd.)

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopeczka wykorzystania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni	
	Stan w dniu 31 VII								
Podregion chełmsko-zamojski	111	64	5878	3649	170734	18471	348796	33786	23,8
Powiaty:									
Biłgorajski	11	7	363	238	6223	505	17377	1018	17,0
Gmina miejska									
Biłgoraj	4	3	201	156	4659	505	8175	1018	13,3
Gminy miejsko-wiejskie									
Frampol	1	–	15	–	#	–	#	–	#
Józefów	4	2	112	47	926	–	7884	–	31,1
Gminy wiejskie									
Biłgoraj	1	1	25	25	#	–	#	–	#
Tereszpol	1	1	10	10	#	–	#	–	#
Chelmski	6	3	398	153	7329	3243	7932	3325	10,0
Gminy wiejskie									
Chełm	1	1	90	90	#	#	#	#	#
Dorohusk	1	1	23	23	#	#	#	#	#
Dubienka	2	–	220	–	#	–	#	–	#
Sawin	2	1	65	40	#	–	#	–	#
Hrubieszowski	7	5	254	225	6185	340	8277	566	9,6
Gmina miejska									
Hrubieszów	3	3	144	144	5863	340	7775	566	15,0
Gminy wiejskie									
Dołhobyczów	1	–	15	–	–	–	–	–	x
Hrubieszów	2	2	81	81	#	–	#	–	#
Werbkowice	1	–	14	–	#	–	#	–	#
Krasnostawski	6	5	147	137	6161	298	8431	624	13,7
Gmina miejska									
Krasnystaw	3	3	63	63	3886	271	5750	597	17,9
Gminy wiejskie									
Izbica	1	1	16	16	#	–	#	–	#
Krasnystaw	1	1	58	58	#	#	#	#	#
Łopiennik Górny	1	–	10	–	#	–	#	–	#
Tomaszowski	15	6	899	301	27936	2179	54093	4304	29,5
Gmina miejska									
Tomaszów Lubelski	4	3	168	138	8596	811	12914	1860	24,7

Tabl. 19. Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r. (cd.)

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopecień wykorzystania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni	
	Stan w dniu 31 VII								
Gminy wiejskie									
Lubycza Królewska	1	1	30	30	#	#	#	#	#
Susiec	9	1	654	86	11901	31	30944	135	31,1
Tomaszów Lubelski.....	1	1	47	47	#	#	#	#	#
Zamojski.....	42	17	1835	1048	39881	591	112296	1200	25,5
Gminy miejsko-wiejskie									
Krasnobród	17	7	977	535	15763	18	64343	33	31,3
Szczebrzeszyn	1	1	100	100	#	–	#	–	#
Zwierzyniec	20	6	562	232	11048	38	24308	161	22,1
Gminy wiejskie									
Grabowiec	1	1	40	40	#	–	#	–	#
Nielisz	1	–	15	–	#	#	#	#	#
Zamość	2	2	141	141	#	#	#	#	#
Miasta na prawach powiatu:									
Chelm	7	7	467	467	18008	2434	37157	7841	21,9
Zamość	17	14	1515	1080	59011	8881	103233	14908	29,8
Podregion lubelski	81	64	5603	4005	278131	63835	461626	100061	30,4
Powiaty:									
Lubartowski.....	16	7	1392	288	12105	658	43000	1728	21,2
Gmina miejska									
Lubartów	2	1	129	21	#	#	#	#	#
Gminy miejsko-wiejskie									
Kock	1	1	27	27	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Firlej	7	1	920	120	3747	44	21802	48	20,2
Lubartów	4	3	111	95	4721	562	10297	1588	34,7
Niedźwiada.....	1	1	25	25	#	–	#	–	#
Uścimów.....	1	–	180	–	#	–	#	–	#
Lubelski.....	19	18	613	595	30886	4424	41663	7153	20,2
Gminy wiejskie									
Garbów	1	1	30	30	#	#	#	#	#
Głusk	2	2	50	50	#	#	#	#	#
Jastków	5	5	89	89	7377	1519	7833	1519	26,1
Konopnica	3	3	196	196	10103	636	14946	3061	20,9
Niedrzwica Duża	3	2	113	95	6871	1404	8481	1497	25,7
Niemce	3	3	92	92	1911	205	2231	234	8,3
Wólka	1	1	25	25	#	#	#	#	#
Zakrzew	1	1	18	18	#	–	#	–	#

Tabl. 19. Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r. (cd.)

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni	
	Stan w dniu 31 VII								
Łęczyński	7	2	437	166	3124	142	8949	816	16,4
Gmina miejsko-wiejska									
Łęczna	1	1	26	26	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Ludwin	4	–	226	–	1286	–	4106	–	18,3
Spiczyn	2	1	185	140	#	#	#	#	#
Świdnicki	5	5	287	287	10968	1151	20405	2981	19,5
Gmina miejska									
Świdnik	4	4	229	229	8799	915	17981	2700	21,1
Gminy wiejskie									
Trawniki	1	1	58	58	#	#	#	#	#
Miasto na prawach powiatu:									
Lublin	34	32	2874	2669	221048	57460	347609	87383	36,5
Podregion puławski	92	73	5699	5090	222566	6157	679744	11850	37,7
Powiaty:									
Janowski	9	5	730	365	26217	325	49163	621	34,8
Gminy miejsko-wiejskie									
Janów Lubelski.....	7	4	589	314	24465	237	45551	360	38,5
Modliborzyce	1	1	51	51	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Potok Wielki.....	1	–	90	–	#	–	#	–	#
Kraśnicki	3	3	93	93	5765	607	7461	610	22,0
Gmina miejska									
Kraśnik	1	1	42	42	#	#	#	#	#
Gmina miejsko-wiejska									
Annopol.....	1	1	13	13	#	–	#	–	#
Gminy wiejskie									
Wilkołaz	1	1	38	38	#	#	#	#	#
Łukowski	5	2	185	115	8673	402	13978	599	27,5
Gminy miejskie									
Łuków	2	2	115	115	#	#	#	#	#
Stoczek Łukowski	1	–	20	–	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Adamów	1	–	30	–	–	–	–	–	x
Krzywda	1	–	20	–	–	–	–	–	x

Tabl. 19. Turystyczne obiekty noclegowe według podregionów, powiatów i gmin w województwie lubelskim w 2015 r. (dok.)

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w %
	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni	
	Stan w dniu 31 VII								
Opolski	7	6	251	226	6176	72	9801	121	11,5
Gminy miejsko-wiejskie									
Opole Lubelskie	2	2	92	92	#	#	#	#	#
Poniatowa	2	2	76	76	#	#	#	#	#
Gminy wiejskie									
Józefów nad Wisłą	2	1	65	40	#	–	#	–	#
Karczmiska	1	1	18	18	#	#	#	#	#
Puławski	63	53	4269	4132	166595	4253	585231	9174	40,8
Gmina miejska									
Puławy	9	8	1085	1075	37192	2589	82077	5827	22,4
Gminy miejsko-wiejskie									
Kazimierz Dolny	32	26	1374	1290	70623	787	126840	1276	27,5
Nałęczów	13	13	1598	1598	50963	796	363338	1972	66,2
Gminy wiejskie									
Janowiec	2	2	58	58	#	#	#	#	#
Końskowola	4	1	93	50	1731	29	2354	33	11,0
Kurów	1	1	16	16	#	#	#	#	#
Wąwolnica	2	2	45	45	#	#	#	#	#
Rycki	5	4	171	159	9140	498	14110	725	24,4
Gmina miejska									
Dęblin	1	1	70	70	#	#	#	#	#
Gmina miejsko-wiejska									
Ryki	3	3	89	89	6298	431	8294	520	27,6
Gminy wiejskie									
Kłoczew	1	–	12	–	#	–	#	–	#

Tabl. 20. Wykorzystanie bazy noclegowej turystyki w województwie lubelskim

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	stopień wykorzystania miejsc noclegowych				stopień wykorzystania pokoi			
Obiekty hotelowe	27,8	28,7	27,8	28,9	34,7	36,1	35,2	36,7
hotele	31,1	31,5	30,3	31,8	38,9	40,0	39,1	41,2
motele	22,9	22,0	16,6	14,6	33,2	31,7	25,9	20,1
pensjonaty	25,5	21,0	23,0	27,4	29,0	24,1	26,2	30,6
inne obiekty hotelowe	21,6	24,3	23,1	21,8	25,4	28,2	26,1	24,9
Pozostałe obiekty	33,2	32,0	31,8	32,5	x	x	x	x

Tabl. 21. Placówki gastronomiczne w bazie noclegowej turystyki w województwie lubelskim.
Stan w dniu 31 VII

Wyszczególnienie		Restauracje	Bary i kawiarnie	Stołówki	Punkty gastronomiczne
O G Ó Ł E M	2012	131	59	43	13
	2013	123	63	46	16
	2014	140	71	39	17
	2015	135	87	42	15
Obiekty hotelowe		116	63	5	8
hotele		83	46	1	2
motele		3	1	–	–
pensjonaty		8	5	1	2
inne obiekty hotelowe		22	11	3	4
Pozostałe obiekty		19	24	37	7
domy wycieczkowe		–	1	–	–
schroniska ^a		–	–	3	–
ośrodki wczasowe		3	6	7	2
ośrodki szkoleniowo -wypoczynkowe		4	5	6	2
domy pracy twórczej		2	2	–	–
zespoły domków turystycznych....		–	1	2	–
kempingi		–	1	1	–
zakłady uzdrowiskowe		1	4	7	1
pokoje gościnne		5	1	–	2
kwatery agroturystyczne		–	–	3	–
pozostałe obiekty noclegowe		4	3	8	–

^a Łącznie z młodzieżowymi i szkolnymi

Cena: 30 zł

„Jest to opracowanie niezwykle potrzebne w gospodarce turystycznej do podejmowania decyzji strategicznych, taktycznych, jak i operacyjnych przez samorządowców jak i przedsiębiorców. Stanowi ono również znakomite źródło informacji dla przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, a niezwykle ważnym walorem jest aktualność wyników badań.”

Fragment recenzji prof. dra hab. Bogusława Sawickiego, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

„Recenzowana książka stanowi kompleksowe opracowanie dotyczące badania potencjału turystycznego. Jest niezwykle ciekawym i pożytecznym studium, zarówno z ogólnopoznawczego punktu widzenia, jak również zawiera szereg walorów o charakterze praktycznym. Oprócz niewątpliwej wartości związanej z wagą podjętego tematu, zawiera wiele ciekawych spostrzeżeń i wniosków wynikających z zastosowania właściwych metod klasyfikacji i wizualizacji danych oraz stanowi pożyteczny instruktaż dla podejmujących badania empiryczne w zakresie turystyki.”

Fragment recenzji dr hab. Iwony Bąk, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

ISBN 978-83-7402-241-5